אלע ווערק פון שלום עליכם

ערשטע אויפלאגע

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

אַרעמע און פריילעכע

צווייטעס בוך

שלום-עליכם פאַלקספאַנד אויסגאַבע—ניו-יאָרק, 1920

אַרעמע אָן פרייליכע. צוויטעס בוך.

Copyright 1920, by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

אינהאלט

א „ווינרישנע ביליעט" 7

מיט'ן עטאפ 51

הונדערט איינס 101

מיין ערשטער ראמאן 117

צוויי אנטיסעמיטען 149

אפנעשלאגענע הושענות 163

מען איז זיך מוחל 191

מע הוליעט 225

א „ווינדרישנע ביליעט"
(א לאָטערייַ־צעטעל)

ערצעהלונג.

נעשריבען אין יאָהר 1902.

א „וויגרישנע ביליעט"

א.

— בנימטשיק — דאָס וואכסט ביי מיר א וויגרישנע ביליעט.

אזוי האָט געזאָגט ישראל דער שמש פון דער אלטער שוהל אויף זיין זוהנדעל בנימין, וואָס האָט געהאט א שם פאר א גוט יונגעל נאָך בשעת ער האָט געלערנט ביי ירחמיאל־משה דעם מלמד אין חדר. ירחמיאל־משה האָט זיך גאָר נישט געקאָנט אָפּ־לויבען פון איהם.

— אייער קליינער — האָט ער איינמאל געזאָגט צו ישראל דעם שמש — איז ביי מיר, קיין עין־הרע, פון די בעסטע. ער־שטענס, איז ער א גרויסער מתמיד, א וואויל־ער וואָס א וואויל־ער הייסט; היינט דאָס קעפעל זיינס, די תפיסה, מיין איך, דער זכרון — איז אזעלכעס, וואָס מע באדארף עס זוכען; וועט ביי איהם זאל זיין דער זכרון אזוי ווי די תפיסה, מיין איך פארקעהרט, די תפיסה אזוי ווי דער זכרון — עהע־הע!

דעם „עהע־הע!" ציהט־אויס ירחמיאל־משה דער מלמד מיט א ניגון, און ישראל דער שמש ווערד ברייטער ווי לענגער.

— גאָט זאל אייך געבען געזונט און פרנסה! — בענשט ער דעם מלמד און העלפט איהם צונויפלעגען דעם טלית־תפילין. דאָס איז גלאט אזוי, א מתנה הייסט דאָס; שכר־למוד פאר זיין קינד צאהלט ישראל דער שמש גלייך מיט אלע בעלי־בתים, צוויי

פופציג יאהר האט זיך פער׳ענדערט אין אונזער ווינקל אריין א שטראהל פון ליכטיגקייט און האט אנגעשפארט דוקא אין בית־המדרש אריין, דוקא דארטען, צווישען די ארעמע בחורים, און אנשטאט דעם, מע זאל לערנען „יורה־דעה", האט מען בענבה געגאשט א שטיקעל „ביאור", שטיל־ערהייד געשלונגען מליצה־ספרים, זיך געוואלגען מיט א רוסישער גראמאטיקע און פערבי־סען מיט מאפו׳ס א ראמאן. פון אזא מין לערנען האבען קיין גאונים, רבנים מפורסמים, געווינטליך, ניט געקאנט ארויס. אי־דישע קינדער האבען זיך צעקראכען איבער דער וועלט, געוואלגען א תל; דאקטוירים, אדוואקאטען, משוררים, מחברים, שרייבערס, לעהרערס און גלאט אפיקורסים. קיין רב — נישט איינער א רעבטער. דאס הייסט, רבנים זענען ארוים פון זיי א סך; נאר וואסערע רבנים? קאזיאנע! „קאזיאנע" איז דער טייטש אנ־געהאנגענע — אשטייגער, ווי מע הענגט־אן עמיצען א לונג־און־לעבער אויף דער נאז; צי איהר ווילט, צי איהר ווילט ניט — נאט אייך א באמבע און האלט זיך מיט איהר... נאר אזוי ווי מיט אונזער מעשה נעהער זיך עס נישט אן, לכן נעהען מיר ווייטער.

אונזער בנימטשיק האט נעלערנט אין בית־המדרש נישט אליין — מיט נאך צווי חברים, אויך אזעלכע ארעמע בחורים׳לעך ווי ער, און דאס איז טאקי נעווען דער חסרון, וואס אין מענש אליין קאן אזוי גראב נישט זינדיגען, ווי מיט יענעם בשותפות. א סימן האט איהר פון אדם הראשון: כל זמן ער האט זיך נע־שפאציערט אין גן־עדן איינער אליין, איז געווען שטיל, א מחיה; און אז עס האט זיך נאר ארייננעמישט די מוטער חוה, אזוי האט זי איהם באלד אנגעהערט, ער זאל פערזוכען פונ׳ם עץ־הדעת, און מי יודע אויף וואס זי וואלט איהם נאך ארויפגעפיהרט, מע זאל זיי ניט בעז׳ייטענס ארויסטרייבען... דער משל איז נעוואלט געווארען אפגעגן בנימינ׳ען. בנימין זאל נעווען זיצען און לער־נען אין בית־המדרש איינער אליין, וואלט געווען אז וואיל איז איהם; ער האט דאך אבער נעלערנט מיט נאך חברים, אויך

קאַרבען א זמן, א חוץ חנוכה־געלט און פּורים־געלט, חאָטש ישׂראל דער שמש לעבט אַליין כמעט נאָר פון חנוכה־געלט און פּורים־געלט. נאָר וואָס מאַכט דאָס אויס? דער מנהג העולם איז שוין אזוי פון קדמונים, אז מיר מוזען לעבען אומעטום איינער פון־אַנדערען: איך נעם ביי יענעם און נעב אייך; איהר נעמט ביי מיר און גיט יענעם. אמת, עס מאַכט זיך גאָנץ אָפּט, אז נעמען ביי מיר נעמט איהר צוויי מאָל אזוי פיעל ווי מע בעדאַרף, און נעבען גיט איהר יענעם א מכה; דערפּאַר, אז כ'וועל נאָר קאָנען, וועל איך ביי יענעם נעמען דריי מאָל אזוי פיעל און וועל א י י ך נעבען א מכה. מיר וועלען זיך מיט'ן חשבון, האָט קיין יסורים ניט, אויסגלייכען. חכמים רופען דאָס אָן מיט פערשיעדענע נעמען: „נעזעץ פון דער נאַטור", „לעבענס־מלחמה", „פּאָליטישע עקאָנאָמיע" וכדומה; נאָר אזוי ווי מיט אונזער מעשה קעהר זיך עס שוין נישט אָן, לכן גענהען מיר ווייטער.

שפּעטער, אז בנ־מטשיק איז דורכגענאַנגען דעם גאַנצען קורס ביי ירחמיאל־משה'ן, האָט איהם ישׂראל דער שמש זעהר געוואָלט אָפּגענעבען צו רב אלי־מאיר דעם גמרא־מלמד, האָט איהם אלי־מאיר נישט געקאָנט צונעמען: ראשית, איז שוין ביי איהם געווען דער חדר פול ווי איין אויג; והשנית, האָט ישׂראל נישט געקאָנט צאָהלען אזא שכר־למוד, ווי די נגידישע בעלי־בתים. האָט בנימטשיק געטהאָן דאָס, וואָס אַנדערע טהוען: אז מע האָט ניט מיט וואָס צו צאָהלען, לערנט מען אַליין. דערויף איז פאַרהאַן א גרויס בית־המדרש מיט א סך סטענדערס, מיט א סך שטיקלעך ליכט פון די יאָהרציטען, מיט א סך ספרים: חומשים, פּסוקים, משניות'ען, גמראַ מיט מדרשים — און וואָס ניט? אבי מע וויל נאָר, קאָן מען לערנען אויף א בוידעם אויך. קאַרג גרויסע מענשען, גאונים, זענען אויסגעוואַכסען ביי אונז אָט אזוי, ערגיץ ביי א סטאַטשיק אין בית־המדרש? אזעלכע גרויסע מענשען, גאונים, מפורסמים וואָלטען מיר, קאָן זיין, געהאַט אי־צטער אָהן א שעור; דער חסרון איז אָבער, וואָס אין די לעצטע פיערציג־

איז טאקי גלאט שען, אז אַרעמע קינדער ווילען לערנען. הלואי וואלטען אלע אידען געקאָנט, וואלטען זיי זיך אויך אוועקגעלאָזט ערגיץ אין עק וועלט, אבי מע זאל ניט דארפען מוטשען זיך, טראָגען דעם עול פון פרנסה...

ב.

וואָס איז נעווען דער סוף פון יענע צוויי בחורים'לעך, איציק און יוסיל — ווייסען מיר נישט, נאָר פון בנימטשיקען האָט ישראל דער שמש אין א האלב יאָהר ארום מקבל געווען א בריעף ניט פון וואלאָזשין, ניט פון ווילנא און ניט פון „דער מיר", נאָר פון איין אַנדער שטאָדט, פון א גרויסער שטאָדט, אז ער זאל זיך נאָר ניט זאָרגען, וואָרום ער, בנימטשיק הייסט דאָס, געפינט זיך אויפ'ן „רעכטען וועג", עס וועט פון איהם, מיט גאָט'ס הילף, זיין א לייט, גאָט זאל איהם נאָר העלפען, ער זאל אָפנעבען דעם עקזאמען און אַריין אין גימנאזיע, וועט ער, אם ירצה השם, געהן ווייטער און „שטודיערען דאָקטאָר"; און אז ער וועט „אויסשטודיערען דאָקטאָר", וועט ער האָבען א פיינע בכבוד'ע פרנסה אין האַנד, און וועט קאָנען אויסהאלטען טאטע־מאמע אויף דער עלטער; דער טאטע וועט פערשפאָרען הארעווען, זיין א שמש, און די מאמע א שמש'מע; און די שוועסטער וועט ער, בעזרת השם, חתונה מאכען אלע דריי, און מע וועט זיצען אלע אינאיינעם בשלום ושלוה, און מע וועט האָבען פיעל נחת. „און דאָס וואָס איז שייך צו אידישקייט, — אזוי האָט בנימין געשריבען — זאלט איהר זיך, מיינע ליעבע און געטרייע, נאָר ניט זאָרגען; מע קאָן זיין געלערענט ווי די גאַנצע וועלט, און פון דעסטוועגען וואָס צו גאָט איז צו גאָט. איך דאַווען, זאלט איהר וויסען, אלע טאָג, און לעג תפילין, און וואש זיך צום עסען, אבי ס'איז נאָר פארהאן וואָס, מחמת עסען — עסען מיר דאָ איין מאל אין צוויי טאָג, וואָס גאָט גיט, אמאל א

אזעלבע נאקעטע און באַרוויסע, הונגעריגע און דאָרשטיגע, ווי ער, — האָט מען תמיד זיך נאָר געריסען אַהין, אויף דער גרויסער ליכטיגער וועלט, אויף דער וועלט פון חכמה און פון וויסענשאפט. אַליין זענען זיי געווען דאָ, און זייער קאָפּ איז געלעגען דאָרטען, צווישען די ג ר ו י ס ע, צווישען די ג ע ל ע ר ע נ ט ע, צווישען די ג ל י ק ל י כ ע. עס האָט זיי געצויגען אַהין, ווי א מאַגנעט, ווי א קליין קינד ציהט אויס די הענטלעך צו דער מאַמע... איז שוין עפּעס א חידוש, אשטייגער, אז איינמאָל אין א שבת־צונאכטס האָבען דריי בית־מדרש־בחורים, איציק, יוסיל און בנימטשיק, ניט געסטייעט? וואָס הייסט ניט געסטייעט? — נישטאָ און א סוף! מע האָט זיי אויסגעזוכט אין שטאָדט, ווואו די וועלט האָט איין עק! מילא, יענע צוויי חברה־לייט, איציק און יוסיל, זענען קבצנ'ישע קינדער, יתומים, אָהן א טאַטען אָהן א מאַמען, — וועמען זענען זיי אָפּגענאַנגען? אָבער בנימטשיק! ישראל דער שמש האָט איינגעלעגט די וועלט, איבערגעקלערט גאָט וויסט וואָס, און האָט זיך בערוהיגט ערשט אויף מאָרגען, אז ס'איז אַנגעקומען א בריוועל פון אלע דריי וויסע־חברה'ניקעס, אז מע זאָל גאָר נישט איבערטראכטען, זיי זענען, ברוך השם, געזונד און שטאַרק; זיי האָבען אַרויסגעזוכט (אזוי שרייבען זיי), אז דאָ אין בית־המדרש איז פאַר זיי קיין תכלית ניט, לכן האָבען זיי זיך אַוועקגעלאָזט אין דער ישיבה אַריין, קיין ווילנא, קיין וואלאָזשין אָדער אין „דער מיר"... זיי האָבען מיט א כיון אויסגערעכענט אלע דריי ישיבות, בכדי מע זאָל ניט ווייסען, אין וואָסער א שטאָדט זיי צו זוכען. אָט דאָס הייסט אָפּגעאַרבייט קלוג, מיט שכל!...

ס'איז אָבער געווען אומזיסט דאָס פערשטעלען זיך מיט'ן בעהאלטען זיך מיט'ן אנטלויפען. ס'איז זיי קיינער מיט קיין פּאָטשט נישט נאָכגעלאָפּען. די שטאָדט איז געווען, אדרבה, צו־פריעדען. ערשטענס, וועט זיין ווינציגער מיט א צוויי־דריי אָרעמע בחורים, וואָס מע מוז זיי אויסהאלטען ווי ס'ניט איז; מע קאָן דאָך זיי נישט לאָזען אזוי, זיי זאלען אויסגעהן פון הונגער. והשנית,

א פּאָר משונה־מאָדנע ברילַען, וואָס זענען בעשטאַנען פון א שטיקעל דראָט מיט צוויי בענדלַעך: אין איין אויגעל איז געשטאַנען א בלַעכעל, און דאָס אַנדערע איז געווען לַעדיג, גלאַט א לַעכעל. האָט ישראל׳ל נישט געקאָנט זיך איינהאַלטען און האָט איהם א פּרעג געטהאָן:

— וואָס טויג אייך, רבי, אזא ברילַ? איהר זעהט דען עפּיס אויף איהר?

— אַלץ גלַייכער ווי אָהן א ברילַ, כ׳בין שוין אייגנע־וואָהנט! — האָט איהם ירחמיאל־משה געענטפערט, געמוטמעט דאָס בריוועל א ביסעל פון דערווייטען, איין אויג (יענע וואָס אונטער׳ן בלַעכעל) צוגעמאַכט, און מיט׳ן אַנדערען אויג (יענע וואָס אונטער׳ן לַעכעל) האָט ער גלַייענט גיך ווי א וואַסער, און הויך אויף א קול, זיך אָפּגעשטעלט אַלע מאָל און געקוקט אויף ישראל׳ען, ווי אייגער רעדט: „היינט פּערשטעהט איהר, וואָס הייסט געקאָנט לייענען?" און ישראל׳ איז געשטאַנען בשעת מעשה דעם קאָפּ א ביסעלע אויף א זייט און פּערריסען ארויף מיט גדלות, ווי אייגער רעדט: „היינט פּערשטעהט איהר, וואָס הייסט געקאָנט שרייבען?"...

— נו, רבי, וואָס וועט איהר היינט זאָגען? — האָט זיך ישראל׳ אָנגערופען צו ירחמיאל־משה׳ן, נאָכדעם אז ירחמיאל־משה האָט אויסגעטהאָן די ברילַען און אַוועקגענעבען איהם דאָס בריוועל.

— וואָס זאָל איך אייך זאָגען? — האָט איהם ירחמיאל־משה געענטפערט מיט א זיפץ. — אודאי, אודאי! מהכתיתי, זעהר פיין, אבי ער דאַוועט אַלע טאָג און לענט תפילין. הלואי וויי־טער ניט ערגער, חלילה...

— איך שמועס עס אקענען דעם, וואָס ער וואַכסט, מיין בנימטשיק הייסט דאָס, א מענטש, אָט דאָס מיין איך! — אזוי מאַכט צו איהם ישראל׳ דער שמש, און מיינען מיינט ער נאָר עפּיס אַנדערש. ביי איהם אויף דער צונג ליגען נאָר די ווערטער: „גימנאזיע", „דאָקטאָר"... נאָר ארויסלאָזען דאָס פונ׳ם מויל האָט ער מורא, רופט ער זיך אָן צו ירחמיאל־משה׳ן:

טרוקען שטיקעל ברויט, און אמאל איינגעטונקען אין זאלץ־וואסער, און אז עס מאכט זיך, ס'איז נישטאָ גאָרניט, סמאָטשקעט מען א שטיקעל צוקער. צוקער איז א סגולה צום הונגער, פערשלאָגט דעם אפעטיט. דערפאר לערנט מען אָבער געשמאק! פערגעסט ניט: פיער גראמאטיקעס בעראַרף מען אויסלערנען! היינט וואו איז געאָגראפיע? וואו איז היסטאָריע? און וואו איז „שאר ירקות"? מאטעמאטיק איז בלאָטע; אלגעבּרע, זאל אייך צו קיין חרפה ניט זיין, האָבען מיר נאָך געלערנט אין דער היים, אין בית־המדרש, און די מליצה־ספרים, וואָס מיר האָבען זיך דעמאָלט אָנגעלייענט, קומען אונז היינט צונוץ ביי'ם שרייבען „סאָטשיניענעס". איין שטיקעל חסרון, וואָס דאָס לשון איז ביי אונז א ביסעל ניט אזוי שארף, ווי מע בעדאַרף. נאָר צו גאָט א האָפענונג, מיר וועלען דאָס אויך איבערקומען בשלום. איהר זאָלט זיך נאָר ניט זאָרגען, עס וועט, אם ירצה השם, אַלסדינג זיין אזוי ווי מע בעדאַרף. דער עיקר — נאָר ניט געזאָרגט און געהאָפט אויף דעם וואָס לעבט אייביג!"

ישראל דער שמש, אז ער האָט בעקומען דאָס דאָזיגע בריוועל, איז ער באלד צוועק צו ירחמיאל־משה דעם מלמד, — איין אלטער גוטער ברודער, איין עהרליכער איד און א בעל־סוד.

— זייט זשע מוחל, לייענט־דורך דאָס דאָזיגע בריוועל, און אז איהר וועט דאָס דורכלייענען, וועט איהר זיך מטריח זיין טאקי אין איינוועגס אָנשרייבען איין ענטפער, דאָס הייסט, איך וואָלט געקאָנט אפילו אליין אָנשרייבען, נאָר אלץ הייסט געשריבען. אודאי וועט איהר בעסער אָנשרייבען פון מיר, למאי זאל איך לייקענען?

ירחמיאל־משה דער מלמד ווייסט גאָנץ גוט, אז ישראל דער שמש זאָגט נעבאָך א גרויסען ליגען. אזוי לאַנג שמייסט מען איהם, ווי לאַנג ער קאָן אָנשרייבען איין ענטפער! נאָר ארויסבעווייזען איהם, אז ער איז א לייגנער — איז ער ניט מחויב. למאי זאל ער מבייש שטעלען א מענשען? האָט ער אָנגעזאָטעלט די נאָז מיט

טונקט איין די פֿען און וואַרט וואָס דער שמש וועט איהם זאָגען וואָס צו שרייבען.

— שרייבט איהם, זייט מוחל, — דיקטירט איהם ישראל דער שמש — לבני היקר מוהר"ר בנימין. ראשית שרייב איך דיר, אז מיר זענען אַלע, ברוך השם, אין בעסטען געזונט, געב גאָט דאָס נעמליכע פון איהם צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער, אמן. והשנית, שרייבט איהם, אז איך און סימע, מיין ווייב הייסט דאָס, לאָזען איהם גריסען גאָר פריינדליך, און בעטען איהם, ער זאָל אונז שרייבען אָפטע בריוולעך פון זיין מאַכען וואָס ער מאַכט אין געזונט, און שרייבט, אז מיר ווינטשען איהם אַלדאָס גוטס און הצלחה, ער זאָל מצליח זיין דאָרטען, און שרייבט איהם, ער זאָל זיך גאָר ניט זאָרגען, גאָט איז א פאָטער, דער עיקר, ער זאָל זיך אָפהיטען אין געזונט זאָל ער זיך אָפהיטען, און זיין א איד, וואָרום דאָס איז דער עיקר, און שרייבט איהם, אז איך שיק איהם א קערבעל שיק איך איהם (ישראל קראַצט זיך אין אַלע קעשענעם), און שרייבט איהם, אז איך וואָלט געשיקט מעהרער, האָב איך ניט, מחמת די פֿרנסה איז איצטער זעהר געשלאָגען, עס פֿארדיענט זיך ניט קיין געלט פֿארדיענט זיך ניט, נישטאָ קיין יאָהרצייטען, און פון חתונות מיט ברית'ען שמועסט מען ניט, איך געדענק שוין ניט די צייט, וועז ס'זאָל זיין ביי אונז א חתונה, פון זינט רב הערש האָט חתונה געמאַכט די לעצטע מאַכטער איז ניט געווען ביז אַהער איין חתונה. דאָס הייסט, ס'איז געווען א פאָר חתונות, נאָר אַלץ הייסט חתונות. אויך מיר חתונות!...

— ששש... חאפט ניט אזוי! — זאָגט צו איהם דער מלמד. — איהר פאָהרט, ווי מיט פאָטשטאָווע פערד, איך קאָן אייך ניט דעריאָגען. נו, ווייטער?

— און ווייטער שרייבט איהם, אז מעהר איז ניטא וואָס צו שרייבען, און שרייבט איהם, אז איך לאָז איהם גריסען גאָר פריינדליך, און סימע, די מאַמע הייסט דאָס, לאָזט איהם גריסען גאָר

— איך שמועס אקעגן דעם, וואָס איהר זאָגט, ער לערענט זיך אויף... דאָקטאָר? הא? וואָס זאָגט איהר? איהר זענט דאָך עפּעס א איד א חכם.

ירחמיאל־משה ווייסט, אז ער איז א איד א חכם, נאָר וואָס קאָן ער איהם הערויף זאָגען? אודאי, וועז ס'זאָל זיין געוועזט אָן איהם, אָן ירחמיאל־משה'ן, וואָלט ער איהם נישט געלאָזט שטודירען אין די גימנאַזיעס; צו וואָס טויג ישראל דעם שמש א זוהן פון גימנאַזיעס מיט דאָקטוירים גאָר? נאָר, אפּנים, עמיצער פרעגט ביי איהם אויך עצה? און ירחמיאל־משה דער מלמד קוקט מיט פערגלעזערטע אויגען אויף דער וואַנט און לאָזט־ארויס א טיעפען זיפּץ. ישראל דער שמש פערשטעהט, וואָס בעדייט דער דאָזיגער זיפּץ: ער איז מיט זיך אליין אויך נאָך נישט אינגאַנצען פּאַרטיג; ער איז אליין אויך נישט אזוי צופריעדען מיט דער גימנאַזיע. נאָר צוריק שמועסענדיג: סטייטש, זיין זוהן, זיין בנימטשיק וועט זיין „דאָקטאָר"!

— עלעהיי — זאָגט ער צום מלמד און פער'גנבה'ט זיך מיט וועדטער — עלעהיי א בעל־מלאכה? „דאָקטאָריע" איז דען ניט קיין מלאכה? ובפרט ער דאַוועט אלע טאָג און לעגט תפילין, הלואי ווייטער, חלילה, ניט ערגער...

ישראל דער שמש שטעהט א ווייל, נאָכדעם רופט ער זיך אָן צום מלמד און קווייענקעלט זיך:

— איך האָב דאָך אייך געזאָגט, רבי, אז כ'האָב צו אייך א בקשה, מטריח זיין זיך אפּענטפערען אויפ'ן בריוועל. נאָר וואָס דען? איהר קענט דאָך אונזער שטעדטעל... מע האָט ליעב האַלטען יעגעם אין מויל... און אליין בין איך א פּאַרקויפּטער מענטש... די ווייסטע פּרנסה... איך האָב אייך געוואָלט בעטען, ס'זאָל דערווייל זיין בסוד. איהר פּארשטעהט?...

— איך פּארשטעה, פּאַר וואָס זאָל איך ניט פּארשטעהן? — זאָגט ירחמיאל־משה און זאָטעלט זיך אָן נאָך א מאָל מיט זיינע מאָדנע בריליען, נעמט א שטיקעל פּאַפּיער און א טינט־און־פּעדער,

ג.

איינמאל — ס'איז געווען ערב פּסח, סימע די שמש'טע און אלע דריי טעכטער, פּעסיל און סאסיל און ברכה'צי, האבען גע־ראמט אויף יום־טוב — עפענט זיך די טהיר און עס קומט־ארײן עפּים א יונגערמאנטשיק מיט ווייסע קנעפּ, מיט א מאדנע היטעל אויפ'ן קאפּ, און פּאלט סימען אויפ'ן האלז, און נאכדעם פּעסלען און סאסלען און ברכה'צין, און עס וועדר א קושעריי.

דאם איז געווען בנימין.

סימע האט זיך אזש צעווײנט פאר פּרייד.

— זוהנעניו! קדיש מיינער!

איז אנגעקומען ישראל א פערסאפּעטער, א דערשראקענער, און האט זיך צעשריגען אויפ'ן ווייב.

— שא, שא! זעה נאר, זי האט זיך א ביסעל צעיאכמערט, טאמער ווייסט דו וואס איז דאם געווײן וואס?

און אלײן, אז ער האט בעטראכט בנימינ'ען, ווי ער איז אויס־געוואכסען, האט ער זיך אויך קוים איינגעהאלטען פון געווײן. נאר א מאנסביל איז ניט קיין אידינע. א אידינע אז זי ווײנט, מוז זי באלד אנהויבען שנייצען די נאז; און א מאנסביל אז ער ווײל אפילו ווײנען, קאן ער מאכען אזוי, אז מע זאל מיינען, אז ער לאכט.

— וועז ביזט דו געקומען וועז? אנו, דרעה זיך נאר אוים צו מיר מיט'ן הינטען! — מאכט ער צום זוהן. — וואס איז דאם פאר א מין הלבשה אויף דיר? טהו זיך אוים, פאר וואס טהוסט דו דיך ניט אוים?

און אז בנימין האט זיך אויסגעטהאן און איז געבליבען אין א בלויען מונדיר מיט א סך זילבערנע קנעפּלעך, און די בעקלעך זענען געווען רויט, און די בלויע אויגען האבען געגלאנצט, — האט ער טאקי געהאט דעם זיעבעטען חן ניט נאר ביי זיי — ביי

פרײנדלעך, און אלע שוועסטער לאָזען איהם גרוסען, פעסיל און סאָסי און ברכה'צי, גאָר פרײנדלעך, און שרײבט איהם, ער זאָל אפּ־היטען אידישקײט און זאָל זיין א איד, דאָס איז דער עיקר, און ווײטער... אז איהר וועט אפּשרײבען, וועל איך זיך אפּ'חתמ'נען...

אז דער מלמד האָט דאָס אלכדינג אָנגעשריבען, האָט ישראל דער שמש פערקאָטשעט די ארבעל, געגומען די פּען פּאוואָלינקע מיט צוויי פינגער און האָט זיך אָנגעבריט צו טהון „איידעלע מלאכה", אניד'ערגעלעגט אויפ'ן פּאפּיער זיין אייגענעם נאָמען ישראל, און דעם נאָמען פון זיין טאָטען נפתלי, עליו השלום, און די פּאמיליע ריטעלמאן, געדרעהט בשעת מעשה מיט דער צונג אין אלע זייטען, עם וועגדט זיך ביי וואָסער איין אות; למשל: א „למד" געהט רעכטס — געהט די צונג רעכטס, א „נון" געהט לינקס — נעהט די צונג לינקס. פארהאן מענשען, וואָס האָבען אזא טבע נישט נאָר בשעת זיי אלײן — אפילו בשעת יענער טהוט עפּיס אין ארבייט און זיי שטעהען ביי דער זייט און קוקען, דרעהען זיי מיט דער צונג...

סע פערשטעהט זיך, אז אין שטעדטעל איז מען גיך געוואָהר געוואָרען פון דעם סוד, אז ישראל דעם שמש'ס זוהנדעל שטודיערט אין די גימנאזיעס „אויף דאָקטאָר", און עס האָט איהם נישט גע־שאדט, חלילה, צו דער פּרנסה גאָר נישט; מע האָט איהם נאָר דעקוטשעט מיט וועריטער:

— וועט איהר האָבען, הייסט דאָס, א זוהן א „יאָקטאָר" אָהן א היטעל? און אפשר נאָך מיט א קנעפּעל? וואָס פּאר א פּנים וועט איהר דעמאלט האָבען, רב ישראל? ווי א זוהן זיצט־אויס קאטשקעלעך; די קאטשקעלעך לאָזען זיך שווימען אויפ'ן וואסער, און די זוהן שטעהט און קוואָקעט...

ישראל דער שמש האָט דאָס אלסדינג איבערגעטראָגען שטי־לערהייד און געטראכט ביי זיך אין האַרצען: „לאכט, לאכט פון מיין בנימטשיקען; דאָס איז ביי מיר א „וויגרישנע בילעט"!"...

— וואָס הייסט, ווי קומט צו מיר געלט? — ענטפערט איהם בנימין מיט גדלות. — איך פארדיען שוין הינט, ברוך השם, אכט קארבען א חודש. איך געב „שטונדען". איך לעהרען, הייסט דאָס, מיט קינדער, צאָהלט מען מיר. איך בין שוין אין גימנאזיע אין פינפטען קלאָס. אכט קלאָסען איז פארהאן. נאָך דריי קלאָסען. דריי יאָהר הייסט דאָס, ענדיג איך די גימנאזיע און טרעט־אריין אין אוניווערזיטעט, שטודיערען אויף דאָקטאָר...

בנימין דערצעהלט און דערצעהלט, און צלע שטעהען און לאָזען נישט אראָפּ פון איהם קיין אויג, און טראכטען זיך: „אָט דאָס זאָל טאָקי זיין בנימין? יענער באָרוויסער בנימטשיק, וואָס האָט זיך געוואלגערט אין בית־המדרש?... אכט קארבען א חודש... אכט קלאָסען... א זיידענע פאטשיילע... אוניווערזיטעט... דאָק־טאָר"...

גאָט וויסט, אויב עס האָט נאָך עמיצער געהאט אזא פריי־ליכען פסח, אזא געהויבענעם סדר, ווי עס האָט געהאט ישראל דער שמש. מילא, פון ווין אויף ארבע־כוסות און פון פסח'יגען בראָנפען, פון פיש און קניידלעך און פאלירטשיקעס, שמועסט מען ניט; איך רעד פון דער הגדה, וואָס ישראל און בנימין האָבען געזונגען ביידע אוינס איבער דאָס אנדערע — ס'איז געווען א מחיה צו הערען! אז ס'איז געקומען צו „רבי אליעזר אומר מנין שכל מכה ומכה...", האָבען זיי זיך ביידע צעשאָקעלט און געגומען א הויכען טאָן, האָט סימע, וואָס איז געזעסען די גאנצע צייט און געקוקט אויף איהר טרייסט, אויף בנימינ'ען, מיט א מאל אנ־געהויבען מאכען פיסקעס אויף צו ווייגען, האָבען זיך צלע דריי שוועסטער, פעסיל און סאָסיל און ברכה'צי, נישט געקאָנט אייני־האלטען און האָבען זיך צעלאכט, און אויף זיי קוקענדיג האָבען צלע אָנגעהויבען לאכען און סימע אויך — ס'איז שוין געווען א פסח ביי זיי, וואָס זאָלט איהר קלערען!

יום־טוב אין דער פריה, אז בנימן איז געקומען אין שוהל אריין, האָט מען בעטראכט דאָס „סטעדענטל" מיט די זילבערנע

איטלִיכען אין די אויגען. וועד עס האָט איהם געזעהען, האָט זיך נישט געקאָנט זאָט אָנקוקען אין איהם. „קיין עין־הרע, אויס־געוואכסען ישראל דעם שמש׳ם זוהנדעל, געוואָרען א פֿאַרשוין!"... פֿייגה־לאה דער שבנה׳ם טעכטערעל מינצי, א מיידעל פון א יאָהר נייענצעהן מיט שוואַרצע אויגעלעך און מיט א געדיכטען שוואַרצען צאָפּ, פערפלאָכטען אונטען מיט א רויט סטיינגעלע, וואָס פּאַסט איהר זעהר צום פּנים, איז אַריינגעקומען צו סימען כלומרשט א פּרעג טהון, אפשר געפֿינט זיך ביי איהר איין אִיבעריג טעפּעל, וואָס זי דאַרף עס נישט? — חאָטש זי וווייסט גאָנץ גוט, אז סימע האָט אויף איהר לעבען נישט געפֿרובט האָבען קיין איבעריגע טעפּלעך. דאָס איז נאָר געווען איין אויסרעד אויף אָנצוקוקען בנימין׳ען, א גלאַנץ טהון מיט די שוואַרצע אויגעלעך און א וואַרף טהון הין און צוריק מיט׳ן געדיכטען שוואַרצען צאָפּ און מיט׳ן רויטען סטיינגעלע, זיך אויסדרעהען און אָנטלויפען, און שפּעטער אביסעל נאָך א מאל אַריינלויפען, מיט א נייעם אויסרעד און וויעדער א מאל דאָס אייגענע, אזוי, אז בנימין׳ס דריי שוועסטער, פּעסיל און סאָסיל און ברכה׳צי, אלע דערוואַכטענע שוין, האָבען א קוק געטהאָן איינם אויפ׳ם אַנדערע, ווי אויינער רעדט: „טאָמער וווייסט דו וואָס איז דאָס דרעהען, וואָס זי דרעהט זיך?"... און בנימין האָט דערווייל אַוועקגערופען די מאָמע אויף א זייט און האָט איהר עפּעס געגעבען א מטבע, אַריינגערוקט אין האַנד אַריין, זי זאל מאכען „א שענעם פּסח". סימע האָט אויף איהר לעבען אזוי פיעל געלד נישט געהאַלטען אין האַנד! און פּאַר די שוועס־טער האָט ער געבראַכט צו פּיהרען מתנות און מתנות: סטיינגעם, מיט קעמעלעך, מיט שפּיענגעלעך, מיט שמאַכטעליאָקעס אָהן א שיעור! און דער מאַמען א זיידענע פּעטשייל׳ע, א גלעזע מיט רויטע און מיט בלויע קווייטען. סימע די שמש׳טע האָט זיך אזש צע־ווינט פּאַר פּרייד.

— וואָס איז דאָס? ווי קומט צו דיר געלט? — פּרענט איהם ישראל מיט א גלעזעטער.

איז רב הערש געפאלען אויף איין עצה און האט מיט איהם אנגעהויבען רעדען גאר בלשון נסתר: „וואס מאכט מען? וועז קומט מען? וועז פאהרט מען צוריק?" בנימין האט ארויסגעשטעלט דעם רעכטען פוס אויף צו־פריהער, איין האנד האט ער ארייגנגעלעגט אין בוזעם און מיט דער אנדערער האט ער געשטשיפעט די אויבערשטע ליפ, אפגעענטפערט אויף איטליכס ווארט גייציג, גאר נישט אנגעהויבען צו שעמען זיך אפילו! רב הערשען איז דאס יא גענפעלען און נישט געפעלען: „נישט קיין נאריש בחור'ע, נאר, דאכט זיך, איין עזות־פנים א גרויסער"... אזוי טראכט זיך רב הערש און לאזט זיך אריין מיט בנימינ'ען אין א ברייטען שמועס אריין מכח קלאסען, וויפיעל איז פארהאן קלאסען? און צו וואס בעדארף מען דאס דוקא אכט קלאסען? פאר וואס ניט קיין נייען קלאסען? און וואס איז דער חילוק פון איין קלאס ביז'ן אנדערען קלאס?... „אויף דער טאבליצע אזא שענער איד — און אזא בהמה!"... אזוי טראכט זיך בנימין און גיט איהם צו פערשטעהן דעם שכל, וואס איז דער חילוק פון איין קלאס ביז'ן אנדערען. רב הערשען שטעהט ניט אן די מעשה, זואס אזא שנעק גיט איהם צו פערשטעהן דאס, וואס ס'איז נישטא גאר צו פערשטעהן, מאכט ער צו איהם:

— מילא בקצור, דאס פארשטעהט א מינדסט קינד. אבער פאר וואס איז דער שכל פון אכט קלאסען, ניט קיין נייען?

— וואהרום וועז סע זאל זיין נייען קלאסען, וואלט איהר געפרעגט, פאר וואס עפיס דוקא נייען קלאסען, ניט קיין צעהן?

אזוי ענטפערט איהם אפ בנימין, און דער עולם צעלאכט זיך; נאר איין רב הערש לאכט נישט. ער קלערט זיך בשעת מעשה: „א, א רעכטער שייגעץ!" און טהוט א הוסטעל פונ'ם האלז און פון דער נאז: „המ... המ... צייט נעהן אהיים... המ... המ... מאכען קידוש"...

וועד עס האט ניט אנגעקוקט דעמאלט ישראל דעם שמש, וואס איז געשטאנען ביי דער זייט, געקוקט פון איינעם אויפ'ן

קנעפ, ווי א ווילדע חיה. יונגלעך, קונדייסים, האָבען איהם ארומ־
גערינגלט פון אלע זייטען, געטייט מיט די פינגער און גלאָכט
אין פּנים אריין. נאָר בנימין איז געשטאנען די גאנצע צייט
מיט'ן סדור'ל און האָט געדאוונט, און אז ס'איז געקומען, אז
מע האָט איהם אויפגערופען צו דער תורה (רב מאָניש דער גבאי
האָט צוליעב געטהאָן ישראל דעם שמש און האָט געשענקט זיין
זוהן איין עליה), און בנימין האָט געמאכט די ברכה הויך אויף
א קול מיט'ן יום־טוב'דיגען ניגון, איז אין שוהל געוואָרען א הור־
הא: „וואָס זאָגט א הר אויף אונזער ישראל'ס זוהנדעל!"

פאר'ן ארויסגיין פון שוהל האָט דער נגיד פון שטעטעל,
רב הערש, א זאָג געטהאָן צום שמש, ער זאָל איהם צופיהרען
זיין זוהנדעל.

— ישראל! — האָט געזאָגט רב הערש צום שמש בריייטליך,
ווי א נגיד בעדארף צו זאָגען בשעת ער רעדט מיט א קלענערען
פון זיך, האלט זיך בשעת מעשה ביי'ם זיידענעם גאָרטעל, קוקט
נישט גלייך אין די אויגען אריין און רעדט מיט א צווייענדיג
הוסטעל פונ'ם האלז און פון דער נאז. — ישראל! אנו, קום נאָר
אהער, המ... המ... מיט דיין זוהנדעל; לאָם איך איהם... המ...
המ... אויך אָנקוקען!

דערהערט, אז רב הערש וויל רעדען מיט ישראל דעם שמש'ס
„סטערענטעל", האָט זיך דער עולם א לאָז געטהאָן האָרכען, וואָס
וועט מיט איהם עפּים רעדען דער נגיד און וואָס וועט ער איהם
ענטפערען. בנימין איז צוגענאנגען צו רב הערשען, ווי צו זיינעם
א גלייכען, נאָר נישט געשעמט זיך, איהם אָפּגענעבען שלום, ווי
איין אלטער, און רב הערש האָט א קוק געטהאָן אויף בנימין'ען
פון אויבען אראָפּ, נישט געוואוסט, ווי אזוי זאָל ער מיט איהם
רעדען: זאָל ער איהם זאָגען „איהר" — אזא וועוריק? צופיעל
כבוד פאר'ן שמש'ס זוהנדעל! זאָגען איהם „דו" — איז עפּים אויך
נישט אזוי, פאָרט א „סטערענטעל" מיט קנעפ, א גאנץ פריצ'ל...

— א כלי שלימה! — מאכט צו איהם ירחמיאל־משה, נעמט־צונויף די ליפען און שאקעלט מיט'ן קאפ.

— אבער א איד, הא? — זאגט צו איהם וויטער דער שמש און קוקט איהם אין די אויגען אריין.

— מיט גאט'ס הילף! — מאכט ירחמיאל־משה.

— איא, א „וויגרישנע ביליעט", הא?

דערוויף טהוט ירחמיאל־משה א מאך מיט'ן קאפ, מיט די אויגען און מיט די הענד; ער מאכט אזא מינע, וואם ס'איז שווער צו פערשטעהן, וואם ער מיינט; מע קאן רעכענען אי אזוי, אי אזוי, יא א וויגרישנע ביליעט און ניט קיין וויגרישנע ביליעט. וואם ווייסט א מענש?...

— א גוטען יום־טוב! — זאגט ער און קושט נאך א מאל די מזוזה. — גאט זאל העלפען דערלעבען איבער א יאהר, און מע זאל זיין געזונט און מע זאל געהן אייגער צום אנדערען אויף שמחות, אין גיכען אויף א חתונה ביי אייערע טעכטער, און נאכ־דעם, אם ירצה השם, ביי אייער זוהן, און אידען זאלען אוים־געלייזט ווערען פון אלע צרות, און מע זאל הערען בשורות טובות ישועות ונחמות אויפ'ן כלל אידען, וואהרום ס'איז שוין צייט גאט זאל עפים רחמנות האבען, אידען זאלען עפים אויפגערעכט ווערען, און ס'זאל זיך פארבעסערען אין די פרנסות, און ס'זאל גלאט עפים ווערען גוט אויף דער וועלט און פרייליך אויפ'ן הארצען, און ס'זאל זיין... ס'זאל ווערען... ס'זאל... ס'זאל... ס'זאל...

ירחמיאל־משה דער מלמד וויסט שוין אליין ניט וואם ס'זאל זיין און וואם ס'זאל ווערען. ער האט שוין, דאכט זיך, אויסגע־שאטען אלסדינג, וואם ער האט געהאט. איז ער געבליבען שטעהן ניט אהין ניט אהער; ווי אזוי געהט מען אוועק גלאט אזוי, אין מיטען דרינען, אהן א זיי־נעזונד? א גליק, וואם ער האט זיך דערמאנט:

— און ס'זאל... קומען משיח!

אנדערען און געשלונגען בנימינ׳ם וועלטער, דער האָט ניט געזעהען קיין גליקליכען מענשען קיינמאל אויף זיין לעבען. ער האָט געוואלט ביז רב הערש וועט שוין אָפּלאָזען זיין זוהן און ער וועט קאָנען געהן מיט איהם אהיים; דאָרט קוקט מען שוין ארויס אויף איהם, די מאַמע מיט אַלע דריי שוועסטער; אויפ׳ן טיש ליגען שוין אָנגעגרייט מסתמא די שענע מצות און אין אוויוון זידט א געשמאַקער באָרשט א פּסח׳יגער, און הייסע קניידלעך מיט שמאַלץ, און אפשר נאָך א טייגעלע אויך... און אז רב הערש האָט זיך אויסגעהוסט און איז געגאַנגען מיט זיינע מקורבים צו זיך אויף קידוש, האָט ישראל דער שמש פערבעטען צו זיך אויף קידוש זיין אין־און־אויסגיגען גוטען פריינד, זיין בעל־סוד, ירחמיאל־משה דעם מלמד, האָט איהם מכבד געווען מיט א גלעזל ווין פונ׳ם אמת׳ן ראָזינקעס־ווין, און סימע האָט זיך אויסגעפיינט פאַר איהם מיט אזעלכע מינים חרעמזלעך, וואָס ס׳איז שוואר געווען צו זאָגען מבינות, וואָס ליגט אין זיי: צי מעהר האָניג, צי מעהר שמאַלץ, מחמת זיי זענען געווען אי געזונג זים, אי געזונג פעט, זיי האָבען זיך אזש געקלעפּט צום גומען, און די שמאַלץ האָט גערונגען איבער דער בארד. ירחמיאל־משה, וואָס האָט געהאַט א טבע פון שווייגען און זיפצען, אז ער האָט געזומען דאָס ערשטע גלעזל ווין פונ׳ם אמת׳ן ראָזינקעס־ווין, האָט זיך איהם שוין אָנגעהויבען דרעהען דער קאָפּ און די צונג האָט זיך ביי איהם אויפגעבונדען, און ער איז מיט א מאָל געווארען בעסערעוודיג, האָט פערהערט בנימינ׳ען, צי ער געדענקט נאָך דעם חומש מיט רש״י, וואָס ער האָט אמאָל גלערנט מיט איהם אין חדר.

בנימין האָט געדענקט אי דעם חומש, אי די רש״י, און ישראל דעם שמש׳ס הארץ איז שיער נישט ארויסגעשפרונגען פאַר תענוג.

— וואָס זאָגט איהר אויף איהם? — האָט ער זיך אָנגערופען צום מלמד שוין אויף יענער זייט טהיר.

זאָל זיך צעווייגען. נאָר א מאַנסביל איז פּאָרט א מאַנסביל; ער האָט זיך מיישב געווען און האָט גאָר אַנגעהויבען ווערטלען זיך, חאָטש עס האָט זיך ניט געקלעפט א וואָרט צו א וואָרט, און ארומטאַנצען הין און צוריק, ווי א משוגע'נער, געהאָלפען בנימי'ן זיך אַנטהון, געמאַכט חוזק פון די זילבערנע קנעפּ מיט דער פּאַדקע וואָס פון הינטען, און סוף כל סוף, נאָך אלע וועדטלעך זאָגען מיט'ן ארומטאַנצען, האָט ער אויסגעזעהען, ווי א מענש, וואָס האָלט ביי ארויסרייסען זיך א צאָהן.

נאָך איין נשמה איז געווען פערצאָרנט און שטאַרק טרויעריג פון בנימי'ס אַוועקפאָהרען, חאָטש יענע נשמה האָט זיך אַנגעקעהרט מיט איהם א ווילד־פרעמדע. דאָס איז געווען פייגה־לאה דער שכנה'ס טעכטערל מינצי מיט די שוואַרצע אויגעלעך, מיט'ן געדיכטען שוואַרצען צאָפּ אין מיט'ן רויטען סטיינגעלע. וואָס פאַר א מחותנת'טע איז דאָ געווען מינצי? וואָס האָט זיך אַנגעקעהרט מיט איהר בנימין, וואָס זי איז ארויסגעגאַנגען איהם בעגלייטען אזש אין דרויסען ארוים, געשטאַנען צונויפגעלעפט די הענד אויפ'ן האַרצען און געזיפצט? און וואָס האָט בעדייט דאָס קוקען, וואָס זיי האָבען זיך ביידע אזוי געקוקט אין די אויגען אַריין? וועז האָבען זיי צייט געהאַט צו בעקענען זיך, אז א גאַנץ פּסח איז בנימין געווען אין געפענגעניש ביי זיינע דריי שוועסטער, וואָס האָבען איהם נישט אָפּגעלאָזט אויף קיין מינוט? נאָר אויך די אייגענע מעשה, וועז קאָן דאָס ערוב זיין פאַר א בחור מיט א מיידל, אז זיי זיצען־אָפּ א פּאָר וואָכען אונטער איין דאַך און עס ציהט זיי איינם צו דאָס אַנדערע, ווי א מאַגנעט? אפשר האָבען זיי זיך דורכגעווארפען מיט א פּאָר וועדטער און זיך נאָך א קוועטש געטהאָן די האַנד אויך — וועז קאָן דאָס ווייסען?... אפשר האָבען זיי זיך בעגעגענט פּאַרנאַכטלעך אין הויז ערגיץ אין א ווינקעלע און האָבען זיך אין דער פינסטער שטילערהייט צעקושט — איך ווייס? למאי זאָל איך זאָגען אזעלכעם, וואָס איך האָב נישט געזעהען מיט די אויגען?... א קונץ נעמען און אויס־

— אָמן ! — האָט איהם געענטפערט ישראל׳ דער שמש און אין האַרצען ביי זיך האָט ער געטראַכט : לאָז פריהער מיין בנימין ענדינען דאָקטאָר און נאָכדעם לאָז קומען משיח...

ד.

ווי לעבעדיג און ווי פרייליך עס איז געווען ביי ישראל׳ דעם שמש אין שטוב בשעת בנימין איז אָנגעקומען, אזוי איז דאָרטען נעווען אומעטיג און טרויעריג ביי זיין אַוועקפאָהרען צוריק אין דער גרויסער שטאָדט אריין. ווייגען האָט קיינער נישט געווייגט, נאָר ס׳איז גלאָט געווען איטליכען בעזונדער אָנגעזאָלעט אויפ׳ן האַרצען, ווי צו א לויה חלילה. סימע האָט זיך אפילו א פאָר מאָל יאָ א נעם געטהאָן צום פארטוך, האָט ישראל׳, וואָס אלע אין שטוב האָבען געציטערט פאר איהם און געהאט דרך־ארץ, געגעבען אויף איהר אזא קוק, אז זי האָט פערשטאַנען, אז מע דארף נישט ווייגען. ישראל׳ האָט געוואָלט, ס׳זאָל דוקא זיין פרייליך, האָט ער פריהער בעוואָהרענט, אָנגעזאָגט דעם ווייב און אלע דריי טעכטער, אז קיינער זאָל זיך ניט דערוועגען לאָזען א טרער. נאָר אז בנימין האָט זיך אָנגעהויבען קושען און ס׳איז געקומען צו דער מאַמען, האָט סימע ארויסגעלאָזט עפּים א מאָד־נעם קוויטש פונ׳ם האלז און איז פערשטאָרבען געוואָרען אויף בנימינ׳ס האלז ; דעמאָלט האָבען זיך אלע דריי שוועסטער גע־נומען שנייצען די נעזער, מחמת זיי האָבען דערפיהלט, אז ביי זיי אויף די ברעמען טאַנצען טרערען און אין האלז איז ביי זיי געוואָרען מיט א מאָל שרעקליך ענג... נאָר איין ישראל׳ האָט זיך געהאלטען, ווי א מענש ; ער האָט ניט אויפגעהערט צו לאַכען פון דער „וויבערייַ" מיט זייערע „וואָלוועלע טרערען", חאָטש אליין האָט ער געפיהלט, ווי טויזענד קעץ גראַבלען איהם מיט די נעגעל׳ ביי דער נשמה, און ס׳איז איהם אָפּגענאַנגען א מינוט ער

אנטלויפט מיט איהר קיין לאָנדאָן — און געה לאָר מיך! יענער, דער פרינץ, איז אָבער אויך נישט קיין פראָמאָך, יאָגט ער זיי נאָך מיט א געזונדען פאָלק זשאנדארמען און ווי זיי חאפען; ווארפט־ארָאָפ בנימין די מאסקע, מע טהוט א קוס — שא, ס'איז גאָר דער פרעזידענט פון פראנקרייך! פאלען זיי אין אָהנמאכט, און מע טהוט פאר איהם קניהען און בוקען, און מע פיהרט איהם מיט גרויס פאראד קיין פאריז אינאיינעם מיט מינצי'ן, און פון דאָרטען פאָהרען זיי גלייך אהיים, אָנגעשטאָפט מיט גאָלד און מיט בריליאנטען, און קומען־אָן פונקט אין דער צייט, וועו ישראל ליגט פאר צרות און פאר הונגער טוידט־קראנק, סימע איז שוין לאנג געשטאָרבען (סע שפיעלט א גרויסע ראָלע, טאָמער שטאָרבט א אידינע אין א ראָמאן!), אלע דריי שוועסטער, פעסיל און סאָסיל און ברכה'צי, שטעהען אויף די קניהעם ביי'ם טאטענ'ס בעט און גיסען מיט טרערען, און פייגה־לאה די אלמנה ברעכט די הענד און בעוויינט איהר מינצי'ן מיט זודיגע טרערען.

— שוין באלד א יאָהר — רופט זיך אָן צו איהר ישראל מיט זעהר א שוואכער שטימע — שוין באלד א יאָהר זינט אונ־זערע ליעבע קינדער זענען פארשוואונדען געוואָרען, און מיר הע־רען נישט אויף צו ווייגען. מיין סימע נעבאָך איז געשטאָרבען; איך שטארב אוועק און לאָז־איבער מיינע דריי טעכטער, ווי אויפ'ן וואסער. וואָס וועט זיין פון זיי? גוואלד, גאָטעניו, וואָס שווייגסט דו?!

פלוצים עפענט זיך די טהיר, און עס פאלען אריין אין שטוב אריין בנימין דער פרעזידענט פון פראנקרייך און מינצי די פרינ־צעסין פון לאָנדאָן, אָנגעטהאָן בגדי־מלכות.

— ליעבער פאָטער!
— ליעבע מוטער!
— ליעבער ברודער!
— ליעבע שוועסטער!
— טהייערע טאָכטער!

טראכטען פון׳ם קאָפּ גלאַט א בבא־מעשה? מילא בנימין — גאָרנישט; ער וועט זיך אַוועקפאָהרען צוריק אין דער גימנאַזיע און וועט פערגעסען דעם זיי־גאַנצן; אָבער מינצי? מינצי איז א מיידעל צו לייטען, און א שען מיידעל דערצו! זי בעראַרף חתונה האָבען, איהר קאָן דאָס חלילה שאַדען צום שידוך!... אודאי וואָלט געווען א גרויסער יושר, אז דער ראָמאַן זאָל זיך נישט ענדיגען אזוי גיך, אז די ליעבע צווישען זיי זאָל ברענען ווי א העלישׂ פייער, אז עס זאָלען געהן הין און צוריק פלאַמפייעריגע בריוולעך, אז בנימין זאָל ענדיגען דאָקטאָר און קומען און פאַלען מינצי׳ן צו די פים; אָדער לאָז ער נישט וואַרטען, ביז ער וועט אמאָל ענדיגען דאָקטאָר, און באַלד ארויס׳גנב׳ענען מינצי׳ן דורכ׳ן פענסטער און אנטלויפען מיט איהר קיין פאַריז, אהין וואו עס לויפען אלע העלדען פון אונזערע אידישע נאַטירליכע „העכסט־אינטערעסאַנטע" ראָמאַנען... אי, וואָס וועלען זיי טהון אין פאַריז? זיי וועלען דאָן׳ דאַרט פגר׳ען פאַר הונגער! א דאַגה מיר — אודאי דאַרף איך געהן פערזאָרגען דעם תכלית פון ישראל דעם ׳שמש׳ס זוהן מיט פייגה־לאה דער אלמנה׳ס טאָכטער! וואָס איז? איך קאָן ניט בעשטעהן, אז בנימין אָדער מינצי זאָל פלוצים בע־קומען עפּים א צעהן מיליאָנשטיקלעך ירושה פון א רייכען פעטער, וואָס איז געווען פריהער א באַנדיט און נאָכדעם א בארָן, ווי אין אלע „העכסט־אינטערעסאַנטע" ראָמאַנען? צי איך קאָן ניט אויספיהרען, אז בנימין אליין זאָל געפעלען ווערען אין פאַריז און זאָל ווערען פרעזידענט? אָדער אין מינצי׳ן זאָל זיך פערליעבען א פרינץ (וואָס מאַכט אייך אוים וואָסער פרינץ? קאַרג פרינצען פאַרהאַנען אויף דער וועלט — טאַטעניו!), און זי זאָל פער־לייקענען פאַר איהם, אז זי איז א כלה פאַר׳ן פרעזידענט, דאָס היסט פאַר בנימינ׳ען, און ער, דער פרינץ הייסט דאָס, זאָל זי אָפּגיליטען פון קאָפּ ביז פים, און אז עס קומט צו דער חופה, וואַכסט־אויס בנימין, געווינסלעך פערמאַסקירט, מיט נאָך ציווי באַנדיטען, און גנב׳עט־אוועק די כלה פון אונטער דער חופה און

שטאַרק, און בנימין איז ניט געשלאָפען קיין נעכט, ווייל ער האָט זיך נעגרייט צום עקזאמען.

„נאָט זאָל מיר העלפען, איך זאָל שוין אריבערשפרינגען דעם עקזאמען, — אזוי האָט בנימין געשריבען אהיים — ווען איך דערמאָלט קומען צו פאָהרען צו אייך, מיינע ליעבע און געטרייע, אויף א גאנצען זומער זיך אויסרוהען די ביינער!"...

און ישראל דער שמש האָט ארויסגעקוקט אויף דער גוטער בשורה פון „אקזאמענט", ווי מע קוקט ארוים אויף משיח'ן. איהם האָט זיך פאַרגעשטעלט, אז בנימין קומט צו פאָהרען א פאַרטיגער דאָקטאָר, א גרויסער דאָקטאָר; די גאנצע שטאָדט לויפט זיך צונויף אָנקוקען „ישראל דעם שמש'ס דאָקטאָר"; מע שלאָגט איהם אָפ די טהירען, דער מיט אזא בקשה און דער מיט אזא בקשה; איטליכער זוכט זיך א צד; אפילו העלע דער אייניגער, א שלים־מזל מיט א קרום פיסעל, — אז ער געהט שפרינגט ער אונטער, — איז אויך געקומען צו שפרינגען.

— וואָס ביזט דו דאָ פאַר א רב שמעלקע, הא? — פרעגט איהם ישראל.

העלע דער אייניגדער, געגוג ער הינקט־אונטער אויף א פוס, רערט ער נאָך שעפּליאווע אויך, קאָן ניט אויסרעדען קיין רי"ש.

— סטייטש, יב ישיאל, איך בין דאָך אייעיי איין אייגענעי קיוב.

— וואָס פאַר א קרוב ביזט דו? — פרעגט איהם ישראל, חאָטש ער ווייסט גאנץ גוט, אז ער איז א קרוב, אפילו א ווייטליכער, נאָר פאַרט א קרוב.

— מיין עלטער־פעטער יאובן און אייער סימע'ס מוהמע ייזעל זענען געווען אייגענע שוועסטער און בידער.

— אודאי קעהרסט דו זיך אָן מיט מיין זוהן א קנעפּל! — זאָגט צו איהם ישראל. נאָר העלע דער אייניגדער מאכט אזא קרום פנים, אז ער האָט אויף איהם רחמנות און לאָזט איהם צו.

— וואו זענט איהר געווען אזוי לאנג?
— אין פאריז און אין לאָנדאָן.
— וואָס איז ביי אייך דאָרטען אין די זעק און אין די טשע־מאָדאנקעס?
— גוטע! סאמע אימפריאַלען! דאָס האָבען מיר אייך נע־בראכט א מתנה... יאָ, איהר ווייסט, אז אונז קומט מזל־טוב?
— וואָס איז דען?
— מיר זענען דאָך חתן־כלה!
— אויב אזוי, קומט דאָך אונז אַלעמען מזל־טוב!
— מזל־טוב! מזל־טוב! מזל־טוב!!!

. . . . . .

אזוי וואָלט איך געטהאָן, ווען איך זאָל שרייבען א נ א ט י ר־ל י כ ע ן „העכסט־אינטערעסאַנטען ראָמאַן". נאָר איך דערצעהל גלאַט א מעשה פון אַיין אָרעם־בחור, וואָס האָט זיך אַוועקגעלאָזט נישט קיין פאריז און נישט קיין לאָנדאָן, נאָר גלאַט אזוי אין א גרוי־סער שטאָדט אריין זיך לערנען, — האָבען מיר נישט נויטיג אויסצו־טראכטען פונ׳ם קאָפּ נסים ונפלאות, וואָס נישט געשטויגען נישט געפלויגען, און דערצעהלען בעסער די מעשה וואָס איז געווען.

ה.

דריי יאָהר זענען איבערגעגאַנגען פון יענעם גליקליכען פסח, וואָס מיר האָבען בעשריבען. א סך וואַסערען זענען אָפּגעלאָפּען, א סך צרות זענען אויסגעשטאַנען ישראל דער שמש דאָ און זיין זוהן בנימין דאָרטען; א סך נעכט איז ניט געשלאָפען ישראל דער שמש דאָ און בנימין זיין זוהן דאָרטען; ישראל דער שמש איז ניט געשלאָפען קיין נעכט, ווייל ער האָט איבערגעטראכט און גע־האָט יסורים פון זיין בנימינ׳ען, וואָס ער האָרעווועט נעבאַך אזוי

שלאָפען שוין? אַלץ דער שמש — אז אָך און וועה איז איהם! אין טאָמער וווּיסט איהר, וואָס האָט ער דערפון? צרות האָט ער דערפון, מיט ענמת־נפש, מיינע שונאים, מיט בזיונות, מיט גריזאָטע, אז קיין שכירות נעמט ער ניט, בלּויבט נאָר די הכנסה, דאָס וואָס עס מאַכט; איז ווי באַלד עס מאַכט זיך, מאַכט דאָס, און אז עס מאַכט זיך ניט, מאַכט דאָס מכות...

— ישראל! וועסט מוחל זיין א לויף טהון צו מיר אהיים. — אזוי האָט איהם אין יענער צייט א זאָג געטהאָן אייגמאָל רב הערש דער נגיד און האָט זיך בשעת מעשה געגלעט דאָס בייכעל און געגעבען אַלע מאָל א צווייענדיג הוסטעל. — טהו א שפרונג אויף איין פוס צו מיר אהיים, זיי מוחל, און המ... המ... זאָג מיין שרה'ן, אז ביי מיר אונטער'ן קישען המ... המ... האָב איך איבערגעלאָזט די שלּיסעלעך; טאָמער וועט זי זיי זוכען, זאָל זי וויסען המ... המ... וואו זיי צו זוכען.

ישראל דער שמש איז געווואָהנט געווארען שטעהן פאַר רב הערש דעם נגיד, ווי א סאַלדאַט פאַר א גענעראַל, און איידער ער לאָזט־ארויס דאָס וואָרט „גע", לויפט ער שוין; נאָר איצטיגם מאָל האָט זיך ישראל עפּים נישט אזוי געהאַפט און האָט געמורמלעט אונטער דער נאָז:

— שלּיסעלעך... טאָטענ'ס משרת... לאָז מען געהן, אז מע דארף... אבי טרייבען יענעם ווי א הונט...

— וואָס מורקעסט דו? — פרעגט איהם רב הערש דער נגיד, וואָס איז ניט געווואָהנט געווארען צו אזעלכע זאכען.

— ווער מורקעט ווער? איך מורקע דען? גלאָט איך זאָג, לאָז מען געהן, אז מע דארף... דאָס הייסט, איך גיה, אָטאָ גיה איך... אָטאָ...

ישראל לאָזט זיך לויפען מכח די שלּיסעלעך און שעלט בשעת מעשה רב הערש דעם נגיד מיט אַלע נגידים, זיי זאָלען גיהן כּהקלע. לאָז נאָר גאָט העלפען זומער, אז ס'וועט קומען צו פאָהרען זיין זוהן — שלאָגט ער מיט זיי אַלעמען כפרות!...

— נו? — פֿרענט איהם ישראל ביי׳ם ארויסגעהן פון בנימין׳ען. — וואָס הערט זיך, שלים־מזל?

— הונדעיט און צוואנציג יאָהי זאָלט איהי לעבען! — ענט־פערט איהם הענזל, האלט א זשמענג מיט גאָלד, שפּרינגט אויפ׳ן פּיסעל און דאָס פּנים פּלאָמט איהם און שוויצט אזש.

— די משפּחה דיינע! — זאָגט ישראל צו סימען מיט א שטאָך און בעווייזט איהר מיט די אויגען אויפ׳ן שלים־מזל הענ־זל דעם איינבינדער.

— נעבאָך א גרויסער אבין! — פּערענטפּערט איהם סימע.

— דערימאָך איז וואָס? קאָרג ארעמע לייט פּארהאן אין שטאָדט?... — אזוי זאָגט ישראל, נאָר מיינען מיינט ער עפּים אנדערש; ער האָט מורא, אז מע וועט אזוי שלעפּען ביי זיין זוהן כסדר, וועט מען איהם מאכען פּאר א קבצן.

— גענוג! — זאָגט ישראל און שליסט צו די טהיר. — גענוג אייך שוין צו געהן אויף־און־אָפּ! לאָזט איהם אָפּרוהען זיך חאָטש א ביסעל פּונ׳ם וועג!...

ישראל דער שמש איז אין זיינע לופטיגע גילדענע מחשבות פּערגאנגען אזוי ווייט, אז ער האָט אָנגעהויבען מאנקירען מיט דער שטעלע; ס׳איז איהם נמאס געווארען דאָס שמשות, זיין איטליכען א משרת, אויסשטעהן יעדען׳ס קאָפּריז, טראָגען אויפ׳ן קאָפּ איט־ליכע׳ס יאָהר־צייט, חנפּה׳נען איטליכען בעזונדער, יוצא זיין פּאר, קיין עין־הרע, אזא עולם מיט אידען, וואָס אלע ווילען דוקא דעם אויבען־אָן אין מזרח, אלע ווילען דוקא שישי, אלע ווילען דוקא דעם ערשטען פּסוק פון „אתה־הראית"! און אז די גבאים צווישען זיך קריגען זיך, איז ווער דאָס כּפּרה־היהנדעל? דער שמש! אז צוויי נגידית׳טעם אין שוהל צעאמפּערען זיך איבער׳ן אתריג, וואָס מע האָט צו איינער געשיקט פּריהער ווי צו דער אנדערער, איז וועמען פּליהט דעמאָלט אין טאטען ארויין? — דעם שמש! ווער האָרעווט מעהר פון אלע? ווער קומט אהיים שבת און יום־טוב שפּעטער פון אלעמען? ווער זעצט זיך צום טיש דעמאָלט, וען אלע

שניידט? פֿאר וואָס שניידט מען? הכלל, ער זאָל איהם אַרויס־שרייבען אַלסדינג באריכות, און זאָל נאָר ניט זאָרגען, ער זאָל זיך פערלאָזען אויף דעם וואָס לעבט אייביג, ער קאָן אַלץ, און דער עיקר, ער זאָל זיין א איד, וועט אַלסדינג, אם ירצה השם, זיין גוט...

אויף דעם דאָזיגען בריעף און אויף אַלע איבעריגע בריעף האָט שוין אָבער ישראל דער שמש מעהר קיין ענטפער נישט בעקומען. ישראל איז נישט געוואָהנט געוואָרטן, אז פון בנימין'ן זאָל אזא צייט קיין בריעף ניט זיין. ער האָט אזוי לאַנג איהם געשריבען און געשריבען, ביז ער האָט אויפגעהערט צו שרייבען. ס'איז איהם גע־וועז א בזיון פאר ירחמיאל־משה דעם מלמד...

— וואָס קאָן עס זיין, וואָס ס'איז ניטא קיין בריעף אזוי לאַנג? — פרעגט סימע ביי ישראל'ן און בעקומט פון איהם א פסק, ווי געווייגטליך.

— כשר'ע בהמה! ער האָט מעהר ניט וואָס צו טהון, נאָר שרייבען בריוולעך? וואַרט־אויס א ביסעל, לאָז ער אָפגעבען דעם „אקזאמענט", וועט ער דיר דעמאָלט שרייבען!...

בעקומען איהרס, טרעט סימע אָפּ, ווי א הונד בשעת ער חנפה'ט זיך צו צום בעל־הבית, דרעהט מיט'ן ווייזעל און בעקומט א „פשאל־וואָן!"

ישראל איז ארומגענאַנגען מיט א געשוואָלען האַרץ און מיט א שוועד געמיטה; ער האָט זיך נאָר קיין אָרט ניט געקאָנט געפי־נען. וואָס זיין קאָפּ האָט איבערגעקלעהרט אין דער צייט — זאָל קיין פאָטער נישט ווייסען, און די חלומות, וואָס ער האָט געזעהן ביינאַכט, זענען געווען מורא'דיגע, שרעקליכע חלומות. איינמאָל חלומ'ט זיך איהם, אז ער פאָהרט צו־נאַסט צו זיין זוהן אינאיינעם מיט סימען. געפאָהרען־געפאָהרען, איבער בערג, איבער טהאָלען, וואַלד־אַיין וואַלד־אויס. געקומען צו פאָהרען צו א גרויסען פא־לאַץ, פרעגט ער: „דאָ זיצט ריטעלמאן דער דאקטאר?" זאָגט מען: „זיצען זיצט ער דאָ, נאָר מע קאָן איהם ניט זעהן". פרעגט ער: „פאָר וואָס?" זאָגט מען איהם: „דערפאָר, ווייל מע לאָזט

ו.

נאָט האָט געהאָלפען, דער זומער איז געקומען, נאָר בנימין איז נישט געקומען. און בריעף האָט ער אויך אָנגעהויבען שיקען נישט אזוי אָפט, ווי פריהער, און די בריעף אַליין זענען עפּים אויך נעווארען וואָס וויטער אי קירצער, אי אומעטיגער. ער האָט נאָר מודיע געווען, אז דעמאָלט און דעמאָלט בעדארף זיין ביי איהם אזא און אזא עקזאמען.

„דער דאָזיגער עקזאמען — אזוי האָט געשריבען בנימין אין זיין לעצטען בריעף — דאָס איז מיר דער יום־הדין, ווארום טאָמער פעהלט מיר, חס ושלום, איין זעכצעהנטעל, וועל איך נישט קאָנען אריין, און אז איך וועל ניט אריין איצט, וועל איך מוזען בלייבען אויף איבער־א־יאָהר, און ווער ווייסט, וואָס וועט זיין איבער־א־יאָהר, טאָמער איז איבער־א־יאָהר נאָך ערגער? וואָס זשע וועל איך דעמאָלט טהון? וואָס וועט זיין ווייטער? אויף וואָס האָב איך בעדארפט אזוי פיעל האַרעווען, פערשוואַרצט ווערען? אזוי פיעל לערנען, חזר'ען אויף אויסוועניג, הונגערען נאָנצע טעג, ניט שלאָפען קיין נעכט און פריהרען, ווי א הונד? נישט איך אַליין פרעג די דאָזיגע קשיא — עס זענען דאָ נאָך א סך אזעלכע, וואָס זענען פערבליבען נאָך פון פאר־א־יאָהרען און קאָנען נישט אריין, וויל סע פעהלט זיי צו דער נאָרמע, און אָט שפּרינגט־אונטער דער פריזיוו, און אויפ'ן עקזאמען שניידט מען — ס'איז שלעכט!... ביטער און פינסטער!"...

ישראל דער שמש איז ארומגענאנגען אהן א קאָפּ. ער האָט נישט געקאָנט פערשטעהן, פאר וואָס זענען עפּים בנימינ'ס בריוו־לעך נעווארען מיט א מאָל אזוי אומעטיג? ער האָט געבעטען ירחמיאל־משה דעם מלמד, ער זאָל שרייבען בנימינ'ען, וואָס איז דאָס פאר נאָרמעס, און וואָס הייסט „עס פעהלט א זעכצעהנטעל"? מע מעסט דען ביי'ם עקזאמען אויך מיט א מאָס, אזוי ווי ביי'ם פריזיוו? און וואָס הייסט „מע שניידט ביי'ם עקזאמען"? וועד

פיהרט דאָס גאַנצע שטעדטעל ביי דער נאַו, איז ער א יאַנצער מאַכער דאָרט אין דער „גובערניע", אויסגעבונדען מיט אַלע גרעס־טע. אז ער קומט צו פאָהרען א דער „גובערניע", זאָגט ער, ווייסט ער ניט, וואוהין ער זאָל געהן פֿריהער; איטליכער, זאָגט ער, שלעפּט איהם צו זיך: „פּאַני לעמל! גאָספּאָדין לעמל! רב לעמל!" — סע טהוט זיך! אַלע מאָל, ווען ער קומט צו פאָהרען פון דער „גובערניע", מוז ער ברענגען עפּעס א נייעס, וואָס זאָל זיין נאָכדעם אויף דריי חדשים צו רעדען: א גרויסען אָנזעץ פון דריי מאָל הונדערט טויזענד, א מורא'דיגע שרפה, וואָס פינף און זיבעציג נפשות זענען פערברענט געוואָרען, אָדער א שרעקליכע הריגה אין מיטען שטאָדט, וואָס די האָר שטעלען זיך קאָפויר. און חאָטש ביי לעמלען זענען די אָנזעצען א ביסעל צו אָפט, די שרפות מיט די הריגות כמעט אַלע וואָך, פון דעסט־ווענען איז קיינעם ביז אהער נישט איינגעפאַלען, ער זאָל זיך אַנידערשטעלען דערויף. אויף קיין מעשה פרעגט מען קיין קשיא ניט; למאי די גאַזעטען? די גאַזעטען מעגען? איהר דאַרפט נאָך געדענקען מן הסתם די שרעקליכע מעשה, וואָס איז געווען בעשריבען אַנומעלטען אויף אַלע גאַזעטען. פערלאָפען האָט זיך דאָס אין ביאַליסטאָק, אין ריגא אָדער אין זשיטאָמיר — איך געדענק שוין ניט אַקוראַט. אַזוי איז געווען די מעשה: איינמאָל איז געזעסען א פרוי מיט א זויגעדיג קינד אויף די הענד. פלוצים צעווויינט זיך דאָס קינד. וויל די פרוי דעם קינד געבען זויגען און צעשפּיליעט זיך. שפּרינגט־ארויף א שלאַנג צו איהר אויפ'ן שוים און חאָפּט די ברוסט אין מויל אריין און לאָזט ניט ארוים שוין באַלד דריי מעת־לעת. אַלע דאָקטוירים מיט די גרעסטע פּראָפעסאָרען קומען צו פאָהרען און פאָהרען אוועק. זיי וויסען ניט וואָס צו טהון: אָפּריימען די שלאַנג מיט גוואַלד — האָבען זיי מורא, טאָמער לאָזט זי דעם גיפט, איז די פרוי א פערפאַלענע; לאָזען זי זאָל זויגען — וועט זי פון איהר ארויסציהען דאָס דם־התמצית! וואָס דער סוף וועט זיין — וועלען מיר מסתמא מודיע

קיינעם ניט צו". רופט זיך אָפּ ישראל: „געהט זאָגט איהם, זייט מוחל, אז דער טאטע איז געקומען". „און די מאמע" — רופט זיך אָן סימע. „אָט האָסט דו דיר, ס'קאָצעל קומט, זי איז אויך דאָ אין מיטען!" — זאָגט צו איהר ישראל. און אזוי ווי זיי רעדען, דער־זעהט ער פון דער ווייטען א „ידנעראל מיט פאליעטען"; ער וואָלט געמעגט שווערען, אז ס'איז בנימין. ישראל לאָזט זיך נעהן, און סימע נאָך איהם, נאָר וויפיעל זיי געהען, קאָנען זיי צו איהם ניט גרייכען. „ניכער א ביסעל! זעה־נאָר, ווי זי שלעפט זיך? נו, ריהר זיך! ריהר זיך!" — שרייט ער צו סימען, און ביידע לאָזען זיך זיי לויפען, לויפען מיט אלע כחות, און ישראל הערט נישט אויף צו שרייען אויף סימען: „ניכער! ניכער! שלעפט זיך ווי א טשערעפאחע! סימע, פארברענט זאלסט דו ניט ווערען!!"...

— גאָט איז מיט דיר, וואָס שרייסט דו? — זאָגט צו איהם סימע און טאָרעט איהם פונ'ם שלאָף. ישראל חאפט זיך אויף, שטעלט־אויס א פאָר אויגען, שפייט־אויס דריי מאל, קעהרט זיך אי־בער אויף דער אנדערער זייט, ווערד אנשלאָפען און זעהט א נייעם חלום, נאָך איין ערגערען ווי פריהער: א שווארצע חופה... שווארצע ליכט... א שווארצע מטה... עמיצער שטעהט מיט איין אָפּ־צווייגע און ווי איהם ארויסרייסען א צאָהן. לאָזט ער זיך ניט, בארעט זיך. דערהערט ער בנימין'ס קול:

— טאטע!... טאטע!... ס'איז פון דיין טובה וועגען...

. . . . . .

7.

פון לעמעל דעם סטאראָסטא האָט איהר געהערט אמאל? צי איהר הערט דאָס ערשטע מאל לעמעל'ס נאָמען? ווי קומט דאָס? ער איז דאָך א איד, וואָס האָט א שם אומעדום. א חוץ וואָס ער איז א סטאראָסטע אין אופראוע און א קאָכלעפעל און

אלע טאג, אז עס קומט אן דאס בלאט, איז דאס ערשטע פרעגט מיך מיין ווייב:

— וואס הערט זיך מיט דער באברויסקער כלה?

— נישטא גארנישט. די משמעות, אז זי שלאפט נאך. — אזוי ענטפער איך מיין ווייב, און ביי זיך אין הארצען טראכט איך מיר: „אוי־וועה, איך האב מורא, אויב די נאנצע מעשה איז ניט קיין אויסגעטראכטע מעשה, שקר וכזב?"...

אזוי איז מיט אונזער לעמלען אויך. דער חילוק איז נאר, וואס די גאזעטען, אז עס מאכט זיך, זיי האקען ארויין אמאל א ליגען, טהוען זיי דאס מיט א מיין — זיי מיינען געלד; און אונזער לעמעל דער סטאראסטע איז גלאט א שקרן און א פלאפ־לער. היינט שטעלט זיך פאר, וואס פאר א יום־טוב ס'איז נע־ווען פאר אונזער סטאראסטע, אז ס'איז אנגעקומען פלוצים אין דער אופראוע פון דער „גובערניע" א פאפיער, מע זאל אויס־שליסען פונ'ם אידישען קהל בנימינ'ען, דעם זוהן פון ישראל ריטעלמאן, מחמת ער האט אנגענומען איין אנדער גלויבען...

לעמעל דער סטאראסטע, אז ער האט נאר איבערגעלייענט דאס פאפיער, האט ער פערגעסען אלע נעשעפטען מיט דער או־פראוע, נעחאפט דאס פאפיער און איז אוועקגעלאפען אין גאס ארויין, זיך אלע מאל אפגעשטעלט, איינגערוימט איטליכען בע־זונדער א סוד אויפ'ן אויהער און צעפויקט איבער דער נאנצער שטאדט.

פארהאן צייטען, וואס מע קאן זיי אנרופען די „שטילשווויי־גענדיגע טעג". דער הימעל איז לויטער, קיין שפרינקעלע, קיין ווינטעלע, שא־שטיל ארום און ארום; אלע שלאפען, ווי אויסגע־שטארבען די נאנצע שטאדט, — פלוצים, מע ווייסט ניט פון וואנען, עס פאלט־אראפ א באמבע און רייסט־אויף די נאנצע וועלט. אלע חאפען זיך אויף און לאזען זיך לויפען: „הא? וואס? וואו? וואס איז געשעהען?" — עס ווערד לעבעדיג, פרייליך אין שטעדטעל.

זיין אונזערע לעזער... אזוי לאָזן־אויס די גאזעטען, און שוין מעהר אז דריי יאָהר שרייבען מיר אויס און לייענען די גאזעטען און ווייסען נישט עד היום דעם סוף פון דער שרעקליכער מעשה, און וואָס מאכט די אומגליקליכע פרוי נעבאך? רעכענען, אז די שלאַנג זויגט נאָך — איז עפּים נישט צו גלויבען, עס קומט אויס אַבּיסעל חוץ לדרך הטבע; און וויעדער, אז די פרוי זאָל האָבען געשטאָרבען — וואָלטען דאָך די גאזעטען געשריבען. לכן מוזען מיר אָנקומען דערצו, אז ס'איז נישט קיין פרוי, נישט קיין ברוסט און נישט קיין שלאַנג. וואָס דען איז דאָס? אפּנים, א ליגען! אָדער נישט לאַנג האָבען מיר געלייענט אויף די גאזעטען אזא מעשה: אין א קליין שטעדטעל (דאכט זיך, אין באָברויסק) איז געווען א אידישע חתונה. די כלי־זמר האָבען געשפּילט. די מחותנים האָבען געטאַנצט. די סאַרווערס מיט די סאַרווערקעס זענען אַרומגעלאָפּען פערטאַראַמט, ווי געווינטליך א חתונה. פּלוצים זאָגט די כלה, ס'איז איהר נישט גוט, און לענגט זיך צו אויף א וויילעטשקע. און אזוי ווי זי האָט זיך צוגעלענגט, אזוי איז זי אנשלאָפּען געוואָרען. די כלי־זמר שפּילען, די מחותנים טאַנצען, די סאַרווערס מיט די סאַרווערקעס לויפען־אַרום פערטאַראַמט — די כלה שלאָפּט. מע האָט שוין אָפּגעשפּילט, אָפּגעטאַנצט, אָפּגענעבען די גילדענע יויך — די כלה שלאָפּט. דער עולם איז זיך צעגאַנגען אהיים, מע פערלעשט די ליכט — די כלה שלאָפּט. מע שטעהט אויף אין דער פריה — די כלה שלאָפּט. מע לענגט זיך שלאָפען — די כלה שלאָפּט. מע שטעהט אויף — די כלה שלאָפּט. הקיצור, ס'איז שוין דריי וואָכען נאָך דער חתונה — און די כלה שלאָפּט! „וואָס מיט איהר איז געשעהען, וועלען מיר מסתמא באלד געבען צו וויסען אונזערע לעזער"... סע פערשטעהט זיך, שוין דאָס אנדערע יאָהר אז מיר שרייבען זוים נאָר דאָס דאָזיגע בלאָט, מיר האָבען מורא, טאָמער חאָפּט זיך אויף די כלה און מיר וועלען אפילו ניט וויסען וועד ס'האָט אונז געשלייערט — עס איז אָבער ארויסגעוואָרפען די טרחה;

ח.

די וואָס זענען געוואָהנט געווארען צו די „העכסט־אינטערע־סאנטע ראָמאנען" וואָלטען א בעלן געווען, אז ישראל דער שמש זאָל זיך שלאָגען קאָפ אָן וואנד, אדער ער זאָל לויפען צום טייך זיך טרינקען, אדער ער זאָל ארויף אין בית־מדרש אויפ'ן בוידעם און זיך אויפהענגען אויף די באנטענעס, ווייב און קינדער זאָלען יאָמערען און קלאָגען, ד' שטאָדט זאָל זיך וויעגען, קאָכען ווי אין א קעסעל — הכלל, עס זאָל דונערען און בליצען! עס קאָן זיין, אז איצטיגס מאָל וואָלט איך זיי צולויעב געטהאָן. נאָר וואָס קאָן איך מאכען, אז ישראל דער שמש וויסט נאָך נאָר נישט פון קיין פותר און פון קיין חלום? דעמאָלט, ווען די גאנצע שטאָדט האָט זיך ארומגעטראָגען מיט'ן „פאפיער", איז נאָר ישראל געזעגען ביי זיין איין־און־אייניציגען גוטען פרייַנד און בעל־סוד ירחמיאל־משה דעם מלמד. אין דער אייגענער צייט, וואָס ס'איז אָנגעקומען אין דער אופראוע דאָס געוויסע „פאפיער", האָט ישראל דער שמש אָפגענומען פון דער פאָסט א גאנצען פאקעט, וואָס איז איהם אָנגעקומען פון זיין זוהן. ער האָט נאָך קיינמאָל אזא גרויסען, אזא לאנגען בריעף נישט געהאט פון בנימינ'ען — א גאנצע מגילה! דורכגעלייענט מיט גרויס מיה א פאָר בלעטלעך און ניט פערשטאנען כמעט איין וואָרט, איז ער אוועק צו ירחמיאל־משה דעם מלמד.

— ס'איז דאָ! — האָט ישראל אויסגעשריגען נאָך פון דער טהיר מיט א שמחה.

— א בריוועל פון אייער זוהן?

— נאָך א מין בריוועל, אויף דריי בויגעלעך פאפיער!

דערהערט דריי בויגעלעך פאפיער, האָט דער מלמד אוועק־געלאָזט שער־און־אייזען, און די תלמידים האָבען זיך דערווייל מחיה געווען. א קליניגקייט, מע וועט קאָנען שפיעלען דערווייל אין „פאטשערלעך" און אין „טרעפעניש", און גלאָט אזוי זיך

די מעשה מיט ישראל דעם שמש׳ם זוהנדעל איז געווען יענע באמבע, וואם האט אויפגעריסען דאם גאנצע שטעדטעל און אויפ־געוועקט אלע אידען. איטליכער בעזונדער איז געווען אזוי צע־קאכט און אויפגעטראגען פון דער מעשה, גלייך ווי ס׳איז איהם נוגע אין נפש אדער אין פרנסה, גלייך ווי עם געהט איהם מעהר נישט אפ, נאר דאם. א סך האבען אוועקגעוואלפען דאם גע־שעפט, דאם עסען אין מיטען, און ארויסגענאנגען אין מארק „הע־רען וואם הערט זיך?" ארום רב הערש דעם נגיד׳ס שטוב זענען געשטאנען גאנצע רעדלעך מענשען, און רב הערש אליין איז גע־שטאנען אין א חאלאט און אין דער יארמעלקע ביי׳ם גאניק פון שטוב, ארומגערינגעלט מיט זיינע מקורבים און מיט גלאט אידען ווילר־פרעמדע, וואם חנפה׳נען און לעקען איהם, טאמער וועט דערפון עפים ארויס אמאל א שטיקעל טובה, א קשיה אויף א מעשה?... רב הערש דרשה׳ט, און די לעקערס פאדטאקעווען איהם:

— מסתמא! וואם דען? זיי זענען ניט גערעכט? זיי זענען זעהר גערעכט!

— א שמש, א פארך, א קבצן — ווי ער זיין קליגער פון דער גאנצער וועלט! — זאגט רב הערש מיט זיין צווייענדיג הוסטעל. — הם... הם... א דאקטאר האט זיך איהם גאר פארוואלט מאכען פון זיין זוהנדעל! און אז ער וואלט זיין א שמש ווי דער טאטע, צי, חלילה, א מלמד, וויים איך ניט, וואם ס׳וואלט געווען! איך וואלט א בעלן זיין הערען, וואם זאגט דער שמש אונזערער אציגר? צי ער וויסט נאך ניט פון דער בשורה, הם... הם...? עפים זעהט מען איהם ניט, דעם שלים־מזל. וואו קאן ער זיין?

עם האבען זיך געפונען אזעלכע, וואם האבען זיך ניט גע־פוילט געהן אין שוהל ארייז און צום שמש אהיים — און האבען ישראל׳ען נישט געקאנט געפינען אין ערגיץ.

דאָ דערמאָנט זיך ישׂראל אינ׳ם חלום, וואָס סע האָט זיך איהם געחלומ׳ט, און עס טהוט איהם א טיאָכקע דאָס הארץ, ווי א מענש, וואָס דערמאָנט זיך, אז מע בעדארף איהם מאכען איין אָפּעראָציע... ער טהוט זיך א חאָפּ:

— וואָס? וואָס? נאָך א מאָל, לייענט נאָך א מאָל, וואָס שרייבט ער וואָס?...

ירחמיאל־משה טהוט א רוק די ברילען ארויף און ווי לייענען נאָך א מאָל, פּלוצים עפענט זיך די טהיר און עס קומט אריין...

בתיה־הינדע די רביצין, ירחמיאל־משה׳ס ווייב, א אידינע ניט אזא גראָבע ווי א הויכע, און ניט אזא שענע ווי א געלע, מיט א גרויסען קאָשעק פונ׳ם מאָרק. אין קאָשעק האָט זיך געפונען פון כל טוב: קאָרטאָפּלעס, און ציבעלעס, און צוויי שוואַרצע רעטאָכער, און א שטיקעל לונג־און־לעבער, וואָס זי האָט קוים אויסגעווויינט ביי שמחה־ליב דעם קצב, מחמת לונג־און־לעבער איז אזא סחורה, וואָס אויף דעם איז, ברוך השם, פאַרהאַן תמיד הונדערט בעלנים; ווייבער שלאָגען זיך איבער דעם אין מאָרק, ווי, להבדיל, אין שוהל די מאַנסביליען איבער „אתה־הראית", — און ס׳איז גאָר קיין חידוש ניט: אז קאָסטען קאָסט דאָס וואָל־וועל, און קיין ביינער האָט דאָס ניט. דאָס אז מע קאָכט מיט קאָרטאָפּלעס און מיט ציבעלעס און מיט געגוג פעפער און סע דושעט זיך גוט אין און ס׳איז מאָסטקע — איז דאָך עס טעם גן־עדן!...

אריינגעקומען און דערזעהען דעם שמש זיצען ביי׳ם טיש מיט איהר מאן און לייענען, האָט בתיה־הינדע א קוק געטהאָן אויף זיי בידען און געוואָלט זעהען, צי דער שלים־מזל ווייסט שוין, צי ניין? נאָר פון זייערע פנימ׳ער האָט זי נישט געקאָנט ארויסזעהען גאָרניט, האָט זי אוועקגעשטעלט דעם קאָשעק און א וואונק געטהאָן צו איהר מאן, בשעת מעשה זיך א וויש געטהאָן מיט דער האַנד איבער׳ן פּנים פון אונטען ארויף.

אָפרוהען פונ׳ם חומש איז אויך עפּעס ווערטה ! ירחמיאל־משה האָט אָנגעטהאָן די בעקאַנטע ברילען אויף דער נאָז און האָט זיך גענומען לייענען דעם בריף בקול רם און מיט א ניגון. נאָר כל זמן עס האָט זיך געלייענט, האָט זיך געלייענט ; ווּאָס ווייטער־ווייטער האָט ער אָנגעהויבען א ביסעלע זיך פּאַראיקען און אָפּשטעלען זיך, ווי מע געהט אויף שטיינער, ווייל ס׳איז אַוועקגענאַנגען הארבע עברי, מאַדנע ווערטער, אזעלכע, ווּאָס ער האָט זיי אויף זיין לע־בען אין ערגיץ ניט בעגעגנט. ער האָט אלע מינוט צוריקט געמאַכט די בריל אויף דער נאָז, צוגעטראָגען דאָס בריוועל נע־הענטער צום פענסטער, געקנייטשט מיט די פּליצעס און געקייעט די ווערטער :

— המ... המ... עפּעס מלאכים־שפּראַך... נאַציע, מאַנציפּא־ציע... פּצפּציה... לאָז מיך אזוי ווייסען א בייזע ווּעטשערע !

ישראל איז געזעסען, געזעסען אָנגעשפּאַרט דעם קאָפּ אויף דער האַנד ביי׳ם עק טיש, געקוקט, געקוקט ירחמיאל־משה׳ן אין מויל אַריין, זיך צוגעהערט מיט מח צו איטלעכס וואָרט, געוואָלט חאָפּען דעם רעכטען געדאַנק — און ניט געקאָנט בשום אופן. ער האָט ניט פערשטאַנען, ווּאָס בעדייט דאָס, ווּאָס בנימין פּלוצים פערענטפערט זיך און שוועדט זיך מיט שבועות, אז ער איז דער אייגענער מענש ווּאָס פריהער, אדרבה, נאָך מיט מעהר ליעב־שאַפט און נאָך מיט מעהר געטריישאַפט... ישראל האָט ניט גע־קאָנט פערשטעהן, פּאַר ווּאָס זאָל ער איצטער ניט זיין דער אייגע־נער ווּאָס פריהער? און ווּאָס בעדייט דאָס דאָזיגע, ווּאָס ער בעט פון איהם, ער זאָל איהם מוחל זיין? ווּאָס זאָל ער איהם מוחל זיין?... „עס האָט אַנדערש נישט געקאָנט זיין, שרייבט ער, ער האָט נענוג געמוטשעט זיך, ווייל ער וויסט, זאָגט ער, נאָנץ גוט, ווּאָס פּאַר א וועהטיג ער טהוט־אָן זייגע עלטערען ; נאָר דאָס שלאָגען זיך פון קינדווייז אָן צו דער ליבטיגקייט, דאָס ריסען זיך צו דער וויסענשאפט איז ביי איהם אזוי גרויס, אזוי שטאַרק, אז עס האָט גובר געווען".

אמעהר, וועט זי איהם בעסער אפשיקען גלייך צו לעמעל דעם סטאראסטע, לאז ער זיך מיט איהם שלאגען קאפ אן וואנד.

— גאר נישט, וויים איך! — מאכט בתיה־הינדע און ווישט זיך דאם פנים מיט דער האנד צרויה. — עפים א פאפיער, זאגט מען, איז אנגעקומען מכח אייער זוהן.

— וואסער א פאפיער? — פרעגט ישראל, טוידט ווי די לעהם.

— אין דער אופראווע דארטען. — זאגט בתיה־הינדע.

— וואסער אופ־אווע?

— צום סטאראסטע.

— מכח וואס?

— לעמעל, הייסט דאס.

— אז וואס?

— אייער בנימין, הייסט דאס.

— וואס בנימין? בנימין? — פרעגט שוין ישראל מיט כעס.

— איך וויים וואס? פרעגט מיך בחרם! זייט זיך מטריח אהין, צו לעמלען הייסט דאס, ער איז איצטער אין מארק, לעמעל הייסט דאס, מיט'ן פאפיער.

„פאפיער... לעמעל... אופראווע... בנימין... די גאנצע שטאדט... וואס זאל דאס בעדייטען?" — טראכט זיך ישראל, און ער פיהלט, אז עס פלאמט איהם א באק און עס פייפט איהם אין אויהער. ער רוקט־אן דאס היטעל, בויגט זיך איין אין דרייען און לאזט זיך גאהן.

ט.

פארהאן מענשען, וואס האבען ליעב אנקוקען יענעם בשעת אומגליק, ארויסקוקען יענעם גלייך אין פנים אריין דוקא בשעת ער ווייגט, נאכקוקען יענעם, ווי אזוי ער גאהט נאך דער לויה, זיך

— חמיל־משה, קום־נא אהע!? — האָט זי איהם א זאָג געטהאָן. ירחמיאל־משה האָט זיך געשטויסען, אז בתיה־הינדע ווילְ איהם מסתמא עפּים זאָגען, האָט ער אויסגעטהאָן די בריל־ען און האָט זיך ארויסגעחאפּט אויף א מינוט אין הויז ארויס, און דאָרט, אויף יענער זייט טהיר, איז פּאַרגעקומען צווישען מאַן און ווייב שטיל־ערהייד, אונטער פּיער אויגען, אזא מין געשפּרעך:

ז י: ער ווייסט שוין?
ע ר: ווער?
ז י: דער שלים־מזל.
ע ר: וואָסער שלים־מזל?
ז י: דער שמש.
ע ר: פון וואָס?
ז י: פון זוהן.
ע ר: פון וואָסער זוהן?
ז י: פון בנימינ'ען.
ע ר: אז וואָס?
ז י: די גאנצע שטאָדט האָט צו טהון!
ע ר: מיט ווען?
ז י: מיט זיין זוהן.
ע ר: מיט ווען־ס זוהן?
ז י: מיט'ן שמש'ס זוהן.
ע ר: אז וואָס?
ז י: טפו זאָלסט דו ווערען!...

גאָט ווייסט, וויפיל דאָס געשפּרעך וואָלט זיך נאָך געצויגען, ווען דער שמש אליין זאָל ניט געווען אונטערקומען א דערשראָקענער און א פּרעג טהון:

— הא? וואָס? וואָס דערצעהלט איהר עפּים? וואָס האָט איהר עפּים געזאָגט בנימין — וואָס?

בתיה־הינדע האָט נישט געוואוסט, וואָס זאָל זי טהון, ווי אזוי דרעהט מען זיך דא אוים? למאי זאָל זי זיין דער שליח?

געטהאן די שטיוועל, גערייסען קריעה און האָט זיך אוועקגעזעצט אויף א שעה „שבעה". דאָס אייגענע האָבען געטהאָן סימע און אלע דריי טעכטער — פּעסיל, סאָסיל און ברכה'צי, — געווויינט־ליך, גענוג געווויינט, גענוג געיאָמערט און גענוג געשלאָגען זיך קאָפּ אָן וואַנד, חאָטש זיי האָבען גענוג איינגעלעגט די וועלט נאָך פריהער, אייִדער ישראל איז געקומען.

שפּעטער, אז ירחמיאל־משה דער מלמד איז געקומען זיי מנחם־אָבל זיין, האָט ער געטראָפען אזא מין בילד: ישראל איז געזעסען בעהאלטען דעם קאָפּ צווישען די קניהעס; סימע האָט זיך פערשטעלט דאָס פּנים מיט ביידע הענד און געווויינט שטיל־ערהייד, און פּעסיל, סאָסיל מיט ברכה'צין זענען געזעסען מיט רויטע געשוואָלענע אויגען און געקוקט מיט פערגליווערטע פּנימ'ער איטליכע אין איין אנדער ווינקעל. דער וועהטיג מיט'ן בזיון איז פּאר זיי אלעמען געווען, אפּנים, אזוי גרויס, אז זיי האָבען נישט געקאָנט קוקען איינס דאָס אנדערע אין די אויגען אריין...

אריינגעקומען איז ירחמיאל־משה שטיל, אָהן א גאָט־העלף, ווי געווויינטליך מע קומט אריין צו אין אָבל, זיך אוועקגעזעצט פּאוואָלינקע ביי דער זייט, אויף אין עק בענקעל, א זיפּץ געטהאָן און שא — שטום ווי די וואַנד. שפּעטער א ביסעל — נאָך א זיפּץ, און אנשוויגען געוואָרען, און ווייטער א זיפּץ, און וויעדער אנשוויגען געוואָרען. ערשט אין עטליכע מינוט אָרום האָט ער זיך ארומגעקוקט, אז ס'איז עפּים נישט קיין תכלית זיצען אזוי און שווייגען, מע בעראַף עפּים זאָגען א גוט וואָרט. נאָר וואָס זאָגט מען? מילא, נאָך א בר־מינן, אז עס מאכט זיך, חלילה, מע זיצט שבעה און מע קומט מנחם־אָבל זיין, געפּינט זיך נאָך ווערטער: „ד' נתן ד' לקח"... אָדער: „א מענש איז, משטיינס געזאָגט, געגליכען צו א פליעג"... אָדער: „דער טוידט — דאָס איז אזא זאך, וואָס אויסדרעהען זיך דערפון קאָן מען ניט"... אָדער: „עט, הבל הבלים, גלויבט מיר, מיר וועלען אלע שטאַרבען"... וכדומה אזעלכע ווערטער, וואָס שטאַרק פּריליך אויפ'ן

צוקוקען, ווי יענער ברעכט די הענד, שלאָגט זיך קאָפּ אָן וואַנד, וכדומה. איך האלט נישט פון אזעלכע סצענעס. לאָז מען זאָגען וואָס מע ווילּ — איך האָב פיינט טרויעריגע בילדער. מיין מוזע טראָגט נישט קיין שוואַרצען שלייער אויפֿן פּנים; מיין מוזע איז איין אַרעמע, נאָר א פּריילּיכע... וואוהין האָט זיך געלאָזט לויפען ישראלּ דער שמש? מיט וועמען האָט ער זיך געזעהען? וואָס האָט ער געהערט? וואָס האָט ער געזאָגט? — פּרעגט נאָר נישט, איהר וועט דערפון קיין תענוג נישט האָבען. וואָס וועט אייך ארויסקומען, אשטייגער, אז איהר וועט געוואָהר ווערען, אז ס'איז פּאַרהאַן מענשען, וואָס יענעמ'ס צרה איז ביי זיי נאָר א „נייעס", יענעמ'ס האַרץ איז א פּיעדעלּ, יענעמ'ס נערוועז זענען סטרונעם, יענעמ'ס ווייַנען איז א ניגון אוו יענעמ'ס נשמה — א שפּיעלּעבלּ? וואָס וועט אייך ארויסקומען, למשלּ, אז איהר וועט שוין געוואָהר ווערען, אז עס האָבען זיך געפונגען אזעלכע, וואָס האָבען דערלּעבט א נקמה אין ישראלּ דעם שמש, דערפּאַר, וואָס ער האָט זיך ארומגעטראָגען טאָג ווי נאָכט מיט זיין „ווינרישנע בילּיעט"?

— א מצוה! — האָט געזאָגט הנגיד רב הירש מיט זיין צווייענדיג הוסטעלּ אוו געגלעט זיך בשעת מעשה דאָס בייכעלּ. — א מצוה! לאָז א קבצן המ... המ... ניט שפּרינגען אין פּנים אריין! דאָקטוירים גאָר, המ... המ...!

א סך האָבען, געוויינטלּיך, רחמנות געהאט אויפֿן שמש נעבאָך. נאָר איך מיין, אז עס בעדאַרף אייך זיין קענטלּיך דאָס וואָרט „נעבאָך".

— לאָז אייך גאָט היטען פון א אידישער טובה אוו פון א אידישען „נעבאָך", — אזוי פלעגט זאָגען מיין באָבע מינדע עליה השלום — וואָרום פון א אידישער טובה קאָן האַרט ווערען דער קאָפּ אוו פון א אידישען „נעבאָך" — הייליק די צייהן...

ערשט ארום פּארנאַכטלּיך האָט זיך ישראלּ פערשלעפּט אהיים, קוים א לעבעדיגער, שטיל זיך אראָפּגעלאָזט אויף דער ערד, אויס־

מיר מאכט זיך קומען צו יענעם מנחם־אבל זיין, קאָן איך סייך־מאל נישט אויפהויבען זיך און אוועקגעהן אהן א זייט־געזונד. איך בעט גאָט אלע מאל, עס זאל זיך עפּיס טרעפען א נס מן השמים: אדער דער וואָס זיצט זאל אנשלאָפען ווערען זיצענדיג, וועל אויך מיך פאוואלינקע אויף די שפּיץ פינגער ארויס'גנב'ען פון שטוב; אדער ס'זאל זיך מאכען עפּיס פלוצים אין דרויסען א געשלעג, א שרפה, איין אייננעלויף, וועל איך מיך דערווייל קאנען ארויסחאפּען פון געפענגניש... ירחמיאל־משה איז געזעסען נאָך אביסעל, ביז ער האָט א קוק געטהאָן פריהער אויף דער סטעלי און נאָכדעם אויף אלע פיער וועגד, געזוכט, אפּנים, א זייגער, און א זאג געטהאָן צו זיך אליין:

— מע באדארף אנהויבען טראכטען מכח געהן... די ווייסע־חברה'ניקעס וועלען איבערקעהרען דעם חדר מיט דעם קאָפּ אראָפּ און מיט די פים ארויף.

און נאָך עטליכע מאל לאָזענדיג זיך צו דער טהיר און אומ־קעהרענדיג זיך צוריק, האָט ער קוים אריבערגעשפּאנט מיט איין פום אויף יענער זייט שוועל, און ערשט דאָ האָט ער זיך דער־מאנט זיי אויסרעדען דאָס הארץ, טרייסטען, זיי זאלען אויפ־הערען זאָרגען, וואָרום גאָט איז א פּאָטער, ער קאָן... און ער האָט זיי אָנגעזאָגט נאָך א מאל, אז על־פי דין, דאָס הייסט, ווי דער מנהג איז, בעדארפען זיי זיצען נישט מעהר ווי א שעה, און טאָ־מער, חלילה, א ביסעל מעהר, איז אויך אָהן איין אומגליק, און אם ירצה השם, אויף דערנאכט נאָך מעריב וועט ער זיך אריינ־חאפּען נאָך א מאל א ביסעל זיצען, און זאָרגען זיך זאלען זיי זיך ניט זאָרגען, מחמת גאָט איז א פּאָטער, וואָס ער קאָן מאכען, קאָן דאָס קיין מענשען־פערשטאנד נישט משיג זיין... ובפרט זיי האָ־בען קינדער, זאלען געזונד זיין, שוין דערוואכסענע, קיין עין־הרע...

די שעה איז איבערגענאנגען, און ישראל מיט זיין הויז־געזינד זענען אויפגעשטאנען פון דער ערד שטיל, אהן ווערטער, אנגעטהאָן די שיך און צעקראָכען זיך איטליכער אין א בעזונדער

האַרצען קאָן פון זיי ניט ווערען; נאָר דאָך איז דאָס א שטיקעל רפואה: מענשען רעדען־אויס דאָס האַרץ, ווערד א ביסעל גרינ־גער. אָבער וואָס קאָן מען זאָגען דאָ, ביי אזא מין „שבעה" זיצען נאָך א לעבעריגען?... ירחמיאל־משה טהוט זיך א דרעה אויפ'ן בענקעל מיט א הוסטעל, ווי עפּיס א זאָג טהון, נאָר סע זאָגט זיך ניט. ער פּרובט זיך עטליכע מאָל, ביז קוים־קוים — ער האָט זיך צערעדט. און אז ער האָט זיך צערעדט, האָט ער נישט גע־קאָנט זיך אָפּשטעלען, נישט געוואוסט דורך וואָנען מע האָפּט זיך ארויס.

— טאַ, מילא, אויך די אייגענע מעשה. ס'איז דאָך נאָר, ווי זאָגט ער, א נסיון, מיין איך, פון גאָט, וואָרום אלסדינג, הערט איהר, איז פון איהם, אָהן איהם טהוט זיך ניט קיין זאַך, א מינדסטען פינגער הויבט א מענטש נישט אויף פון אונטען ביז מע הייסט איהם נישט דאָרטען פון אויבען... ער איז, וואָס טויג מיר מעשיות, א רעכטער בעל־הבית, אוי, א בעל־הבית!... און איהם פאַלגט מען, נאָך א מין פאַלגען, אוי־אוי־אוי!... דערימאָך איז געדרונגען, איהר הערט, אז עס באַדאַרף זיין אזוי ווי עס איז. א סימן האָט איהר, עס זאָל באַדאַרפען זיין ניט אזוי, וואָלט געווען ניט אזוי, וואָרום ווער נויט דאָס איהם, ס'זאָל דוקא זיין אזוי און ניט אזוי? און אז ער זאָל וועלען, ס'זאָל זיין ניט אזוי, וועט איהם עמיצער זאָגען א דעה: ניין, לאָז בעסער זיין ניט אזוי, מיין איך, לאָז בעסער זיין אזוי און ניט אזוי?...

ירחמיאל־משה האָט געפיהלט, אז ער הויבט עפּיס אָן צו רעדען אזעלכעס, וואָס ס'איז ניטאָ וואָס צו הערען, האָט ער זיך אָפּגעשטעלט, נענומען א שמעק טאַבאַק, אָנגעבויגען דעם קאָפּ אויף א זייט און ארויסגעלאָזט א טיעפען זיפּץ, און האָט ביי זיך גע'פּוע'ט, אז מע בעדאַרף זיך אויפהויבען געהן. נאָר ס'איז גרינג צו זאָגען „אויפהויבען זיך"; געה הויב זיך אויף, אז מען איז צוגעקאָוועט צום בענקעל! נישטאָ, הערט איהר, קיין ערגע־רער ווייזט אויף דער וועלט, ווי מנחם־אָבל זיין. וויפיעל מאָל

מיט'ן עמאפ

ערצעהלונג.

נעשריבען אין יאהר 1903.

ווינקעל... ישראל (איך זאל ניט מורא האבען פאר א גוזמא, וואלט איך געזאגט, אז ער האט זיך אין דעם איינעם טאג א רוק געטהאן אויף צעהן יאהר!) האט אויף דער גיך אפגעהאפט מנחה, זיך אפגעקלאפט תחנון, אויסגעשפינען „עלינו" און געלאזט זיך גענהן אין בית־המדרש אריין, ער זאל חאטש פערהאפען צו מעריב. דערווייל איז ער דאך שמש, א פערקויפטער מענש, מוז ער זיין אויפ'ן ארט. פרנסה, הערט איהר, — אוי איז דאס א סגולה, א מיטעל צו פערטרייבען אלע זארגען, פערגעסען אלע צרות!...

— וואס הערט זיך עפים מיט אייער „ווינרישנע בי־ליעט"? — האבען זיך געפונען אזעלכע לעדיגגעהערס, וואס האבען איהם א פרעג געטהאן. — וואס מאכט עפים אייער זוהן?

— עליו השלום, ווא האב איך א זוהן? — ענטפערט ישראל מיט א ביטער שמייכעל...

אין דעם דאזיגען שמייכעל איז געלעגען אזוי פיעל גאל, אז די לעדיגגעהערס איז אזש געוואָרען איבער דער טבע, און זיי זענען אפגענטראטען אויף א זייט. ס'איז געווען גענוג, מע זאל איהם נאר א קוק טהון אין פנים אריין, אז מע זאל מיט איהם שוין מעהר ניט וועלען רעדען פון זיין זוהן.

* * *

וואס איז געווען ווייטער? וואס איז דער סוף מיט בנימין'ן? צי האט ער געשריבען נאך בריף? און וואס האט ער געשריבען? און צי האט איהם דער פאטער געענטפערט, צי ניין? און אז ער האט איהם געענטפערט — וואס האט ער איהם געענטפערט? — קוועטשט מיך ניט; אצינד וועל איך אייך ניט זאגען גארנישט. איך בין אייך נאר מחויב צו זאגען, אז פאר ישראל דעם שמש איז שוין נישט געווען מעהר קיין בנימין. געשטארבען בנימין.

דער „ווינרישנע ביליעט", דאס לאטעריי־צעטעל, איז פ א ר ישראל דעם שמש ארויס אין טירא ש...

מיט'ן עטאַפּ

קאַפּיטעל א.

המן איוואנאָוויטש פּליסעצקי.

אזוי האָט מען גערופען דעם נייעם פּריסטאַוו, וואָס איז אראָפּגעקומען קיין טעפּליק. דאָס הייסט, דער אמת'ער נאָמען זייגער איז געווען גאָר אהאמענאָן אפּאָנעגענאָ־ווי ט ש, נאָר די טעפּליקער אידען, וואָס האָבען ליעב צונעמע־נישען, האָבען איהם משנה־שם געווען איבער צווויי טעמים: ערש־טענס, איז המן איוואָנאָוויטש א סך קירצער און א סך גרינגער אויסצורעדען; געהט, אשטייגער, נעמט־אָן א פּולע מויל מיט צונג און רער־אויס „א־האַ־מעמ־נאָן א־פּא־נע־גע־נאָ־וויטש"! דאָס איז נומער איינס. והשנית, זינט טעפּליק איז א שטאָדט, געדענקט מען נאָך ניט אזא המן א פּריסטאַוו, ווי דער דאָזיגער נייער פּריס־טאַוו המן איוואָנאָוויטש פּליסעצקי. אין טעפּליק זענען שוין גע־ווען אלערליי פּריסטאַוועס, אי גוטע, אי שלעכטע, אי נעמערס, אי נקי־כפּים'ניקעס, דאָס הייסט, אזעלכע, וואָס פּשוט נעמען זיי ניט, סיידען אמאל אונטער א יום־טוב „לשנה־טובה", וואָס רעבענט זיך ניט, אדער א מתנה צום טאָג פון געבאָרען, און ווער זאָגט זיך אפּ דערפון?... מיר זענען אלע אמאל געבאָרען געוואָרען, און דער טאָג פון'ם געבאָרען איז ביי יעדען מענשען א יום־טוב, איינגעפּירט

טונג נעבען, טאָמער עפּענט אויף אַ איד אַ האַלבע טיר — דאָס איז דאָך אַ זאַך וואָס אוממעגליך. זעהט איהר, מיט'ן עירוב האָט ער די ערשטע צייט יאָ געהאַט אביסעל צרות. אַלע פרייטאָג־צו־נאַכטס פלעגט מען דעם עירוב אָנציהען, און שבת אין דער פריה פלעגט ער איהם אַראָפּרייסען, און אויף איבעראַכטאָג שבת איז אויסגעוואַכסען אַ פרישער עירוב, און אזוי עטליכע מאָל כסדר. און וויפיעל ער האָט ניט נאָכגעקוקט דורך די שומרים, וועט סע ציהט אָן דעם עירוב, האָט ער ניט געקאָנט חאַפּען דעם גנב, ביז ער האָט זיך אַליין מיט זיין כבוד געמוזט איינמאָל בעהאַלטען אין דרויסען, אין אַ ווינקעלע, און איז אויסגעזעסען די גאַנצע נאַכט און געלאָקערט, און ערשט העט־העט אַרום פאַרטאָג האָט ער גע־פאַקט פּיסי דעם שמש'ס יונגעל סאַמע ביי דער רעכטער אַרבייט, ווי ער פערדרעהט דאָס שטריקעל. האָט ער איהם אָנגענומען פאַר'ן לינקען אויהער און אָפּגעפיהרט איהם אין סטאַן אַריין און פערשפּאַרט אויף אַ נאַנצען טאָג אין „חדר". פון דעמאָלט־אָן איז טעפּליק געבליבען אָהן איין עירוב עד היום הזה, און דער עולם האָט אָנגעהויבען טראָגען אים שבת נאָזטיכלעך און זייגערם אויף וואָס די וועלט שטעהט.

נישט אזוי גרינג איז איהם אָנגעקומען די מלחמה, וואָס ער האָט נעפיהרט מיט די מלמדים. די מלמדים האָבען איהם געטהאָן צום טוידט. אָט האָט ער געפאַקט אַ מלמד מיט צוואַנציג תלמידים און צוגעמאַכט דעם חדר, און אָט האָט ער איהם נעהאַפּט מיט די אייגענע תלמידים שוין אין איין אַנדער נעסעל. צוגעמאַכט דעם דאָזיגען חדר אויך און געמאַכט אַ פראָטאָקאָל, ער טהוט אַ קוק — אַהא! ער האָט זיך פערקליבען ערגיץ אויף אַ בוידעם אין דער ווייבערשער שוהל און פון דאָרטען זיך גאַנץ פון דאָרטען הערען מיט'ן גע־זאַנג פון זיינע צוואַנציג תלמידים — איין אומגליק מיט די אידי־שע קינדער! מע קאָן זיי גאָרנישט אָפּטרייבען פונ'ם לערנען! „ממה נפשך, האָסט דו זיך שוין פערקליבען אויף אַ בוידעם קנע־לען, טאָ זיץ דאָרטען און קנעל צעזעצטערהייד אין דער קרענק,

פון קרמונים, נאָך פון פּרעה מלך מצרים, ווי מיר ווייסען דאָס פון דער הייליגער תורה, אז אינ׳ם טאָג פון זיין געבאָרען האָט פּרעה געמאכט א סעודה פאר אלע זיינע קנעכט, דעם שר־המשקים ארויס־געלאָזט פון טורמע און דעם שר־האופים אויפגעהאָנגען אויף א בוים, אזוי ווי יוסף האָט זיי פּותר־חלום געווען מיט דריי טאָג פריהער... אָנגעקומען קיין טעפּליק, האָט ער זיך, צום אלעם ערשטען, געגרימען רייניגען דאָס שטעדטעל, נאָר רייניגען וואָס רייניגען הייסט. די טעפּליקער פּערד־גנבים, וואָס האָבען א שם אויף דער גאנצער וועלט, האָט ער אין איינע צוויי חדשים אויסגערויכערט, נישט געלאָזט פון זיי, איהר זאָלט זאָגען, איינעם אויף א רפואה. אויף וועמען ער האָט נאָר געהאט א שטיקעל אויג, האָט ער איהם געפּאקט, נישט געמאכט קיין לאנגע שהיות און אפּגעשיקט מיט׳ן עטאפּ קיין הייסין אין טורמע אריין, — לאָז מען זיך מיט איהם דאָרטען רעכענען. נאָכדעם האָט ער זיך גענומען צו די גאסען און צו די אידען. די גאסען האָט ער געוואלט, מע זאָל האלטען ריין, נישט וואַרפען קיין מיסט גלייך אין פּנים אריין, נישט גיסען קיין פּאמעניצעס ביי דער טיר און נישט טהון קיין אנדערע זאכען וואָס ניט שען... און די אידען, האָט ער געוואלט, זאָלען זונטאָג פאר האלבען טאָג ניט עפענען קיין קלייטען, מלמדים זאָלען ניט קנעלען אהן שיינצעטלעך און קיין עירוב אין שטאָדט זאָל ניט זיין; מע וועט זיך בעגעהן, האָט ער געזאָגט, אהן דעם דאָזיגען „טעלע־גראף" אויך... און אפילו אין שוהל, טאָמער האָבען זיך אידען צעשלאָגען, צעאמפּערט פאר „אתה־הראית", מכבד געווען איינם דאָס אנדערע מיט פּעטש, האָט ער זיך אויך ליעב געהאט אריינ־מישען. אט אזא רשע איז דאָס געווען!

מילא, די קלייטען מע זאָל האלטען צוגעמאכט — האָט ער ג׳פּוע׳ל׳ט. אי, טאָמער ניט אזוי פינקטליך ביז דוקא צוועלף א זייגער? — האָט ער זיך שוין געמאכט ניט ווייסענדיג, וואָרום ער האָט שוין קיין אנדער ברירה ניט געהאט. וואָס ער האָט געקאָנט, האָט ער געטהאָן; נאָר זיין א שומר ביי די אידישע קלייטען, אכ־

מיט א שטיקעל שבת'דיגע פּיש („זשידיווסקא ריבא"), א גלעזעל פּסח'יגען בראַנפּען („פּייסאַחאָווקא"), פּערביסען מיט א שטיקעל אידישע מצה („זשידאָווסקאיע מאַצא"), און נאָכדעם האָבען זיי זיך שוין געפֿרובט אונטערפֿאָהרען צו איהם מיט א שמייכעלע — נתנ'ען איהם עפּיס אין יד אריין. האָבען זיי אָבער געהאַפּט פּונ'ם דאָזיגען המן אזא מיאוס'ען פּסק, אז זיי וועלען שוין פּערזאָגען קינדס־קינדער, אז מע זאָל יענעם אין יד אריין קיין מעות ניט נתנ'ען, אַיידער מע וועיסט איהם, ווער איז און וואס ער איז...

— טי דומאיעש, יאָסקא, פֿאָדשמיראָוואט מעניא טוואַאימי מעות'אמי, זנאַטשיט טי גרויסער מאשענק! א נעם איהם א חדר! *

די וועלטער „א נעם איהם א חדר" זענען ביי איהם תמיד געווען פּאַרטיג אויף דער צונג, און געהייסען האָט דאָס אייגנזעצען, פּערשפּאַרען, אָדער אָפּשיקען מיט'ן עטאַפּ אין דער שטאָדט אריין, קיין הייסין. און האָט ער די דאָזיגע וועלטער ארויסגעלאָזט פונ'ם מויל, איז שוין געווען פערפאַלען, כּל מלכי מזרח ומערב האָבען שוין דערצו ניט געקאָנט העלפען גארניט! אָט אזא מין נפש איז דאָס געווען! און דער גוטער יאָהר זאָל איהם וויסען — האָט זיך אריינגענאַפּט צו איהם אין די הענד אריין איין אָרעמאַן, וואָס האָט ניט מיט עפּיס צו געהן, האָט דער דאָזיגער רשע ארויסגענומען פון זיין אייגענער קעשענע א קערבעל אָדער צוויי און געשענקט א נדבה, און א זאָג געטהאָן דערביי אויף זיין אויסגעמישט לשון:

— נא טיבע מילאָסט חסד נא וועצאָווע**.

נאָר אויף וויפיעל ער האָט רחמנות געהאַט אויף איין אָרעמאַן, אזוי פיעל האָט ער פיינט געהאַט א נגיד. און וועל שמועסט

---

* דו רעכענסט, יאָסי, מיך אונטערשמירען מיט געלד, איז א סימן, אַז דו ביזט אַ שווינדלער, זעצט איהם אַיין! — ** נאַ דיר אַ גמילות־חסד אויף הוצאות.

נאָר לייאַרעם ניט אַזוי, לאָזען חאָטש מיינע אויהערען ניט הערען!"... אַזוי האָט געזאָגט פּליסעצקי מיט'ן מלמד און האָט איהם געשווארען, אז טאָמער חאָפּט ער איהם נאָך א מאָל, שיקט ער איהם ארויס פון טעפּליק אין פיער און צוואַנציג שעה. דער מלמד האָט די מעשה גאָנץ גוט אויסגעהערט און געטהאָן זיינם, אַראָפּגעלאָזט זיך פון דער ווייבערשער שוהל און אַראָפּגענידערט ערגיץ אין א קעלער און דאָרטען געקנעלט, און דוקא מיט א ניגון, מיט'ן געוויסען מלמד'ישען ניגון, וואָס אָהן איהם האָט דאָס אידישע לערנען פונקט אזא טעם, ווי דער קאָלטער קוגעל וואָס די היינטיגע אריסטאָקראַטען אין די גרויסע שטעדט עסען אין דערוואַכען... המן איוואַנאָוויטש האָט אזוי לאַנג „געוואָיעוועט" מיט די מלמדים, ביז ער האָט א שפּיי געטהאָן אויף זיי און האָט זיך געמאַכט כּלא ידע...

קאַפּיטעל ב.

דער טעפּליקער נגיד שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק.

כחמת אין טעפּליק זענען די איינוואָהנער, צום מייסטען, אידען, האָט דער נייער פּריסטאַוו געהאַט צו טהון כמעט נאָר מיט אידען, און ער האָט זיך אין א קורצער צייט בעקענט מיט אַלע טעפּליקער בעלי־בתים, געוואוסט יעדען אייניגיגען ביי'ם נאָמען, געוואָהר געוואָרען ביי זיי אַלסדינג, די גרעסטע סודות, גערעדט מיט זיי האַלב אויף אידיש און גיך נעוואָרען צוגעלאָזט, ווייך ווי וואכס — א גוטער ברודער!

די נגידים, די פיינע־בריהם, די קאָכלעפּלען, די וואָס האָבען ליעב געוועלטיגען, אז זיי האָבען דערזעהען, אז דאָס פּריצ'על לאָזט זיך צו, האָבען זיי אָנגעהויבען זיך אייניקויפּען צו איהם תחילת

איז געקומען צו אירם פּליסעצקי מיט פּאָליציי און האָט אירם געמאכט איין אקט, האָט שלום־בער זיך אנידערגעשטעלט מיט אירם א ביסעל אויס'טענה'נען גאנץ בריייטליך, ווי א נגיד קאָן. האָט אירם פּליסעצקי געלאָזט בעטען, ער זאָל בעסער שווייגען, און בשעת מעשה געוואָגט אירם א פּאָר הארבע ווערטער: „אידישע חוצפּה" („זשידאָווסקאָיע נאחאָלסטווא"), „שווייג, דו אידישע צורה!" („מאָלטשי, זשידאָווסקאָיע ראָזשא"), וכדומה נאָך אַזעלכע מינים קאָמפּלימענטען. האָט דאָס אונזער נגיד פערדראָסען, און ער האָט מכבד געווען דעם פּריסטאָוו מיט'ן נאָמען ה מ ן, געזאָגט אירם פּאָר עדות, אז ער איז איין אמת'ער המן, אָט דער המן וואָס אין דער מגילה! — האָט מען דאָס פערצייכענט אין פּראָטאָקאָל און אונטערגעפירט אונטער אַזא „סטאָטיא", אז מע האָט אונזער שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק פער'משפט, מחילה, זיצען צוויי וואָכען — און עס האָט נישט געהאָלפּען קיין שום רבונו־של־עולם!

סע פערשטעהט זיך, אז גאַנץ טעפּליק האָט זיך געוויינט, געגאַנגען חאָדאָראָם פון אַזא מעשה. סטייטש, מע האָט פער'משפט דעם נגיד צוויי וואָכען טורמע! די גאַנצע שטאָדט אין ארויס־געגאַנגען אָנקוקען, ווי מע פיהרט שלום־בער'ען אין „חדר" אריין. סע איז נישט געבליבען, ווי מע זאָגט, קיין קינד אין וויענעל, און שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק, אז מע האָט אירם דורכגעפיהרט איבער'ן מארק אין „סטאַן" אריין, האָט ער אראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ, און זיין ווייב סטיסי־פּערעל די נגידית האָט זיך פּאָר בזיון בעהאַלטען אין דער היים, און דער גאַנצער עולם איז געשטאַנען, געקוקט און געשווייגען, אינוועניג אין הארצען דוקא געווען צופריעדען: ערשטענס, א מצוה; לאָז א איד א נגיד ניט זיין ביי זיך אזוי תקיף. און צווייטענס, האָט מען שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק גלאָט נישט ליעב געהאָט אין שטאָדט, דערפּאָר וואָס ער איז געווען, ניט אויסגערעדט זאָל זיין, א גרויסער „דבר־אחר", א קמצן, און זיין ווייב סטיסי־פּערעל האָט געוואַלעווט א אידען

א טעפּליקער נגיד, און ווער שמועסט נאָך דעם טעפּליקער נגיד שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק — איהם האָט ער גארנישט געקאָנט סובל זיין און לאַנג־לאַנג געוווכט אויף איהם א חטא און נישט געקאָנט געפינען, ביז גאָט האָט איהם געהאָלפען, ער האָט איהם געפאַקט. ומעשה שהיה כך היה:

דער דאָזיגער שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק, א חוץ וואָס ער איז געווען א איד א נגיד, איז ער געווען איין עקשן און א גדלן און א גרויסער בעל־נצחון. האָט זיך איהם עפּעס פערוואַלטשט א זאַך, און האָט ער זיך שוין איינגעשפּארט, איז געווען גרינגער געמען און אריבערטראָגען טעפּליק אויף איין אנדער אָרט, אייר דער איבערשפּארען שלום־בערען. אז המן איוואנאָוויטש האָט ארויסגענעבען זיין בעפעהל, אז מע זאָל דאָס מיסט אין דרויסען ניט ווארפען און די פּאָמעניצע ביי דער טיר נישט גיסען, האָט שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק געפרעגט א קשיא: „וועמענ'ס עסק איז דאָס? ס'איז מיין מיסט מיט מיין פּאָמעניצע, מעג איך מיר טהון מיט דעם וואָס איך וויל".

— רב שלום־בער, — האָט מען זיך געפרובט איהם איבערשפּארען — דער המן וועט דערזעהען די פּאָמעניצע, וועט זיך טהון חושך!

— מיט'ן קאָטער! — האָט דערויף געענטפערט שלום־בער, זואָס האָט פיינט געהאַט צו רעדען א סך וועדטער.

— רב שלום־בער, איהר וועט חאַפען איין אקט!

— זיעבען און זיעבעציג אקטען!

— רב שלום־בער, מע וועט זיך, חלילה, אויסגליטשען נעבען אייער שטוב, און די שעה זאָל ניט זיין אויסברעכען א פוס.

— האַלט־און־נאַקען! — האָט שלום־בער געענטפערט און געהיסען, מע זאָל שיטען מיסט און גיסען פּאָמעניצעס אויף וואָס די וועלט שטעהט!

קאפיטעל נ.

א פרילימער קבצן.

אין טעפליק זאלען ניט זיין קיין מסירות און קיין מוסרים, דאם הייסט, מענשען, וואם נעבען אכטונג איינם אויפם אנדערע, אז מע זאל ניט מאכען קיין פערבערעכען און קיין פאלשקייטען, — וואלטען נייען און נייענציג חלקים עבירות פערבליבען. אומבע־שטראפט, און טעפליק וואלט געווען פול מיט בעל־עבירה'ניקעם, וויי, להבדיל, סדום. נאר מחמת אין טעפליק גיט מען שטארק אכטונג איינם אויפם אנדערע, און אז מע דערזעהט עפים איין עולה אויף יענעם, אדער מע דערהערט, אדער מע שמעקט־אן, אדער סע דאכט זיך נאר אוים, אז יענער האט געטהאן איין עולה, נעמט מען און מע שרייבט צוועק „צו נאטשאלסטווע" עטליכע וועדטער: אזוי און אזוי איז די מעשה, טאמער גלויבט איהר ניט, זייט זיך מטריח אהין און אהין — וועט איהר דארט געפינען דאם און דאם... אי, טאמער לאזט זיך נאכדעם אוים א בוי־דעם — איז אויך אהן איין אומגליק; קומען קומט דערפאר גארניט, וואהרום אונטערשרייבען דעם אייגענעם נאמען איז ניט נויטיג, איהר קאנט זיך חתם'ענען פערשטעלט: אדער „איש־אמת", אדער א „גו־טער פריינד", אדער א „פריינד פונ'ם דין", אדער גאר אהן א שום חתימה מאכט אויך ניט אוים, אבי איהר זאלט אנווייזען וואוהין מע זאל גהען און וואם מע זאל זוכען... פליסעצקי האט זיך, נישקשה, געמעגט בעריהמען, אז קיין שפיאנען בעראף ער נישט האבען, די טעפליקער בעלי־בתים זענען אליין גוטע שפיאנען.

נאר אזא מין הקדמה וועט אייך שוין קיין חידוש ניט זיין, וואם מע האט איינמאל אין א שענעם פריהמארגען בעלאגערט בערעל דעם רויטען מיט דעם קרומען פום פונקט אין דער מינוט, וועו ער איז געזעסען אויף דער ערד, די פאלעם פון דער קאפאטע פער־קאטשעט און אונטערגעשטעקט אין גארטעל ארויין, איבער א גרוי־

א שטיקעל ברויט, חאטש זיי זענען געווען, ווי מע זאגט אין טעפליק, „אנגעשטאפט מיט גאלד", און קיין קינדער האבען זיי אויך ניט געהאט. „וועז איך זאל האבען זייער גאלד, — האט זיך יעדער טעפליקער געווינשעווענט און האט באלד געמאכט א גרויסע הנחה — וועז איך האב חאטש האלב, חאטש א דריט־חלק פון זיי, וואלט די שטאדט פון מיר א סך מעהר הנאה געהאט!"... און עס קאן זעהר זיין; נאר אזוי ווי אין טעפליק האט געהאט גאלד נאר איין שלום־בער טעפליקער און זיין ווייב סטיסי־פערל, און ווייטער קיינער ניט, האט דערפון אין טעפליק קיינער קיין הנאה נישט געהאט: ניט די שטאדט, ניט שלום־בער דער נגיד, ניט זיין ווייב די נגידית. און אפשר האבען די צוויי יא געהאט הנאה פון דעם? עס וועגדט זיך, וואס ביי אייך ווערט אנגערופען „הנאה"? ביי די טעפליקער אידען ווערט אנגערופען „הנאה", אז איהר פערגעמט אומעדום דעם אויבען־אן, סיי אין שוהל, סיי אויף איין אסיפה, סיי אויף א שמחה; אזוי איטליכער טראגט אייך אקעגען דעם גוט־שבת, דעם גוט־יום־טוב, דעם גוט־מארגען; אז בשעת איהר רעדט, שווייגט מען, און וואס איהר זאלט ניט זאגען, איז דאס א חכמה. הנאה הייסט, אז איין מאל אין יאהר שמחת־תורה קומט זיך צוגויף דער גאנצער עולם צום נגיד שלום־בער טעפליקער פון טעפליק כלומרשט אויף „פראקעם", ער זיצט כמלך בגדוד אויבען־אן און הייסט דעם עולם נעמען צו בים־לעך בראנפען, און סטיסי־פערל די נגידית קוקט אין די גלעזלעך ארויין... מע זינגט א ניגון, און מע חאפט א טענצל, וכדומה אזעלכע מינים פערגעניגען, וואס אויב איהר זענט ניט קיין טעפליקער, קאנט איהר נאהרניט האבען אין דעם קיין שום געפיהל. און גלאט וואס איז ווערטה דאס, אז א מענש פיהלט, אז ער איז אייגער, אז נאר ער איז דער „עפים" — ער, און ווייטער קיינער?

אין טעפליק איז געווען נאר איין שלום־בער טעפליקער; אין טעפליק איז געווען נאר אייגער אזוינער, און ווייטער קיינער.

מאנאט", האָט אלע שבת פיש און פלייש, זאָגט מען, און קוילעטש אודאי, און קינדער אין חדר האלט מען, און דעם א קליידל מאכט מען, און א ציג איז אויגענע האָט מען — און אלץ פונ'ם ביסל ראָזינקעם, וואָס ער „פערקאלעפוטשעט" און מאכט דערפון ווין אויף קידוש! האָט מען גענומען און מע האָט אוועקגעשריבען פלי־סעצקי'ן א בריעף מיט'ן געווייסען נוסח, וואָס הויבט זיך אָן בזו הלשון:

„אזוי ווי מיר האָבען שטענדיג אין זינען נאָר קאזא מיט איהרע אינטערעסען, און אזוי ווי פאר דער קאזא איז דאָס געווים א גרויסער היזק טאָמער האנדעלט איינער אָהן א פאטענט, און אזוי ווי בערעל דער רויטער, אָן זשע בערקא קריוואק, האנדעלט מיט ווין אָהן א שום פאטענט שוין אזוי פיעל יאָהרען, און אזוי ווי ער אליין, בערעל דער רויטער, אָן זשע בערקא קריוואק, מאכט איהם טאקי מיט זיינע אייגענע הענד, און אזוי ווי די רעכטע פאבריקאציע קומט־פאָר ביי בערעל דעם רויטען, אָן זשע בערקא קריוואק, און אזוי ווייטער".

דאָס תקיפות פון אין אָרעמאן איז גאָר קיין קאטאָווע ניט: וואָס אָרעמער דער אָרעמאן איז, איז ער ביי זיך מעהר תקיף, א סך מעהר תקיף ווי דער גרעסטער נגיד. איך האָב אליין געהערט פון אין אָרעמאן, וואָס האָט זיך אויסגע'טענה'ט מיט'ן אנדערען אָרעמאן:

— וואָס גלייכסט דו זיך צו מיר, דו פארך איינער? דו פאר־מאָגט נאָך א פאָר גאנצע שטיוועל מיט א שטיקעל פאלטא, און איך האָב דערווייל אפילו קיין השגה ניט!

די ווערטער זענען געזאָגט געוואָרען מיט אזא גרויסקייט, אז ווען עס שטעהט דערביי רויטשילד, פאלט ער אראָפ ביי זיך.

המן איוואנאָוויטש האָט דערווייל בעטראכט בערעל דעם רויטענ'ס אפארטאמענטען, וואָס זענען בעשטאנען פון דריי חדרים, דאָס הייסט, צוויי אלקערם מיט א קיך, און אלע דריי חדרים זענען געווען פערשטעלט מיט בעטלעך, און די בעטלעך זענען געווען

סען בוטעל מיט ראָזינקעס־וויין און צענאָסען איהם אין קלייניע פלעשלעך, וואָס ער אליין טאקי פלעגט זיי נאָכדעם פרייטאָג צע־טראָגען אויף קידוש, געשמאק געקייעט מיט'ן מויל די פּראָבקעס און צוגעקלאפט פון אויבען מיט דער האַנד און שטאַרק געשוויצט. פּליסעצקי האָט פּאַוואָלינקע אויפגעפּענט די טהיר, בעטראכט בע־רעל דעם רויטען, ווי געשמאק ער ארבייט, געשטאנען א פּאָר מינוט אויף דער שוועל, זיך איבערגעקוקט מיט פּאָליציע, און אז בערעל האָט אויפגעהויבען די אויגען און דערזעהען — המן אַיוואנאָוויטש שטעהט ביי דער טהיר, איז ער אויפגעשטאנען פון דער ערד, צו־געגאנגען צו איהם מיט'ן קרומען פוס, א קוק געטהאָן איהם גלייך אין די אויגען אריין, ווי אייגער רעדט: „דו וועסט מיך מסתמא שטראָפירען? שטראָפיר מיך, וואָס וועסט דו ביי מיר נעמען? דעם דלות?"

ווי קומט דאָס, וואָס אונזער בערעל איז געווען אזוי תקיף? ווייל ער האָט נישט געוואָסט וואָס צו שרעקען זיך. אמת, ער האָט געמאכט פון ראָזינקעס וויין, צענאָסען איהם אין פלעשלעך און צעטראָגען איהם צווישען בעקאנטע אויף סידוש, און דערפון טאקי געלעבט, נאָר אז אך און וועה איז געווען צום וויין און אז אך און וועה איז געווען צום לעבען! דער וויין איז ניט געווען קיין וויין, דאָס לעבען איז ניט געווען קיין לעבען; נאָרנישט, אבי יוצא זיין, מאכען א ברכה „בורא פּרי הגפן" — פּאָרט ניט קיין פּראָסטער ברענפען, און א שטיקעל טהועכטס, א פּרנסה, איז דאָס פּאָרט, חאָטש האָבען האָט ער דערפון געהאט, משטיינס געזאָגט, וואָסער אויף חלה, נאָר אלץ גלייכער ווי נאָרנישט... וועה־וועה, וויפיעל אידען זענען פּאַרהאן אין טעפּליק, וואָס טהוען נאָרנישט און פּער־דיענען נאָרנישט און האָבען נאָרנישט, אָבער טאקי לחלוטין נאָר־נישט!

און טאקי אט די דאָזיגע „נאָרנישטדיגע" אידען, וואָס טהוען נאָרנישט און פערדיענען נאָרנישט און האָבען נאָרנישט, האָבען זיך מתקנא געווען אין בערעל דעם רויטען, וואָס לעבט „ווי א

דיר אויף מיר די אידען און וואס קאן מיר קומען נאך דיין איצ־טיגען וויזיט?

פּלישעצקי: וועסט אלסדינג וועלען וויסען, וועסט דו ניך אלט ווערען. דו ווייז מיר נאר אקאַרשט אלע דיינע שאפעס. איך דארף ביי דיר נאך עפּיס א זוך טהון, טאַמער וועל איך ביי דיר געפינען, א חוץ וויין, נאך עפּיס גוטע זאכען...

בערעל: אך, מיט'ן גרעסטען כבוד! טאַמער געפינסט דו ערגיץ אסיגנאציעס, אדער גאלד, אדער זילבער, איז יחדיו, חצי שלי וחצי שלך.

פּלישעצקי: ביזט מיר עפּיס צו פרייליך, ווי אייגער וואס פּאר'ן טוידט.

בערעל: עס קאן זיין, קיינער וויסט ניט וועמענ'ס מאר־גען, ווי אין דער גמרא ביי אונז שטעהט געשריבען: „זאלסט תשובה טהון א טאג פּאר'ן טוידט". און אזוי ווי א מענטש וויסט דאך ניט, וועז דער מלאך־המות קאן איהם א חאפּ טהון פּאר'ן גארגעל, לכן...

דא האט איהם דער פּרימטאו איבערגעשלאגען די רעד, א רוף געטהאן פּאליציע פון דרויסען און געהייסען, מע זאל איהם נעמען אין „חדר" אריין. דערהערט די דאזיגע ווערטער, איז ביי בערעלען פערקיהלט געווארען אינווענדיג, און אין שטוב איז געווארען א געוויין, גלייך ווי מע וואלט ארויסגעטראגען א טוידטען.

סע פערשטעהט זיך, אז באלד איז מען אין טעפּליק געוואהר געווארען פון דער מעשה פון איין עק שטאדט ביז'ן אנדערען, און מען איז צונויפּגעלאפען פון אלע גאסען זעהען, ווי מע פיהרט נאך א אידען אין „חדר" אריין, מע ווייסט ניט פּאר וואס. דאס הייסט, פּאר וואס — איז מען שוין געוואהר געווארען; וואס הייסט, מע וועט אין טעפּליק ניט געוואהר ווערען? ובפרט מע האט גע־זעהען, אז המן איוואנאוויטש האט געטראגען א פּלעשעל מיט ווייז, וואס בערעל מאכט אויף צו פערקויפען אהן א פּאטענט. די זאך איז נאר — וואס קאן איהם דערפּאר קומען? שטראף, צי טורמע?

בעזעצט מיט קינדער, און די קינדער זענען געווען האלב־אנגעטאָן און האלב־נאקעט, דאָס הייסט, פונ׳ם האלז ביז׳ן פופיק זענען זיי גע־ווען אנגעטאָן, און פונ׳ם פופיק און ווייטער זענען זיי געווען נאקעט, און באַרווים אודאי. פאר דער דאָזיגער האלב־נאקעטער און באָר־ווייסער חברה איז דער פריסטאוו געווען איין אנגעלעגטער פאַרשוין, וואָס זיי האָבען אזעלכס קיינמאל נישט געזעהען. זיי האָבען זיך ניט געפוילט, אראָפּ פון די בעטלעך, פאוואלינקע זיך אונטערגע׳־גנב׳עט צום פריץ און געקוקט איהם אין פנים אריין, בעטראכט די גילדענע קנעפּ און א טאָפּ געטאָן דעם קוטאס פונ׳ם שווערט, און פּליסעצקי האָט דערווייל געפיהרט א שמועס מיט בערעל דעם רויטען, וואָס מיר געבען איהם דאָ איבער וואָרט ביי וואָרט:

פּ ל י ס ע צ ק י: וועדליג מע שרייבט אויף דיר, באדארפסט דו פּאַרדיענען שען געלט?

ב ע ר ע ל: נישט צו פּארזינדיגען, הלואי ווייטער ניט ערגער, בעסער האָט קיין שיעו׳ ניט.

פּ ל י ס ע צ ק י: וואָס זשע געהען ביי דיר די קינדער נאקעט און באַרווים?

ב ע ר ע ל: בכדי זיי זאָלען בעסער וואכסען.

פּ ל י ס ע צ ק י: און מיט׳ן געלט וואָס טהוסט דו?

ב ע ר ע ל: איך טהו אזוי ווי די גמרא לעהרענט אונז.

פּ ל י ס ע צ ק י: די גמרא? ווי אזוי לעהרענט אייך די גמרא?

ב ע ר ע ל: די גמרא לעהרענט אונז טהיילען דאָס געלט אויף דריי חלקים: א דריטעל אין דער ערד, א דריטעל אין מזומן, א דריטעל אין מסחר.

פּ ל י ס ע צ ק י: איך זעה ארוים, אז דו ביזט א גאנץ פּריי־ליכער פּאַרשוין.

ב ע ר ע ל: וואָס האָב איך צו זאָרגען? וואָס פעהלט מיר און וואָס האָב איך? זאָג מיר בעסער, אדוני פּריץ, וואָס שרייבען

בעלמע אויף איין אויג, און געקוקט האָט ער אויף א זייט, א ביסעל צוגעשאָקעלט מיט'ן קעפעל אויך; הייבט דער איבערשרעק, וואָס מע האָט איהם אויפגעאפּט, ווי ער שטעהט און געהט. ער ווייסט ניט פּאַר וואָס און פּאַר וועמען — דאָס אַלסדינג האָט איהם צוגעגעבען א בעזונדער מין ווילדקייט, און ער האָט געמאכט אויפ'ן פּרישמאוו גאָר נישט קיין גוטען אייגדרוק, און צווישען זיי איז פּאָרגעקומען א קורצער, נאָר א לעבעדיגער שמועס:

— דאָס ביזט דו, העניך טעלערלעקער? — האָט איהם פּליסעצקי א חאַפּ געטהאָן און בעטראכט איהם פון אויבען אראָפּ.

— דאָס בין איך העניך טעלערלעקער. — האָט איהם העניך געענטפערט גאָר גייציג, און האָט באַלד בערעכענט, אז דאָס רופט מען איהם מכוח'ן פּריזיוו פון זיין ברודער דוד-ליב, האָט ער פערחאפּט פריהער, נאָך אויידער מע וועט ביי איהם פרעגען: — איך בין נאָך ניט אַלט קיין אכצעהן יאָהר, ווי איך בין א איד, אז ניט!...

— אזוי? א חוץ שבתים און יום-טובים! — האָט איהם פּליסעצקי געענטפערט און א קוק געטהאָן איהם גלייך אין די אויגען אריין און דערזעהען די בעלמע. פון דעם דאָזיגען קוק איז העניכען געוואָרען פינסטער אין די אויגען, קאַלט אין בויך און קאַלעמוטנע אויפ'ן האַרצען, און ס'איז איהם דורכגעפּלויגען אין איין רגע א טרויעריגע מחשבה אין קאָפּ: „אוים לגאָטע, פּאַרפאַלען דוד-ליב!"... און העניך האָט שטאַרק חשק געהאַט א טובה טהון דעם ברודער נעבאָך, און ער האָט זיך אַרויסגעשטעלט פּאַר א שתדלן און האָט בעקומען לשון און מיט א מאל צערעדט זיך פּאַר פּייער און פּאַר וואָסער: „איך שווער אייך, אז איך בין מעהר ניט אַלט ווי זיבעבעצעהן יאָהר מיט א חודש, אדער אפשר נאָך אַהן א חודש, איך זאָל אזוי דערלעבען קומען אהיים בשלום! קוקט ניט דערויף, וואָס איך זעה אוים אפשר עלטער, ס'איז ביי אונז אזא גרל'ע, אזא וואוכס הייסט דאָס, וואָס פון פופצעהן יאָהר אן הויבט זיך אן שיטען ביי אונז א בערדעל"...

אויף דערויף האָבען די טעפּליקער אידען זיך נעשאַרפּט די מוחות, און רחמנות נעהאַט אויף בערעל דעם קבצן א סך מעהר, ווי אויף שלום־בער דעם נגיד, און נישט נעקאָנט העלפּען איהם דערצו גאָרניט, סיידען מיט א קרעכץ.

קאפּיטעל ד.

נאָך א פּערבערעכער.

חמן איוואַנאָוויטש האָט דעם טאָג נענומען זיך צו די טעפּליקער אידען נאָר אויף איין אַנדער אופן. ער האָט דעם אייגענעם טאָג נעפּאַקט נאָך א אידען, אזעלכען, וואָס האָט, אייגענטליך, גאָרניט פערזינדיגט, נאָר ס׳איז אזוי נעווען די מעשה: ס׳איז נעווען אין טעפּליק א בעהעפּער, העניך דער בחור. האָט דער דאָזיגער העניך נעהאַט איין עלטערען ברודער דוד־ליב. האָט דער דוד־ליב בעדאַרפט שטעהן היינטיגם יאָהר צום פּריזיוו און האָט נעוואָלט האָבען א לגאָטע, ווייל זיין אַנדערער ברודער העניך איז נאָך ניט אלט נעווען קיין אַכצעהן יאָהר, — אזוי האָט נעזאָגט דוד־ליב און אזוי האָבען אויסגעוויזען זיינע פּאַפּיערען, וואָס ער האָט צוגעשטעלט אין דער פּריסוטסטוויע אין היסין. נאָר דאָס איז נאָך אלץ ווינציג, וואָס א איד קאָן זאָגען און „צושטעלען" פּאַפּיערען; מע בעדאַרף א קוק טהון אויפ׳ן קליינעם אליין, וועט מען שוין ווייסען, וויפּיעל ער איז אלט. איז אָנגעקומען צו פּליסעצקי׳ן א פּאַפּיער, ער זאָל צו־שטעלען העניכען קיין היסין, און פּליסעצקי, אז מע שרייבט איהם „צו־שטעלען", בעדאַרף זיין „צו־געשטעלט". האָט ער צוגעשיקט צו איהם דעם אוריאַדניק און מע האָט דעם בחור נענומען און געבראַכט צו פּיהרען צום פּריסטאַוואַין „סטאַן" אריין.

דער קאָליר פון העניכ׳ס פּנים איז נעווען דאָס, וואָס מע רופט אָן א „מיתה־משונה־קאָליר", און דערצו האָט ער נאָך נעהאַט א

בכדי דער נגיד זאָל האָבען פערגעניגען, טרעט ער צו יענעם מיט די פיס.

— ס'איז א מעשה דאָ מיט מיר, איך וויים ניט אליין נאָך וואָס, מיין דוד־ליב, וועה איז מיר! טאָמער, איך וויים, א קשיא אויף א מעשה, עטוואָס מעהר פון אכצעהן איך, איז ער א פאַר־פאַלענער חלילה...

אזוי בעלעבטשעט העניך, דערצעהלט די מעשה, ווי ארום ער קומט אהער, און בערעל דער רויטער שלאָגט איהם איבער:

— וואָס פאַטשט דו מיט די ליפען, דו שוטה בן פיקהאָלץ? זאָג וועדטער! מירקע, געב לשון!

— איך זאָג וואָס מיין דוד־ליב נעבאָך, — מאַכט צו איהם העניך און שטעלט זיך פלוצים אָפּ אין מיטען און טהוט א פרעג ביי בערעל דעם רויטען:

— ווי אזוי זעה אוים ביי אייך אשטייגער אין די אויגען איך?

— ווי אזוי דו זעהסט אוים? דו זעהסט אוים ווי א פראַ־אדם, — ענטפערט איהם בערעל און צעלאַכט זיך אליין פון דער חכמה, און קוקט אויפ'ן נגיד, צי דער נגיד לאַכט אויך... דעם נגיד אָבער לאַכט זיך ניט. ער בעטראַכט דעם שלים־מזל העניך, ווי ער געהט אָפּגעריסען־אָפּגעשליסען, און וואונדערט זיך, צו וואָס, אשטייגער, לעבט אזעלכס אויף דער וועלט?

— ניין! — זאָגט העניך און קוקט מיט איין אויג אויפ'ן נגיד און מיט דער בעלמע אויף בערלען. — ניט דאָס מיין איך! איך מיין, וויפיעל, אשטייגער, וואָלט א י ה ר געגעבען מיר?

— וואָס געגעבען?

— יאָהרען, הייסט דאָס, מיין איך.

— א? וויפיעל דו ביזט אלט? איך רעכען, אז נישט מעהר ווי א יאָהר צוויי און צוואַנציג, און אפשר נאָך מיט א סמיטשיק?

פֿליסעצקי האָט אויף העניבען געקוקט, געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ און געשמייכעלט, ווי אייגער רעדט: „צו דיין בעלמע, וואָס דו האָסט אויפ'ן אויג, און צום מיתה־משונה־קאָליר פון דיין פּנימ'עלע פֿאַסט דיר טאַקי דאָס בערדעלע, כלעבען"... נאָכדעם האָט ער א זאָג געטהאָן צום סאָטסקי, אז ביז ער וועט דאָ איבערקוקען זיינע פּאַפּיערען זאָל ער אים ארויסגעפֿיהרען ארויף אין „חדר" אריין, און העניך האָט אָנגעוואָהרען מיט א מאָל דעם גאַנצען מוטה, דאָס פּנים איז אים געווארען נאָך מעהר טוידט ווי תמיד, און אין האַרצען ביי זיך האָט ער בעגראָבען דעם ברודער נעבאָך אויף אייביג: „אוי, ביזט אויף צרות, דוד־ליב, אז אָך און וועה איז דיר!"...

— הער נאָר אויס, דו, אָדם א מענטש, צפור א פויגעלע, קאַטש־קע רוק זיך! ווי קומסט דו אהער אין קאָטשומענט אריין? וואָס פאר א מעשה האָסט דו פֿארשטופּט און ווער האָט דיך גע'מסר'ט?

אזוי האָט זיך אָנגערופען בערעל דער רויטער צום נייעם פֿאר־שוין, צו העניך דעם בחור, און דער נגיד שלום־בער טעפֿליקער פון טעפֿליק האָט אים פון דערווייטען גענומען בעטראַכטען פונ'ם קאָפּ ביז די פיס, ווי מע בעטראַכט א גנב, וואָס מע האָט אים נאָר־וואָס גענאַפּט מיט א גנבה. העניך פון זיין זייט האָט בע־טראַכט דעם נגיד, ווי א דולעה, און פון גרויס התפּעלות, וואָס ער זעהט פאַר זיך אָט דעם נגיד, האָט ער אָנגעהויבען בעלעבעטשען מיט דער צונג, אַליין נישט געוואוסט וואָס ער רעדט. און בערעל דער רויטער, וואָס איז פון תמיד אָן, ווי מיר ווייסען שוין, געווען א פרייליכער פּארשוין, ליעב געהאט זאָגען וועדטלעך דעמאָלט אפילו, וען ער האָט ניט געהאט אויף שבת, האָט זיך דאָ איצט פאַר'ן נגיד אויסגעשטעלט, געמאכט חוזק פונ'ם נאָרישען בחור, ווי דער שטייגער איז פון איין ארעמאן, אז ער בעגעגענט זיך מיט'ן אנדערען ארעמאן, נאָך א גרעסערען שלים־מזל פון זיך, אַון

און העניך קערעוועט זיך אפ מיט דער בעלמע אויף א זייט, הויבט אן הוסטען כלומרשט, שנייצט־אויס די נאז און ווישט זיך די אויגען.

— נעבאך א רחמנות... — האט זיך ניט וויל־ענדיג ארויס־געחאפט ביי'ם נגיד.

— א שלים־מזל! — האט איהם בערעל דער רויטער צוגע־געבען מיט א האלב שמייכעלע, וואס האט בעדייט אי חוזק גע־מאכט, אי רחמנות געהאט. — ער, ווי איהר קוקט איהם אן, איז א שלים־מזל, און דער ברודער זיינער — איך קען איהם — איז גלאט א צעקווענטשטער; ער טויג אזוי פאר א סאלדאט, פונקט אזוי ווי איך...

און בכדי מע זאל זעהן, אז ער, בערעל דער רויטער, טויג טאקי ניט פאר קיין סאלדאט, שטעלט ער ארויס דאס קרומע פיסעל זיינס.

קאפיטעל ה.

דער עטאפ האט געריהרט.

ביז דעם האזיגען טאג, וואס עס קומט פאר אונזער געשיכטע, און ביז דער לעצטער מינוט האט זיך דעם טעפליקער נגיד שלום־בער טעפליקער פון טעפליק נישט געגלויבט, אז מע וועט איהם נעמען און שיקען מיט'ן עטאפ אין הייסין. ער האט זיך די גאנצע צייט ג'ברויה'ט, געשריבען פאפיערען, געזוכט זכות־אבות. נאר פליסעצקי האט זיך געלעגט אין דער לענג און אין דער ברייט, אז אונזער טעפליקער נגיד זאל מאכען א שפאציער פון טעפליק קיין הייסין מיט'ן עטאפ, און דוקא צו פוס.

— טי פאידיאש או מעניא מיט די רגלים! — האט איהם המן איוואנאוויטש געזאגט האלב אויף רוסיש און האלב אויף לשון־קודש, ווי זיין שטייגער איז. און ווי אויף צו

הענין האָט פּאַר הארצוועהטיג און פּאַר כּעס אַזש ארויסגע־
לאָזט א קוויטש און איז אָנגעפאַלען אויף בערעל דעם רויטען,
גלייך ווי יענער האָט איהם געוואָלט קוילען.

— משוגע, צי חסר דעה? וואָס רעדט איהר וואָס? ערשט
ניט לאַנג צוואַנציג דור־ליב געווארען יאָהר הייסט דאָס, און מיט
דריטהאַלבען עלטער פון מיר סך־הכל, היינט דער חשבון אייערער
וואו איז? אבי הייסט דאָס געראַטן!

און הענין האָט בשעת מעשה אויסגעזעהען אזוי וויסט, אזוי
טרויעריג, אויף זיין פּנים איז געלעגען אויסגעצוויגען אזוי פּיעל
רחמנות, אז דער נגיד אליין האָט זיך פּעראינטערעסירט און האָט
איהם א פּרעג געטהאָן:

— איהר זענט, הייסט דאָס, צווויי ברידער, אפּנים, ווי סע
זעהט אויס?

— צווויי ברידער מיט אַיין אלטער מאַמע הייסט דאָס, און
א מיידעל פון א יאָהר דרייצעהן דיעגט, און נאָך א ברודערעל א
קלענערס אין א קלייט כלומרשט, און נאָך מיידלעך צווויי קלייי־
נע, מיט איינעם אין דער תלמוד־תורה א יונגעלע, און אויף זיין
קאָפּ אלע, און טאָמער חלילה וחס געהט אוועק ער, מענען נעמען
די טאָרבעס מיר און געהן איבער די הייזער אלע...

און הענין דערצעהלט, ווי אזוי ער קאָן, די גאַנצע מעשה מיט'ן
פּריזיוו מיט דער לגאָטע, וואָס, אפּנים, עמיצער האָט איהם
נע'מסר'ט, איז ער איז עלטער פון אכצעהן יאָהר, חאָטש ער קאָן
געהן שווערען א שבועה דאורייתא, אז ער איז נאָך ניט אלט קיין
אכצעהן, נאָר עפּיס מעשה־שטן, ווי אויף צו לכּעיס, שיט זיך
איהם, העניכען, א באָרד, און אלע זאָגען אויף איהם, אז ער זעהט־
אויס פון א יאָהר צוואַנציג, אויב ניט מעהר; ווי בכלל אזוי,
האָט דאָך ניט דור־ליב קיין לגאָטע אפילו א ברעקעל ניט, היינט
וואָס וועלען זיי טהון, טאָמער חלילה „קריכט ער אַוועק"?...

דער עטאַפּ איז בעשטאַניין פון איין לאַוואָרע דעם סאַטסקי, א האַריגער נפש מיט א האַריגער סוויטקע, מיט א הויך האַריג היטל א מיט א גרויסען סוקעוואטען שטעקען, פון אויבען מיט א גרויסער הילצערנער גאַלקע און פון אונטען מיט א שארף שטיק אייזען ווי א שפיז. די געבראָטענע קאַטשקעס מיט די געזאַלצענע שלעך האָט ער פערנומען אונטער איין אָרעם, די בולקעס מיט'ן קנאַבעל מיט די שאַר ירקות — אונטער'ן אַנדערען אָרעם, דעם ראַפּאַרט האָט ער פערשטעקט פאָרנט אין בוזעם, און דער עולם האָט זיך געלאַזט אין וועג אריין גיך, א סך גיכער, ווי מע קאָן זיך פאָרשטעלען. די גיכקייט האָט זיך געמומען דערפון, וואָס אונזערע ארעסטאַנטען האָבען געוואָלט שוין פטור ווערען, ארויס גיכער פון דער שטאָדט, געבעטען לאַוואָרען דעם סאַטסקי, ער זאָל צעטרייבען דאָס קליינוואַרג, וואָס האָבען זיך ניט געפוילט ארויס־בעגלייטען זיי העט־וויט, אזש אויף יענער זייט מיהלען; האָט לאַוואָרע אויפגעהויבען דעם לאַנגען שטעקען מיט'ן אייזערנעם שפיז, און חברה קונדיסים זענען זיך צעלאָפען, ווי די איבערגעשראָקענע פויגלעך, און די ארעסטאַנטען זענען געבליבען אליין אויפ'ן פרייען פעלד, אויפגעהערט לויפען מיט אזא אימפעט, אנגעהויבען מאַכען אביסל קלענערע טריט און א שמועס געטהאָן מיט'ן עטאַפּ מכוח צוזעצען זיך א ביסל אויפ'ן גרינעם גראָז און א ביסל איבער־חאַפּען דעם אָטהעם:

דער עטאַפּ, דאָס הייסט לאַוואָרע דער סאַטסקי, איז נאָרניט געווען אזא שלעכטער מענש. מע האָט דאָס ביי איהם דוקא גיך געפוילט, ובפרט, אז ער האָט אליין אויך געוואָלט א ביסל שוין אָפרוהען זיך און האָט שטאַרק חשק געהאַט איבערחאַפּען, פערזוכען פון יענע געבראָטענע קאַטשקעס, וואָס דער ריח האָט איהם א גאַנצען וועג געקיצעלט אין נאָז. פון די אידישע קוילע־טשען האָט ער שוין אפילו געפרובט אָפּברעכען א פּאָר שטיקלעך און האָט געפונען, אז זיי זענען גאַניז גוט אויפ'ן טעם; אויך פון די פישלעך האָט ער פערזוכט, וואָס אינאיינעם מיט'ן קנאַבעל

לכעים, איז דער טאָג געווען א ליכטיגער, א ווארעמער זומער־טאָג. ווי א חתן פון דער חופה איז ארויסגענגען דער קיילעכיגער פייעריגער זון־קוגל, פרייליך ווי א גבור, אנגעגרייט צו מאכען די גרויסע הימלדיגע רייזע, בעלייכטען אלעמען מיט זיין שיין און בעגיסען איטליכען מיט זיין ווארעמקייט, קיינער וועט זיך ניט אויסבהאלטען פון זיין היץ, בשעת ער צעברענט זיך גוט און גליהט אן די ערד, ווי א קאלך־אויוון. קרעמער האבען איבערגעלאזט זייערע קראמען, בעלי־מלאכות — זייערע ווארשטאטען, מלמדים — זייערע חדרים, און מען איז געגאנגען קוקען, ווי מע פיהרט דעם נגיד מיט'ן עטאפ. און די טעפליקער אידען, בעטראכט דעם נגיד, ווי ער שטעהט מיט אין אראפגעלאזטען קאפ, האבען זיי געזאגט איינס דאם אנדערע, אז מע בעדארף זיך נאר אראפנעמען א מוסר; און אינוועניג ביי זיך אין הארצען האט מען געקוועלט, דערלעבט א נקמה. רחמנות האבען זיי נאר געהאט אויף בערעל דעם רויטען נעבאך און אויף העניך דעם בחור. פון דעם נגיד'ס וועגען האט מען ארויסגעטראגען געפלאכטענע קוילעטשען, געבראטענע קאטשקעס מיט נאך אנדערע מינים עסענווארג אין וועג אריין. און בערעל דעם רויטען האט דאם וויב מיט די קינדער געבראכט צו טראגען א בולקע, פיש־קארטאפליעס מיט א זשמוט יונגען קנאבעל. נאר איין העניך איז געבליבען אהן א שום שפייז אין וועג אריין; האבען זיך ארומגעקוקט ווילד־פרעמדע, זיך צוגויפגעלעגט פאר רחמנות און געקויפט פון זיינעטוועגען א ברויט, א פאר פישלעך מיט ציבעלעס. און די אלע מאכלים האט מען איבערגעגעבען דעם עטאפ אויף די הענד, ן דער עטאפ האט דאם אלסדינג צוגענומען גאר פרייגדליך, צוגעזאגט, אז ס'וועט זיין גאנץ, ס'וועט ניט געמינערט ווערען דערפון א האר אפילו. און המן איוואנאוויטש האט זיך בעוויזען ביי זיך אויפ'ן גאניק און א זאג געטהאן צום עטאפ, ער זאל ריהרען, און דער עטאפ האט געריהרט, און נאך איהם גאנץ טעפליק.

און מע האָט זיך אזוי לאַנג איבערגעוואַרפען מיט ווערטער, ביז ס'איז געבליבען ביי'ם עולם: אזוי ווי ס'איז ניט ווייט פון דאַנען קיין גראַנאָוו, סך־הכל א פּאָר ווערסט, זאָל אייגער פון די אַרעסטאַנטען, העניך דער בחור געווינטליך, ער איז יונגער, א שפּרונג טהון אהינצוצו אויף איין פוס און ברענגען א פּלעשעל ברַאַנפען, און די איבעריגע צוויי אַרעסטאַנטען, שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק און בערעל דער רויטער, נעמען איהם אויף זיך, אויף זייער ערבות, אז ער וועט ניט אַנטלויפען. און מע האָט זיך צוגעזעצט אויפ'ן גראַז אין מיטען פעלד, אויף א בערגעל אונטער א בוים, ביידע אַרעסטאַנטען האָבען זיך אַריינגעלאָזט אין א שמועס, און דער עטאַפּ האָט זיך בעזעצט נעבען זיי און געקוקט אַזין, אויפ'ן וועג קיין גראַנאָוו.

קאַפּיטעל ו.

ער דערמאַנט איהם אלטע חטאים.

וען איך זאָל זיין א מאהלער אדער חאָטש א פּאָטאָגראַף, וואָלט איך אראָפּגעחאפט די דאָזיגע גרופּע, די דריי נפשות, וואָס זיצען זיך אזוי שען אין מיטען פעלד, אויפ'ן בערגעל, אונטער א בארענבוים מיט קלייגע גרינע בלעטלעך, א בוים, וואָס סע וואכסען אויף איהם פעלד־בארלעך, יענע מינים בארלעך, וואָס זענען האַרטער פון שטיינדלעך, און וואָס מע קאָן זיי ניט נעמען אין מויל אַריין, און וואָס מע ווייסט ניט, אויף וואָס האָט זיי גאָט בעשאפען אויף דער וועלט... צווישען לאוורע דעם סאָטסקי מיט דעם הויכען האַריגען היטעל פון איין זייט און בערעל דעם רויטען מיט'ן קרומען פוס און מיט'ן רויטען ריהרעוודיגען פּנים מיט ווייספּערלעך פון דער אַנדערער זייט, האָט אונזער טעפּליקער נגיד שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק מיט די קלייגע אויגעלעך

איז דאָס געווען גאָר נישקשה'דיג. און מחמת די ארעסטאַנטען זענען געגאַנגען פריהער און דער עטאַפּ פון הינטען, האָבען די ארעסטאַנטען נישט בעמערקט, אז דער עטאַפּ קייעט, און אז זיי האָבען זיך אַרומגעקוקט, האָבען זיי צווישען זיך איבערגעשמועסט זיך אויף אידיש.

— דער ערשטער גאַנץ געשמאַק. — זאָגט דער נגיד און קוקט אויף לאַוורען, ווי ער קנייפּט דעם קוילעטש אַון רוקט אין פּנים.

— זאָגט חאַטש „קיין עין־הרע ניט". — מאַכט בערשט דער רויטער פריילעך, ווי זיין שטייגער איז. — איך קאָן אייך שוועהרען בנאמנות, אז איך האָב, אויף איהם קוקענדיג, באַקומען אַפּעטיט צום עסען. וואָס זאָגסט דו, הענין? סע חלש'ט דיר נאָך ניט אונטער'ן טלית־קטן?

הענין דער בחור האָט א געשמאַקען שלונג געטהאָן די שלייס, ווי איין אָכס בשעת ער איז מעלה גרה, און דערבייא זאָג געגעבען אויף זיין איבערגעקהרטער שפּראַך:

— זאָגען שטאַרק קאָן איך ניט, אז איך בין הונגעריג, נאָר אין מויל, מהכתיתי, עפּיס געגומען וואָלט איך, ס'וואָלט זיין וואָס.

— ביי מיר איז פּארהאַן אַלסדינג. — רופט זיך אָן דער נגיד און חאַפּט א קוק אויפ'ן עטאַפּ.

— ביי מיר, אָהן אַביסעל בראַנפּען, הייסט נאָך ניט אַלסדינג. — מאַכט בערשט דער רויטער און חזר'ט דאָס איבער מיט א כיון נאָך א מאָל אויף רוסיש, בכדי דער ערשט זאָל פערשטעהן פון וואָס מע רעדט.

— טשי פּראַוודא, לאַוורע, שא בעז הוריליקי שא בעז זובאַו?* — טהוט בערשט דער רויטער א מאַך צום עטאַפּ.

— אַווושעוש! ** — ענטפערט איהם דער עטאַפּ גאָנץ ערנסט.

---

* ס'איז אמת, לאַוורע, אַז אָהן בראַנפּען איז ווי אָהן ציין?

** אודאי!

— ווי מיינט איהר? — שלאגט איהם איבער דער נגיד אין מיטען די רעד און קוקט אויפ'ן וועג, וואם געהט קיין גראנאוו. — ווי מיינט איהר? ער קאן ניט פארבלאנזעט ווערען, מיין איך מאכען פליטה, אט דער דאזיגער בחור, ווי אזוי רופט איהר איהם?

— אט דער שמינדער בנעז? — מאכט בערעל און קוקט אויפ'ן וועג, וואם געהט קיין גראנאוו. — ער האט דען עפים חוטא בעל געווען, געטהאן א קרימינאל, וואם ער זאל דערפען אפטרעטען? ער איז אזא פארברעכער, פונקט אזוי ווי איך, למשל.

— וואם קאן אייך, אשטייגער, קומען פאר אזא מעשה? — טהוט איהם דער נגיד א חאפ און קוקט אויף בערלען פון אויבען ארא מיט איין אויג; דאם אנדערע האט ער צוגעמאכט, קייעט בשעת מעשה א גרעזעל אונטער די צייהן.

— פאר וואסער מעשה? פאר'ן דאזינקעם־וויין? קיין „רעסטאנסקע ראטע" פאר דעם „קרימינאל" אודאי ניט. נאר איך וויים, וואם מע קאן אויף מיר ארויפלעגען פאר א שטראף? לאז מען מיך שטראפירען — וואם הער איך זיי? וואם וועט מען ביי מיר נעמען? דעם דלות? סיידען זיצען? מילא, וועלען מיר זיצען א פאר טעג. למאי א י ה ר? איהר זענט דאך עפים, קיין עין־הרע, א איד א נגיד, כלעבען! איך וועל אייך זאגען דעם אמת, רב שלום־בער, האט קיין פאראיבעל נישט, איך אויף אייער ארט וואלט ניט געזעסען אין „חדר" איבער אזא נארישקייט, איבער א פאמעניצע נאר. ערשטענס, וואלט איך ניט געפיהרט מיט פאליציע קיין עקשנות, און צווייטענס, וועו איך בין אין אייער שטאנד, וואלט מען מיך ניט געפיהרט מיט'ן עטאפ פאר אזא זאך. טעפליק אליין וואלט דאם גאר ניט באדארפט דערלאזען, אז דער נגיד פון שטאדט זאל גההן מיט'ן עטאפ, ווי א פראסטער מענטש, גלייך מיט אלע קבצנים...

אין איין אנדער צייט וואלט בערעל דער רויטער פאר אזא שפראך געקאנט חאפען א מיאוסען פסק פונ'ם טעפליקער נגיד;

און מיט'ן שיטערען בערדעל, מיט דער נייער שווארצער געווענ־
טענער קאפאטע און מיט'ן שבת'דיגען זיידענעם קאשקעט אויפ'ן
קאפ, אויסגעזוכטען ווי א מחותן צווישען בעלי־בתים, אדער ווי
א געהויבענער פארשוין צווישען פראסטע מענשען, וואם האבען
די עהרע צו זיצען מיט איהם אינאיינעם. אזא מענש ווייסט
שוין, ווי אזוי זיך צו האלטען, דאם הייסט, האלטען האלט ער זיך
בלומרשט פראסט, בלומרשט גלייך מיט אלעמען, נאר פארט נישט
דאם, וואם אלע. פון וואם ער וויל, פון דעם רעדט מען, וואם ער
זאגט, בעדארף מען הערען, און אז יענער רעדט, מעג ער איבער־
שלאגען אין מיטען.

— וואם זאגט איהר אויף דער הויז? — האט ער א זאג
געטהאן צו בערעל דעם רויטען מיט א זיפץ און א קוק געטהאן
ארום און ארום, פערקאטשעט די ארבעל ביז די עלענבויגענם
און זיך געפאכט מיט'ן זיידענעם קאשקעטעל איבער'ן קאפ.

— יא, ס'איז ניט קאלט. — האט איהם בערעל געענטפערט
און אויך א קוק געטהאן אהין, וואו דער נגיד קוקט.

— ס'זאל חאטש ניט זיין קיין רעגען. — טהוט זיך דער
נגיד ווייטער א זאג און א קוק ארויף אויפ'ן הימעל.

— יא, עס פאסט אונז טאקי צו די זיידענע קלייידער! —
גיט איהם נאך בערעל און קוקט אהין, וואו דער נגיד קוקט.

— ניט קיין שלעכטער ערל אונזער שומר. — זאגט זיך
ווייטער דער נגיד און קוקט אויף א לאנגען וואגען א לעדיגען, וואם
פאהרט־דורך פארבי מיט א פאר גרויסע אכסען און א קליין
שייגעצל זיצט אויפ'ן וואגען און דרעהט מיט דער בייטש.

— אונזער שומר? — מאכט בערעל און קוקט אהין, וואו
דער נגיד קוקט. — עס מעגען זיין פאר איהם די כפרה דריי
אידען אזעלכע, וואם געהען מסר'ען איין ארעמאן, אז ער מאכט
עטליכע פלעשלעך וויין פון ראזינקעס און צעטראגט זיי צווישען
באקאנטע אויף קידוש און לעבט דערפון מיט ווייב און קינדער
שוין כמה וכמה יאהרען.

האָבען ביי אייך געסקריפּעט, און ווי אזוי האָב איך אייך, למשל, מקנא געווען אויף אייערע תמיד נייע שטיוועלעך, אז מיינע זענען געווען תמיד אלט, שטענדיג מיט לאטעס, וואָרום איבער מיין קראַנקען פּוס האָב איך קיינמאל נישט געקאָנט האָבען קיין רעכטע שטיוועל, און איבער דעם דאָזיגען קראַנקען פּוס האָב איך תמיד געהאט צרות: א חוץ וואָס ס'איז מיר שווער געווען צו געהן, פּלעגט מען נאָך פון מיר שטענדיג לאכען און רופען מיך „קריוואָק" און נאָכקרימען זיך מיר, ווי איך געה, און מעהר פון אלע טאקי איהר, רב שלום־בער, ס'וואָל אייך צו קיין חרפּה ניט זיין, מיט נאָך אזעלכע נגיד'ישע קינדער, פּאַנסקי צאַפּיקלעך, ווי איהר...

— איך? — טהוט זיך דער נגיד א חאַפּ און דערמאנט זיך, אז ס'איז אמת, מע פּלעגט איהם טאקי נאָכמאכען, ווי ער שפּרינגט אויף איין פּוס.

— דאָס נאָכמאכען אליין וואָלט נאָך געווען נישקשה; איהר פּלעגט מיך ניט וועלען אריינענעמען אין דער חברה, מיך טרייבען מיט שטעקענס און אָנטרעטען מיר אויפ'ן קראַנקען פּוס, זיך שטעלען כלומרשט אומגעהרען מיט'ן אָפּצאָס אויף די פינגער, אזוי אז איך זאָל פיהלען, איך זאָל טאקי שרייען. פּלעג איך שרייען, און איהר פּלעגט לאכען, זיך האַלטען ביי די זייטען...

— דאָס טראַכט איהר אוים שוין מסתמא פונ'ם קאָפּ. — רופט זיך אָן צו איהם דער נגיד און וועהרד רויט פאר בזיון, וואָס ער פּלעגט זיך אזוי רעכענען מיט א קאליקע, און ער דערמאנט זיך, ווי אזוי ווילד געבאַלעוועט ער איז געווען קינדווייז, געקאָנט טהון וואָס ער האָט געוואָלט.

— א סימן וועל איך אייך זאָגען: איך האָב דערצעהלט דעם זיידען, האָט דער זיידע דערצעהלט אייער פאָטער, האָט אייער פאָטער נישט געוואָלט גלויבען און האָט זיך צעשריען אויף מיין זיידען, אז זיין זוהן איז א שטיל קינד און וועט זיך ניט אָנהויבען מיט „קבצנישע קינדער". איהר הערט? ק ב צ נ י ש ע

ער וואָלט נעווים „געעפענט ביי איהם מיט'ן קאָפּ די טהיר" פּאַר אזעלכע ווערטער. נאָר איצט, געהענדיג מיט'ן עטאָפּ קיין היסין, האָט שלום־בער מקבל באהבה געווען אויף זיך אלסדינג. איצט האָט מען איהם געקאָנט זאָגען וואָס מע ווייל. און בערעל דער רויטער האָט זיך גערעכענט מיט איהם, ווי ווייט ער האָט נאָר געקאָנט, און דוקא מיט גוטע רעדעלעך, דוקא ניט געקריגט זיך. ער האָט זיך צוגערוקט מיט זיין קרומען פוס צום נגיד אזוי נאָהענט, אז דער נגיד האָט זיך געמוזט אביסעל אוועקרוקען פון איהם, און בערעל האָט אנגעהויבען בזו הלשון:

— איהר ווייסט, רב שלום־בער, פון וועו אן מיר קענען זיך שוין? מיר קענען זיך שוין פון א צייט מיט יאָהרען! איך גע־דענק אייך, אז איהר זענט נאָך געווען אָט אזא וועוריקעל (בע־רעל האָט בעוויזען מיט דער האַנד האַרט ביי דער ערד). איהר באַדאַרפט זיין אין מיינע יאָהרען, אפשר עלטער מיט א יאָהר אדער צוויי, און איהר דאַרפט מיך געדענקען, וואָרום מיין זיידע און אייער פאָטער זענען געווען... שרעקט זיך נישט, ניט קיין קרובים, דאָס הייסט, אפילו יא שטיקעלעך שני־שבשלישים, זעהר ווייטע קנעפּלעך פון דער מאמע'ס צד, נאָר גאָנץ נאָהענטע שכנים אין אלטען בית־המדרש, א שטאָדט אקעגען א שטאָדט, אייער פאָטער אין מזרח־וואָנט און מיין זיידע אין שפּיגעל־באַנק, אזוי אז איהר פלעגט זיך שטעלען שמונה־עשרה, האָבען מיר אייך גע־זעהען פון הינטען. איך געדענק נאָך אפילו אייער פאָטער'ס אטלעסענע, גלאַנצענדיגע פלייצע מיט די ברייטע אכסלען, מיט דער גרויסער זילבערנער עטרה פונ'ם טלית, און מיין זיידע, רב נפתלי דער ווייניגער, איהר דאַרפט איהם געדענקען, פלעגט אָנ־רוקען דעם געלען טלית איבער'ן קאָפּ און מיך קנייפּען, איך ז'ל אריינקוקען אין סדור אריין, וואָרום איך האָב אזוי געוואָלט דאוו־נען מסתמא ווי איהר. איך האָב גאָנץ גוט געזעהען, — איך בין דאָך געשטאַנען פון הינטען — אז בשעת שטילע שמונה־עשרה האָט איהר גאָר געקוקט אראָפּ אויף די שטיוועלעך, וואָס

דער טעפּליקער נגיד, שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק, האָט זיך אוֹיש א רוק געטהאָן אויפ'ן אָרט און א מאָך געטהאָן מיט דער האַנד, ווי אייגער רעדט: „מאַהלט אייך, ס'איז ניט אזוי די מעשה"... און ביי זיך האָט ער זיך דערמאָנט, אז ס'איז מעגליך, ווארום זיין פאָטער פלעגט איהם זאָגען שטענדיג, אז ער איז ניט גלייך צו אנדערע יונגלעך...

— האָט קיין פאראיבעל נישט, רב שלום־בער, א נאריש־קייט געדענקט זיך. אויף מיין ערשטער חתונה (איהר האָט פריהער חתונה געהאט פאר מיר) האָב איך אייך געשיקט א חתונה־צעטל, האָט איהר אפילו ניט געענטפערט מיט קיין בריעף.

— כלעבען, איך געדענק ניט...

— ווי קומט איהר נעדענקען? למאי איהר נעדענקט ניט דאָס אויך מסתמא, אז איך בין, ניט היינט נעדאכט, דאָס ערשטע מאל געבליבען איין אלמן, האָב איך געשיקט מיין פעטער יאָסי'ן (דער זיידע איז שוין דעמאלט געווען א שוכן־עפר), ער זאל אייך זאָגען, אז איך בין געבליבען מיט צוויי קליינע קינדער, ווי אויפ'ן וואסער, האָט איהר איהם געענטפערט, אז איהר זענט א יונגער־מאן, וואָס קאטאָרי מישט זיך ניט אין קהל'שע זאכען...

— א י ך האָב אזוי געענטפערט? זעהט נאָר, צי אייער פע־טער יאָסי האָט אייך ניט דערצעהלט, מחילה, קיין ליגען...

— עס קאָן זיין, אפשר זענט א י ה ר געדענקט... איך וויים נאָר, אז איהר האָט מיר ניט געהאלפען ניט דעמאלט דאָס ערשטע מאל און ניט דאָס אנדערע מאל, אז איך בין, ניט היינט געדאכט, אפגעברענט געוואָרען, ארויס ווי די מאמע האָט מיך געהאט, און אויך שפעטער, אז מיר האָבען זיך בעגעגענט איינמאל אין הייסין אויף דער אכסניה, אויב איהר געדענקט, בשעת יריד, איהר זענט געקומען צו פאָהרען קויפען, דאכט זיך, אויב איך האָב ניט קיין טעות, א פאָר פערד, און אפשר א בהמה, און אפשר גאָר פאר־קויפען קאָרן? —

ק י נ ד ע ר !... פון דעמאָלט אָן בין איך געוואָרען, ווער איך בין, אז איך בין א קבצנישׂ קינד... האָב איך אומיסטנע געפרעגט דעם זיידען, וואָס דאָס בעדייט. האָט מיך דער זיידע קלאָר געמאכט, וואָס הייסט א קבצנישׂ קינד און וואָס הייסט א נגידישׂ קינד. נאָר איך האָב נישט פארשטאַנען, פאר וואָס מען א נגידישׂ קינד אַנטרעטען א קבצנישׂ קינד אויפֿן פּוס, און א קבצנישׂ קינד באַדאַרף שווייגען? האָב איך געפרעגט דעם זיידען. האָט מיר דער זיידע געזאָגט: דערפאר, ווייל א נגיד איז ניט קיין קבצן און א קבצן איז ניט קיין נגיד, דאָס הייסט, א נגיד איז א נגיד און א קבצן איז א קבצן... האָב איך דאָס ניט אָנגענומען צו פארשטעהן און האָב א קוק געטהאָן דעם זיידען אין די אויגען אריין, טאָמער וועל איך עפּעס פון די אויגען געוואָהר געווען א פּשט צו די ווערטער. האָב איך אָבער פון זיינע אויגען ניט אַרויסגעזעהען גאָרנישׂ! איך האָב נאָר אַרויסגעזעהען ווי א טונקעלע חמאָרע אויף זיין פּנים און קנייטשען אויפֿן שטערן, און ווייטער גאָרנישׂ... און איך באַדאַרף זיך מודה זיין פאר אייך, ס'איז דאָך שוין אַזוי עבר'דיגע זאַך: איך האָב פון דעמאָלט אָן פיינט געקראָגען אלע נגידים מיט אלע נגידישע קינדער, און מעהר פון אלע האָב איך פיינט געקראָגען אייך...

— מיך? — דער נגיד האָט זיך אוש א חאַפּ געטהאָן פאר'ן האַרצען.

— אייך, אייך! איהר זענט דאָך דעמאָלט געווען נאָך נאָר א יונגע, האָט קיין פאראיבעל נישט — א שנעק; מיר זענען ביידע, הייסט דאָס, געווען דעמאָלט נאָך יונגע וועווריקלעך; און נאָכדעם אפילו, אז מיר זענען אונטערגעוואַכסען, געוואָרען ביידע בר־מצוה־יונגלעך, בחורימ'לעך שוין, האָט איהר זיך נאָר אָפּגעקערעוועט פון מיר, זיך געמאכט גליך ווי איהר קענט מין ניט, מורא געהאַט קוקען אויף מיר, טאָמער זאָג איך אייך א גוט שבת, וועט איהר מיר חלילה דאַרפען ענטפערען א גוט יאָהר, האָט איהר געזשאלעווועט, אפּנים; עס האָט אייך ניט געלוינט...

גלאט אזוי קוקען ארויף אין בלויען הימעל אריין, זעהען ווי קלייבע חמארעם רוקען זיך אן, צערייסען זיך, ווערען צעגאנגען אזוי ווי רויך, און א מחנה ווארפענעם, וואס האבען זיך אויסגעמושטירט אין צוויי פאסען, ווי א דל"ת, שוועבען און שוועבען און שטעהען אויף איין ארט.

ליגען מיט'ן פנים ארויף און קוקען אין הימעל אריין נאכ'ן עסען איז א טייערע סגולה אויף צו אנשלאפען ווערען. דער ערשטער האט דאס בעוויזען דער עטאפ אליין, וואס ס'האט זיך גיך געלאזט הערען פון איהם א מורא'דיגער חראפ, ווי פון איין איבער־געשראקען פערד, און תיכף נאך איהם האט זיך געלאזט הערען איין אקאמפאנימענט פון העניכ'ס נאזלעכער, וואס האבען אויך געארבייט ניט שלעכט, חאטש ער האט זיך אלע מאל אליין אויפ־געהאפט פון זיין חראפען און געבעלעבעטשעט מיט דער צונג, ווי זיין שטייגער איז:

— איינגעמיעדט זעהר וואס בין געלאפען איך פיער ווערסט גוטע, אלץ מורא געהאט טאמער חלילה פאהרט ער אן און פאקט מיך, דער פריסטאוו הייסט עס...

נאר דער טעפליקער נגיד שלום־בער טעפליקער פון טעפ־ליך און בערעל דער רויטער זענען ניט געשלאפען. דער נגיד האט זיך שטארק פעראינטערעסירט צו וויסען, וואס פאר א בקשה האט צו איהם בערעל געהאט דעמאלט אין הייסין אויפ'ן יריד. און בערעל דער רויטער האט איהם צוליעב געטהאן און האט איהם דערצעהלט די מעשה, וואס מיר געבען זי איבער מיט זיין אייגע־נער שפראך, ווארט ביי ווארט.

דער נגיד רייבט זיך דעם שטערן, ווי א מענש, וואָס ווי׳ל זיך דערמאָנען א זאַך, וואָס ער געדענקט נישט, און ס׳איז איהם א חידוש, וואָס ער האָט דאָס שוין לאַנג פערגעסען און יענער ניט. און עס שטעהט איהם ניט אָן די מעשה, וואָס בערע׳ל דער רויטער, וואָס אין טעפּ׳ליק וואָלט ער גאָר ניט האָבען די זכיה מיט איהם צו רעדען צוויי איבעריגע ווערטער, זאָל האָבען א העזה איהם אויסצוזעצען דאָ די פעהל׳ערען, דערמאָנען איהם אַלטע חטאים! און סע שטעהט איהם ניט אָן די מעשה, און ער ווי׳ל עפּים אָנ־הויבען רעדען, קומט אָן העניך פון גראַנאָוו מיט א פּל׳עשע׳ל ברא׳נפּען, קוים וואָס ער האָפּט דעם אָטהעם, אזוי איז ער ער־לאָפּען, מורא געהאַט, טאָמער פּאָהרט עמיצער אָן און מע פּאַקט איהם מיט׳ן ברא׳נפּען. און אַל׳ע דריי פערברעכער זעצען זיך צו דער סעודה, נעמען פריהער צו קאָפּל׳ען ברא׳נפּען, זענען מכבד אויך דעם עטאַפּ מיט א פּאָר גל׳עזל׳ען; דער עטאַפּ זאָגט זיך ניט אָפּ, נאָר ער פערקרימט זיך, ווישט־אָפּ מיט דער האָריגער סוויטע די גראָבע וואָנצעס און שיקט־אָפּ צו אַל׳די שוואַרצע יאָהר גראַנאָוו מיט זיין שטאַרקען ברא׳נפּען.

— דוזשע הירקא, נעחיי יאָמו סים טשערטיוו! * — מאַכט ל׳אַוורע און טהוט א מאַך מיט דער האַנד, ווי א מענש, וואָס גיט זיך א נדר, אז מעהר זאָל ער שוין אין מוי׳ל אריין ניט נעמען קיין טראָפּען אפי׳לו! פון דעסטוועגען, אז ס׳איז געקומען נאָך די פיש און מע האָט זיך גענומען צו דער קאַטשקע, האָט מען איהם פּאָרט איינגעבעטען, ער זאָל נעמען א גל׳עזל׳. עס האָט זיי טאַקי געקאָסט אביסל׳ מיה, נאָר מע האָט ביי איהם ג׳ע־פּוע׳ל׳ט, ער זאָל דאָס אויסטרינקען ביז׳ן דנא, מחמת מע ווי׳ל איהם אָנגיסען נאָך א גל׳עזל׳.

איבערגעביסען, האָט זיך דער עולם צוגעל׳עגט א ביסל׳ע אונטער׳ן שאָטען פון׳ם בארענבוים, נישט חל׳ילה דרימל׳ען, נאָר

* צו ביטער, זיעבען רוחות זאָל איהם זיין!

דער שדכן, ימח שמו, איהר דארפט איהם קענען, איין בריעף נאכ'ן אנדערען, אז ס'איז פארהאן אין הייסין, שרייבט ער מיר, איין אנטיקע, א מציאה, איינס ביי נאט, דאם אנדערע ביי יענקע דעם סטאלער, א בחור'ע פון געמיינעם גראד, נאר א גערעטענער, מיט לערנען און מיט שרייבען און מיט שפיעלען אויפ'ן פיעדע — סע עקט זיך נאר די וועלט מיט איהם! שרייב איך איהם אוועק, משה־אהרנ'ען הייסט עס, א בריוועל, אז ער־שטענס, האלט איך נאך ניט ביי קיין שדוך, צווייטענס, דארף איך וויסען, וויפיעל ווייל ער נדן, טאמער איז דאם ניט פאר מיין בייטעל? און דריטענס, לאז קומען יענקע דער סטאלער פריהער אקארשט אנקוקען די כלה... קומט מיר אן צוריק א בריעף פון איהם טאקי, פון משה־אהרנ'ען הייסט דאם, אז דאם, וואם איך שרייב, אז איך האלט ניט ביי קיין שדוך — איז בלאטע, וואהרום ער געהט מיט דעם גאנג, אז א מיידעל איז ניט קיין יונגעל — וואם זאגט איהר אויף זיין אויפטהו? — און דאם, וואם איך פרעג זיך נאך מכוח נדן, איז דאם גלאט, זאגט ער, פון מיר א גרויס נארישקייט. מע רעדט דען פון איין אכם, מע זאל זיך, זאגט ער, דארפען דינגען? אזוי טאקי שרייבט ער מיר. און מכוח אנקוקען מיין טאכטער איז, זאגט ער, איין איבעריגע זאך גאר. וואהרום ס'איז גלייך ווי אנגעקוקט. געווען עפים אייר־נער א הייסינער ביי מיר אין שטוב, קאן ער זיך, זאגט ער, גאר פון איהר ניט אפלויבען! בקיצור, בריעף אהער, בריעף אהין — איך האב געטומען די פים אויף די פלייצעם און האב עולה רגל געווען, צו פום הייסט דאם, קיין הייסין. געקומען קיין הייסין און דערזעהען דעם בחור, בין איך צו איהם צוגעזאדען געוואלען! וואם זאל איך אייך זאגען? איך האב נאך אזא מין אנטיק זינט איך לעב, זינט איך שטעה אויף מיינע פים, ניט געזעהען און ניט געהערט אפילו! מילא, א פנים — א פרינץ; א קאפ — א מינים־טער; א מויל — פערעל; א האנד — גאלד! דאם לערענט, דאם רעדט, דאם שרייבט און דאם לייענט — אויסקושען דארף

קאפיטעל ז.

א נאריש קיט געדענקט זיך.

— האָט קיין פּראיבעל ניט, א נאריש קיט געדענקט זיך. — אזוי הויבט אָן בערעל די מעשה מיט א לעבעדיגן טאָן, ווי זיין שטייגער. — געקומען בין איך קיין הייסין ניט אויפ'ן ירידּ; מיינע אָכסען האָבען זיך נאָך געהאָדעוועט אוּן מיינע שיפען אויפ'ן ים זענען נאָך געווען ווייט. וואָס זשע האָב איך געטהאָן אין הייסין אויפ'ן ירידּ, וויל איהר וויסען? איך בין געקומען אָנקוקען א חתן נאָר פּאָר מיין מיידעל, די עלטערע הייסט עס, פונ'ם ערשטען ווייב. כ'האָב מיך מיישב געווען, פּארשטעהט איהר מיך, דאָס ערשטע קינד, א יתומה, חאָטש אפילו א יונג קינד, נאָר א שטיפמאָמע פּיקט אין קאָפּ אריין, איך זאָל זי חתונה מאכען, חאָטש פרעגט זי, וואָס וועט איהר ארויסקומען, אז איך וועל זי שוין חתונה מאכען? ווער וועט איהר העלפען קאָכען אוּן באקען אוּן צוואָגען די קליינע קינדער, אוּן וועמען וועט זי שעלטען, טראָגען פּאָר די צעפּ? נאָר געה רעד מיט א אידינע! בקיצור, ס'איז געבליבען חתונה מאכען. נאָר ס'איז גרינג צו זאָגען: חתונה מאכען! מיט וואָס? מיט די פּינף פּינגער? אין אונזער גראָד, ווי ניט ווי — אויסקליידען דאַרף מען. עס רעדט זיך אזוי „אויסקליידען"; מיינען מיינט מען א קליידעל א סיצענס, אוּן א פּאָר שיך אוּן זאָקען, אוּן העמדער חאָטש א האַלב טוץ, אוּן פּוּן בעט־געוואַנט שמועסט מען ניט, א פּאָר קישענס, איין איבערבעט, א שטיקעל קאַלדרע... אוּן ווי אזוי, איך בעט אייך, גיט מען ניט חאָטש אזא הונדערטטער נדן? אוּן דאָ איז ניטא קיין הונדערט קאָפּיקעס אפילו. אוּן ווי אויף צו להכעיס, זעצט ער מיר מיט בריעף, משה־אהרן

אומגליק, וואָס דער סטאָלער הייסט זיך אַנידערלעגען אַ הונדער־
טער, און איך האָב אַ פּייג, ניט קיין הונדערטער — וועט שוין
זיין רעכט, איהר פּאַרשטעהט, צי ניין? ווי זשע איז אָבער דער
דין, אז איהר האָט מיך אפילו ניט אָנגעהויבען צו פּרעגען, וואָס
איך טהו אין הייסין? האָב איך מיך ניט געפּוילט און האָב אייך
אַליין דערצעהלט, אז איך בין געקומען נישט צוליעב דעם ירית,
נאָר מכח אַ שידוך. וואָס האָב איך געמיינט? איך האָב געמיינט:
ווי וועט איהר מיך ניט אַ פּרעג טהון, וואָסער שידוך? וועל איך
אייך זאָגען: מיט יענקעל דעם סטאָלער; וועט איהר פּרעגען:
וואָס געב איך נדן? וועל איך אייך זאָגען — הערסט דו, אָט
דאָס איז דאָך דער גאַנצער אומגליק!... צום סוף — ווער? וואָס?
איהר הויבט אפילו ניט אָן צו פּרעגען! בין איך מיך מיישב און
דערצעהל אייך אַליין, ווער דער שידוך איז, און לויב דעם בחור
אין טאָג אַריין, ווי דער אמת איז. הקיצור, איך רעד און איהר
שווייגט! איך זעה אַרויס, אז מיינע ווערטער קריכען אייך,
אפּנים, ווינציג־וואָס אין קאָפּ אַריין, ווי זאָגט מען, אין איין
אויהער אַריין, פּונ'ם אַנדערען אַרויס; האָב איך מיך מיישב
געווען: וואָס וועל איך דאָ שפּיעלען פּאָליטיק? אמעהר, לאָם
איך שוין אָפּזאָגען אַלסדינג, ווי זאָגט איהר, אַ צאָהן אַרויס־
רייסען — מיט'ן וואַרצעל! אודאי האָט איהר מיר דעמאָלט אָפּ־
געזאָגט, ווי אַ טוידטען, און נאָך גוט אָפּגעבאָדען אויך!

— איך האָב אייך אָפּגעבאָדען? וואָס האָב איך אייך דען
געזאָגט?

— ווילט איהר, איך זאָל אייך זאָגען מיט אַ סימן? אַ
נאַרישקייט געדענקט זיך. איהר האָט מיך אפילו געפרעגט, וואָס
פאר אַ מחותן בין איך מיט אייך, וואָס איהר זאָלט זיך צעווארפען
אויף מיר מיט הונדערטערס?

— מסתמא האָט איהר מיר ניט געזאָגט, אויף וואָס איהר
דאַרפט...

מען איהם איטלִיכם אבר! היינט שפיעלט דאָם אויפ'ן פיעדעל — א כפרה, הערט איהר, אלע שפיעלערם מיט אלע כלי־זמר פון דער וועלט! איך וויים גאָרניט, וואו וועדר אזעלכם געבוירען? וואָם טויג אייך, ער האָט מיך געפֿלעפט, דער שקאָץ, און איך האָב מיר געגעבען דאָם וואָרט, אז ס'וִאל זיך קעהרען די וועלט, איך מוז איהם נעמען פאר א חתן! נאָר געה נעם, אז סע נעמט זיך ניט! נישטאָ מיט וואָם, חאָטש לעג זיך און שטאָרב! איין הונדערטער איך זאל חאָטש האָבען, דאָם הייסט, חאָטש אויף איבערדרעהען זיך, איהר פארשטעהט א מעשה? וואָרום דעם בחור אלִיין האָט ניט אויסגעמאכט גאָר ניט, גלעב איהם יאָ, גלעב אי'הם ניט; דער סטאָלער, ימח שמו, האָט זיך אָבער געשטעלט איין מאל פאר אלע מאל, עס מעג קומען די בת־מלכה אלִיין, וועט ער איהם אָהן נדן נישט לאָזען געהן צו דער חופה, מע זאל אויפלויפען. „רב משה־אהרן, זאג איך, וואָם שווייגט איהר?" „וואָם, זאגט ער, זאל איך שרייען? גיט זיך עפים איין עצה, זאגט ער, וואָרום ס'איז שלעכט. מיט דעם סטאָלער, זאגט ער, וועט איהר גאָרניט מאכען, ס'איז א ביטערער יונג, איך האָב איהם שוין, זאגט ער, אלִיין געוואָלט גלעבען נעכטען מיט'ן העבעל איבער'ן קאָפּ!" איהר הערט ווער־טער? און דאָ דער חתן דרעהט זיך פאר די אויגען, נעמט צו ביי מיר א שטיק חיות. איך פיהל, אז ממש איך עק זיך, איך גלעה־אויס, איך שטאָרב. אָט־אָט שטאָרב איך!... דערווייל, איך טהו א קוק אויף דער אכסניה — רב שלום־בער טעפֿליקער! גאָט אלִיין, טראכט איך מיר, האָט אייך געבראכט! און איך בין נישט פוהל אויף דער פֿען און גלעה־צו צו אייך און שטעק אייך אָפּ א ברייטען שלום־עליכם, אשטייגער, ווי דאָ אציגה. וואָם מיין איך? איך מיין, אז מסתמא וועט איהר מיך א פרעג טהון, וואָם טהו איך אין הייסין? וועל איך אייך זאָגען — א שידוך; וועט איהר מיך פרעגען: וואָסער שידוך? וועל איך אייך זאָגען — מיט יענקעל דעם סטאָלער; וועט איהר פרעגען: וואָם גלעב איך נדן? וועל איך אייך זאָגען — אָט דאָם איז טאקי דער גאנצער

דיג? פון זיך האָב איך קיין געלט נישט געקאָנט מאַכען!... געווארט נאָך א יאָהר, נאָך צוויי, קיין אידישער מאַנאַפּסטיר איז ניט פארהאַן, און דאָ די שטיפמאַמע פּיקט — בקיצור, איך האָב זי חתונה געמאַכט פאר אין אייגבינדער, אין אַרעמאַן נעבאָך, א גאַנץ עהרליכער אפילו, נאָר א קראַנקער, א טשאַכאַטניק, אפּ־געמוטשעט זיך עטלעכע יאָהר און צוועקגעשטאַרבען און איבער־געלאָזט מיר א ירושה דריי אייניקלעך יתומים, וואָרום זי האָט זיך אָנגענומען פון איהם די טשאַכאָטקע און איז אין א יאָהר ארום איהם נאָכגעשטאַרבען, זיי צו לענגערע יאָהר. איהר פאר־שטעהט א מעשה? — און אַצינד, לא די איך האָב אלײן, קיין עין־הרע, קינדער פון ביידע ווייבער, באַדאַרף איך האָבען אויף זיך נאָך דריי יתומים'לעך. דערפאר זאָלט איהר אָבער אָנקוקען קינדער, קיין עין־הרע, — איך וויים ניט, צי ס'איז פארהאַן אזעל־כע גערעטענע קינדער ביי'ם גרעסטען נגיד, מע זאָל אויספּאָהרען די נאַנצע וועלט! „זיידע, וואוהין פיהרט מען דיך?" — האָבען זיי נעבאָך א פרעג געטהאָן ביי מיר, בשעת דער המן האָט גע־הייסען מיך נעמען אין „חדר" אריין. „קיין הייסין, האָב איך זיי געזאָגט, אויף איין טאָג פאָהר איך אהינצוצו. איך וועל אייך ברענגען פון דאָרטען, זאָג איך, טשיקעלאַד!" מיינט איהר, זיי האָבען ניט פארשטאַנען, אז איך זאָג א ליגען? איהר האָט בא־דאַרפט אָנקוקען, ווי זיי האָבען זיך אלע דריי ארומגעשטעלט ארום מיר, ווי די שעפּעלעך, נישט געוויינט, ניין! נאָר טרערען זענען געשטאַנען ביי זיי אויף די אויגעלעך. איהר קאָנט פארשטעהן, וואָס דאָס איז פאר קינדער, אז המן איוואַנאָוויטש אלײן האָט ארויסגענומען פון זיין אייגענער קעשענע א גילדען און האָט זיי געשענקט, זיי זאָלען זיך קויפען קאָנפעקטען.

— נאָך אַ מין זאָגען! אַ סימן האָט איהר, איהר האָט מיר אפילו דעמאָלט אַ זאָג געטהאָן: למאי איהר וואָלט וועלען אַ שידוך טהון מיט רויטשילדען?... און אַז איך האָב אייך געזאָגט, אַז ער שפּיעלט אויפֿן פּיעדעל, דער חתן הייסט דאָס, האָט איהר מיך אַ פּרעג געטהאָן — אַ נארישקייט געדענקט זיך: „וואָס עפּעס אויפֿן פּיעדעל? פּאַר וואָס ניט אויפֿן טרומייט?"... מיר האָט זיך געעקט דאָס חיות, געפּאָלען שטיקער פּלייש, און איהר האָט געמאַכט חוזק, געזאָגט וועדטלעך. אפּנים, ס'איז אייך גע־וען גוט אויפֿן הארצען?...

דער טעפּליקער נגיד, שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק, האָט אויסגעהערט די מעשה, געשוויצט און געשווינגען. ער זאָל גע־דענקען אקוראַט, ווי די מעשה איז געווען, געדענקט ער ניט; נאָר געווען איז עפּעס אַ מעשה מיט אַ הונדערטער — דאָס וויסט ער געווים... און ער שעמט זיך פּאַר זיך אליין, פּאַר וואָס האָט ער דעמאָלט אָפּגעזאָגט אַ געמיינעם אידען אין אַזא זאַך, וואָס פּאַר איהם איז דאָס געווען אַ קליניגקייט — ער האָט געגוג הונדער־טערס, און פּאַר יענעם וואָלט דאָס געווען כמוצא שלל רב. און די מעשה אליין פּאַראינטערעסירט איהם שטאַרק, און ער טהוט אַ פּרעג ביי בערעל דעם רויטען:

— נו, און מיט'ן שידוך וואָס איז געווארען ביי אייך?

— גאָרנישט.

— וואָס הייסט גאָרנישט?

— ער האָט ניט געוואָלט, דער סטאָלער הייסט דאָס, חאָטש געב איהם אַ קרענק!

— און אייער טאָכטער? אייער מיידעל?

— מיין טאָכטער? אַז אָך און וועה איז מיר! זי ליגט שוין לאַנג אין דער ערד... איך אליין האָב זי באַגראָבען... גע־נומען און באַגראָבען אַ קינד... דאָס הייסט, וואָס בין איך שול־

— דו ביזט אין דער ערד! — מאכט צו איהם בערעל. — ביזט געווען א בהמה און וועסט בלייבען א פערד! אזוי ווי איהר קוקט איהם אן, אט דעם פעטאך, — מאכט בערעל צום נגיד — האט ער א ברודער דוד־ליב, איז ער א מיניסטער אקעגען איהם. דאס הייסט, איבעריג קלוג איז ער אויך ניט; ער איז א מיטעל־מעסיגער, דאס הייסט, ניט קיין גרויסער חכם און ניט קיין קליי־נער נאר. איין מעלה האט ער — ער איז איין עהרליכער. דאס הייסט, זיי זענען אלע עהרליכע, חאפען נישט קיין בייגעל פונ'ם מארק. קומט צו געהן צו מיר איינמאל דוד־ליב און דערצעהלט מיר א גאנצע מעשה: באשר אין הייסין האט זיך אויסגעבויעט א צוקערניע, און זי געהער, די צוקערניע הייסט דאס, צו רב זלמן ראדעמישלער, און רב זלמן ראדעמישלער איז א סאדעגירער חסיד, און איך בין א סאדעגירער חסיד, און זיין פאטער בעני טעלער־לעקער, עליו השלום, איז געווען א סאדעגירער חסיד, — בכן וויל ער, דוד־ליב הייסט דאס, איך זאל מיך זעהען מיט רב זלמן ראד־דעמישלער און זאל ביי איהם פועל'ען, אפשר וועט ער איהם צו־נעמען, דוד־ליבען הייסט דאס, קיין הייסין אויף דער צוקערניע, איהם געבען עפים א שטעלע. „וואס פאר א שטעלע, כדומה למשל, קאנסט דו, זאג איך, פארטרעטען?" זאגט ער צו מיר: „וואסער ס'ניט איז, זאגט ער, אבי א שטעלע". „שטעהן זאלסט דו, זאג איך, אין געהאקטע וואונדען. וואס קאנסט דו?" וואס איך קאן? — זאגט ער. — איך קאן אלסדינג: איך קאן אי חשבונ'ען, אי ר'עבענען, אי בוכהאלטערייע, אי שרייבען, אי פארשרייבען"... „וואו, זאג איך, האסט דו דאס אלסדינג אויסגעלערנט זיך?" „פון זיך אליין", מאכט ער צו מיר און נעמט־ארויס א בויגען פאפיער און גיט מיר, איך זאל בעווייזען רב זלמ'ען זיין כתב. בקיצור, וואס טויג אייך, ער האט מיר אזוי לאנג דעקוטשעט, ביז איך האב איהם אויסגע'בטל'ט אלע בייזע חלומות, און האב זיך אוועקגעלאזט קיין הייסין צו רב זלמן ראדעמישלער, און דוקא, ווי זאגט ער, המן איוואנאוויטש, מיט די רגלים. געקומען קיין

קאפיטעל ח.

שייך צו הענין דעם בחור און צו זיין הויזגעזינד.

בערעל דער רויטער איז בעצייטענס אנשוויגען געוואָרען, אויפגעשטאנען פונ׳ם אָרט, זיך אויסגענעלייכט א ביסעל דעם קראנקען פום און איז צוגעגאנגען צו העניכען, האָט איהם מכבד געווען מיט א שנעל אין נאָז אריין.

— הער נאָר דו, שמינדער בגעץ, האָסט זיך גוט אויסגעשלאָפען?

העניך מיט דער בעלמע האָט זיך פונ׳ם שנעל אויפגעהאָפט, זיך אויסגעווישט די אויגען און דערזעהען, דער נגיד קוקט אויף איהם, האָט ער זיך געשווינד אויפגעהויבען פון דער ערד, אָנגעהויבען בעלעבטשען מיט דער צונג, ווי זיין שטייגער איז:

— בין נאָר ניט אָנגעהויבען שלאָפען, אלץ געטראכט האָב איך, טאָמער חלילה, ווי איך בין א איד, מיין דוד־ליב, מע זאָגט מיר מעהר פון אכצעהן אלט, מיט די קינדער וואָס וועט זיין?

— א ביסעל א לשון, ברענען זאָל ער! — מאכט בערעל דער רויטער צום נגיד. — א רעכטער שלים־מזל! איהר קאָנט פארשטעהן, אז איך בין קענען איהם דער נגיד. דאָס האָט ער מיר צו פארדאנקען, וואָס זיין דוד־ליב האָט איצט אזא שטעלע און קאָן אויסהאלטען, קיין עין־הרע, אזא געזינדעל פון אכט פיקערס.

— נייען, קערט איהר מיינען. — פערריכט איהם העניך מיט זיין איבערגעקעהרט לשון אויף דער לינקער זייט. — צוויי ברידער מיט א מאמע איין אלטע, און א מיידעל פון א יאָהר דרייצעהן דיענט, און נאָך א ברודערעל א קלענערס אין א קלייט כלומרשט, און נאָך מיידלעך צוויי קלייניע, מיט אייגעם אין תלמוד־תורה, א יונגערער, היינט וואו בין איך?

אייך ניט דערקענט און קען אייך איצטער אויך ניט; ס'איז ביי מיר, זאָגט ער, ניט פּאַר אייך געדאַכט, שטאַרק געשלאָגען די ראיה. געווען, זאָגט ער, ביי מאַנדעלשטאַמען, מיר פּאַרשריבען שוואַרצע ברילען און אָנגעזאָגט, איך זאָל ניט לייענען גאָרניט און ניט שרייבען און היטען זיך פון דער שיין"... „ע, טראַכט איך מיר, רב זלמן, איהר פּאַררעדט מיר די צייהן"... און רוף זיך אָן צו איהם: „הערט זשע אויס, רב זלמן, די מעשה דערפון איז אזוי. בענין האָט איהר דאָך געקענט, מסתמא?" מאַכט ער צו מיר: „וואָסער בענין?" „בעני טעלערלעקער, זאָג איך, פון טעפּליק". — „ניין, מאַכט ער, איך הער דאָס ערשטע מאָל אזא נאָמען — טעלערלעקער". „וואָס טויג מיר, זאָג איך, רב זלמן, פויל תנועות? איהר האָט איהם גאָנץ גוט געקענט, מיר האָבען אינאיינעם, זאָג איך, געטרונקען מיט איהם ווין אין סאַדעגירע, און געטאַנצט ביי'ם רבין אויפ'ן טיש, און ניט איין מאָל אפילו געקושט זיך, לאָז ער זיין ווייט אָפּגעשיידט, ער איז שוין אויף דער אמת'ער וועלט, דאָ ניט לאַנג געשטאָרבען, אייך צו לענגערע יאָהר". הערהערט די דאָזיגע ווערטער „געשטאָרבען", ווערד מיין רב זלמן גאָר אַיין אַנדער מענטש — די נגידים האָבען, אַפּנים, שטאַרק מורא פאַר'ן טוידט! — און רופט זיך אָן צו מיר: „וואָס זשע וויל איהר פון מיר?" „וואָס, זאָג איך, זאָל איך וועלען? איך וויל נאָר מקיים זיין צואת המת; דער דאָזיגער בעני טעלערלעקער, עליו השלום, האָט א פּאָר שעה פאַר'ן טוידט צוגערופען מיך און נאָך אידען און דערצעהלט א מעשה, אז ער איז געווען ביי אייך א פּאָר מאָל אין היסין, געוואָלט מיט אייך עפּעס איבערשמועסען, האָט מען איהם ניט צוגעלאָזט, און מחמת ער איז געווען א מענטשעל, פּאַרשטעהט איהר מיך, א שטילם, לאָז ער מיר מוחל זיין, אָהן חכמות, האָט ער געזעהען, מע לאָזט ניט צו, האָט ער פּאַרקערעוועט דעם דישעל און מאַרש צוריק אהיים. אַצינד, אז ער האָלט ביי געהן אין אזא ווייטער נסיעה, וואָס צוריק קומט מען שוין ניט, געזעגענט ער זיך מיט איטליכען באַ-

הייסין צו רב זלמנ'ען — לאָזט מען מיך ניט אריין. וואָס איז די מעשה? זאָגט מען מיר: אויב איך בין געקומען גלאַט אזוי, האָט רב זלמן קיין צייט ניט, און אויב איך דארף האָבען „פּאָ־דיעלו", זאָל איך מיך מטריח זיין אין קאַנטאָר אריין. בין איך מיך מיישב: פּע, סע שטעהט מיר ניט אָן די גאַנצע מעשה! וואָס איז דאָס פּאַר א דבורים — ניטאָ קיין צייט? פּאָ־דיעלו? קאַנטאָר? ביי אונז, סאדעגירער, געהען נישט אָן אזעלכע שטיק! „געהט, זאָג איך, זאָגט רב זלמנ'ען, אז איך בערעל דער רויטער פון טעפּליק, בין געקומען צו איהם מכוח זהר א נויטיגען ענין, און דוקא ניט פּאָ־דיעלו, און דוקא באַלד, וואָרום איך האָב קיין צייט ניט!" זאָגט מען מיר: רב זלמן דאַוועט, ער האַלט פון פּאָרענט. „אויב אזוי, זאָג איך, איז עפּיס אנדערש! דאַוונען פון פּאָרענט דאַוונען איך אויך". חאָטש אפילו, אז מע וויל שמועסען צוריק, וואָס געהער זיך אָן איינס מיט'ן אנדערען? מע קאָן דאַוונען פון פּאָרענט און אָפּמאַכען בשעת מעשה טויזענד גע־שעפּטען. נאָר ווי די מעשה איז — א נגיד איז ער דאָך, און פּאַר א נגיד דארף מען האָבען דרך־ארץ; א סימן — וועט איך בין, למשל, א נגיד, וואָלט פּאַר מיר די גאַנצע וועלט געהאַט דרך־ארץ... בקיצור, איך זעץ מיך אַוועק און וואַרט. איך וואַרט א שעה און צוויי און דריי, און דוקא אין דרויסען ביי דער טהיר — א מעשה אָהן איין עק. איך זעה: מענטשען געהען אויף־און־אָפּ, דער אריין, דער ארויס. פון קיך דערווייל טראָגט מען סאַמאָ־וואַרען מיט כל המינים גוטע זאכען... קלעער איך מיר: ע, דאָס טויג דאָך אויף כפרות! מע זאָל מיך אזוי פיהרען אין באָד אריין — דאָס שטעהט מיר שוין גיט אָן! און בין מיך מיישב, וואָס וועל איך וואַרטען אויף כבוד? איין עפּען־אויף די טהיר, און אריין גלייך אין שטוב אריין, און „שלום־עליכם, רב זלמן!" „עליכם שלום, פון וואַנען איז א איד?" „פון טעפּליק, זאָג איך, איהר האָט מיך ניט דערקענט? בערעל היים איך, געווען אינאייניעם אמאָל אין סאדעגירע". „סע קאָן זיין, מאכט ער, נאָר איך האָב

נעמט זיך מיט געלט הייסט דאָס, ער נעמט־זו געלט און ארוים גיט ער געלט.

— א דאנק דיר, וואָס דו האָסט זיי קלאָר געמאכט, וואָס הייסט קאסירער, אניט, וואָלטען זיי ניט נעוואוסט. — מאכט צו איהם בערעל דער רויטער און נעהט צום עטאַפּ און טהוט איהם א טאָרע ביי דער סוויטע און וועקט איהם אויף.

— עי, לאוורע, מיט'ן קאָפּ זאָלסט דו אָנקלעגען, פּאָרא נא פּאָחמעליע!

און לאוורע פּאָלגט איהם, שטעהט־אויף פּאוואָלי פון דער ערד, פערשטעלט זיך מיט דער האנד און קוקט אין הימעל אריין, וואו האָלט די זון, נעמט דעם שטעקען, צעהלט איבער די דריי ארעסטאנטען און לאָזט זיך אין וועג אריין.

קאפּיטעל ט.

דער נייד שלאָגט זיך על־חטא.

די זון האָט שוין נעהאָלטען וויט בארג־אראָפּ אינ'ם שפּאציער איבער'ן טיעפּען בלויען הימעל, די היץ האָט אָנגעהויבען וועהרען א ביסעל קלענער, און דער עטאַפּ האָט געהאָלטען ביי אריינצוקומען קיין גראָנאָוו — דער ערשטער פונקט פון זייער נסיעה, און בכדי מע זאָל קומען פּאַרטיג אויפ'ן אָרט, האָבען זיך אלע דריי ארעסטאנטען אוועקגעשטעלט הינטער'ן שטאָדט, נעבען א ווינטמיהל, מיט'ן פּנים צו מזרח, דאוונען מנחה, און לאוורע איז געשטאנען אָנגעשפּאַרט אויפ'ן גרויסען שטעקען, וואָס מיט'ן אייזער־נעם שפּיץ פון אונטען, האָם היטעל פּערדוקט א ביסעל צוריק, און נעקוקט, ווי די אידען שאקלען זיך און שלאָגען זיך מיט די הענד אין הארצען. געשמאקער פון אלע האָט געדאוועט דער נגיד. שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק האָט שוין לאנג מיט אוא כונה

זונדער און לאָזט גריסען פריהער דעם רבין און נאָכדעם אייך, און בעט, מע זאָל אייך איבערגעבען, אז ער פארלאָזט זיך איכ־ נאָנצען אויף אייך, אז איהר וועט מסתמא די אלמנה מיט די יתומים ניט פארלאָזען". „וואָס זשע קאָן איך פון זייערטוועגען טהון?" מאכט ער און נעמט זיך צו דער קעשענע. טראכט איך מיר: א נדבה? צדקה תציל ממות? פע! „וויל איך, אז איהר זאָלט, זאָג איך, צונעמען זיין עלטערען זוהן דוד־ליבען, איהם געבען עפּים א שטעלע". א נגיד, אז ער דערהערט דאָס וואָרט „שטעלע", באקומט ער דעם שלאָג. „ווי קומט צו מיר א שטעלע? וואו האָב איך היינט שטעלעם? פארנומען אלע שטעלעם!" „דאָס וועט איהר, זאָג איך, דערצעהלען איין אנדערען, און מיט מיר טאָרט איהר אזא שפּראָך ניט רעדען, און בעני'ס יונגעל באר־ דארפט איהר צונעמען נאָר אָהן א שום תירוץ. ער קאָן, זאָג איך, חשבונ'ען, און רעכענען, און בוכהאלטעריע, און שרייבען, און פאר־ שרייבען, און הייסט, זייט מוחל, געבען א ביסעל בראָנפען און עפּים צובייסען, וואָרום איך האָב נאָך היינט אין מיין מויל נישט געהאט".

בקיצור, וואָס זאָל איך לאנג מאריך זיין — די סאדע־ גירער זענען ביי זיך פראָסט; ער האָט מיר צוגעזאָגט, אז ער נעמט איהם צו, און איך האָב עולה רגל געווען אהיים און האָב צוגעשיקט צו איהם דוד־ליבען, און ער האָט זיך דאָרט פריהער אביסעל אפּגעוואלגערט, וואָרום רב זלמן האָט איהם געזאָגט, אז ער מוז איבערעדען פריהער מיט'ן זוהן, מיט רב יוסילען, און רב יוסילע איז ניטא. נאָכדעם, אז ס'איז געקומען רב יוסילע, איז ניט געווען רב זלמן. וואָס טויג אייך מעשיות, מע האָט איהם צוגענומען, און ער איז היינט דאָרטען נאָר א נאנצער פלאָקעג־ שיסער.

— א קאסירער, — פערריכט איהם העניך און גיט צו פער־ שטעהן אויף זיין לשון, וואָס בעריט קאסירער: — ער פאר־

ער זיך ווי אין א שפיגעל; ער דערזעהט זיך דורך און דורך, און ער פערשטעהט ניט, ווי אזוי איז ער געווען ביז אהער אזוי בלינד? ווי אזוי האָט ער נעקאָנט מיינען אויף זיך, אז ער איז איין עהרליכער איד און א לייטישער מענש? ווי אזוי האָט ער נעקאָנט מיינען, אז ער איז יוצא דערמיט, וואָס ער דאווענט אלע טאָג און וואָס ער רוקט־ארויין אמאל א הארטען דרייער א נדבה?...

און דער טעפליקער נגיד, שלום־בער טעפליקער פון טעפליק, הויבט זיך אָן דערמאנען, ווי אזוי ער האָט „געטהאָן צדקה", זיך געדונגען פאר איטליכען גראשען, וואָס מע האָט ביי איהם נעריסען ווי מיט צוואנגען, און ער דערמאנט זיך, ווי אזוי ער האָט ארויינגעגעבען אמאל א ספר־תורה אין שוהל ארויין, געטהאָן דאָס פאר זיין נשמה, מחמת ער האָט נישט קיין קינדער, האָט נישט קיין קדיש, געמאכט א סיום־התורה, ניט געזשאלעוועט קיין לעקאך און בראָנפען, געהולויעט א גאנצע נאכט, און אויף מאָרגען, אז דער סופר רב שמשון איז געקומען צו איהם בעטען א גמילות־חסד, האָט ער איהם אָפגעזאָגט ווי א טוידטען... וכדומה אזעלכע „מעשים טובים" הויבט ער אָן דערמאנען זיך אציגנד, און ער ווערד פערברענט פאר בושה פאר זיך און פאר א סך אזעלכע שענע אידען נגידים ווי ער, וואָס זענען פערקאָכעט אין זייער געלד, וואָס קאָנען זיך מיט דעם ניט צעשיידען. און שלום־בער דערפיהלט, אז זיין נשמה איז ביז אהער געשלאָפען, אז זיין הארץ איז געלענען ערגיץ אונטער א פרעם, מיט אייז בעדעקט. קיין קאָפ ווארעמקייט, קיין ברעקעל רחמנות! און עס ווילט זיך איהם עפיס טהון אציגנד פון בערעל'ס וועגען, עפיס אזעלכס, וואָס זאל פערריכטען דעם גרויסען פעהלער, פערגעבען די גרויסע עבירה קענען איהם, אָפּ־ווישען זיין שולד! נאָר ער ווייסט ניט וואָס ער זאל טהון און ווי אזוי ער זאל דאָס טהון. און ער לאָזט זיך אראָפּ גאנץ טיף צו זיך אין הארצען, אין דער נשמה ארויין, און פערשטעהט ניט בכלל, וואָס איז געווען ביז אהער זיין לעבען אויף דער וועלט, און וואָס האָט ער דאָ מתקן געווען? אָפּגעלעבט זעכס און פופציג

ניט געהאוועט, ווי אציינד. ער האָט זיך באמת געשלאָגן: אשמנו, בגדנו, גזלנו, מיט'ן נאנצען האַרצען, חרטה געהאט אויף דעם, וואָס ער האָט געזינדיגט פאר לייטען, געקאָנט העלפען איין אָרעמען אידען און ניט געהאָלפען, געקאָנט איהם גליקליך מאכען אפשר און האָט דאָס ניט געטהאָן. פאר וואָס? ווייסט ער אליין ניט! און ער האָט ענומען פערנלייכען זיך צו אָט דעם קבצן, בערעל דעם רויטען, און ס'איז איהם געווען בזיון־בזיון פאר זיך אליין. אָט דער דאָזיגער קבצן, וואָס האָט אליין קוים א טאָג אי־ בערצוקומען, האָט זיך ניט געפוילט פון יענעמ'ס וועגען נעהן צו־ פוס, אונטערפאלען צו א גביר, זיך מאכען מיט דער בלאָטע, אבי טהון א טובה איין אָרעמען אידען. און ער? שלום־בער טעפליקער פון טעפליק האָט נישט געוואלט הערען, נישט זעהען יענעמ'ס צרות — קאלט, קאלט ווי אייז. און עס האָט איהם שטארק־ שטארק פערדראָסען, וואָס סע האָט זיך אזוי געמאכט, און מעהר פון אלץ האָט איהם פערדראָסען די מעשה מיט'ן שידוך אין הייסין אויפ'ן ירידי... ער האָט דערפיהלט, אז ער, שלום־בער, איז פאר בערעל דעם רויטען א גרויסער חייב, און אפשר האָט ער א גרויסען חלק אין בערעל דעם רויטענ'ס טאכטער'ס טוידט, וואָרום וועז ער הערט זיך דעמאלט צו צו זיין בקשה, וועז ער לענט־צו חאָטש א לויט רחמנות, חאָטש איין טראָפען ליעבשאפט צו איין אָרעמען אי־ דען, בשעת יענעם ליגט דער חלף אויפ'ן האלז, וואלט איצט אפשר יענעמ'ס טאכטער געלעבט און געווען אפשר גליקליך?... און שלום־בער פיהלט זיך, אז ער זאל קאנען פערריכטען חאטש וויפיעל ס'ניט איז זיין פערבערעכען, עפים ברענגען א קרבן, מיט וואָס ניט איז פערשמירען, בעפוצען, פערהיילען די דאָזיגע מכה, וואלט איהם צוגעקומען א שטיק געוונד. נאָר ער וויייסט נישט, ווי אזוי ער זאל דאָס טהון? און ער פערטיעפט זיך אינ'ם דאָוונען, און דאָס נאנצע לעבען זיינס שטעהט־אויף פאר זיינע אויגען, ווי פון א קבר, און כמעט דאָס ערשטע מאל אויף זיין לעבען טראכט ער וועגען אזעלכע זאכען, כמעט דאָס ערשטע מאל אויף זיין לעבען דערזעהט

איהם נאָך קיינמאָל ניט געהערט. — האַלט זיך אָן ביי מיר, נאָט אייך מיין האַנט, רב בערעל. אם ירצה השם, אז מיר וועלען קומען בשלום צוריק אהיים, זאָלט איהר ביי מיר זיין, און דו אויך, העניך, וואָרום איך דאַרף אייך זעהר נויטיג האָבען, איך דאַרף אייך עפּעס זאָגען.

בערעל האָט ניט פערשטאַנען, וואָס פאַר א נויטיגע זאַך בעדאַרף ער זיי זאָגען? און פאַר וואָס עפּעס אין דער היים דוקא? פאַר וואָס זאָל ער עס ניט זאָגען באַלד? און בכלל, וואָס איז ער עפּעס פּלוצים געוואָרען אזוי וויך און האָפּערדיג?...

פון העניכען שמועסט מען ניט; יענער האָט גאָר געעפענט דאָס מויל, ניט פערשטאַנען, וואָס הייסט איהם דער נגיד קומען? ער האָט זיך איינגעשטעלט און האָט א זאָג געטהאָן:

— אויב נאָר ער וועט רחמנות האָבען דער אויבערשטער, דוד־ליב מיינער וועט ערווים...

— סאי ווי סאי, — מאַכט צו איהם דער נגיד, — טאָמער אפילו ניין — נעם איך איהם אויף זיך, דאָס הייסט, אייך נעם איך אויף זיך, אַלעמען נעם איך אויף זיך... האַלט זיך אָן מיר, רב בערעל, ס'איז אייך שוועהר צו געהן...

* * *

אז דער עטאפּ איז אריינגעקומען קיין גראַנאָוו, איז שוין די זון געווען א פערגאַנגענע, איבערגעלאָזט נאָך זיך א סימן, א גרויסען גילדענעם פּאָס אויפ'ן ברעג הימעל. און בעגענעט האָט מען אונזערע פּאַרשוינען מיט מוזיק — א גאַנצער כאָהר, וואָס איז געווען אויסגעמישט פון א קוואָקען פון זשאבעס און פון א מעקען פון דער טשערעדע שאָף און ציעגען, וואָס האָבען אויפגעהויבען א מורא'דיגען שטויב — און דאָס איז געווען דאָס גליק, וואָס איבער די גראַנאָווער ציעגען האָבען די גראַנאָווער אידען דורכגעלאָזט דעם עטאפּ, נישט בעמערקט אפילו, ווען מען מע האָט דאָ

יאָהר, מעהר ווי דריי פערטעל פון זיין לעבען, געפיהרט א לאַנגע מלחמה, געקלויבען א גראָשען צו א גראָשען, נישט געגעבען יענעם, נישט פערגונען זיך אַליין, — פון וועמענס וועגען וועט דאָס אַלסדינג זיין? וועמען וועט ער דאָס איבערלאָזען, אז קיין קינדער האָט ער ניט, און די קרובים זענען איהם שונאים — זיי זאָלען קאָנען, וואָלטען זיי איהם דערטרונקען אין א לעפעל וואַסער! און שלום־בער הויבט־אָן אונטערפיהרען א חשבון צו אַליין, וואָס ער האָט געטהאָן, און איבערקלערען, פאַר וואָס האָט ער אזוי פיעל שונאים? פאַר וואָס האָלט נישט פון איהם די וועלט? און עס שטעהען־אויף פאַר איהם זכרונות שוין לאַנג פערגעסענע און מחשבות, וואָס זענען געלעגען ביי איהם ביז אהער טיף אויפ'ן דעק פון זיין נשמה, און עס ווערד איהם קאַלעמוטנע אויפ'ן הארצען... און ער גיט זיך דאָס וואָרט, אויף די עלטערע יאָהרען חאָטש פערבעסערען זיך, און זיין נשמה חאָפט זיך אויף, און זיין הארץ ווערד צעגאַנגען, און אין זיינע אויגען ווערד ליכטיג — ער דערזעהט אזעלכס, וואָס ער האָט ביז אהער ניט געזעהען, און דערפיהלט אזעלכס, וואָס ער האָט ביז אהער ניט געפיהלט. ער פיהלט זיך ווי א נייגעבאָרענער, עפּים אזוי פרישׁ און לעבעדיג, ווי נאָך קיינמאָל ניט אין זיין לעבען.

אָפּגעדאַוועט מנחה, לאָזען זיך אונזערע פּארשוינען מיט'ן עטאָפּ ווייטער אין וועג אריין. בערעל שפּרינגט־אונטער מיט איין פוס, מאַכט חוזק פון העניכען, און דער נגיד געהט פערטראַכט, אַלע מאָל גיכער און גיכער. זיין קאָפּ איז איצט פול מיט מחשבות, זיין הארץ פול מיט געפיהלען! עפּים קלערט ער, עפּים טהוט ער, עפּים בויעט ער.

— וואָס לויפט איהר אזוי? — מאַכט צו איהם בערעל דער רויטער. — איהר פליהט אזוי, אז איך קאָן אייך מיט מיין קראַנקען פוס ניט אָניאָגען.

— ס'איז אייך שווער צו געהן, רב בערעל? — אזוי מאַכט צו איהם דער נגיד מיט אזא ווייכקייט, וואָס ער האָט דאָס פון

הונדערט איינס

א מעשה.

נעשריבען אין יאָהר 1903.

דוכנעפיהרט פֿארביי גראנאוו! אניט, וואָלטען זיי די גראנאָ־ווער אידען דאָרט מקבל פּנים געווען מיט'ן זעלבען כבוד און ארויסגעבענלייט מיט דעם זעלבען פֿאראַד, ווי מע האָט זיי מקבל פּנים געווען נאָכדעם אין מיכאיליאָווקע, אין מיטשולקע, אין קראַס־נאָפּילקע, אין זדאָקאָווויץ און אין די אַלע איבערינע עטאַפּנע פּונק־טען, וואָס צווישען טעפּליק און צווישען היסין.

הונדערט איינם

א.

דער שענער דער אלטער טייך בוג, וואָס לויפט איבער'ן יוג צווישען דניעפער און צווישען דניעסטער און פאלט־ארײן, ווי זיי, אין שווארצען ים ארײן, שנידט־דורך לויפענדיג צוויי גובערניעס, חערסאָנער און פּאָדאָליער, דאָרט וואו עס ליגען צעוואָרפען אָהן א שום סדר צווי אידישע שטעדטלעך: הָאלטע און בָּהָפּאָלי ע. די דאָזיגע צווי שטעדטלעך — דאָס איז, איינגענטליך, איין שטאָדט, נאָר דער טייך האָט זיי ווי צעשוידט, ווי צעריסען אויף דער האלב, און מענשען האָבען זיי צוריק צונויפגעבונדען מיט א בריק, אזוי אז פון ביידע שטעדט איז געוואָרען וויעדער איין שטאָדט: אָט זענט איהר, דאכט זיך, אין באָהאָפאָליע, עס געהט ניט אַוועק קיין פינף מינוט — זענט איהר שוין אין האלטע; און דאָס אייגענע צוריק: אָט זענט איהר נאָר־וואָס געווען אין האָלטע, איהר טהוט א קוק — אהא, איהר זענט שוין וויעדער אין באָהאָפאָליע!

האָלטע האָט א צייט מיט יאָהרען זיך גערעכענט פאר א דאָרף, און באָהאָפאָליע — פאר א שטעדטל. איז דערפאר אויף האָלטע געפאלען דער גורל פונ'ם 3־טען מאי 1882, אז אידען טאָרען זיך דאָרטען איבערזייעם ניט בעזעצען.

נען פּאָפּיערען אין פּאָליציע, פון פּאָליציע אין דער גובערניע, פון דער גובערניע אין סענאט, פון סענאט אין דער גובערניע און פון דאָרט צוריק אין פּאָליציע — און די מלחמה האָט זיך אזוי גע־צויגען צוואַנציג יאָהר כסדר. איך האָב מורא, אז דער היסטא־ריקער, וואָס וועט אמאָל קומען בעשרייבען די געשיכטע פון די דאָזיגע צווייי שטערטלעך, וועט ער מוזען דאָס דאָזיגע שטיקעל צייט א נאָמען געבען: „די געשיכטע פון דער צוואַנ־ציג־יעהריגער מלחמה". די האָלטער מיט די באָהאָפּאָליער אידען וועלען שוין וויסען וואָס מע מיינט...

צווישען די אנשי־מלחמה זענען געווען צווייי מענשען: ירחמיאל־משה באָהאָפּאָלסקי פון האָלטע און זיינער א בלוטיגער שונא נחמן־ליב האָלטיאנסקי פון באָהאָפּאָליע.

ב.

עס זאָל אייך נאָר ניט זיין קיין חידוש און איהר זאָלט ניט פרעגען קיין קשיות, וואָס ירחמיאל־משה איז א האָלטער און הייסט באָהאָפּאָלסקי און נחמן־ליב איז א באָהאָפּאָליער און הייסט האָלטיאנסקי? למאי איך קאָן איינעם א טשערקאַסקי, וואָס וואָהנט אין ביעלאָצערקאָוו, און איינעם א ביעלאָצערקאָווסקי, וואָס וואָהנט אין טשערקאַס? היינט קאָן איך איינעם א טאַראַשטשאַנ־סקי, וואָס וואָהנט אין קרעמענטשוג, און א קרעמענטשוצסקי, וואָס זיצט אין טאַראַשטשע? דאַכט זיך, וואָס וואָלט געווען אזוי שלעכט, אז טשערקאַסקי, וואָס קומט ארויס מסתמא פון טשערקאַס, זאָל זיך זיצען אין טשערקאַס, ביעלאָצערקאָווסקי אין ביעלאָצערקאָוו, טאַראַשטשאַנסקי אין טאַראַשטשע און קרעמענטשוצסקי אין קרע־מענטשוג? איז דער תירוץ: וועלן איטליכער מענש זאָל דאַרפען זיין צוגעבונדען צו זיין שטאָדט, וואָלט דאָך די וועלט קיין קיום ניט געהאַט!... נאָר מיר קעהרען זיך אום צום 3־טען מאי 1882.

פון דעמאָלט אָן איז האָלטע געוואָרען שטאַרק חשוב ביי די באַהאָפאָליער אידען, וואָס האָבען אַלע מיט א מאָל בעקומען חשק זיך בעזעצען דוקא אין האָלטע, און דוקא נאָכ'ן 3־טען מאי.

פון יענעם 3־טען מאי אָן האָבען די באַהאָפאָליער אידען אָנגעהויבען זיך שטיל־ערהייב אריבערפעקלען קיין האָלטע. נאָר ס'איז זיי ניט גערָאטען; מע האָט זיי געבעטען מחילה זעהר שען איבער דער בריק צוריק קיין באַהאָפאָליע: „גאָספאָדין איצקא, פאָזשאָלאָיטיע נאָזאָר דאָ באַהאָפאָלסקאַהאָ ראַבינא!" אָדער מע האָט איהם פערקערעוועט דעם וואָגען אָהן ווערטער און א זאָג געטהאָן מיט א געלעכטער: „א פאַהר־פאַהר נא באַרדיטשעוו".

— סטייטש! — האָט נעבאָך יענער גע'טענה'ט. — איך בין א האָלטער פון כמה וכמה יאָהרען! יא מאיע סאַבסטוועגע גאָרער או שקאָלע — איך האָב דאָרט איין אייגענע שטאָדט אין בית־מדרש! יא מאיע סקילקע ראָדיטשי נא קלאָדבישטשע — איך האָב דאָרט קרובים אויפ'ן בית־עולם!

די אַלע טענות האָבען אָבער געהאָלפען, ווי דער פאַראַיאַהריגער שניי.

— דאָקומענטע — פאַפיערען! — האָט מען איהם געענטפערט, און עס האָט זיך אָנגעהויבען א חתונה מיט „פאַפיערען". אידען האָבען דעמאָלט געגעבען צו לייזען געלד פאר פאַפיער... די חאַדאַטאיעס האָבען מאַסף ממון געווען, די מוסרים האָבען געהאָט וואָס צו טהון... וועמען עס האָט געגאָלטען, און וועמען ניט. א סך האָבען אידען אַליין קאַלי געמאַכט זיך מיט זייערע מסירות; איבער זייערע מסירות האָבען נעבאָך א סך משפחות געמוזט פערנעמען די בעבעכעס און עמיגרירען איבער דער בריק פון האָלטע קיין באַהאָפאָליע, און ס'איז צוגעקומען נייע קבצנים, נייע עסערס, וואָס עסען איינס דאָס אַנדערע... אידען האָבען זיך ניט געווואָלט אזוי גיך אונטערגעבען, האָבען זיי מלחמה געהאַלטען (אויף פאַפיער, נעוויינטליך). און ס'איז אַוועק א מלחמה צווישען אידען מיט פאָליציע און צווישען אידען מיט אידען; עס זענען געפלויי־

ג.

— בהמה, וואָס שווייגט איהר?

— וואָס וועט מיר העלפען, אז איך וועל שרייען?

— פּאַרהאַן א סענאַט, גיט איין אין סענאַט!

— וואָס זאָל איך איינגעבען אין סענאַט, אז די גובערנסקי פּראַוולעניע האָט געפונען, אז איך בין א באָהאָפּאָליער?

און דערצו האָט זיך אריינגעמישט ירחמיאל־משה'כע:

— מע דאַרף ניט געהן אין סענאַט! סענאַט פּעהלט איהם נאָך! דו ווילסט, אפּנים, מע זאָל אונז צרויסשיקען פון באָהאָפּאָליע אויך?

אומעטום פּלענט ירחמיאל־משה'כע אויספּיהרען. נאָר דאָ האָט זי ניט געקאָנט פּועל'ען גאָרניט. ירחמיאל־משה איז געווען א גוטער עקשן און איז שווער מיט א פּאָפּיער אין סענאַט אריין, און שטעלט אייך פּאָר א מעשה:

ס'איז אוועקגענאַנגען א היבש שטיקעל צייט, איך האָב מורא אויב ניט א יאָהר צוואַנציג; איינמאָל זיצט ער זיך אזוי ביי זיך אין קלייט, תחילת זומער איז דאָס געווען, ער האָט אפילו ניט אין זינען געהאַט דעם סענאַט אין דער לינקער פּאה, כמעט פּערגעסען גאָר, אז ס'איז פּאַרהאַן א סענאַט אויף דער וועלט, קומט מען צו געהן און מע רופט איהם צום פּריסטאַוו.

— וואָס איז שוין עפּים א נייעס ביי דיר? וויעדער א מאָל „סוויטשנע סבאָר"? זיינע עסקים! — רופט זיך אָן ירחמיאל־משה'כע צו ירחמיאל־משה'ן.

— לאָז מיך אזוי וויסען א בייזע וועטשערע מיט דיר איינעם! — מאַכט ירחמיאל־משה. — א פּריסטאַוו רופט, קאָן מען קיין דבר־אַחר ניט זיין און מע מוז געהן.

נחמן־ליב האָלטער, וואָס איז כּל ימיו געווען אין באָהאָפּאָליע, האָט בעדאַרפט פונקט דעם 2־טען וואָס אקעגען יענעם 3טען מאי נעכטיגען אין האָלטע און זיין דאָרטען פערשריבען ביי׳ם אוריאד־ניק אויף א פּראָטאָקאָל — און דאָס האָט איהם געדיענט פּאַר א בעווייז, אז ער איז א האָלטער תושב. אָט דאָס הייסט, אז סע באַשערט איינעם א גליק, דעם אנדערען איין אומגליק!

סע פערשטעהט זיך, אז ירחמיאל־משה׳ן האָט די דאָזיגע מעשה רעכט פערדראָסען, און ער האָט געטהאָן אלסרינג, וואָס ער האָט געקאָנט, און האָט אזוי לאַנג געגראָבען אויף נחמן־ליב׳ען, ביז ער האָט דערוויזען מיט אותות ומופתים, אז נחמן־ליב איז א באָהאָפּאָליער. אודאי איז נחמן־ליב אויך ניט געשלאָפען און אויסגעוויזען מיט פּאָפּיערען, אז דעם 2־טען אקעגען 3־טען מאי 1882 איז ער געווען פערשריבען אין האָלטע ביי׳ם אוריאדניק אין די ביכער; א סימן איז: דער נאָמען אליין, האָלטיאנסקי, בעווייזט, אז ער, נחמן־ליב, איז א האָלטער, און ירחמיאל־משה איז א באָהאָפּאָליער, ווי דער נאָמען זיינער בעווייזט: באָהאָ־פּאָלסקי פון באָהאָפּאָליע...

אזוי האָט געשריבען נחמן־ליב אין דער גובערניע אריין אויף ירחמיאל־משה׳ן. ירחמיאל־משה האָט אָבער אויך ניט געשווייגען. ער האָט אריסגענומען פּאָפּיערען און אויסגעוויזען מיט עדות, אז נחמן־ליב, חאָטש ער רופט זיך האָלטיאנסקי, איז ער א באָהאָ־פּאָליער. א סימן: ער האָט אין באָהאָפּאָליע איין אייגענע דירה מיט א שטאָדט אין דעם מגיד׳ס קלויז. וואָס דאַרף א האָלטער איר א דירה אין באָהאָפּאָליע מיט א שטאָדט אין דער באָהאָפּאָ־ליער קלויז?

הקיצור, מע האָט זיך אזוי לאַנג געשלאָגען מיט פּאָפּיערען אין דער גובערניע אריין, און די צוויי אידען האָבען זיך אזוי צו־געגעסען, ביז ס׳איז אָננעקומען, מע זאָל זיי ביידען אריוס׳משלח׳ען פון האָלטע און אכטונג געבען, מע זאָל זיי אהינצו ניט אַרייג־לאָזען, א חוץ בייטאָג.

— ווען רעכענט איהר אריבערפֿאָהרען?
— אם ירצה השם, נאָך שבועות.
— לאָז גאָט געבען אין א גוטער שעה.
— א דאנק!

ד.

א ישועה, אז גאָט העלפט א מענשען, איז אודאי זעהר גוט, נאָר א ישועה מיט א נקמה אינאיינעם — דאָס איז אייגע פון די גרעסטע זאכען אויף דער וועלט, וואָס דאָס פערגענגען דערפון לאָזט זיך ניט בעשרייבען; זעהען, ווי יענער איז מקנא, ווי דער שונא ווערד צעזעצט קוקענדיג, נעמט־אײַן א מיתה משונה — דאָס גיט־צו דעם מענשען אזוי פיעל מוטה, שטארקייט און אכזריות, אז פאר נצחון פערגעסט ער זיך און חויבט אָן צו טהון נארישקייטען.

אונזער ירחמיאל־משה האָט ניט אויפגעהערט צו גראָגערען מיט'ן סענאט אויף יעדען טריט און שריט, אזוי אז עס האָט זיך אלעמען צוגענעסען, געוואָרען נמאס, טריף ווי חזיר. עס האָט שוין פשוט געשלאָגען צו דער גאַל אויסהערען פון איהם נאָך א מאָל סענאט, און וויעדער א מאָל סענאט, און אבער א מאָל סענאט!

נאָר אויב דאָס איז געווען נמאס צו הערען דער גאנצער שטאָדט, היינט ווי האָט דאָס געקאָנט בראָטען און ברענען נחמן־ליב'ען נעבאָך, אז ער האָט דאָס בעראַרפט אלײַן אויסהערען פון איהם אלע מינוט, אלע רגע? ירחמיאל־משה האָט שטענדיג גע־זוכט מיט די אויגען נחמן־ליב'ען, און וואו נחמן־ליב איז גע־שטאַנען — אהין איז ער צוגענאַנגען און געזאָגט:

— אפֿנים, אז אין סענאט זיצען טאקי פאָרט מענטשען!...

— זעה נאָר, מע זאָל דיך דאָרט חאָטש ניט „רעשטע־וועז"! — בענליט איהם ארוים ירחמיאל־משה'כע פון קלייט מיט א יברכך.

עס האָט נישט געדויערט קיין האַלבע שעה, איז ירחמיאל־משה אַרייגגעפֿלויגען אין קלייט אַריין, קוים נעקאָנט אויסרעדען:

— מזל־טוב!... אָנגעקומען פון סענאט... געקומען, אז איך בין א באָהאָפֿאָליער... איך מעג שוין, הייסט דאָס, זיצען אין באָהאָפֿאָליע...

ירחמיאל־משה'כע האָט א פֿליעסק געטהאָן מיט די הענד:

— א גדולה אויף דער באבע! וואָס זאָגט איהר אויף דעם מזל־טוב? ער מעג שוין זיצען אין באָהאָפֿאָליע!

— טפו, וואָס זאָג איך באָהאָפֿאָליע? איך מיין האַלטע מיין איך!

— האַלטע? אזוי זשע רעד!... נו, ירחמיאל־משה, וואָס האָב איך דיר געזאָגט?

— וואָס האָסט דו מיר געזאָגט?

— איך האָב דיר ניט געזאָגט, זאָלסט געהן אין סענאט?...

ירחמיאל־משה איז געווען אזוי צופֿריעדען, אזוי גליקליך, אז ער איז אַרויסגעלאָפֿען אין שטאָדט און אויסגעפֿוילט פון איין עק ביז'ן אַנדערען, אז ס'איז אָנגעקומען פון סענאט, אז ער איז א האַלטער און מעג זיצען אין האַלטע, און ער קלויבט זיך אַריבער, אם ירצה השם, אין גיכען קיין האַלטע. ירחמיאל־משה האָט דעם טאָג נישט געגעסען, נישט גערוהט; ער איז געלאָפֿען פון איינעם צום אַנדערען. עס האָט איהם עפּים געטראָגען אין דער לופֿטען. וועמען ער האָט בעגעגענט, האָט ער אָפּגעשטעלט.

— געהערט?

— וואָס? פון סענאט? געהערט, ווי דען? מזל־טוב אייך.

— מיט מזל זאָלט איהר לעבען.

שטאדט, און גראדע האלטע אויך בתוכם! דאם האבען שונאים אויסגעטראכט, דאם וואכסט מסתמא פון נחמן־ליב'ען, נחמן־ליב'ס קאפ דערביי, פארחאפט זאל ער ווערען!

— דעמאלט ווען ביי מיר וועט אויסווואכסען האר אויף דער דלאני, דעמאלט וועט מען מענען זיצען אין האלטע!

אזוי האט ירחמיאל־משה געשריגען, און ירחמיאל־משה'כע, וואם האט אויך געהערט אין מארק עפים א נייעם מכח הונדערט איין שטאדט און האלטע אויך בתוכם, האט איהם צוגעברעמעלט, פארטאקעוועט:

— אויב ס'איז אמת די מעשה מיט דיין סענאט, מעגסט דו זיך טאקי באגראבען מיט איהם אינאיינעם.

אזוי זאגט ירחמיאל־משה'כע און ברענט און פלאמט, ווי א פערפלאמטער שבת־קוילעטש.

פלוצים עפענט זיך די טיר און עס קומט אריין דער שמש פונ'ם מגיד'ס קלויז מיט א אידיש בלאט־צייטונג.

— נאט אייך, רב ירחמיאל־משה, דאם האט מען אייך געשיקט א בלאט, איהר זאלט מוחל זיין איבערלייענען וואם דא שטעהט; דא איז פארהאן עפים א נייעם, זאגען זיי, מכח באהאפליע און מכח האלטע, ה ו נ ד ע ר ט א י י ן ש ט א ד ט, פארקנייטשט אן־א און אונטערגעשטרייכט נומער 94.

ירחמיאל־משה האט שוין פערשטאנען, ווער האט זיך דאם מטריח געווען. ער האט געגומען דאם בלאט, אנגעטהאן די ברילען, און עס האט זיך איהם א וואנדער געטהאן אין די אויגען אריין דער נומער 94 און דאם וואנדרט „האלטע". דאם איבעריגע האט ער שוין גאר ניט געוואלט לייענען. ער האט פערשטאנען, אז די מעשה איז איין אמת, און איז צוגענאנגען צו ירחמיאל־משה'כען. ירחמיאל־משה'כע האט שוין פערשטאנען וואם דאם בעדייט, האט זי א זאג געטהאן צו ירחמיאל־משה'ן מיט א ביטער געלעכטער:

— נו? ד י י ן סענאט!...

נחמן־ליב טרעט־אָפּ אויף אַ זייט און בעהאַלט זיך, נאָר ירחמיאל־משה זוכט איהם אָפּ און רעדט ווייטער, נישט צו איהם, צו אַנדערע, נאָר אַווי, אַז ער זאָל אויך הערען:

— איך בין אומיסטנע נעכטען איבערגעבליבען נעכטיגען אין האַלטע אויף ביינאַכט, געוואַלט, דער פּריסטאַוו זאָל צו מיר קומען; איז ער, אויף צו לַהכעיס, ניט געקומען!

צוויישען ירחמיאל־משה'ן מיט ירחמיאל־משה'כען איז געווען, ברוך השם, אַזא גוט לעבען, אַז אומעטום, וואו זי האָט נאָר געקאָנט, האָט זי איהם געטהאָן אויף קידער־ווידער; נאָר דאָ, ביי נחמן־ליב'ס מפּלה, איז זי איהם געקומען צו הילף און האָט איהם געהאָלפּען פּויקען איבער דער שטאָדט און דעקוטשען נחמן־ליב'ען מיט נחמן־ליב'עכען, אַווי אַז יענע האָט שוין געבעטען גאָט, עס זאָל שוין אַוועקגעהן שבועות און ירחמיאל־משה מיט ירחמיאל־משה'כען זאָלען שוין ארויספּאָהרען צו אַלדי שווארצע יאָהר. — „מע קאָן נאָר קיין קאָפּ ניט אויפהויבען פון זיי!" און גאָט האָט רחמנות געהאַט, ס'איז אַוועקגענאַנגען שבועות און ירחמיאל־משה מיט ירחמיאל־משה'כען חאָפּען זיך נישט אריבערצופּאָהרען קיין האָלטע. וואָס האָבען זיי קיין צייט ניט? זיי וועלען פערשפּעטיגען שפּעטער מיט א וואָך? אבי, דאָנקען גאָט, זיי מעגען שוין! — ביז ס'איז געקומען זונטאָג, דער 25־טער מאי, און די בלעטער (וואר האָט אויסגעטראַכט אָט די „בלעטער"?) האָבען געבראַכט צו טראָגען א ידיעה פון הונדערט איין שטאָדט, וואָס אידען מעגען דאַרטען זיצען, בויען הייזער, קויפען ערד, פלאַנצען גערטנער! הונדערט איין שטאָדט, און האָלטע אויך בתוכם — אזא מעשה איז ניט געהערט געוואָרען! ירחמיאל־משה האָט נישט געגלויבט קיינעם.

— עס קאָן ניט זיין, ס'א ליגען! — האָט ער געשריגען. — צוואַנציג יאָהר כסדר האָט מען נישט געטאָרט איבערנעכטיגען א נאַכט, פלוצים וועט מען מעגען בויען הייזער, קויפען ערד, פלאַנצען גערטנער? און גראַדע הונדערט מיט איין

זענען זיי געזעסען דער אהער, דער אהין, און געשווינגען ביידע. עם האָט זיך נעהערט א קלינגען פון די כלים, א זופען און ניאמקען פונ׳ם עסען. איין מאָל נאָר האָט ירחמיאל־משה׳כע א זאָג נע־טהאָן:

— א שטילער מלאך דורכגעפלויגען...

ירחמיאל־משה האָט גאָרנישט געענטפערט, און אזוי איז איבערגענאנגען דער גאנצער וואַרעמעם שטיל, מע האָט געקאָנט הערען א פליעג. נאָכ׳ן עסען האָט ירחמיאל־משה געקאָלופעט מיט׳ן גאָפל די צייהן און א זאָג געטהאָן צו דער סטעלי:

— מים־אחרונים־וואסער...

ירחמיאל־משה׳כע האָט איהם א קוק געטהאָן אין די אויגען ארײַן, איינגעבויגען דעם קאָפּ א ביסל אויף א זייט:

— זאָג נאָר, ירחמיאל־משה, אויף וועלכער זייט ביזט דו דאָס אויפגעשטאַנען היינט?

ירחמיאל־משה איהר דערויף נישט געענטפערט נאָר־ניט. ער האָט נאָר אָפּגענאָסען מים אחרונים, א שמיץ געטהאָן דעם טעלער פון זיך און האָט אָנגעהויבען בענשען שטילערהייד.

אַצינד איז געווען די בעסטע צייט, אז ירחמיאל־משה׳כע זאָל זיך מיט איהם קאָנען אָפּרעכענען, דאָס הייסט, דערנעהן איהם די יאָהרען מיט וועדטער, עסען איהם און טאָטשען, ווי א וואָרעם, און איהם געבען וויפיעל סע וועט אין איהם אריין, ער זאָל ניט זיין משוגע, נישט ארויסבעווייזען דעם כהן און נישט שמיצען זיך מיט קיין טעלער.

— זעה נאָר, ער שמיצט זיך דאָס א ביסל! גלייך ווי מע וועדד פון איהם גליקליך... א מאָנסביל... מיינט ער שוין, אז ער מעג אלסדינג... א מאָנסביל און א חשוב אין סענאט! א קלייניג־קייט? פסנו!

ירחמיאל־משה האלט דעם קאָפּ אראָפּ, די אויגען צוגע־מאכט, שאקעלט זיך און בענשט שטילערהייד: „הזן ומפרנס לכל

— וואָס עפּים מ י ן סענאט?
— וועמע'ס דען סענאט? ס'האָט זיך איהם פּארגלוסט א סענאט האָט זיך איהם פּארגלוסט! קומען זאָל אויף אייך אלע א שרפה, רבונו של עולם!

ה.

א וויסטער טאָג איז דעמאָלט געקומען אויף ירחמיאל־משה'ן מיט זיין ווייב. שטיל, אָהן ווערטער, האָט זי געגרייט צום טיש, געקלונגען שטארק מיט די טעלער און מיט די לעפּעל, געשמיצט מיט די גאָפּלען.

— גיעה שוין, גיעה וואש זיך שוין! — רופט זיך אָן ירחמיאל־משה'כע צו ירחמיאל־משה'ן. — זיעבעצהען מאָל באדארף מען איהם בעטען צום טיש!

— זיעבעצהען מאָל? דאכט זיך, נאָך אפילו איין מאָל ניט? — מאכט ירחמיאל־משה מיט א זיפץ און געהט זיך וואשען און הויבט אויף ביידע הענד אין דער הויך און זאָגט „שאו ידיכם" און טראכט זיך בשעת מעשה: „הונדערט מיט איין שטאָדט... פּראנק און פּריי... און האָלטע אויך בתוכם"... ער זעצט זיך צום טיש, מאכט א המוציא און זוכט עפּים אויפ'ן טיש און קאָן ניט געפינען, און מחמת מע טאָר ניט מפסיק זיין, מאכט ער מיט הַי. העגד, קוקט אָן א זייט און רעדט אויף לשון־קודש:

— אי־א־נו־מלח — זאלץ!?

— מלח, זאלץ, שמאלץ! אט שטעהט דאָך די זאלץ ביי דיר אונטער דער נאָז! אטא, וואָס אָקעסט דו, וואָס?

ירחמיאל־משה האָט קוים ארויפגעשלונגען דאָס שטיקעל ברויט, זיך שיער ניט דערווארגען מיט'ן ערשטען ביסען, און האָט זיך געחאפּט צום לעפּעל וועז מע האָט בעדארפט א גאָפּעל, און צום גאָפּעל וועז מע האָט בעדארפט א לעפּעל. א גאנץ עסען

אקעגען איהר פנים, קריצט מיט די צייהן און שרייט־אוים אויף א קול:

— אוי, הרחמן הוא יברך אותי ואת אשתי ואת זרעי ואת זרע זרעי! טפו!... — און לויפט־ארוים פון שטוב, ווי א משוגע־נער.

* * *

נחמן־ליב מיט נחמן־ליב'עכען זענען אריבערגעפאָהרען קיין האָלטע, און ירחמיאל־משה מיט ירחמיאל־משה'כען זענען פער־בליבען אין באָהאָפאָליע עד היום הזה!

ומטיב לכל"... און ירחמיאל־משה'כע טהוט זיך איהרם; זי טאָטשעט איהם:

— פּרעג איהם וואָם? ווייסט ער אליין ניט! וואָם ביזט דו, אשטייגער, אין קאָקעס (אין כעס) א נאַנץ פּריהמאָרגען? ס'איז דאָך דיין סענאַט, ניט מיינער!

ירחמיאל־משה הויבט־אָן בענשען א ביסעל העכער:

— „ככתוב ואָכלת ושבעת..." און לאָזט אויס מיט א ניגון און ציקעלט זיך: „על הא־א־א־רץ ועל המזון".

ירחמיאל־משה'כע לאָזט דורך א מינוט און הויבט אָן ווייטער:

— א מין רציחה! א מין כעס! עס האָט זיך אין איהם א ביסעל צעברענט א פייער! מע זאָל באַהיט און באַוואָהרענט ווערען!

ירחמיאל־משה העכערט דאָס קול נאָך שטאַרקער:

— „לעד לחן ולחסד ולרחמים ולרוח הצלה והצלחה"...

— דאָכט זיך, פּאַרקאָהרט? — זאָגט ירחמיאל־משה'כע. — אז מע דערהערט ישועות ונחמות אויף אידען, באַדאַרף, אדרבה, הנאה טהון?

ירחמיאל־משה העכערט דאָס קול נאָך שטאַרקער:

— „ברכה וישועה נחמה פּרנסה וכלכלה ורחמים וחיים ושלום וכל טוב!"...

ירחמיאל־משה'כע ווייל ניט אנשוויגען ווערען:

— פּרעג איהם, אשטייגער, וואָם אהרט דאָס איהם? וואָם דערלעגט ער דאָ? נחמן־ליב ווען מענען זיצען אין האָלטע? לאָז ער זיצען אין געהאַקטע וואונדען! עס זאָל מיך אָנהויבען צו אהרן!... צעזעצטערהייך!...

ירחמיאל־משה זידט ווי א קעסעל, האַלט־איין דעם כעס אין זיך ווי ווייט ער קאָן און הויבט אָן זאָגען די „הרחמנם" נאָך העכער און מיט א ווייניגערינגען ניגון.

א מענש איז דאָך אבער ניט פון אייזען. ירחמיאל־משה'כע טאָטשעט איהם אזוי לאַנג, ביז ער נעמט־צונויף ביידע קולעקעס

מיין ערשטער ראמאן

געשריבען אין יאהר 1903.

מיין ערשטער ראָמאַן

דאָס ערשטע קאַפּיטעל.

[די ערשטע שטעלע אוון דער כח פון פּראָטעקציע].

ווער עס האָט פערזוכט דעם טעם פון זיצען שפּעט ביינאכט אַ הונגעריגער ביי אַ שמעלצענדיג ליכטעל, אייגנעהילט אין אַ צעריסען פּעלצעל, און חזר'ען גראַמאַטיקע: אימעניטעלנעי — ביעלעי סוויעזשעי חליעב; ראָדיטעלנעי — ביעלאָהאָ סוויעזשאַהאָ חליעבא; דאָטעלנעי — ביעלאָמאו סוויעזשעמאו חליעבאו, און בשעת מעשה זאָל זיך גלוסטען חאָטש אַ שווארץ אלט געבאקען שטיקעל ברויט — און ס'איז ניטאָ... ווער עס האָט פערזוכט דעם טעם פון שלאָפען אויף אַ האַרטער באנק מיט אַ וויכען קולאק צוקאָפענס, און דאָס לעמפּעל טשאַדעט, און דאָס קינד ווייַנט, און די אלטע ווארטשעט... ווער עס האָט פערזוכט דעם טעם פון אַ פּאָר שטיוועל, וואָס איין אָפּצאָס איז אָפּגעשפּרונגען און אַ פּאָדמעקע שלעפּט זיך נאָך און קוואטשקעט, און איהר קאָנט פון איהר בשום אופן ניט פּטור ווערען... ווער עס האָט פערזוכט דעם טעם פון אָפּטראָגען דעם זייגער אין לאָמבארד ארײַן, און דער לאָמבארד ווייל איהם ניט אָננעמען, מחמת די קאָפּערטע איז ניט פון דיין זילבער און די געדערים זענען ניט ווערטה קיין פּיערער... ווער עס האָט פערזוכט דעם טעם פון בעטען ביי אַ גוטען פרייַנד

די קענטענישען (אַזוי האָט ער געזאָגט) שפּיעלען ביי איהם א קלייענע ראָלע; קענערם, האָט ער געזאָגט, זענען היינט פּארהאַן ווי די הינט; דער עיקר איז ביי איהם, אז דער לעהרער זאָל זיין „א טאַטע'ס א קינד". און אַזוי ווי איך בין א טאַטע'ס א קינד, דערפאַר „נעמט ער מיך". אַזוי האָט ער מיר געזאָגט, מיין נייער פּרינציפּאַל. נאָר איך האָב מורא, אז ער האָט געזאָגט, מחילה, לייגען: מיינע איבעריגע קאָנקורענטען זענען אויך „טאַטע'ס קינדער" נישט ווינציגער פון מיר. נאָר וואָס דען? זכות־אָבות, פּראָטעקציעס.

יאָ, גרויס און שטאַרק איז דער כח פון פּראָטעקציע! און אז וואוי אין דעם מענשען, וואָס האָט א פּעטער, וואָס ער האָט א מוהמע, וואָס זי האָט א בעקאַנטען, וואָס יענער האָט א קרוב, וואָס ער האָט א מחותן א רייכען בעל־הבית, וואָס וואָהנט אין א דאַרף און האָט א בן־יחיד און זוכט א לעהרער אויף אידיש און אויף רוסיש און אויף בוכהאַלטעריע, און זאָל זיין א „טאַטע'ס א קינד", און ס'זאָל קאָסטען וואָלוועל!...

דאָס צווייטע קאַפּיטעל.

[מיין פּרינציפּאַל פּערווייזעט מיך מיט זיינע נוזמות, און איך האַפּ א דרימעל].

ווער איז געווען מיין פּרינציפּאַל? וואָס איז ער געווען? וואָס פאַר א פּנים האָט ער געהאַט: צי א הויכער, צי א נידעריגער? צי א דינער, צי א נראָבער? צי א גאַלער, צי א שוואַרצייער? איך מיין, אז ס'איז אייך ניט אַזוי נויטיג צו וויסען. ווי אַזוי מע רופט איהם — איז אייך, דאַכט מיר, אויך ניט נוגע אין לעבען. עס קאָן זיין, אז ער לעבט נאָך ערגיץ, פאַסט מיר גאָר ניט, איך זאָל ארויסשטעלען דעם נאָמען זיינעם. לאָם איך אייך בעסער איבערגעבען דעם שמועס, וואָס מיר האָבען געהאַט דאָס ערשטע

א גמילות־חסד, און ער לאָזט זיך לאַנג ניט בעטען, לענט־אריין די האַנד אין קעשענע און חאַפּט־ארויס דאָס בייטעלע און שוועהרט אייך, אז ער האָט ניט א גראָשען... ווער עס האָט דאָס אלסדינג פערזוכט, אליין איבערגעלעבט, — דער וועט מיך אפשר פער־שטעהן, ווי אזוי מיר איז געווען אויף דער נשמה, אז איך האָב בע־קומען א שטעלע — די ערשטע שטעלע — פון צוועלף קאַרבען א חודש מיט קעסט און קוואַרטיר און אויף אלעם גרייטען!

ווי אזוי איך האָב די שטעלע בעקומען — ווייל איך אייך נישט בעמיהען, און איך מיין, אז איך בין נאָר נישט מחויב אייך אלס־דינג דערצעהלען, אז איך האָב א פעטער, און דער פעטער האָט א מוהמע, און די מוהמע האָט א בעקאַנטען, און דער בעקאַנטער האָט א קרוב, און די מוהמע האָט א מחותן זעהר א רייכען, נאָר א פראָס־טען בעל־הבית, וואָס וואַהנט אין א דאָרף, האָט א זוהן א בן־יחיד און זוכט א לעהרער אויף אידיש און אויף רוסיש און אויף דייטש און אויף בוכהאלטעריע, און זאָל זיין א טאַטע'ס א קינד, און זאָל קאָסטען וואָלוועל — פונקט אָנגעמאָסטען פאַר מיר! און איך האָב אָנגעוועגדט אלע מיינע כחות און איך בין אוועקגעלאָפען צום פעטער און האָב געבעטען דעם פעטער, ער זאָל בעטען די מוהמע, אז זי זאָל בעטען דעם בעקאַנטען, אז ער זאָל בעטען דעם קרוב, אז דער קרוב זאָל פועל'ען ביי זיין מחותן דעם רייכען בעל־הבית, אז ער זאָל נעמען מיך, ניט קיין אנדערען, וואָרום אחוץ מיר איז פאַרהאַן אין מאַזעפּעווקע נאָך אזעלכע בחורים'לעך, וואָס קע־נען אידיש און רוסיש און דייטש און בוכהאלטעריע, און וואָס זענען אייך גרייט צו פאָהרען אין דער וועלט אריין, אבי א שטי־קעל ברויט. נישט אזוי גיך האָט מיין בעל־הבית ארויסגערעדט דאָס גוטע וואָרט, אז ער נעמט מיך; ער האָט זיך לאַנג געשלאָ־גען מיט דער דעה: ערשטענס, צי זאָל ער נעמען א לעהרער, צי ניין? און צווייטענס, אויב נעמען, צי זאָל ער נעמען מיך, צי איין אנדערען? ביז גאָט האָט געהאָלפען, ס'איז ביי איהם געבליבען, אז ער זאָל יאָ נעמען, און דער גורל איז געפאַלען אויף מיר, מחמת

טרויבען, און ראָזינקעס אייגענע, און אפילו פיש אויך אייגענע פונ׳ם אייגענעם טייך, און נאָך וואָסערע פיש, קאַרעסען און קאַר־פען און שלייען און לעשטשעס — לעשטשעס אָט אזעלכע אָ... — דערביי טהוט מיין פרינציפּאל א מאַך מיט ביידע הענד אין דער בריים, און איך בויג זיך אַן אביסעל אויף א זייט, בכדי איך זאָל איהם קאָנען דורכלאָזען זיינע לעשטשעס...

ער הערט נישט אויף צו דערצעהלען גוזמות, און איך האָרך, האָרך מיט קאָפּ, שלינג, שלינג די וואָרטער. די קאַרעטע וויעגט זיך ווי א וויעגבעטעל, די פערדלעך שמייסען מיט די וויידלען און לויפען, לויפען אָהן אײַן אָפּשטעל, און איך קאָן אייך אַקוראַט ניט זאָגען, צי פונ׳ם וויעגען זיך אין דער וויבער קאַרעטע, צי פון די פערד׳ס שמייסען מיט די וויידלען, צי אפשר פונ׳ם פרינציפּאל׳ס גוזמות — איך הויב אָן צו חאפען א דרימעל... עס איז א שענע וואַרעמע זומער־נאַכט! א גרינג ווינטעל פער׳גנבה׳ט זיך אלע מאָל און טהוט מיך א שמיר, א גלעט, ווי מיט סאַמעט, איבער׳ן פנים, און איך וואָר אנשלאָפען, און פונ׳ם שלאָף הער איך, אז מיין פרינציפּאל חראָפּעט געשמאַק.

אז מיר זענען געקומען צו פאָהרען אויפ׳ן אָרט, האָט שוין די זון געהאַט איינגעפאָהרען א שטיק הימעל; ריין איז זי געווען, די יפהפיה, ריין און לויטער, ליכטיג און לעבעדיג, געשמייכעלט צו מיר נאָר פריינדליך און אָפּגענעבען מיר אויפן נייעם אָרט א שענעם, א בריטען גוט־מאָרגען.

דאָס דריטע קאַפּיטעל

[א צעטעל פון ליגנערס, א קאַלטער קוק און א וואַרעמע רעקאַמענדאַציע].

פּאַרהאַן אלערליי מינים ליגנערס אויף דער וועלט. פּאַרהאַן ליגנערס אזעלכע, וואָס קיינער נויט זיי ניט, קיינער שלעפּט זיי ניט פאַר דער צונג, נאָר גלאַט אזוי — ס׳איז דאָ א מויל און סע

מאל, בשעת ער האָט מיך געגומען צו זיך אין וואָגען אריין — א גאנץ פיינער עקיפאזש מיט צוויי שענע פערד — און האָט מיך מכבד געווען מיט א ציגאר — די ערשטע ציגאר, וואָס איך האָב אויף מיין לעבען פערוויכערט און וואָס האָט מיך אָפגעקוילעט אויף אייביג.

— פאָהרט איהר ארוים, הייסט דאָס, יונגערמאן, דאָס ערשטע מאל פון שטאָדט אין דאָרף אריין? — אזוי מאכט ער צו מיר און קוקט אויפ'ן גרויען אש פון דער שווארצער ציגאר. — איהר קערט אודאי מיינען, יונגערמאן, אז א דאָרף איז מי יודע וואָס, און מיר, דאָרפסאידען, וויסען ניט וואָס גוט איז? איהר וועט זיך פארגינען אָנקוקען, יונגערמאן, א זיצעכטם פון א דאָרפסאיד, א שטוב מיט א הויף מיט א גארטען — א פאלאץ, א דוואָרעץ! חדרים און חדרימ'לעך, איך זאל אייך זאָגען, יונגערמאן, בלא גוזמא, כמעט ביז צוואנציג. וואָס זאָג איך צוואנציג? אריבער דרייסיג! אי, צו וואָס דאָרף איך אזוי פיעל חדרים? איך וויים אליין ניט: צולייעב די נעסט. עס קומען צו מיר אפטמאל געסט. וואָס זאָג איך אָפטמאל? אלע וואָך, אלע טאָג. ניטא דער טאָג, סע זאל ניט קומען קיין גאסט, צוויי געסט, דריי געסט, און נאָך וואָסערע געסט! א פריץ, א פריסטאוו, איין איספראוניק, א מיראוואי... איך לעב מיט זיי אלע זעהר גוט. לאָם איך האָבען די ברכות, וויפיעל מאל סע מאכט זיך: איך זעה א קארעטע מיט פיער פערד פאָהרט־צו גלייך צום גאניק; פרעג איך: ווער איז דאָס געקומען? זאָגט מען מיר: יעווא פרעווא־סחאָדיטעלסטווא, דאָס הייסט, דער גובערנאטאָר אליין... נו, קאָן מען ניט זיין קיין דבר־אחר, און מע מוז איהם אויפנעמען, ווי סע קעהר צו זיין, איהם אָפטרעטען די גרעסטע חדרים מיט'ן גאנצען גאָרטען. און ביי מיר א גארטען — מעג מען איהם אָנקוקען! א וואלד, ניט קיין גארטען! מיינע עפעל, מיט מיינע בארען, מיט מיינע פלוימען! היינט וויינטרויבען? אלסדינג איז ביי מיר, ברוך השם, פארהאן אייגענס: ווישניק פון מיינע וויינשעל, און וויין פון מיינע וויינ־

ארט פון די נרויסע לעשצעס זענען געווען קליינע העכטלעך, אי דאס — ניט פונ׳ם אייגענעם טייך, נאר געבראכטע פון מארק...

בעגעגענט האט אונז א גראבע אידינע מיט א פאק שליסלען. דער קוק, וואס זי האט אויף מיר געווארפען, איז געווען א קאל־טער קוק, און מע קאן ניט זאגען, אז ס׳איז מיר געווען זעהר שטארק אנגענעהם. דער דאזיגער קוק האט בעדייט: „וואס איז דאס פאר א שלים־מזל?"... מיין בעל־הבית האט דעם קוק פערר־שטאנען און האט מיט א חניפה׳לע ווי פערענטפערט זיך פאר איהר:

— דאס האב איך געבראכט א נייעם לעהרער פאר׳ן „קינד"... וואו איז דאס „קינד"?

— דאס קינד שלאפט נאך. — האט זי איהם געענטפערט מיט א קול פון א מאנסביל און האט מיך מכבד געווען מיט נאך איין קאלטען קוק, וואס קאן פערקיהלט ווערען פון איהם אין די געדערים. א גליק, וואס דער פרינציפאל האט געהייסען, מע זאל עפים געבען צום טיש, און האט מיך בעזעצט נעבען זיך און האט מיר אין עטליכע מינוט, ביז מע האט דערלאנגט דעם סאמאווער, אויסדערצעהלט וואס זיין זוהן קען, ווי גוט ער לערענט און ווי שען ער שרייבט.

— זיין שרייבען האט א שם! די וועלט טראגט זיך ארום מיט זיינע בריעף! דייטש איז ביי איהם די מוטער־שפראך. היינט רעדט ער פראנצויזיש!

די בעל־הבית׳טע מיט די שליסלען האט דערלאנגט צום טיש קעז און פוטער און סמעטענע און מילך און האניג, און נאך גוטע זאכען, און עס וואלט געווען גאר ניט שלעכט, ווען זי זאל אליין זיך ניט געווען צווועקזעצען אקעגען און ווארפען אויף מיר מיט איהרע זיסע אויגען. מיין פרינציפאל האט פערשטאנען איהר קוק און האט איהר אויף א מינוט אויסגערעכענט דעם יחום מיי־נעם, ווער איך בין און וואס איך קען, און איך האב געפיהלט, אז עס ברענט ביי מיר דאס פנים מיט די אויגען מיט׳ן קאפ און מיט

רעדט. צווישען די דאָזיגע לינגערס זענען פֿאַרהאַן דרייערלײ מינים: א לינגער אויף נעכטען, א לינגער אויף היינט און א לינגער אויף מאָרגען. דער נעכטיגער לינגער וועט אײַך דערצעהלען בבא־מעשיות, וואָס נישט געשטויגען, נישט געפֿלויגען; ער וועט אײַך שוועהרען, אז ער איז דערביי אַליין געווען — און געהט זײַט חוקר ודורש, זוכט עדות, לייקענט איהם אָפּ!... א היינטיגער לינגער — דאָס איז ניט קיין לינגער, אײַגענטלײַך, נאָר א בעריהמער; ער וועט אײַך דערצעהלען, אז ער האָט, אז ער ווייסט, אז ער קאָן — און געהט פֿערהערט זיך מיט איהם!... דער מאָרגענדיגער לינגער — דאָס איז גלאַט א גוטער מענש, וואָס זאָגט אײַך צו גיליידענע בערג: ער וועט געהן, ער וועט רעדען, ער וועט טהון פון אײַערטוועגען — און איהר דאַרפט איהם גלויבען אויף נאָמנות. די אַלע דריי מינים לינגערס ווייסען, אז זיי זאָגען א ליגען, נאָר עס מאַהלט זיך זיי אויס, אז יענער גלויבט זיי. פֿאַרהאַן אָבער אזא מין לינגער, וואָס בשעת ער זאָגט־אָפּ דעם ליגען, מיינט ער אַליין, אז ער האָט געזאָגט איין אמת, און איז איבערצייגט, אז יענער מיינט אויך, אז ס'איז איין אמת, און בשעת מעשה האָט ער באמת הנאה. דאָס איז א מענש, וואָס לעבט אינ'ם עולם־הדמיון, א מענש, וואָס פֿאַנטאַזיערט. מע קאָן זאָגען: דאָס איז א מין מחבר, וואָס קלערט־אויס אַלע מאָל א נייע מעשה, פֿע געסט וואָס ער האָט נעכטען דערצעהלט, און די פֿאַנטאַזיע ארבייט ביי איהם אַלע מאָל א פֿרישען געדאַנק, א שפּאָגלדיגע נייע אידעע.

אָט פון דעם לעצטען מין לינגערס איז געווען מיין פֿרינציפּאַל. איהר פֿערשטעהט שוין אַליין גאַנץ גוט, אז פונ'ם דוואָרעץ האָט זיך אויסגעלאָזט א גאַנץ געוועהנליכער הויף, פונ'ם פֿאַלאַץ — א גאַנץ געוועהנליכע שטוב מיט א סך ווינציגער פון דרייסיג חדרים און חדרימ'לעך. דער גאַרטען איז געווען א גאַנץ געוועהנליכער גאַרטען. אויפ'ן אָרט פון ווינטרויבען זענען געווען גרינע אַגרעסען, אויפ'ן אָרט פון וויין — פֿשוט'ער עפּעל־קוואס, און אויפ'ן

די ערשטע צייט, ביז דער רבי איז זיך ניט צונויפגענאַנגען מיט'ן תלמיד, האָט ער געליטען דעם אמת'ן טעם פון הונגער, וואָרום דעם תלמיד'ס מוטער, די בעל־הבית'טע מיט די שליסלען, האָט איהם געגעבען מכות, ניט קיין עסען. אין שטוב האָט זיך תמיד געפונען עסענווארג, און איבערהויפט מילכיגס, לרוב, נאָר אלסדינג איז געווען אונטער'ן שלאָס. דער פרינציפאל פלענט זיך אפטמאל ארויסמישען, מע זאל געבען דעם לעהרער עסען; דערווי פלענט די בעל־הבית'טע אנהויבען קלינגען מיט די שליסלען — א סימן, אז זי איז אין כעס — און זאָגען:

— סטייטש, ווי דען? מע גיט איהם עסען דריי מאל א טאָג, האָסט דו געהערט א ביסעל!...

און דאָס איז געווען א גרויסער ליגען! נישט נאָר דריי מאל א טאָג — אפילו איין מאל ניט. איך האָב וויפיעל מאל בעי מערקט פון דער ווייטען, ווי מע וואַרפט־ארויס שטיקער פלייש, ווי מע גיסט־אויס קריגלעך מיט מילך — אין דער צייט, וועו איך האָב געלשט ביי זיך אין חדר נאָך א שטיקעל ברויט. די טעג, וואָס דער פרינציפאל איז ניט געווען אין דער היים, בין איך פשוט אויסגענאַנגען פון הונגער. מיין גליק איז געווען, וואָס איך בין בעצייטענס געוואָרען חבר מיט מיין תלמיד.

דאָס פינפטע קאפיטעל.

[דער רבי מיט'ן תלמיד שלאָנען בלאָט און מע לעבט א גוטען טאָג].

— אויב איהר ווילט זיך האלטען דאָ און מיר זאלען זיין חבר — אזוי האָט זיך אָנגערופען איינמאל אין א פריהמאָרגען צו מיר דאָס „קינד", בשעת מיר זענען געזעסען אליין אין אונזער בעזונדער חדר מיט אָפענע פענסטער אין גאָרטען ארויס — אויב איהר ווילט, מיר זאלען זיין חבר און איהר זאלט ניט צוועק־

די האָר פונ׳ם קאָפּ. נאָך מיין פּרינציפּאַל׳ס וואַרעמער רעקאָ־מענדאַציע איז אויסגעקומען, אַז איך בין דעם בעל־שם׳ס איין אייניקעל און קום־אַרויס פון סאָמע רבנים מיוחסים און גבירים אדירים, און קאָנען קאָן איך מעהר פון א סטודענט און פון א דאָקטאָר זיין פון א פראָפעסאָר און פון דריי פּראָפעסאָרען... צי האָט זי געגלויבט די דאָזיגע פּזמונות — וויים איך ניט. נאָר דער קאַלטער האַרטער קוק איהרער איז געווארען, דאַכט מיר, א ביסעל וואַרעמער אין וויכער.

דאָס פּיערטע קאַפּיטעל.

[דאָס „קינד" עסט פּאָר דריי סאַלדאַטען, און דער לעהרער נעהט אוים פּאַר הונגער].

דאָס קינד איז געווען א הויכער, א גראָבער, א געזונדער, א וויסער, א שענער, א לעבעדיגער, א פריילעכער בחור מיט וויסע רויטפּאַרביגע באקען, מיט היבשע פּעטע פּיסקעס, מיט א הויכען וויסען שטערן, מיט גוטע גרויע אויגען, מיט פּעכקע וויסע הענד, ווי פּאַמפּושקעס, און האָט ליעב געהאַט דריי זאכען: עסען און שלאָפען און לאכען. נאָר מעהר פון אלץ האָט ער ליעב געהאַט דאָס עסען. און עסען האָט מען דאָרט געגעסען פון אין דער פריה ביז ביינאכט. א חוץ טיי און קאַווע און איבערבייסען און אָנבייסען און וואַרעמעס און מיטאָג און וועטשערע, האָט די מאָמע אלע מאָל אַרויסגעשיקט דעם „קינד" א גלעזעל שאָקאָלאַד, א בייגעל, א קיכעל, א לעקאכעל, א ביסעל איינגעמאכטס, און אָפּט־מאָל א לעבערעל, א פּופּיקעל, און גלאַט א שטיקעל בולקע, דאָס הארץ זאָל ניט חלש׳ען... און דער לעהרער האָט דאָס בעדאַרפט צו־זעהען, שלינגען די שלייַם און פערשטיליען דעם הונגער מיט א ציגאַר־טיטון...

שום עוֹל פון קיין שום זאַך און פון קיין שום מענשען — ממש אַ גן־עדן!

נאָר איין מאָל האָט מיך דער פּרינציפּאַל אַ חאַפּ געטהאָן:

— נו? ווי אַזוי לערענט ער?

— אויסגעצייכענט! — זאָג איך און פערקרים זיך ניט אפילו.

— אויא? וואָס האָב איך אייך געזאָגט? — מאַכט ער צו מיר, און איך וואונדער זיך, ווי אַזוי איך קוק איהם גלייך אין די אויגען אַריין.

אין דער רֿאָזיגער שטוב, וואו אייגער האָט געגאָרט דעם אַנדערען, וואו אַלע האָבען געפּאַלשט, געזאָגט ליגען, וואו דער שקר איז געהאָנגען אויבן־אויף, געשוועבט, זיך געלאָזט הערען אין דער לופט, — אין דער רֿאָזיגער שטוב האָט מען געקאָנט זיך אויסלערנען זאָגען אַ ליגען.

דאָס זעכסטע קאַפּיטעל.

[די ערשטע ליעבע־בריוולעך צווישען חתן־כלה און דאָס ערשטע פּייערעל צינדט זיך אָן].

איין אַרבייט איז ביי אוכז יאָ געווען: אָפּנעמען די פּאָסט און ענטפערען אויף די בריעף. און בריעף האָבען מיר געהאַט כמעט אַלע טאָג; איך זאָג „מיר" האָבען געהאַט, ווייל מיר ביידע האָבען בעראַרפט אויף זיי געבען תשובה. די בריעף זענען געווען געשריבען צו מיין תלמיד פון זיין פיעל־געליעבטער כלה, חאַטש ער אַליין האָט זיך מיר מודה געווען, אז ער האָט זי ווינציג־וואָס ליעב.

תחילת זענען די בריעף געווען ניט אַזוי אָפּט — איין מאָל אַין צוויי וואָכען, איין מאָל אין וואָך; נאָר פון זינט איך בין אַנ־

פּאָהרען, זאָלט איהר די ספרים מיט די ביכער פּאַרוואַרפען אונ־טער'ן טיש, און אליין זאָלען מיר אָדער שפּיעלען אין „דאָמקעס", אָדער אין „זעכס־און־זעכציג", אָדער מיר זאָלען זיך נאָר אויס־ציהען אויף די בעטלעך מיט'ן פּנים ארויף און שפּייען אויף דער סטעלי.

און נישט לאַנג געטראַכט, נעמט מיין תלמיד און טהוט א שליידער די ספרים מיט די ביכער אונטער'ן טיש, טהוט זיך א וואַרף אויפ'ן בעטל מיט'ן פּנים ארויף און טהוט א שפּיי דורך די צייהן, נאָר אזוי קונציג, אזוי בריה'ש, אז ער דערלאַנגט גלייך צו דער סטעלי, און מיר ביידע הויבען אָן לאַכען.

פון דעמאָלט אָן איז אוועקגעגאַנגען ביי אונז א לעבען, ווי גאָט אין אדעס. דער תלמיד האָט אויסגעלאַהרענט דעם רבי'ן שפּיעלען אין „דאָמקעס" און „זעכס־און־זעכציג" (איך בין זיך מודה, אז ביז דעמאָלט האָב איך ניט געוואוסט קיין צורה פון קיין קאָרט, און אז איך האָב מיך בעקענט מיט דעם שפּיעל, האָב איך ליעב גע־קריגען א קערטל דאָס חיות!). דער רבי האָט געשלאָגען בלאָט מיט'ן תלמיד און האָט פערוואָרפען אלע ספרים מיט אלע ביכלעך און האָט גענשפּיעלט מיט'ן תלמיד אין „דאָמקעס" אָדער אין „זעכס־און־זעכציג", אָדער געלעגען און געשפּינען אויף דער סטעלי, אָדער געגעסען אינאיינעם מיט איהם, פערזוכט פון אלע מאכלים צו ביסלעך, און האָט זיך אָרום איהם גוט אונטערגעפיטערט. אין א פּאָר חדשים אָרום האָט ער פערבייגעהענדיג א קוק געטהאָן אויף זיך אין שפּיגעל, דערזעהען א פּאָר באַקען — און האָט זיך אליין ניט דערקענט...

צו אונז אין חדר איז נישט אריינגעקומען קיינער, א חוץ דער דיענסט מיט עסענווארג. מיין פּרינציפּאל איז זעלטען געווען אין דער היים, און די בעל־הבית'טע מיט די שלימלען האָט געהאַט צו טהון טאָג ווי נאַכט מיט'ן מילכיגם און מיט די קריגלעך און האָט ניט אריינגעשמעקט צו אונז. מיר האָבען דאָס געלעבט באמת א גוטען טאָג, געווען פרעגק און פריי, נישט געהאַט אויף זיך קיין

דערויף האָבען מיר אין גיכען בעקומען א תשובה:
ליעבער טהייערער חתן!

דיינע זיסע ווערטער האָבען מיך איצטיגס מאָל דערפרישט און דערוואַרעמט, און ס'איז מיר ליכטיג געוואָרען אין אַלע ווינקעלעך. איך וואָלט געמעגט שווערען, אז איך האָב דערהערט א ניי מין געזאַנג, א גן־עדן־מעלאָדיע פון א טהייערער, א ליכטיגער נשמה, און איך האָב דערפיהלט עפּיס ווי א נייע הויט אויף זיך. עס האָט זיך מיר אויסגעווייזען, אז עס וואַכסען ביי מיר פליגעל, און איך שוועב, איך שוועב אין דער לופטען, און א גאַנצע קאַפּעליע מלאָכים געהען מיר אַקעגען, בעגריסען מיך, טראָגען מיר א גרוס פון מיין ליעבען טהייערען זיסען חתן, וואָס שרייבט אזעלכע זיסע ווערטער, וואָס מיין האַרץ און מיין נשמה זענען איהם איננאַנצען, איננאַנצען איבערגעגעבען פון איצט אָן אויף תמיד, אויף אייביג!

פון מיר דיין דיך ליעבענדע און תמיד געטרייע כלה . . .

ליעבע, זיסע, טהייערע און געטרייע נשמה מיינע!

נייז, דו האָסט זיך נישט טועה געווען, מיין טהייערע כלה! נישט קיין פּשוטע קאַלטע ווערטער זענען דאָס געווען, נאָר געפיהלען, וואָס גיסען זיך ארויס גלייך פונ'ם האַרצען און גיסען זיך אריין צו יענעם; פּעדים, וואָס ציהען זיך גלייך פון דער נשמה און ציהען־צו צו זיך און פערבינדען און פערקניפּען צוויי יונגע נשמות אויף שטענדיג, אויף אייביג, אויף אייביג. אָט־אָ־יענע אייגענע קאַפּעליע מלאָכים, וואָס האָבען דיר אָפּגעגעבען א גרוס פון מיר, האָבען מיר געבראַכט צו טראָגען פון דיר נאָך א סך א פרייַנדליכערען גרוס, און מיט דער אייגענער קאַפּעליע מלאָכים שיק איך דיר איבער איצטער, מיין טהייער האַרץ, א הייסען קוש, א הייליגען קוש פון דיין אייביגען, אייביגען פרייַנד, וואָס טראָגט דיין ליכטיג געשטאַלט ביי זיך אין האַרצען תמיד, אויף דער וואָהר און אין חלום.

פון מיר דיין ברענענדיג פערליעבטער חתן . . .

געקומען, איז דאָס שרייבען נעוואָרען פערגרינגערט, און די בריעף האָבען אָנגעהויבען נעהן הין און צוריק אָפטער.

— נאָט לייענט איבער און ענטפערט איהר אָפּ. וואָס דולט זי מיר א מוח! — אזוי האָט מיר מיין תלמיד איינמאָל געזאָגט און א וואָרף געטהאָן מיר אין פּנים ארויין זיין פיעל־געליעבטער כלה'ס א בריוועל.

איך האָב איבערגעלייענט דאָס בריוועל, און ס'איז מיר נעפּעלען נעוואָרען וואָס זי שרייבט:

מיין ליעבער טהייערער חתן! דו ווייסט, עס האָט זיך מיר צוגעגעסען דיינע גרוסען, וואָס זענען גערָאָטען איינס אינ'ם אנדערן, ווי איין מאָמע וואָלט זיי געהאָט, ווי צוויי טראָפּען וואָסער, וואָס געהען פון איין טייך. איך וויל הערען פון דיר עפּים א פּריש וואָרט, אזא וואָרט, וואָס זאָל מיר דערוואַרעמען דאָס הארץ און בעליכטען די נשמה. צו קאַלט איז דאָס האָרץ, צו טונקעל די נשמה!...

פון מיר דיין געטרייע כלה...

איך האָב ניט לאַנג געטראַכט און האָב דערויף אָפּגעענטפערט פּאַר מיין תלמיד, בזו הלשון:

מיין ליעבע געטרייע כלה! דו שרייבסט מיר, אז מיינע ווערטער זענען גערָאָטען איינס אינ'ם אנדערן, ווי איין מאָמע וואָלט זיי געהאָט; ווי קאָן דען אנדערש זיין, אז איין געפיהל האָט זיי געבוירען? דו זאָגסט, אז זיי זעהען אויס, ווי צוויי טראָפּען וואַסער, וואָס געהען פון איין טייך; ווי קאָן דאָס אנדערש זיין, אז זיי געהען פון איין קוואָל, פון איין הארצען? דו בעטסט ביי מיר א פּריש וואָרט; קאָן דען זיין פּרישער ווי דאָס וואָרט „ליעב"? קאָן דען זיין ניט ליכטיג אויף דער נשמה, אז איך דערמאָן זיך אין דיר, טהייערע כלה?!

פון מיר דיין געטרייער חתן...

איין שטיקעל גליק איז געווען, וואָס קיינער האָט נישט בעמערקט אויף מיין פּנים, אז איך געהאָט־אויס, אז איך צאנק, ווי א ליכט. איין שטיקעל גליק, וואָס מיין תּלמיד האָט זיך צו מיר ניט אזוי שטאַרק צוגעקוקט; ווען ער זאָל זיך צו מיר שטאַרק צוקוקען, וואָלט ער מיך געוויס געפאַקט. איך שטעל מיר פאָר, וואָס פאר א פּנים איך וואָלט ביי איהם געהאַט אין די אויגען, ווען ער זעהט מיך קושען זיין כלה'ס בריוולעך פון אלע זייטען!... און ווי אזוי קושט מען ניט אזעלכע בריוולעך? זעהט אליין וואָס זי שרייבט צו מיר:

מיין ענגעל, מיין נשמה, מיין טרייסט!

איך דאַרף דיר זאָגען דעם אמת. איך בין זיך מודה פאר דיר, מיין טהייערער, אז איך האָב דיך ביז אהער ניט געקענט. איך האָב מיר קיינמאָל ניט פאָרגעשטעלט, אז איך וועל געפינען אין דיר אזא קוואל פון סאָמע געהיבענע געפיהלען, פון סאָמע הויכע געדאנקען, פון סאָמע טיעפען פערשטאנד, און אזא איין אוצר פון ווייסענשאפט! פון דיינע קלוגע ווערטער זעה איך ארויס, ווי ווייט דו ביזט בעלעזען, ווי ווייט דו ביזט פול אומעדום!

און עס וואונדערט מיך זעהר, פאר וואָס האָב איך דאָס נישט געוואוסט פריהער? דאָס בעווייזט מיר נאָר דיין תמימות מיט דיין פראָסטקייט, וואָס געבען דיר צו חן אין מיינע אויגען נאָך מעהר ווי ביז אהער. זאָל איך מיך ניט שעצען פאר אייגע א גליקליכע, וואָס מיין גורל איז געפאַלען אויף א מענשען, וואָס אין איהם שפיגעלען זיך אפּ אלע בעסטע מעלות: שענקייט, קלוגשאפט, קענטענגיש, תמימות און גוטסקייט? דיין גוטסקייט קוקט־ארויס פון דיינע זיסע קלוגע ווערטער. דו טהוסט מיך בעשענקען מיט דיינע ליעבע בריף פון דיין מילדער האנד, און איך דאנק דיר טויזענד מאָל, און איך בעט דיך אויף וויטער נישט פערגעסען.

דיין געטרייע און אויף אייביג דיך ליעבענדע כלה...

דאָס זיעבעטע קאפיטעל.

[מאטעריאל פאר א נייעם בריעפענשטעלער].

א פונק ווערד אומגעהרען פערטראָגען גאָט ווייסט פון וואַנען און פאַלט אויף א שטרויענעם דאַך, צינדט זיך אָן פון דעם א פייערעל; קומט דער ווינד און צעבלאָזט דאָס פייערעל, און עס ווערד א העליש פייער, א שרפה, א שרפה!

די ערשטע בריוולעך זענען געווען דער ערשטער פונק, וואָס האָט זיך צעבלאָזען, צעברענט און צעפלאַקערט אין א העליש פייער. די בריוולעך זענען געווען וואָס ווייטער אלץ הייסער און הייסער; דאָס פייער איז געוואַכסען וואָס ווייטער אלץ גרעסער און שטאַרקער. עס האָט אויסגעבראָכען א גרויסע, א מוראַ'דיגע שרפה ביי מיר אין הארצען, א פייער האָט זיך צעווארפען אין מיין גאַנצען לייב, אָנגעצונדען אלע מיינע נערוון, אויפגעוועקט און אויפגעקאָכט מיין בלוט, מיך געמאכט קראַנק, אוים מענש. איך האָב פערלאָרען דעם אפעטיט צום עסען, איך האָב אויפגעהערט שלאָפען, איך בין ארומגענאַנגען ווי א צעדולטער. מיין נשמה איז געלעגען דאָרטען, אין די בריוולעך, און אין זיי טאַקי איז געווען מיין אייניציגער טרייסט און מיין פרייד. א בריף אַז עס פלענט אָנקומען, איז געווען ביי מיר א יום־טוב; איך האָב דעם בריף געעפענט, איך האָב איהם געלייענט און איך האָב אויף איהם געענטפערט. מיין תלמיד האָט נאָר בעדארפט איבערשרייבען מיט זיין האַנד, און איך האָב איהם בעדארפט אונטערטרייבען צו דער ארבייט. און וויפיעל האָט דאָס מיך געקאָסט בלוט, אז איך האָב בעדארפט טראָגען דעם וועהטיג אינוועניג ביי זיך אין הארצען טיף־טיף פערבאָרגען, זיך בעהאלטען בחדרי־חדרים מיט'ן קאָפ אין קישען און שטילערהייט זיך אויסווויינען, אויפשטעהן און מאכען א פרייליך פנים און זיך זעצען מיט מיין לייבען תלמיד צו דער ארבייט — שפיעלען אין „דאַמקעס" אדער אין „זעכס־און־זעכציג".

האָב איך דערוויִל געענטפערט בוז הלשון:
מיין לעבען, מיין זעלע, מיין גן־עדן!
אז דו וואונדערסט זיך אזוי אויף מיר, הייַנט וואָס פאר א חידוש, וואָס פאר א רעטעניש בעדאַרפסט דו שוין זיין פאר מיר? איך האָב מיר קיינמאָל ניט פאָרגעשטעלט אין חלום אפילו, אז איך זאָל האָבען אזעלכע בריוף פון דיר! פון די נעצעהלטע לשון־קודש ווערטער, וואָס וואַרפען זיך דורך אין דיינע בריוף, זעה איך אַרויס, אז דיר איז ניט פרעמד אונזער הייליגע שפראַך. אָ, דער־פאר אליין שעץ איך דיך אזוי הויך, אז איך האָב מורא, איך בין נישט ווערטה דיין נאָמען צו דערמאָנען! איך קוק אויף דיין פאָר־טרעט און זאָג זיך אליין: אָט דאָס איז זי, די אמת'ע אידישע טאָכטער! אָט דאָס איז מיין אידעאל און פאר דיר בין איך גרייט אלע מינוט זיך מקריב זיין מיט מיין גאַנצען לעבען! דו פרעגסט מיך, וואָס זאָלסט דו לייענען? איך שיק דיר דאָ א גאַנץ צעטעל פון די בעסטע רוסישע און אויסלענדישע קלאַסיקער, ווי גאָגאָל, טורגענייעוו, טאָלסטאי, דאָסטאָיעווסקי, פושקין, לערמאָנטאָוו, שעק־ספיר, גיטע, שילער, הייַנע, בערנע. איך האָף, אז דו וועסט געווים הנאה האָבען. און שרייב מיר באלד ענטפער, וואָרום דער טאָג, וואָס איך האָב פון דיר א בריוף, איז ביי מיר א יום־טוב. לעב וואָהל, מיין מהייערע! לעב וואָהל, מיין געטרייע! ווי עס ווינשט דיר פון טיפען הארצען

דיין דיך ליבענדער און איבערגעבענער חתן . . .

האָט זי מיר דערוויִל אזוי געענטפערט:

מיין קרוין, מיין שאַץ, מיין טרייסט, מיין הארץ!

איך פערשטעה ניט, וואָס דו ביזט אזוי נתפעל געוואָרען פון א פאָר לשון־קודש־ווערטער, וואָס דו האָסט בעגענענט אין מיינע בריוף! לשון־הקודש — דאָס איז דאָך אונזער נאציאָנאל־שפראַך, דאָס חומש — דאָס איז דאָך אונזער אייניגער נאציאָנאל־בוך, אונזער גאַנץ פערמעגען! וואָס פאר א דאַנק פערדיענט א אידישע טאָכטער דערפאר, וואָס זי פערשטעהט אידיש? שעמען בעדאַרף

דערויף האָב איך איהר געענטפערט א ביסעל פערשטעלט:

מיין טהייערע, מיין ליעבע, מיין קלוגע און מיין וואויל! דו האָסט מיך ניט געקענט דערפאָר, ווייל דו האָסט מיך ניט געזהן, און דער, וואָס דו האָסט איהם געזהן, איז געווען ניט איך, נאָר אַיין אָפשיין פון מיר. שטעל דיר פאָר, אז מיר האָבען זיך נאָר־וואָס בעקענט, אז מיר האָבען זיך נאָך נאָרנישט געזהן, אז מיר ביידע זענען נייגעבאָרען, און אַך! ווי גליקליך זענען מיר, וואָס מיר קענען נישט די וועלט, די פאַלשע ביטערע וועלט מיט די פאַלשע ביטערע מענשען!...

פון מיר דיין שטערבליך פערליעבטער חתן . . .

האָב איך בעקומען פון איהר אזא מין ענטפער:

מיין ליעבער, מיין טהייערער, מיין מלאך פון גאָט! דיין זיסען בריעף, וואָס איך האָב פון דיר דערהאַלטען, איז פאר מיר געווען א ספר החתום, א רעטעניש. דו שרייבסט אזוי פערשטעלט, אז איך בעדאַרף מיר לאַנג ברעכען דעם מח, ביז איך זאָל דיך פערשטעהן, און מיר דאכט, אז איך מעג מיך איבערנעמען און זאָגען, אז איך פערשטעה דיך אקוראט. דו זאָגסט, אז מיר דארפען זיך שעצען גליקליך, וואָס מיר קענען נאָך ניט די פאַלשע ביטערע וועלט מיט די פאַלשע ביטערע מענשען. ס'איז א סימן אז איך בין טאקי איינע אַיין אומגליקליכע, וואָרום איך קען שוין גראָדע יא די פאַלשע ביטערע וועלט מיט די פאַלשע ביטערע מענשען! און ווי זיס איז מיר צו דענקען, אז ס'איז פארהאן חאטש איינער א לייטישער און א פיינער, אַיין אמת'ער, א קלוגער און א גוטער מענש, און דער איינער — דאָס ביזט דו, מיין אויסדערוועהלטער בעשערטער. זיי געזונד, מיין טהייערע. שרייב מיר, וואָס ליינסט דו אציגד און וואָס פאר א ביכער קאָנסט דו מיר דעקאָמענדירען צום לייענען? איך קוועטש דיר די האַנד מיט גרויס ליעבשאפט און בליב אויף אייביג

דיין געטרייע, געטרייע כלה . . .

דאָס אכטע קאַפּיטעל.

[איך באַר זיך איז ליגען און גליה ווי אויף פּאַקעט].

דער מענש, ווען איז פערליעבט, קאָן מען דאָס איבערליינען ביי איהם אויפ'ן פּנים, ארויסזעהען נאָך דער נאָז; מע בעראַרף זיך נאָר רעכט צוקוקען צו איהם, ווי די אויגען בלאַנזען ביי איהם ארום, ווי ער שמייכעלט עפּעס מאָדנע, ווי ער ענטפערט נישט צו דער זאַך, ווי ער קוקט אַלע מינוט אין שפּיגעל, בייט אַלע טאָג דאָס האַלזטיכעל, און אז ער גענט, טאַנצט ער, און איז אַ גוטער פרייַנד דער גאַנצער וועלט — ער זאָל זיך ניט שעמען פאַר לייטען, וואָלט ער זיך צעקושט מיט'ן קוימענקעהרער...

נאָך מיר איז אַבער ניט געווען ווער עס זאָל נאַכקוקען. אמת, א פּאָר מאָל האָט מיך מיין תלמיד א פרעג געטהאָן, בשעת מיר האָבען געשפּיעלט אין „דאַמקעס", ווען בין איך עפּעס אזוי צעטראָגען, ווען איך שלאָג מיינע אייגענע ציגלעך? האָב איך מיך געוואונדערט און געפרעגט: „ווען־אַסערע ציגלעך?" זאַוויך מיין פּרינציפּאל האָט ביי'ם טיש זיצענדיג מיך א חאַפּ געטהאָן, ווען האָב איך אזא שלעכט פּנים? האָט איהם די בעל־הבית'טע מיט די שליסלען א זאָג געטהאָן (כלומרשט מיט א רחמנות־פּנים, און אין הארצען איז איהר צוגעקומען א שטיק געזונד), אז פון א צייט אז דער לעהרער עסט גאָר ניט!...

— ווען איז די מעשה? — האָט מיך דער פּרינציפּאל א פרעג געטהאָן און האָט אַליין געענטפערט פאַר מיר: — ס'איז פון צופיעל ארבייטען, פון צופיעל לערנען; גאַנצע טעג זיצט איהר פאַרשפּאַרט אין צווייען און לערנט. געהט זיך אמאָל דורך!...

— ווען האָבען מיר צייט געהן, אז מיר האָבען אזוי פיעל ארבייט? — האָט זיך אריינגעמישט מיין תלמיד אזוי תמעוואַטער־נאַיוו, אז עס האָט זיך מיר געגלוסט איהם אָנשפּייען אין פּנים און אויסשרייען אויף א קול:

זיך א אידישע טאַכטער, אויב זי וויסט ניט חאַטש עטליכע שירים פון יהודה הלוי אויסווענדיג; א חרפה און א בושה בעדאַרף זיין אונז אַלעמען, אז א אידיש מיידעל, וואָס האָט דורכגעמאַכט א גימנאַזיע, וויסט ניט וועט איז מאַפּו, לעווינזאָהן, סמאָלענסקין, גאָרדאָן וכדומה אונזערע אייגענע קלאַסיקער!... פּאַר דיין צעטל דאַנק איך דיר פּיעל כּאָל. עס טהוט מיר באַנג, וואָס איך האָב די אַלע קלאַסיקער, וואָס דו האָסט מיר אויסגערעכענט, שוין לאַנג דורכגעליינט אינאיינעם מיט נאָך בעריהמטע שרייבערס און פּאָעטען, ווי, למשל: בייראָן, סווינפּט, סערוואַנטעס, דיקענס, טעקעריי, שעלי, באַלזאַק, דאַדע, הוגא, סענקעוויטש, אַרזשעשקא, און נאָך און נאָך א סך אַנדערע. איך האָב געוואָלט עפּעס נייעס, עפּעס א פּרישע זאָך אויף צו לייענען, און ניט קיין ראַמאַן, נאָר עיין ערנסט ווערט.

פּערבלייב געזונד, מיין ליעבער און מיין זיסער, און שאַץ מיך ניט צו הויך, וואָרום וואָס צו איז איבעריג; איך בין א גאַנץ געוועהנליכע אידישע טאַכטער, וואָס איז דיר איבערגענעבען מיט לייב און לעבען.

דיין געטרייע כלה . . .

האָב איך איהר דערוויף געענטפערט...

נאָר טאַמער וואָלט געווען גענוג שוין צו ברענגען בריעף סאי פון חתנ׳ס צד, סאי פון כלה׳ס צד? איך האָב מורא, עס וועט אויסקומען ניט קיין ראַמאַן, נאָר א בריעפּענשטעלער. איך דאַרף דאָ זאָגען נאָר אַיין זאַך: די דאָזיגע בריעף ליגען נאָך ער היום ביי מיר אין טישקעסטל בעהאַלטען, פּערזוקט העט־וויט אין א ווינקעלע. קיין בן־אדם האָט זיי נישט אָנגעקוקט. זיי זענען ביי מיר טהייער, ווי אַלטע־אַלטע כתבים, שטיל עדות פון מיינע ערשטע פּריידען און ליידען. זיי זענען אויסגעטריקענטע אָפּגעבליהקעווטע בלומען אויפ׳ן קבר פון מיין ערשטער ליעבע, פון מיין ערשטען ראַמאַן.

מיינע הויליגע געפיהלען און מיט די ליעבע, זיסע, טהייערע בריוו־לעך פון מיין תלמיד׳ס כלה, וואָס זענען ביי מיר טהייערער פון אלע מיינע אויסגעטראכטע און אמת׳ע פרייַנד, פון אלע מיינע ווייטע און נאָהענטע קרובים.

אָט וואָס זי שרייבט מיר אין אייניעם פון איהרע ווייטערע בריעף:

מיין אייניגער טרייסט! מיין מלאך פון הימעל!

וואָס זאל דאָס בעדייטען, וואָס דו ביזט אזוי טרויעריג? פאר וואָס זעהען־אויס דיינע לעצטע בריעף אזוי מעלאַנכאָליש? למאי דעדסט דו פונ׳ם טוידט? וואָס בעדייטען דיינע רעטהענישען, וואָס דו לענסט מיר פאָר? פאר וואָס זאָגסט דו אויף זיך, אז דו ביזט דער אומגליקליכסטער פון אלע אומגליקליכע? למאי זאלסט דו מיר אָנטהון אזוי פיעל יסורים? פאר וואָס זאלסט דו מיר ניט אָנטפלעקען יענעם גרויסען סוד, וואָס דו טראָגסט בעהאלטען? וואָס פאר סודות קאָנען ביי דיר זיין פאר דער, וואָס האָט אזוי ליעב נאָר דיך און ווייטער קיינעם ניט, און וואָס קוקט שוין ארויס, צעהלט שוין די טעג פון אונזער גיכען גליקליכען פערבינדען זיך אויף אייביג!...

דערויף איז אוועקגענאַנגען פון חתנ׳ס צד אזא מין תשובה:

מיין הויליגע נשמה, מיין שוואַרצאַפּעל פונ׳ם אויג! מיין גאָטהייט! איך בעט דיך, זיי מיר מוחל מיינע לעצטע בריעף! פערגעס, וואָס איך האָב דיר געשריבען! דו ביזט נערעכט, מיין טהייערע, דו ביזט נערעכט. איך טאָר מיך נישט בעקלאָגען, איך טאָר מיך נישט אָנרופען מיט דעם נאָמען „אומגליקליכער". אומ־גליקליך איז דער, וואָס האָט קיינמאל נישט ליעב געהאט, וואָס איז קיינמאל נישט געווען געליעבט!... איך זאָג דיר נאָך א מאל, אז פאר מיר איז גענוג דיינע בריעף אליין, פאר מיר איז גענוג, איך זאל דערלעבען נאָר איין קוק טהון אויף דיר — און שטאַרבען... נאָר ניין, איך האָב זיך גענעבען דאָס וואָרט, איך זאל מעהר ניט

— גוואלד, גוואלד, אידישע קינדער, וואס פאר ליגנערס איהר זענט! א ליגנער אויף א ליגנער, איין ליגנער גרעסער פון׳ם אנדערן!...

איך האב דאס אבער ניט געזאגט; אנשטאט דעם, וואס איך זאל זאגען דעם אמת, האב איך בעסער געזאגט א ליגן:

— איך האב מיך פארבענקט אהיים...

— נישקשה, ער מעג בענקען! — האט מיר מיין פרינציפאל אונטערגעהאלפען דעם ליגען מיט׳ן גאנצען כח פון זיין רייכער פאנטאזיע. — ער האט נאך וועמען צו בענקען; זייער משפחה איז די ערשטע, די אייניגיג משפחה, ניט נאר ביי זיי אין שטאדט — מע קאן זאגען, אז אין גאנצען קאנט געפינט מען ניט אזא משפחה. דער קאוונער רב איז, דאכט זיך, אייערער איין אייגענער געווען?

— א פעטער. — זאג איך אומפערשעמט.

— און דער פארעצער מגיד איז, דאכט זיך, אויך געווען אייערער א פעטער?

— איין עלטער־פעטער. — זאג איך.

— און עפשטיין, דער גרויסער עפשטיין — וואס קעהר זיך מיט אייך אן?

— א שני שבשלישי. — זאג איך.

— און רב משה׳לע האלפערין איז, דאכט זיך, אויך אייערם א פריינדעל...

— פון דער מאמע׳ס צד. — זאג איך.

— נו, און די טאלטשינער — זאגט ער — די טאלטשינער גבירים, האב איך געהערט, זענען אייך גאר נאהענטע קרובים, דאכט זיך?

— שוועסטער־קינדער — זאג איך — פון דער מאמע׳ס צד, אייגענע שוועסטער־קינדער.

און איך בין העכסט צופריעדען, נישט אזוי מיט מיינע נייגעבאקענע קרובים, ווי מיט דעם, וואס איך קאן מיר זיין רוהיג, וואס איך קאן מיר בלייבען אליין מיט מיינע זיסע חלומות, מיט

זי מיך פערשטעהן, און עס וועט אלסדינג זיין רעכט. נאָר ווי אזוי טהוט מען דאָס אָפּ? ווי אזוי מאכט מען, אז איך זאָל קאָנען מיט איהר רעדען אונטער פיער אויגען חאָטש עטליכע מינוט? איך האָב מיר געבראָכען דערויף דעם קאָפּ, געבויעט זיעבעצעהן טויזענד פּלאַנען, איינער ערגער פון׳ם אנדערען, און זיעבעציג טויזענד פּאַנטאַזיעס, איינע נאַרישער פון דער אַנדערער. איך בין זיך מודה ומתודה, אז עס זענען מיר געקראָכען אין קאָפּ אזעלכע מיאוסע מחשבות, וואָס איך שעם זיך זיי איבערגעבען אויף פּאַפּיער, חאָטש ס׳איז שוין אַוועקגענאַנגען פון דעמאָלט־אָן א היבשע שטיק צייט. מיינט נישט, חלילה, אז איך האָב געוואָלט אומברענגען מיין קאָנ־קורענט, סמ׳ען דעם תלמיד מיינעם! לאָז גאָט אָפּהיטען אלע אידישע קינדער׳ פון אזעלכע מיאוסע מחשבות! איך האָב נאָר געבעטען גאָט, ער זאָל אזוי עפּים טהון א נס, אז מיין תלמיד זאָל פון זיך אליין ווערען קראַנק, זיך אַוועקלעגען און אָפּטראָגען זיך אויף יענער וועלט, אָפּריניגען מיר׳ דעם אָרט...

איך בין זיך מודה ומתודה, אז איך האָב געטראַכט פון דעם טאָג מיט נאַכט, אַרויסגעקוקט, אז מיין תלמיד זאָל חאָפּען ערגיץ א פערקיהלונג, זיך דערשוויצען און חאָפּען א ווינטעל, אַנהויבען הוסטען, אָדער ליגען אויף א היציגער שלאַפקייט, אָדער אויסגלי־טשען זיך אויפ׳ן גלייכען וועג, זיך ברעכען האַלז־און־נאָקען, אָדער אומגעהרען חאָפּען פון עמיצען א שטיין אין קאָפּ אריין, אָדער א משוגע׳נער הונד זאָל איהם בעפּאַלען, און עַר זאָל אראָפּ פונ׳ם זינען, אָדער א שטורעמווינד זאָל אויסרייסען אַ בּוים מיט׳ן ווּאָרצעל און אומוואַלגערען גלייך אויף איהם, אָדער איין אַנדער נס זאָל געשהען, — אבי ער זאָל מיר אָפּריניגען דעם פּלאַץ.

און בשעת מעשה האָט מיר געקלעהמט דאָס הארץ, וועה געטהאָן אויף איהם. נעבאַך איין אומשולדיגער נפש — פּאַר וואָס קומט דאָס איהם? פּאַר וואָס זאָל ער געהן אזוי יונג פון דער וועלט? און אין הארצען האָב איך איהם שוין בעווויינט, באמת בעווויינט, אָנגעשריבען אויף איהם א קלאָג־בריעף צו מיין געליעב־

רעדען פון׳ם טוידט! דו ווילסט וויסען יענעם גרויסען סוד? אוי, ניין, דו וועסט איהם ניט וויסען ביז עס וועט קומען די גליקליכע (אדער די אומגליקליכע) שעה פון זעהען זיך פאר דער חופה; דעמאלט וועסט דו געוואהרע ווערען פון אלסדינג... דערווייל זיי מיר געזונד, מיין טהייערע, מיין הייליגע, און שרייב מיר, שרייב מיר, שרייב מיר!

דיין אומגליקליכער גליקליכער, אדער דיין גליקליכער אומגליקליכער, וואס וואלט א בעלן געווען, די צייט זאל זיך זיהען און ציהען... אייביג און אייביג...

. . . . . .

דאם ניינטע קאפיטעל.

[דאם גרייטען זיך צו דער חתונה און מיינע נאכרישע חלומות].

דער וואס איז אמאל אליין געווען פערליבט חאטש א דריט־חלק פון דעם וואס איך — דער וועט פערשטעהן מיין הארץ, בשעת ס׳איז געקומען די גליקליכע אדער די אומגליקליכע צייט פון אונזער גרייטען זיך צו דער חתונה; און דער וואס האט געליינט מיט קאפ די פריהעריגע קאפיטלעך — דער וועט פערשטעהן מיין הארץ, בשעת מע האט אנגעמאסטען מיין תלמיד די חתונה־מלבושים, וואס מע האט איהם געניהט דריי וואכען בסדר. חבוט־הקבר איז נאר ניט אקעגען מיינע שמערצען; דער גיהנם — איז א גן־עדן אקעגען מיין גרויסען, גרויסען וועהטאג.

איהר רעבענט מסתמא: קנאה, שנאה? חלילה! איך האב געוואוסט נאנץ גוט, אז ליעב האט מען ניט מיין תלמיד, נאר מיך — מיך, דעם אמת׳ען מחבר פון די בריעף. איך האב געוואוסט נאנץ גוט, אז בשעת זעהען זיך וועל איך איהר בעדארפען נאר אנטפלעקען דעם סוד, יענעם הייליגען סוד, זאגען נאר איין ווארט, וועט

אזוי האָט ער זיך מיר אליין מודה געווען ניט איין מאל, חאָטש אין די אויגען האָט ער זיי נאָכגעגעבען, אז ער וועט שטארק־שטארק בענקען נאָך זיי, אז ער ווייסט גאָר ניט, ווי אזוי ער וועט דאָס גאָר איבערטראָגען אפילו.

— אָבער נאָך מיר וועסט דו בענקען? — האָב איך א פרעג געטהאָן מיין תלמיד.

— געווים! געווים! — האָט ער מיר געענטפערט און האָט מיך ארומגענומען גאָר פריינדליך. — דיך וועל איך נעמען מים זיך! מיר וועלען דאָרטען לעבען א גוטען טאָג. מיר וועלען שפּיעלען אין „דאָמקעס", געהן אין טהעאטער, איך וועל דיך ניט אָפּלאָזען פון זיך קיינמאל, קיינמאל ניט!

איך האָב געוואוסט, אז ס'איז א גרויסער ליגען.

געבאָרען, אויפגעוואכסען און אויפגעצויגען געוואָרען אויף שוא ושקר, האָט ער דאָ אויך געזאָגט א ליגען.

דאָס צעהנטע קאפּיטעל.

[ברוך הבא — געסט].

איך וועל קיינמאל ניט פערגעסען דאָס אויפנעמען מיט'ן כבוד, וואָס מע האָט אונז אָפּגעגעבען, אז מיר זענען געקומען אויף דער התונה. קורם כל האָט מען אונז ארויסגעשיקט א גרויסארטיגע קארעטע צום וואָקזאל און מע האָט אונז פערפיהרט אין זעהר א שענער שטוב, אָפּגעגעבען איטליכען בעזונדער איין אנדער חדר און מכבד געווען מיט דער גוטער קאווע מיט פוטערגעבעקס, און נאָכדעם מיט'ן שענעם אָנבייסען, פרישע פיינקוכענס מיט זענען געקומען אונז קאטשקעס, און מענשען — מענשען ווי מיסט זענען געקומען אונז מקבל פנים זיין, אָפּגעבען שלום, אלע מאל נייע פּארשוינען.

ביי מיר האָבען דאָ אלע מענשען אויסגעזוהען ווי מוראשקעס, געשעמערירט אין די אויגען, געזשומעט ווי די פליעגען. איך בין

טער און צו מיין טהייערער, אויסגעלאָזט מיט זעהר א טרייעריג ליעד. אינ׳ם ליעד בעווייז איך אין בעקלאָג גאנץ ערנסט מיין יונגען תלמיד, וואָס איז אוועק נעבאָך פאר דער צייט; די וועלט האָב איך געגליבען צו א בית־עולם און איהם צו א יונגען בוים. אויפ׳ן בוים —

שטעהט און קלאָגט, אוי וועה,
דער בית־עולם־סאָלאָוויי,
און די שטערען גיסען טרערען...

וואָס וויטער שטעהט — געדענק איך ניט.

און וויעדער חלומ׳ט זיך מיר אין דער פאנטאזיע, אז ס׳איז שוין צוועקגענגען א יאָהר נאָך זיין טוידט, און מיר ביידע, איך און מיין גליעבטע, זענען געקומען צו איהם אויף „קבר־אבות" א ביסעל זיך אויסווייזען, איהם געבראכט א מתנה פרישע שמעקענדיגע בלומען מיט א ליעד, וואָס לאָזט זיך אוים אזוי:

אויף דיין קבר די בלומען זאָלען בליהען,
אין גן־עדן דיין נשמה זאָל רוהען!...

אז בלומען אויף א קבר זאָלען בליהען — דאָס איז עפּים ניט אזוי מעגליך; נאָר אז מיין תלמיד האָט געבליהט, געבליהט, ווי א רויז — דאָס איז געווים. ער איז געוואָרען וואָס א טאָג געזינטער, דאָס פנים ליכטיגער, דאָס קלאָר־ווייסע לייב פערוואכסען מיט שמאלץ, און איז געווען צופריעדען, פרייליך, לעבעדיג און גליקליך — גליקליך נישט פון ליעבע, נאָר פון דעם, וואָס ער פאָהרט־אריבער אין א ניי אָרט, אין א גרויסער שטאָדט, צווישען נייע מענשען, און וועט נישט אָנקוקען מעהר זיינע אייגענע, וואָס האָבען זיך איהם צוגענעסען, געווען נמאס ווי דער טוידט.

און מע האָט אונז געגומען — ווער וויים איך ניט; און מע האָט אונז געפיהרט אונטער די הענד — וואוהין וויים איך ניט; און מע האָט צו אונז עפּים גערעדט, עפּים געזאָגט — וואָס וויים איך ניט. מיר האָט זיך געדרעהט דער קאָפּ, געשעמערירט אין די אויגען, געזשומעט אין די אויהערען, און דאָס הארץ, דאָס הארץ — טיק־טאק! טיק־טאק!

די כלי־זמר האָבען געשפּיעלט. עס האָט געווייגט א פּיעדעל, עס האָט געטערעלייקעט א טראָמייט. עס האָט געפּייפט א פּלייט, עס האָט געבראָבאנעט די קעסעל־פּויק — באם־באם־באם! און דאָס הארץ, דאָס הארץ — טיק־טאק! טיק־טאק!...

דאָס לעצטע קאָפּיטעל.

[דער „עפּילאָג" פון ראמאן].

צווישען אלע פּארשוינען, וואָס האָבען זיך ארומגעדרעהט און געשעמערירט פּאר מיינע אויגען, האָב איך בעמערקט איינעם, וואָס האָט זיך ארומגעדרעהט גלייך מיט מיר, ווי א ווילד־פרעמדער. דאָס איז געווען א יונגערמאן מיט ברילען און מיט לאנגע האָר, וואָס האָט געהאט אויף זיך נאָר איין ארבייט; זיין ארבייט איז געווען — אויף אלסרינג קוקען און אלסרינג זעהען, און ווי עס האָט אויסגעוויזען, האָט ער די ארבייט געטהאָן גאנץ געשמאק: ער האָט געהאלטען אין איין קוקען.

אז זיינע ברילען האָבען זיך אָפּגעשטעלט אויף מיר, האָט זיך מיר אויסגעווייזען, אז ער זעהט מיך דורך און דורך, אז ער זעהט מיין האָרץ, אז ער זעהט מיין סוד, מיין הייליגען־הייליגען סוד, און איך האָב אראָפּגעלאָזט די אויגען. איך האָב אָבער דערפיהלט אויף זיך די ברילען; איך האָב געפיהלט, אז ער הערט ניט אויף אויף מיר צו קוקען, און איך האָב ניט ווילענדיג אויפּגעהויבען די אויגען און האָב זיך וויעדער בענעגענט מיט זיינע ברילען, וואָס

געווען פערנומען מיט מיינע אייגענע מחשבות, מיט מיינע זעהר ניט פרייליכע געדאנקען: „ווי אזוי מאכט מען דאָ, איך זאָל זיך קאָנען מיט איהר זעהען? מי יודע, צי עס וועט מיר געראָטען? און וואָס וועט זיין, אז זי וועט געוואָהר ווערען פונ'ם הייליגען סוד? און טאָמער חלילה וחס...“ איך האָב נאָר מורא זאָגען וואָס... א שרעק! א שרעק!...

אין קעשענע איז ביי מיר געווען, נאָך פון דער היים ארויס־פאָהרענדיג, צוגעגריפן... שרעקט זיך נישט — ניט קיין פיסטאָליעט, חלילה, נאָר א בריעף צו „איהר“, א בריעף אויף דריי בויגען פאַפּיער, בעשריבען מיין ראָמאָן, ווי אזוי ער האָט זיך אָנגעהויבען, און מיין ביאָגראפיע אין קורצען. נאָר ווי אזוי גיט מען איהר איבער דעם בריעף? דורך וועמען? און וועז וועט זי צייט האָבען איהם איבערלייענען?

און די מחותנים מיט די מחותנת'טעם פון כלה'ס צד לויפען ארום הין און צוריק, ווי די פער'סמ'טע מייז, טרייבען די סאר־ווערס, זיי זאָלען זיך גרייטען צו דער חופה־וועטשערע, און טרייבען די שמשים, זיי זאָלען ברענגען די כלי־זמר מיט'ן רב, מע זאָל שטעלען די חופה וואָס פריהער, וואָרום חתן־כלה פאַסטען.

אז דער חתן האָט ניט געפאַסט — בין איך איין עדות; ער האָט ביי מיר אין ח'ד זעהר פיין איבערגעביסען מיט א האַלבער קאַטשקע, און געזאָגט האָט ער, אז ער פאַסט, בריה'ש אָנגעצויגען אויף זיך א פּנים פון א חתן, וואָס פאַסט און וואָס דער קאָפּ איז איהם פערטיעפט איז זעהר ערנסטע מחשבות.

געבאָרען, אויפגעוואַכסען און אויפגעצויגען געוואָרען אויף שוא ושקר, האָט ער דעם טאָג פון דער חופה אויך געזאָגט א ליגען.

און דערווייל זענען אָנגעקומען די כלי־זמר און מע האָט זיך אָנגעהויבען גרייטען צום בעדעקענס. ס'איז געווָארען נאָך א גרעסערער טומעל, ווי פריהער; אַלע האָבען געערדט, אַלע האָבען זיך געחאַפּט, אַלע האָבען זיך געמאַכט גלייך ווי מע טהוט עפּיס — „גיכער, גיכער! לאָז מען גיהן! קומט־קומט!“...

אקעגען דעם אנדערען, ווי אלטע בעלאנטע, און דער יונגערמאן מיט די ברילען — ער איז געווען דער כלה'ס א לעהרער — האָט מיר איבערגעגעבען אויף איהר אזעלכע זאכען, וואָס עס וואָלט געווען גלייבער און געזונטער פאר מיר, איך זאָל דאָס בעסער ניט וויסען...

— סטייטש, און איהרע בריעף? — האָב איך אויסגעשריגען. — אום גאָטעס ווילען, איהרע בריעף?!

דערהערט די דאָזיגע וועלטער, האָט דער יונגערמאן מיט די ברילען זיך געהאפט פאר'ן הארצען און האָט אָנגעהויבען צו לאכען און צו קאטשען זיך פאר געלעכטער.

— איהרע בריעף? חא־חא־חא! איהרע בריעף! אוי, איך וועל דאָס נישט אויסהאלטען — א י ה ר ע בריעף!

— וועמענ'ס דען בריעף זענען דאָס?

— איהרע? חא־חא־חא! איהרע בריעף? מיינע! חא־חא־חא, מיינע בריעף! מיינע! מיינע!! מיינע!!!

איך האָב געמיינט, אז דער יונגערמאן איז נאָר אראָפ פון זינען און ער וועט דעם שלאָג בעקומען. ער האָט מיך געהאפט פאר ביידע הענד, מיך געגומען דרעהען איבער'ן שטוב, מיך געשלאָגען אין די פלייצעס און ניט אויפגעהערט צו לאכען:

— איהרע, חא־חא־חא! איהרע בריעף!??

עס האָט זיך אייך וועז געווען א זיסער חלום: א פאלאץ א שענער, גוטע מאכלים, די בעסטע וויינען, פרישע פירות, נאָר־וואָס פונ'ם בוים, א ריח פון בשמים, א גן־עדן... און איינע עפּים א „זי" אינ'ם געשטאלט פון א פרינצעסין מיט גילדענע בעזילבערטע האָר... און איהר שוועבט, ניט איהר געהט, און איהר פליהט־פליהט אלץ העכער־העכער, גלייך אין הימעל אריין... פלוצים הערט איהר א פייפען, וואָס געהט פון א וואלד ארויס — פי־וי־ט! און א פאטש פון פליגלען און א משונה־מאדנע געלעכטער „חא־חא", וואָס צעטראָגט זיך איבער'ן גאנצען וואלד און לאָזט זיך אוים מיט א לאנגען געהנויז — אאאי!!! פאר אייערע אויגען איז א טיעפער

האָבען געקוקט מיר אינוועניג אין הארצען אריין און געצויגען מיך צו זיך, ווי א מאגנעט.

איך ווייס ניט, ווי אזוי דאָס איז געוואָרען, נאָר איך און דער יונגערמאן מיט די ברילַען זענען געשטאנען נאָהענט אייניער נעבען דעם אַנדערען און האָבען גערעדט, געוועהנלַיך פון דער חתונה, פונ׳ם בעדעקענס און פון חתן־כלה.

דעם חתן האָבען ביידע מחותנים צוגעפיהרט אונטער די הענד צו דער כלה, און די כלה איז געזעסען אין מיטען, שטוב אויף א בענקַל מיט צעלַאָזטע האָר, דאָס פנים פערשטעלט מיט ביידע הענד — אפנים, זי האָט געווויינט. די כלי־זמר האָבען געשפּיעלט. עם האָט געווויינט א פיערעל, עם האָט געטערעלַייקעט א טראָמייט, עם האָט געפייפט א פלייט, עם האָט געבאראָבאַנעט די קעסעל־פויק — באָם־באָם־באָם! און דאָס האָרץ — טיק־טאק! טיק־טאק!

„אָט־אָט — האָב איך מיר געטראכט — אָט־אָט, נאָך א מינוט, נאָך א מינוט — און אלץ איז פערפאלען!"...

— א טעלַעצע! — רופט זיך אָן צו מיר פלוצים דער יונגער־מאן מיט די ברילַען גלַייך אין די אויהערען אריין.

— וואו איז א טעלַעצע? — פרעג איך איהם און קוק זיך ארום אויף אלע זייטען.

— אָט זיצט זי דאָך! — מאכט ער צו מיר און בעווייזט מיר מיט די ברילַען אויף דער כלה.

ער האָט דערזעהען נאָך מיין פנים, אז איך בין שטאַרק פער׳־חדוש׳ט, מאכט ער צו מיר שטילַערהייד אויפ׳ן אויהער:

— א קאלַב, א בהמה, א גלאָטע. א כשר׳ע בהמה! קיין צלם פאר קיין אלף, און א מרשעת דערצו! און נעמט אזא פיינעם חתן! איהר זענט, דאכט זיך, זיין לַעהרער?

איך ווייס ניט, צי ער האָט מיר אוועקגערופען, צי איך האָב איהם אוועקגערופען, צי מיר האָבען זיך ביידע אוועקגערופען אויף א זייט, נאָר אין צוויי מינוט ארום זענען מיר געזעסען אייניער

צוויי אַנטיסעמיטען

ערצעהלונג.

געשריבען אין יאָהר 1905.

אָפגרונד, אט־אט פאלט איהר ארָאפ. איהר טהוט א ציטער און האפט זיך אויף מיט א קאָפוועהטיג און קאָנט לאנג נישט קומען צו זיך...

דעם דאָזיגען זיסען חלום האָב איך איבערגעלעבט אין דער מינוט, וואָס דער יונגערמאן מיט די בריליען איז געשטאנען איבער מיר און האָט ניט אויפגעהערט צו לאכען פון מיינע בריף און אויסרעכענען די מעלות פון מיין געליעבטע... ער האָט געלאכט, און מיר האָט זיך געטריפט בלוט, א טראָפען נאָך א טראָפען, און געפאלען אויף מיין פערוואונדעט הארץ, אויף מיין פער'סמ'טע נשמה.

און דאָרט אין זאל האָבען געשפיעלט די כלי־זמר. די פיעדעל האָט געווויינט, די טרומייט האָט געטערעליקעט, די פלייט האָט געפייפט, דער באס האָט געברומט, די קעסעל־פויק האָט געבאראַבאנעט — באם! באם! באם! און דאָס הארץ — דאָס הארץ איז מיר געווען פוסט און לעדיג, אויף דער נשמה וויסט און פינסטער, חושך, חושך אין אלע ווינקעלעך.

צוויי אַנטיסעמיטען

א.

מאַקס בערליאַנט איז אַ גערויכערטע ליולקע. ער פאָהרט פון לאָדז קיין מאָסקווע און פון מאָסקווע קיין לאָדז עטליכע מאָל אין זאָהר. ער איז בעקאַנט מיט אַלע בופעטשיקעס אויף די וואָקזאַלען, אויסגעבונדען מיט אַלע קאָנדוקטאָרען, געווען שוין אין די טיעפע גובערניעס, דאָרט וואו אַ איד טאָר נישט זיין מעהר ווי פיער און צוואַנציג שעה, געשוויצט אין אַלע אוטשאַסטקעס, אויסגעשטאַנען אונמערוועגענס ענוג בזיונות, ניט איין מאָל זיך געערגערט, אָפּגעגעסען דאָס האַרץ — און אַלץ איבער'ן אידענטום. דאָס הייסט, ניט איבער דעם, וואָס ס'איז פאַרהאַן אַ אידענטום, נאָר דערפאַר, זואָס ער אַליין איז, ניט אויסגערעדט זאָל זיין, אַ איד; און ניט אַזוי דערפאַר נאָך, וואָס ער איז אַ איד, ווי דערפאַר, וואָס ער האָט, מחילה, אַ אידיש אויסזעהען. אָט דער צלם אלקים — אוי, דער צלם אלקים! אויגען שוואַרצע, גלאַנצענדיגע, האָר אויך שוואַרצע, גלאַנצענדיגע — אמת'ע סעמיטישע האָר; איין אויסשפּראַך אַ גע־הרג'עטע, איין עכטע אַ אידישע, מיט אַ חי"ש, און דערצו אַ נאָז — אוי, אַ נאָז!

און ווי אויף צו־להכעיס, איז אונזער העלד בעשטראָפט מיט אַ מין פּראָפעסיע (ער איז אַ קאָמיוואיאַזשער), וואָס ער מוז זיך אַרומפיהרען מיט דער נאָז איבער דער וועלט, און דוקא רעדען, און דוקא אַ סך רעדען — מע זאָל איהם זעהען, הייסט עס, און מע זאָל איהם הערען. קורץ — ס'איז אויף איהם אַ רחמנות.

להכעיס, האָט מען איהם פונקט אין יענער צייט, וואָס נאָך קישי־נעוו, ארויסגעשיקט אהין, אין יענע מקומות, קיין בעסאראביע, און ער האָט געפיהלט, אז דאָ הויבט זיך אָן פאר איהם א נייער גיהנום. קאָרג האָט ער זיך אָנגעהערט פון די דאָזיגע שענע מעשיות דאָרט ביי זיך אין דער היים? קאָרג האָט איהם געקאָכט דאָס האָרץ, פערלאָפען מיט בלוט, אויף די רציחות, וואָס מע האָט אזעלכם ניט געהערט אויף דער גאנצער וועלט? ער וועט דען פער־געסען יענעם טאָג, בשעת איינמאָל אין שוהל האָט מען געמאכט איין „אל־מלא־רחמים" אויף די „הרוגי־קישינעוו"? אלטע אידען האָבען דעמאָלט געווויינט, וווייבער זענען געפאָלען חלשות...

געווים האָט זיך אייך געטראָפען א מאָל פאָהרען אין באהן פערביי איין אָרט פון א „קאטאסטראָפע". איהר וווייסט טאקי גאנץ גוט, אז איהר קאָנט זיצען רוהיג: נאָך א מאָל אזא אומ־גליק, א קאטאסטראָפע, אויף דעם זעלבען אָרט וועט זיך ניט טרע־פען. נאָר איהר דערמאָנט זיך, אז אט־א־דאָ האָבען נישט לאָנג געקאטשעט זיך באָרג־אַראָפ איין וואגאָן נאָכ'ן אנדערען, און דאָ האָבען מענשען געלעגט דעם קאָפ, דאָ האָבען געטרישטשעט ביינער, גערונען בלוט, געשפריצט מאָרך — איהר זענט זיך מחיה, אז איהר פאָהרט אריבער דאָם אָרט בשלום...

מאָקם האָט געוואוסט, אז דאָ, אין די מקומות, וועלען זיין א סך דבורים, מיט מימרות, מיט מעשיות, מיט זיפצען, מיט קרעכ־צען פון אייגענע, און אָנצוהערענישען מיט שטעכווערטלעך פון פרעמדע; און וואָס נעהענטער ער איז געווען צו יענע מקומות, האָט ער אלץ מעהר געווכט מיטלען, ווי אזוי צו אנטלויפען, אוים־בעהאלטען זיך פון זיך אלין...

געקומען שוין גאָר נאָהענט, האָט ער תחילת געוואָלט בלייבען זיצען אין וואגאָן איינער אלין. נאכדעם האָט ער זיך בערעכענט און איז דוקא אראָפגעשפרונגען מיט נאָך פאסאושירען אויפ'ן וואקזאל, דוקא צוגעגאנגען צום בופעט מיט א בריייטקייט, ווי א מענש, וואָס ס'איז איהם שטארק אויפגעלעגט אויפ'ן הארצען, דוקא

אמת, אונזער העלד האָט זיך נוקם געווען אין דער בּאָרד. אָנגעטהאָן זיך און אויסגעפוצט, טאקי נאָר ווי א כלה, פערדרעהט די וואָנסעם ארויף, זיך פערלאָזט א לאנגען נאָגעל און געטראָגען א שניפּס „אשר לא שניפּסו אבותינו", זיך געוואוינט צו די מאכלים וואָס אויפ'ן וואקזאל, אויסגעלאזט זיין גאנץ ביטער האַרץ צום דבר־אחר (ס'וואָלְ איהם אָנגעהן, דעם חזיר, האָטש האלב, וואָס מאקם האָט איהם געווינשעוועט, בשעת ער האָט איהם פערזוכט צום ערשטען מאָל!), און וואָס טויג אייך גרויס? ער האָט זיך אייגעשטעלט דאָס לעבען און האָט אָנגעהויבען עסען ראקעס.

פאר וואָס זאָג איך „ער האָט זיך אייגעשטעלט דאָס לעבען"? וויל אייערע שונאים זאָלען אזוי וויסען פון זייער נאָז, ווי מאקם בערליאנט האָט אפילו אָנגעהויבען צו וויסען, ווי אזוי מען איז זיך נוהג מיט ראקעס: צי מע שניידט זיי מיט א מעסער? צי מע שטעכט זיי מיט א גאָפּל? צי מע עסט זיי גאנצערהייט?

און פון דעסטוועגען, נאָך די אלע גליקען, קאָן זיך מאקם בערליאנט ניט אויסבעהאלטען מיט זיין אידישקייט — ניט פון אייגענע, ניט פון פרעמדע. מע דערקענט איהם, ווי א בייזען שילינגער, פונקט אזוי ווי דעם פערשאָלטענעם קין, און מע גיט איהם צו וויסען אויף יעדען טריט און שריט, ווערט ער איז און וואָס ער איז. קורץ — ס'איז אויף איהם א גאָט'ס רחמנות!

ב.

נאָר אויב מאקם בערליאנט איז געווען אזוי אומגליקליכער מענש ביז קישינעוו, איז נאָך קישינעוו ניט געווען צו איהם קיין גלייכען. טראָגען אין זיך טיף אין הארצען א גרויסען וועהטיג און שעמען זיך מיט איהם — דאָס איז א מין גיהנום, וואָס נאָר דער קאָן איהם פערשטעהן, ווער עס פיהלט איהם. מאקם האָט זיך געשעמט מיט קישינעוו, גלייך ווי דאָס וואָלט געווען זיין קישינעוו... און טאקי עפּים נאָר ווי אויף צו־

„וואָס וועט זיך, אַשטייגער, קלעהרען אַ איד, למשל, אַז ער וועט צוגעהן און דערזעהען אַ מענשען ליגען אויסגעצויגען און איבערגעדעקט מיט אַ „בעסאַראַבער"? געווים וועט שוין קיינעם ניט קומען אויף די גערַאַנקען, אַז דאָ ליגט אַ איד... אַ אידעע, כלעבען, אַ טהייער מיטל אויף פּטור צו וועלען פון אידען און בלייבען אַקעגען נאַכט אויסגעצויגען איינער אַליין, ווי אַ שרה, אויף אַ גאַנצער באַנק"...

אַזוי האָט זיך געטראַכט אונזער העלד, און בכדי ס'זאָל שוין טאַקי קיין בן־אָדם ניט וויסען, וועל דאָ ליגט, האָט ער זיך איבער־געדעקט מיט'ן „בעסאַראַבער" איבער'ן פּנים, פּערשטעלט די נאָז אויך, מיט די אויגען, מיט די האָר, מיט'ן גאַנצען צלם־אלקים, און ער האָט זיך פאַרגעשטעלט אַ בילד, ווי אזוי ביינאַכט קריכט אַ איד מיט אַ סך פּעקלעך אין וואַגאָן אַריין, זוכט נעבאַך איין אָרט אויף צו זעצען זיך, דערזעהט ער, עס ליגט אַ פּאַרשוין מיט אַ נומער „בעסאַראַבער" איבערגעדעקט — געווים אַ פּריץ, און געווים אַ רשע איין אַנטיסעמיט, און אפשר טאַקי קרושעוואַן אַליין — שפּרינגט ער אודאי נעבאַך אָפּ, דער איד מיט די פּעקלעך, שפּייט־אוים דריי מאָל, און ער, מאַקס, בלייבט אַליין, איינער אַליין, ווי אַ גראָף, איבער דער גאַנצער באַנק. חא־חא־חא, כלע־בען, אַ טהייער מיטל, נאָך בעסער ווי אַ מענש זאָל פלוצים אין וואַגאָן בעקומען די חאָלערע!...

דער דאָזיגער פּלאָן געפעלט אונזער מאַקסען אזוי שטאַרק, אַז לינעגדיג אונטער'ן „בעסאַראַבער", צעלאַכט ער זיך אוש, און אַ מענש, דאַרפט איהר וויסען, אז ער האָט איבערגעביסען, פער־טרונקען מיט אַ גלעזל ביער, פערוויכערט אַ ציגאַר און ליגט אַקעגען נאַכט אין וואַגאָן איינער אַליין אויף אַ גאַנצער באַנק, אויסגעצויגען ווי אַ גראָף, איז איהם גוט צו לאַכען...

שאַט, לאָז זיין שטיל. אונזער העלד מאַקס בערלינאַט, דער קאָמיוואָיאַזשער, וואָס פאָהרט פון לאָדז קיין מאָסקווע און פון

געמאכט א שנעפּסל, פּערביסען מיט די אלע גוטע זאכען, וואָס א איד טאָר ניט, פּערטרונקען מיט א גלעזל ביער, פּערדויכערט א ציגאָר און איז צוגענאַנגען צו דער שאָפע, וואו מע פּערקויפט ביכער און צייטונגען, און דערזעהען ליגען דאָס געוויסע שענע אַנטיסעמיטישע בלאַט פון׳ם גענוויסען שענעם אַנטיסעמיט קרושעוואַן מיט׳ן גענוויסען שענעם נאָמען „בעסאַרא בעץ". דאָרט, אין יענע מקומות, דאַרפט איהר וויסען, וואו עס באַקט זיך דאָס דאָזיגע שענע בלאַט, ליגט זיך עס גאַנץ רוהיג: קיינער נעמט דאָס ניט אין האַנד אַריין; די דאָרטיגע אידען נעמען דאָס ניט, ווייל ס׳איז „מוקצה מחמת מיאוס", און ניט־אידען האָט זיך עס שוין צוגענעמען. ליגט זיך עס דערפאָר בשלום אין שאָפע און דערמאַנט נאָר דעם עולם, אז ס׳איז פּאַרהאַן אויף דער וועלט איינער א קרושעוואַן, וואָס רוהט נישט, וואָס שלאָפט ניט און וואָס זוכט מיטלען, ווי אזוי צו בעהיטען און בעוואָהרענען און בעשירמען די וועלט פון דער געפּעהרליכער קרענק, וואָס מע רופט זי „אידישקייט".

מאָקם בערלינאַנט איז געווען דער אייניציגער, וואָס איז צוגענאַנגען צו דער שאָפע און האָט זיך געהייסען געבען א נומער „בעסאַראַבע״. צולייב וואָס, למשל? אפשר צולייב דעם אייגענעם טעם, וואָס ער האָט זיך געהייסען דערלאַנגען ראָקעם? און אפשר האָט ער טאקי געוואָלט זעהען, וואָס שרייבט עפּים אזא כלב שבכלבים וועגען אידען? ס׳איז א סברה, זאָגט מען, אז דאָס רוב אַנטיסעמיטישע בלעטער לייענען סעמיטען, דאָס הייסט, מיר אַליין טאקי מיט אונזער כבוד... די בעלי־בתים פון די בלעטער ווייסען דאָס גאַנץ גוט און געהען מיט דעם גאַנג, אז „דער איד איז טריפה און דער גראָשען איז כשר"...

בקיצור, אונזער מאָקם האָט געהאַנדלט א נומער „בעסאַראַבע״, אַריינגענאַנגען מיט איהם אין וואַגאָן אַריין, אויסגעצויגען זיך איבער דער באַנק און איבערגעדעקט זיך מיט׳ן בלאַט, ווי מע דעקט זיך איבער, למשל, מיט א קאָלדרע אָדער מיט א פּלעד, און בשעת מעשה איז איהם דורכגעפלויגען א מחשבה:

מיר לאָזען שלאָפען אונזערע ביידע „בעסאַראַבצעם", א באַנק קעגען א באַנק; מיר ווילען בעקאַנט מאַכען דעם לעזער מיט דעם צווייטען פּאַרשוין, וועלכער איז אוך אַ ס ער איז.

ער איז א ענגערל... ניט קיין ענגערל פון דער מלחמה אוך ניט קיין ענגערל־גובערנאַטאָר, נאָר א ענגערל־אינספּעקטאָר, איין אַגענט, הייסט דאָס, פון א געזעלשאפט. הייסען הייסט ער ג י ע מ ט ש י ק, דער נאָמען זיינער איז חיים, נאָר שרייבען שרייבט ער זיך אַלבערט, אוך רופען רופט מען איהם פּעטי.

אין פּלוג, קומט דאָך אוים אפילו א ביסעל ווילדליך: מילא, אז פון חיים וואַכסט־אוים איין אַלבערט — פערשטעהט זיך נאָך; וואָרום למאי ווי אַזוי ווערד ביי אונז פון וועלוועל „וולאַדימיר", פון ישראל „איסידאָר" אוך פון אברהם „אוואַקום"? נאָר ווי אַזוי איז דאָס געוואָרען פון חיים „פּעטי"? מוז מען זיך, אַלזא, אַרייני־לאָזען א ביסעל אין חקירה, זיך פערטיעפען אין חכמת הלשון אוך געהן מיט'ן שכל־הישר: ראשית חכמה, וואַרפען מיר אַרויס די חית פונ'ם „חיים". נאָכדעם בעטען מיר מחילה די צוויי „יוד'ען" מיט דער „מם" — בלייבט שוין נאָר איבער די „אלף" אליין. שטעלען מיר צו צו דער „אלף" נישט מעהר ווי א „למד" מיט א „בית" מיט איין „עין" מיט א „ריש" מיט א „טית" — מאַכט דאָס ניט אַלבערט? נו, אוך פון אַלבערט ווערד שוין במילא אַלבערטי, בערטי, בעטי, פּעטי. Sic transit gloria mundi — אָט אַזוי, הייסט דאָס, ווערד פון א קאַטשקע איין אינדיק.

בקיצור, אונזער פּאַרשוין הייסט פּ ע ט י נ י ע מ ט ש י ק אוך איז א ענגערל־אינספּעקטאָר אוך פאָהרט־אוים די וועלט, ווי מאַקס בערליאַנט; נאָר ער איז בטבע שוין נאָר איין אַנדער מין נפש: א לעבעדיגער, א פרייליכער, א בערעדוודיגער. אוך חאָטש ער הייסט פּעטי אוך איז א ענגערל־אינספּעקטאָר, פון דעסטוועגען איז ער א איד גלייך מיט אַלע אידען, אוך האָט ליעב א אידען, ליעב צו דערצעהלען מעשׂיות אוך אַנעקדאָטען פון אידען

מאסקווע קיין לאָדז, ליגט איינער אליין אויף א באנק, צוגעדעקט מיט א נומער „בעסאראבער", און חאפט א דרימעל. לאָמיר איהם ניט שטעהרן.

ג.

מאקס בערליאנט איז טאקי א איד א חכם, נאָר היינטיגס מאל האָט ער דוקא נישט געטראָפען. ס'איז טאקי אריינגעקומען אין וואגאן א פּאַרשוין, א גראָבער, א געוונדער, א פּאַרסאָפּעטער, מיט עטליכע טשעמאָדאנעס, איז טאקי צוגעגאנגען צו מאקסען, טאקי בעטראכט איהם, ווי ער ליגט דאָס איבערגעדעקט מיט א נומער „בעסאראבער", נאָר ער האָט ניט אויסגעשפּיגען דריי מאל און איז ניט אָפּגעשפּרונגען. ער איז נאָר געשטאנען און האָט בעטראכט דעם דאָזיגען נפש, דעם אנטיסעמיט מיט דער סעמיטישער נאָז (בשעת שלאָפען האָט זיך דאָס בלאָט א ביסל אראָפּגעגליטשט, און די הרפה, די נאָז הייסט עס, האָט זיך אנטפּלעקט און ארויסבעווייזען ביי אונזער העלד מיט איהר גאנצען פּראכט און גלאנץ).

געשטאנען עטליכע מינוט מיט א שמייכל אויף די ליפּען און אוועקגעלעגט די טשעמאָדאנעס אויף דער צווייטער באנק, וואס אקענען מאקסען, האָט זיך אונזער נייער פּאַרשוין ארויסגעחאפּט אויף א פּאָר מינוט אויפ'ן וואקזאל, אריינגעקומען צוריק אויך מיט א נומער „בעסאראבער", אויפּגעבונדען א טשעמאָדאן, ארויסבעקומען פון דאָרטען א קישעלע מיט א קאַלדרע, מיט א פּאָר שטעקיך, מיט א פּלעשעל אַרעקאַלאָן, זיך געמאכט גאנץ היימיש, אויסגעצויגען זיך איבער דער באנק און איבערגעדעקט זיך מיט'ן „בעסאראבער", פונקט אזוי ווי אונזער מאקס בערליאנט, געלעגען און גערויכערט, געקוקט אויף מאקסען און געשמייכעלט, צוגעמאכט פריהער איין אויג, נאָכדעם דאָס אנדערע, אנגעהויבען פּאוואָלינקע דרימלען.

ד.

מאקס בערליאנט האט געהאט א שווערע נאכט... אפנים, עס האבען אין איהם געערדט די מאכלים, ווען ער האט געהאפט אויפ'ן וואקזאל, מחמת עס האבען זיך איהם געפלאנטעט משונה־מאדנע ווילדע חלומות. למשל, עס האט זיך איהם געדאכט, אז ער איז ניט מאקס בערליאנט — אז ער איז גאר קרושעוואן, דער רעדאקטאר פון „בעסאראבער", און אז ער פאהרט ניט אין וואגאן, נאר רייטענדיג אויף א דבר־אחר, און א ראק, א רויטער ראק, א געקאכטער, ווינקט צו איהם מיט די הערנער, און עס הערט זיך פון ערגיץ א געווין: „קי־שי־נעוו!"... און ווי עפים א ווינטל בלאזט איהם אין די אויהערען, און ער הערט א שטלעשטשען פון בלעטער אדער פון ווייבערשע קליידלעך, און ער ווייל עפענען איין אויג און קאן ניט, און ער טאפט זיך ביי דער נאז — נישטא קיין נאז, קיין סימן פון קיין נאז; אויפ'ן ארט פון דער נאז טאפט ער אן א „בעסאראבער", און ער ווייסט ניט וואו ער איז. ער ווייל זיך ריהרען און קאן נישט. ער פיהלט, אז דאס איז א חלום, נאר ער קאן נישט גובר זיין דעם שלאף, ער קאן נישט געווינטיגען אויף זיך, ער קאן נישט! ער ליגט און ליידט נעבאך גרויסע יסורים, ער איז ווי אין דער הינהער־פלעט. ער פיהלט, אז עס געהען איהם אוים די כחות. נעמט ער זיך אן מיט'ן לעצטען ביסעל קראפט און לאזט־ארוים א שטילען קרעכץ, וואס נאר ער אליין קאן איהם הארכען, און עפענט־אויף א שטיקעל אויג, קוים־קוים וואס ער זעהט, און ער דערזעהט א שטראהל פון א ליכט און א געשטאלט פון א מענשען, וואס ליגט אויסגעצויגען אקעגען איהם, אויך איינער אליין, ווי ער, אויף א גאנצער באנק, און אויך איבערגערעקט, ווי ער, מיט א נומער „בעסאראבער", — און אונזער מאקס ווערד נבהל ונשתומם: עס מאהלט זיך איהם אוים, אז דאס זעהט ער טאקי זיך אליין אויסגעצויגען אויף יענער באנק, און

פעטי ניעמטשיק מיט זיינע אנעקדאָטען האָט א שם אויף דער וועלט. איין שטיקל חסרון, וואָס וואו ערגיץ איין אנעקדאָט, האָט זיך עס, זאָגט ער, געטראָפען מיט איהם אליין טאקי, און בשעת מעשה שוועהרט ער אייך אָפּ מיט כל השבועות שבעולם, און אלע כאָל טרעפט זיך מיט איהם דער אנעקדאָט אין איין אנדער אָרט; ער פערגעסט פון איין מאָל צום אנדערן. די משמעות, אז פעטי ניעמטשיק, דער גענעראל־אינספעקטאָר, איז א ביסל גענאַפט אויף דער עברי, דאָס הייסט, ער איז א שטיקל בעל־מגזם, אָדער, ווי מע רופט דאָס אין אונזערע קאָנטען, ער איז, מחילה, א ליגנער. האָט קיין פּראָיבל נישט, וואָס מיר דריקען זיך אויס אזוי גראָב; עס וואָלט, אייגענטליך, געווען נענוג, מיר זאָלען זאָגען אויף איהם, אז ער איז אין אָגענט, און וואָס איין אָגענט איז — ווייסט איהר דאָך אליין...

אריינגעקומען אין וואָגאָן און דערזעהען אונזער מאָקס בערליאָנט ליגען אויסגעצויגען אויף דער באַנק, איבערגעדעקט מיט א נומער „בעסאראבעץ", און דערקענט נאָך דער נאָז, אז דער פּאַרשוין איז קיין שום מחותן ניט מיט קרושעוואָגען און מיט זיין שענעם „בעסאראבעץ", איז די ערשטע מחשבה זיינע געווען:

— איין אנעקדאָט!... א נייער אנעקדאָט!... ער וועט שוין האָבען, מיט גאָט'ס הילף, וואָס צו דערצעהלען און דערצעהלען!

און פעטי ניעמטשיק האָט זיך אראָפּגעחאַפּט אויפ'ן וואָק־זאל, האָט זיך בעוואָהרענט אויך מיט א נומער „בעסאראבעץ" און האָט זיך אוועקגעלענט אקעגען מאקסען — זעהען וואָס וועט דאָ זיין? — און איז אויך אנשלאָפען געוואָרען...

אצינד לאָזען מיר איבער דעם „בעסאראבעץ" נומער צווייי, דאָס הייסט, דעם גענעראל־אינספעקטאָר פעטי ניעמטשיק, און קעהרען זיך אום צוריק צום „בעסאראבעץ" נומער איינס, דאָס הייסט, צום קאָמיוואָיאזשער מאָקס בערליאָנט.

זעצען זיך אוועק פֿאוואַלינקע אונזערע ביידע אַנטיסעמיטען, וואַרפען־אַראָפּ פון זיך די „בעסאַראַבצעס" און לאָזען־אויס ביידע דעם בעקאַנטען אידישען מאָטיוו פון׳ם בעקאַנטען אידישען ליעדעל, שוין נישט מיט קיין פייפען, נאָר מיט וועדטער ממש:

„און דער רבי לעהרענט
מיט די קינדערלעך
דעם אלף־בית!"...

ער קאָן בשום אופן נישט פערשטעהן דעם שכל, ווי קומט ער, מאקם, אהין, אויף יענער באנק? און ווי אזוי זעהט דאָס א מענש זיך אליין אהן א שפיגעל?... ער פיהלט, אז אייגציג־ווייז שטעלען זיך איהם די האָר קאָפויר...

ביסלעכווייז, ביסלעכווייז הויבט־אָן אונזער מאקם קומען צו די געדאנקען און פערשטעהן, אז יענער, וואָס ליגט דאָרט אויף יענער באנק, איז ניט ער, מאקם, נאָר איין אנדערער. איז איהם אבער קשה: פון וואנען האָט זיך געקומען אהער דער דאָזיגער פּארשוין, און גראָד אקעגען איהם, און גראָד מיט א „בעסאראבעץ"?

אונזער מאקם האָט קיין צייט ניט וואַרטען ביז טאָג, און עס ווילט זיך איהם טרעפען דאָס רעטעניש וואָס גיכער, און טאקי שוין, און טאקי באלד; און ער טהוט זיך א ריהר און הויבט־אָן צו שעלעשטשען מיט'ן בלאָט, און ער דערהערט, אז יענער פּאר־שוין, וואָס אויף יענער באנק, טהוט זיך אויך א ריהר און שעלעש־טשעט אויך מיט'ן בלאָט. בלייבט ער שטיל און קוקט זיך איין נאָך שטאַרקער, און דערזעהט, ווי יענער פּארשוין, וואָס אויף יענער באנק, קוקט אויף איהם מיט א האלבען שמייכעל. און אונזערע ביידע „בעסאראבצעס" ליגען איינס אקעגען דאָס אנ־דערע, און קוקען איינס אויפ'ס אנדערע, און מע שווייגט. ביידע אנטיסעמיטען חלש'ען, געהען־אויס וויסען, וועט מע איז; נאָר מע האלט זיך איין מיט אלע כחות און מע שווייגט. פאלט פּעטי אויף א שכל און הויבט־אָן אויסצופייפען שטיל־ערהייד א בע־קאנטען אידישען מאָטיוו פון א בעקאנט אידיש ליעדעל:

„אויפ'ן פּריפּעטשיק ברענט א פייערעל"...

און מאקם האלט איהם אונטער אויך שטיל און אויך מיט א פייפען:

„און אין שטוב איז היים"...

אפגעשלאגענע הושענות

געשריבען אין יאהר 1905.

אָפּגעשלאָגענע הושענות

א.

איסר דער שמש.

I

דערמאָן איך מיך אָן איסר דעם שמש, שטעלט זיך מיר פאָר אין דער פאַנטאַזיע א מין אלכסנדר מוקדון, א נאַפּאָלעאָן באָנאַפּארט, וכדומה אזעלכע בילדער, גבורים פון דער היסטאָריע...

א קלייניגקייט איסר? א מענש, וואָס פיהרט די גאַנצע שוהל מיט אלע בעלי־בתים ביי דער נאָז. א מענש, וואָס האלט דאָס גאַנצע שטערטעל ביי זיך אין בוזעם. א מענש, וואָס דיעט ביי אלעמען און געוועלטיגט אויף אלעמען. א מענש, וואָס איז יעדען אונטערוואָרפען און האָט פאר קיינעם קיין מורא ניט. א מענש, וואָס האָט א בייזען קוק, מוראַ'דיגע ברעמען, א מעשענע באָרד, א געזונדען קולאַק מיט א לאַנגען שטעקען. א וועלט אויסצורעדען איסר!

ווער האָט געמאַכט איסר'ען פאר א איסר? פרעגט מיך עפּים גרינגערס. פאַרהאַן טיפען, וואָס מע קאָן זיי אָנרופען: „פערגליווערטע", „שטעהענדיגע", דאָס היימט, אזעלכע, וואָס ריהרען זיך ניט פונ'ם אָרט: אָט אזוי ווי איהר האָט זיי געזעהן דאָס ערשטע מאָל, אזוי זענען זיי געבליבען ווי אויף אייביג.

דאַרפען האָבען דאָס נייעניעהריגע קדחת!..." און מיר האָבען טאַקי געציטערט, טאַקי געהאַט דאָס נייעניעהריגע קדחת.

וואָס האָבען מיר מורא געהאַט, פרעגט איהר? אַנו, פֿרובט, אדרבה, האָט ניט מורא, אז מע טהוט אייך א נעם פּאַר'ן אויהער און מע פיהרט אייך צו צו דער טהיר און מע גיט אייך האַלז־און־נאַקען און מע זאָגט אייך:

— אהיים, ממזרים, א רוח אין אייער פּאָטער און מוטער אריין!

איהר וועט זיך אפשר קלאָגען אויף איהם פּאַר דער מאַמען? נו, אדרבה, פֿרובט! וואָס וועט זיין, ווילט איהר וויסען? אָט וועל איך אייך זאָגען וואָס ס'וועט זיין: איהר וועט קומען אהיים און בעווייזען דער מאַמען אייַן אָנגערייסענעם אויהער; וועט די מאַמע אָנפאַלען אויפ'ן טאַטען מיט א גוואַלד: „זעה־נאָר, זעה דעם בן־יחיד דיינעם, ווי דער רוצח דער גזלן האָט איהם אָנגעריסען אַיין אויהער!" וועט אייך דער טאַטע נעמען פּאַר א הענטעל און וועט אייך ברענגען אין שוהל אריין און צופיהרען גלייך צו איסר דעם שמש, ווי אייַנער רעדט: „נאַט, זעהט וואָס איהר האָט געטהאָן מיט מיין בן־יחיד, איהר האָט דאָך איהם שיער־שיער ניט אָפּגעריסען אַיין אויהער". וועט איסר געבען א הוק אויפן טאַטען: „געהט אייך געזונטערהייט מיט אייערע ממזרים!" (איהר הערט? א בן־יחיד איז ביי איהם אויך „ממזרים"!). און דער טאַטע וואָס וועט טהון? דער טאַטע וועט אָנרוקען דאָס היטעל און וועט געהן אהיים. וועט איהם די מאַמע פרעגען: „נו?" וועט איהר דער טאַטע זאָגען: „איך האָב דאָס איהם מכבד געווען, אָט דעם המן הרשע! וואָס נאָך האָב איך איהם געקאָנט טהון?"...

זעהר ניט שען אפילו, אז א טאַטע זאָל זאָגען אזא גראָבען ליגען! נאָר וואָס זאָל מען טהון, אז מען איז ביי א שמש אין גלות?

עם ווייזט זיך אייך אוים, אז זיי זענען תמיד אזוי געווען און וועלען אייביג אזוי בלייבען. קינדווייז פלעג איך מיך ניט קאנען אפריסען פון דעם איסר'ען; מיך האט אינטערעסירט איין זאך: ווי אזוי איז געווען איסר, בשעת ער איז נאך ניט געווען קיין איסר? דאס הייסט, בשעת ער האט נאך נישט געהאט אט די מורא'דינע ברעמען, אט די גרויסע הארבאטע נאו, וואס איז שטענדיג אנגעשטאפט מיט טאבעקע, אט די מעשענע בארד, וואס הויבען זי זיך אן, דאכט זיך, אזוי געריכט און גראב, און לאזען לאזט זי זיך אוים דוקא דין, מיט עטליכע שיטערע לאנגע בייזע הער? ווי אזוי האט ער אויסגעזעהן, למשל, בשעת ער איז געווען א יונגעל, געגאנגען בארווים, געלערענט אין חדר און געחאפט פעטש פונ'ם רבי'ן? און וואס איז געווען איסר, בשעת די מאמע זיינע האט איהם געטראגען אויף די הענד, איהם געגעבען זויגען, איהם אויסגעווישט דאס נעזעל: „איסר'ע, זיסער קריש מיינער, ליבטיגער פנים געטרייער, מיר זאל זיין פאר דיינע בייגדעלעך!" ? —

אט אזוי פלעג איך זיך קינדווייז אמאל פערטראכטען, זיך ניט קאנען אפריסען פון איסר'ען.

— אהיים, ממזרים, א רוח אין אייער פאטער און מוטער אריין! — פלעגט איסר אפילו קלערען וועגען איהם נישט לאזען.

דאכט זיך, אז איך בין א י י נ ע ר, פון דעסטוועגען היים איך בייא איהם מיט א לשון רבים: ממזרים! פאר וואס קומט מיר „ממזרים"? איסר האט פיינט, פערשטעהט איהר מיך, אז מע שטעהט און מע קוקט איהם אין די אויגען אריין. איסר האט פיינט קלייגווארג, קאן נישט אנקוקען קיין קינדער! „קינדער, זאגט ער, — דאס זענען כל מום רע; קינדער זענען פאקאסטניקעם, צו־להכעיס'ניקעם; קינדער זענען ציענען, וואס שפרינגען אין פרעמדע גערטנער; קינדער זענען הינט, וואס סיפען בייא די פאלעס; קינדער זענען חזירים, וואס קריכען אויפ'ן טיש; קינדער דארפען וויסען דרך־ארץ, קינדער דארפען ציטערען, קינדער

אז ער לאזט זיי צורוה און וואַרפט זיי ניט די שליסלען פון בית־המדרש אין פּנים אריין: „געהט האלט־אויס אליין אזא שוהל מיט האלץ און מיט וואסער, מיט ליכט און מיט שוועבעלעך, און א האנטוך אויסוואשען דארף מען אויך, און א טאפלי ארויפשטעל דארף מען אויך, און אויסשמירען די וועגט מיט דער סטעלי דארף מען אויך, און א סטענדער פאַרריכטען דארף מען אויך, אגן א סדור צוקוויפען דארף מען אויך, און א סליחה אייגבינדען דארף מען אויך; און וואו איז א גרייגער, וואו איז א דריידעל, וואו איז א חנוכה־ליכטעל, וואו איז א לולב, וואו איז אין אתרוג, וואו איז א הושענא, וואו איז א דאָס, און וואו איז א יענץ?"... און חאָטש אלע וויסען גאַנץ גוט, אז א גרייגער און א דריידעל און א חנוכה־ליכטעל און א לולב און אין אתרוג און א הושענא און א דאָס און א יענץ — זענען אלץ אזעלכע זאכען, וואָס נישט נאָר מע דארף אויף זיי אויסגעבען געלד, אדרבה, זיי ברענגען נאָך אריין געלד, — פון דעסטוועגען וועט זיך קיינער נישט דערוועגען ארויפשטעקען די נאָז. דאָס געהער צום שמש; דאָס איז זיין הכנסה. „די שענע שכירות, וואָס מע נעמט זיך אָן ביי אייך?... „דער קאָפּ קאָן האַרט ווערען!... וואסער אויף קאשע!"... אזוי זאָגט איסר, און דער עולם שווייגט.

דער עולם שווייגט; חאָטש דער עולם וויסט גאַנץ גוט, אז איסר לעגט־אָפּ א קערבעל; דער עולם וויסט גאַנץ גוט, אז דער שמש איז אָנגעשטאָפּט מיט געלד. ס'איז נאָר א סברא, אז שטיל־ערהייד פערליהט ער אמאל עטליכע גראָשענס, מאכט א הלואה'לע, געווהנליך, אויף א בעוואָהרעניש, אויף א משכון. און א שטיבעל האָט איסר איין אייגענס, און א בהמה איין אייגענע, און טרינקען טרינקט ער אוים אלע טאָג, און דוקא פון א גרוים גלאָז, און א פּעלץ טראָגט ער ווינטער, ברוך השם, ווי דער שענסטער בעל־הבית, און שיך טראָגט די שמש'טע גאַנצע, און א יופע האָט זי זיך נעמאכט ניט לאַנג א נייע — פאר קהל'ס געלד: „פאר אונזער בלוט, אויסקרענקען זאל זי דאָס, רבונו של עולם!"...

II

מע קאָן זאָגען, אז די גאנצע שטאָדט איז ביי איסר'ען אין גלות. וואָס ער וויל, דאָס טהוט ער. וויל איסר ניט הייצען די שוהל וויינטער אינ'ם פראָסט, מענט איהר צעזעצט ווערען רעדענ־דיג, וועט ער אייך הערען, ווי דעם פאראיאָהריגען שניי. וויל איסר, מע זאָל זיך שטעלען דאוונען פריה, וועט איהר שוין פער־שפעטיגען וועלן איהר זאָלט ניט קומען. וויל איסר אייך נישט געבען קיין עליה אכצעהן וואכען דורכאיינאנד, מענט איהר קוקען צו איהם אויף דער בימה פון היינט ביז מאָרגען, הוסטען צעזעצ־טערהייד — ער וועט אייך ניט זעהן, ניט הערען! דאָס אייגענע איז מיט'ן טלית, און מיט'ן חומש, און מיט'ן מחזור, און מיט'ן אתרוג, און מיט דער הושענא. איסר וועט אייך ברענגען דע־מאָלט, ווען ער וועט וועלען, ניט וועלן איהר וויל! וואָס זענט איהר עפים פאר א „איהר"? „בעלי־בתים — זאָגט ער — זענען ווי די הינט, און ער איז אייגער, איין שמש, קיין עין־הרע, אויף אזוי פיעל עולם — משוגע צו ווערען!"

און איסר שמיצט זיך, וואַרפט זיך, מאכט איטליכען מיט דער בלאָטע. דער גרעסטער בעל־הבית קאָן ביי איהם חאפען א פסק, ער זאָל ניט טרעפען די טהיר. „מיך — זאָגט ער — זאָלט איהר בעסער ניט זאטשעפען, וואָרום איך האָב קיין צייט ניט מיט אייך צו רעדען! איהר זענט א סך, און איך בין, קיין עין־הרע, אייגער!" און קיינער זאטשעפעט איהם ניט; איהר זענט געהרען, אז ער טשעפעט אייך ניט.

ס'פערשטעהט זיך, אז קיינער וועט זיך ניט איינשטעלען פרעגען ביי איסר'ען, וואו קומט אהין דאָס געלד, וואָס פאָלט־ארײן פון די „בעבור־שנדרם", פון די יאָהר־צייט־ליכט, פון דער פושקע, וכדומה אזעלכע זאכען, וואָס זענען שייך צו בעל־הבתיש־קייט. וואָרום בעל־הבית אין שוהל איז דאָך ער — היינט וועמען דארף ער דאָס אָפגעבען דין־וחשבון? דער עולם איז געהרען,

שענם ניט געזעהען. ¯ א פערשוויצטער, פערדוקט דאָם היטל ארויף, מיט'ן גרויסען שטעקען און מיט די לאַנגע שטיוועל, האָט איסר געקנאַטען די בלאָטע, געשפּרייזט פון איין גבאי צום אנדערן, געאַרבייט, געפלאַכטען, געפּיהרט רכילות מיט אינטריגעס, אינטריגעס, אינטריגעס אָהן א שיעור!

אויף אינטריגעס פיהרען איז איסר פון תמיד אָן געווען איין בריה אין דער וועלט. א וואַנד מיט א יואַנד האָט ער געקאַנט צונויפּפיהרען, פערקאַכען א קאַשע אזוי קונציג, אז דער גאַנצער עולם זאָל זיך בלאָזען איינער אויפ'ן אנדערן, זיך קריעגען און זידלען, און עס זאָל דערגעהן אזש צו פּעטש — און ער, איסר, גאַרנישט, גאָט די נשמה! איסר, פערשטעהט איהר מיך, האָט געפּיהרט דאָם רעדעל דוקא ניט שלעכט. ער האָט זיך געטראַכט: „רייסט זיך, רייסט זיך, בעלי־בתים, ביי די נעז, וועט איהר פערגעסען אינ'ם שמש"...

פערגעסען אינ'ם שמש — דאָם איז געווען פאַר אונזער איסר'ען זעהר א נויטיגע זאַך, מחמת פון א צייט אז מע האָט זיך אָנגעהויבען צו איהם נעמען, דולען א ספאַדיק, ער זאָל אָפּגעבען דין־וחשבון, וואו קומט אַהין דאָם גאַנצע געלד פון שוהל? און ווער? דוקא די יונגע־לייט, דוקא יונגווארג, דוקא אָט די „ממזרים", וואָם ער האָט זיי אזוי פיינט געהאַט פון תמיד, וואָם ער פלעגט זיי אמאָל דערגעהן די יאָהר!

פון קינדער, זאָגט מען, וועלען לייט, און פון לייט וועלען קינדער. היבשע עטליכע דורות זענען געווארכסען, אויסגעווארכסען און אויסגעגאַנגען. פון די קליינע צינגלעך זענען געווארען גרויסע צאָפּעס, פון די קליינע ממזרים זענען געווארען בעלי־בית'לעך; די בעלי־בית'לעך האָבען חתונה געהאַט, געווארען בעלי־בתים; די בעלי־בתים זענען געווארען אלטע אידען, און איסר איז אלץ געווען איסר. נאָר מיט א מאָל איז עפּיס אויסגעווארכסען א דור, א נייער, א יונגער, א משונה־מאַהנער דור, א דור פון סאַמע

אזוי מומלען די בעלי־בתים צווישען זיך שטילערהייד, אז דער שמש זאל ניט הערען. און אז דער שמש געהט־צו, האקט מען איבער דעם שמועס און מע הויבט אן רעדען פון עפּיס אנ־דערש, בליצלען מיט די אויגלעך, סמארקען בשעת מעשה מיט די נעז און נעמען ביי איהם א שמעק טאבעקע מיט צווויי פינגער פון זיין הילצערן פּושקעלע: „זייט זשע מוחל!"...

אט דער „זייט־זשע־מוחל" איז א פּאסקודנער זייט־זשע־מוחל. אין איהם ליגט א חניפה'לע: „זייט זשע מוחל, ביי אייך דארף זיין א רעכטער שמעק טאבעקע"... אין איהם ליגט אויך איין אנצוהערעניש אויף אוועקצוגעהן: „זייט זשע מוחל, גיט א שמעק טאבעקע און געהט אייך געזונטערהייד"...

איסר איז א מבין סאי אויף דער חניפה'לע, סאי אויף דעם אנצוהערעניש. איסר ווייסט, אז דער עולם וואלט וועלען איהם מאכען אוים שמש, אזוי ווי מע וויל לעבען. נאר ער הערט זיי אלעמען, ווי המן דעם גרייגער. איסר האלט זיי רעכט אין די לאפקעס. איסר ווייסט וואס ער האט צו טהון.

III

וועד עם וויל יוצא זיין פאר אלעמען, דער איז נישט יוצא פאר קיינעם; און אז ס'איז בעשערט זיך בוקען, זאל מען זיך בוקען צום קאפ, ניט צו די פיס.

דאס האט פערשטאנען איסר, און האט געשלאגען בלאט מיט די גבאים, מיט די עטליכע געצעהלטע רעדעלפיהרער פון שטאדט. זיי האט ער דוקא געפאלגט, געקראכען אונטער די נעגעל, נישט געפוילט זיך פון זייערטוועגען געהן איין איבעריגען גאנג, און ג'חנפה'ט האט ער זיי, אז ס'האט געשלאגען צו דער גאל! און וועד שמועסט, אז ס'איז געקומען די צייט פון דער קלפי, פון קלויבען גבאים, — דעמאלט האט איסר נישט גערוהט. וועד עם האט נישט אנגעקוקט דעמאלט איסר'ען, דער האט קיין

שטרעקען: בעלי־מלאכות האָבען עס געזונגען ביי׳ם וואַרשטאַט, קעכינס — ביי׳ם אויוועז, מיידלעך — אויף די פֿריזבעס, מוטערס האָבען מיט דעם פערוויעגט קינדער... א נאַריש לייעדעל האָט אין זיך א כח: בשעת דער האַלז זינגט, טראַכט דער קאָפּ; קלערט, קלערט אזוי לאַנג, ביז עס דערקלערט זיך עפּיס; מחשבות דרעהען זיך, דרעהען זיך, פּיקען אין מוח אזוי לאַנג, ביז עס פּיקט זיך עפּיס אויס, און פון א מחשבה ווערד א מעשה.

די מעשה, וואָס איז ארויס פון דעם לייעדעל, איז געווען א שענע מעשה, נאָר א קורצע. איהר מענט דאָס האָרכען. עס קאָן אייך צו־נוץ קומען.

IV

שקצים, עכברושים, עזות־מחוצף־פנימ׳ער, לצים, ווייסע־חברה׳ניקעס, הולטייעס האָבען אזוי לאַנג געגראָבען אויף איסר׳ען, געזוכט און גענישטערט, ביז מע האָט זיך ארויפגעשלאָגען אויף א שטיקעל דרך. איינמאָל אין א שענעם פריהמאָרגען איז מען ארויף אויפ׳ן בוידעם פונ׳ם אלטען בית־המדרש און מע האָט אנטדעקט דאָרטען א גאַנצען אוצר: סטעריאָווע ליכט א גוזמא, עטליכע פוד וואַכס, א פּאָר צעהנדליג טליתים נאָך נאָר נייע, א גאַנצען סקלאַד פון מחזורים נאָך נישט קיין נעניצטע, סדורים מיט סליחות מיט קינות מיט נאָך גוטע זאַכען, וואָס ביי אייך, קאָן זיין, האָט דאָס נישט אפּא ווערטה, ווי ביי א שמש פון א שוהל. מיט גרויס פּאַראַד האָט מען דאָזיגען אוצר ארויפגעטראָגען פונ׳ם בוידעם — און לאָז אייך שוין אייער פאַנטאזיע אליין פּארשטעלען אָט דאָס בילד: פון איין זייט איסר מיט דער הער־באַטער נאָז, מיט די מורא׳דיגע ברעמען, מיט דער מעשענער באָרד, וואָס הויבען הויבט זי זיך אָן, דאַכט זיך, אזוי געדיכט און גראָב, און לאָזען לאָזט זי זיך אויס דוקא מיט עטליכע שיטערע לאַנגע בייזע האָר... און פון דער אנדערער זייט די שקצים,

שקצים, עכברושים, עזות־מחוצף־פנימ'ער, מזיקים, הולטייעס — מע זאל בעהיט און בעוואהרענט ווערן!

— וואס איז איסר פאר איין אויבערהאר? איסר איז נישט מעהר ווי א שמש, וואס דיענט ביי אונז, ניט מיר ביי איהם! ביז וואנען וועט געווען אלטיגען אויף אונז אט דער אלטער איסר מיט די לאנגע פיס און מיט'ן גרויסען שטעקען? חשבון! וואו איז חשבון? דין־וחשבון!!...

אזוי האט ג'טענה'ט אט דער נייער דור פון סאמע שקצים, עכברושים, עזות־מחוצף־פנימ'ער, מזיקים, הולטייעס, און דוקא אין מיטען שוהלהויף, און דוקא הויך אויף א קוק... תחילת האט איסר געמאכט זיך כלא ידע, אביסעל טויבליך שוין; נאכדעם האט ער אנגעהויבען זיי טרייבען פון שוהל, פערלעשען די ליכט, פערשליסען די טהיר; נאכדעם האט ער אנגעריצט אויף זיי די בעלי־בתים פון שטאדט, דערצעהלט אויף זיי המנ'ס מסירות, אז די הולטייעס מאכען חזק פון אלטערע מענשען, אז זיי לאכען אפ פון די גבאים, — א סימן: אט האט ער ניט לאנג געפונען א פאפיערל, עפים א ליעדל, וואס אייגער פון די הולטייעס האט פערלארען.

דאכט זיך, וואס? א נאריש ליעדל? וואס פאר א חתונה האט אבער דאס דאזיגע נארישע ליעדל אנגעמאכט אין שטאדט! וואס פאר איין איבערקעהרעניש — אי־אי־אי! הלואי וואלט דאס איסר בעסער נישט געפונען און נישט בעויזען דאס די גבאים, וואלט געווען פאר איהם א סך געזינדער! דאס דאזיגע ליעדל, קאן מען זאגען, איז געווען דער אנהויב פון זיין מפלה. די נאריש גבאים, אנשטאט דעם, מע זאל דאס ליעדל אראפשלינגען און מאכען א שוויג, האבען זיי דאס אליין צעשמירט. זיי האבען זיך אזוי לאנג ארומגעטראגען מיט דעם פון איינעם צום אנדערען, ביז דער עולם האט דאס אויסגעלערנט אויף אויס־וועניג, לצים האבען צוגעזעצט צו דעם א ניגון פון איין אלט בעקאנט ליעדל, און מע האט דאס ליעדל געזונגען אויף אלע

טען־ארויס מיט פּאַלשע מסירות קענען די פּאַרנעמסטע לייט פון שטאָדט, לכן זענען מיר מוסר מודעה בשם הגבאים דבית־המדרש הגדול, אז מהיום והלאה וועלען מיר געבען השגחה אויף די דאָזיגע ענינים זעהר און זעהר, און דעם, וואָס מע וועט חאפען, וועט מען מיט איהם טהון על־פי הזאקאָן"...

פערשטעהט זיך, אז די מודעה האָבען חברה באַלד אַראָפּ־גערישען, און אויף איהר אָרט איז אַרויסגעוואָכסען איין אַנדער מודעה. האָט מען זיך גיט געפוילט און מע האָט די נייע מודעה אויך אַראָפּגערישען, און עס איז אויף איהר אָרט אויסגעוואָכסען א פרישע מודעה, און די בעלי־בתים האָבען געפונען אין די סטענ־דערם פרישע בריוועלעך אויפ'ן שמש מיט די גבאים. הכלל, דאָס איז געווען א שטיקעל צייט, וואָס דער עולם האָט געהאַלטען אין איין שרייבען: די גבאים האָבען געשריבען מודעות, און די לצים די ווייסע־חברה'ניקעם האָבען געשריבען בריוועלעך — אזוי לאַנג, אזוי בריט, ביז עס זענען געקומען די טעג פון ימים נוראים, די צייט פון דער קלפי, פון קלויבען גבאים הייסט עס, און עס האָט זיך אָננעהויבען א שטרייט צווישען ביידע צדדים: פון איין זייט איסר מיט זיינע פּאַטראָנען, די אַלטע גבאים, און פון דער אַנדערער זייט די שקצים, עכברושים, לצים, ווייסע־חברה'ניקעם מיט זייערע קאַנדידאַטען. איטליכער צד האָט געצויגען צו זיך דעם גאַנצען איבעריגען עולם, יעדער מיט וואָס גאָט האָט איהם געבענשט: דער מיט הייסע וועהרטער, פלאַם־פייעריגע דרשות, דער גלאַט מיט זיסע רעד, און דער מיט געבראָטענע קאַטשקעס, פופעקלעך, גוטע הבטחות, צוזאָגעבצען אויף שפּעטער, — און שטעלט אייך פאָר, אז גובר געווען האָבען — איהר וועט גאָרניט טרעפען! — דוקא די שקצים, עכברושים, לצים, ווייסע־חברה'־ניקעם! און אויסגעקליבען האָט מען נייע גבאים, און דוקא פון די יונגעלייטלעך, קורצע וווייטיקלעך, לצים, קבצנים און — אוי־וועה, א שאנד צו דערצעהלען! — בעלי־מלאכות, פּראָסטע בעלי־מלאכות!...

עכברושים, עזות־מחוצף־פנימ'ער, לצים, ווייסע־חברה'ניקעם, הולי־טייעם, מיט'ן אוצר פון סטערינאווע ליכט, וואכם, טליתים, סדורים, מחזורים, סליחות און קינות א גאנצער סקלאד! מיינט נישט פון דעסטוועגען, אז איסר האָט זיך חלילה פערלאָרען. איסר איז נישט פון די מענשלעך, וואָם באלד עפּים פערלירען זיי זיך. ער איז נאָר געשטאַנען, געקוקט און נע'חידוש'ט זיך, ווי קומט דאָס גאָר אהער, אין שוהל אויפ'ן בוידעם?!...

אויף מאָרגען גאַנץ פריה האָט זיך בעוויזען אויפ'ן פּאַרקאַן פון דער שוהל אזא מין אַנאָנס, מיט קרייד אויפגעשריבען:

„בכאן פערקויפט מען יאָהרצייט־ליכט במקח השוה".

אויפ'ן אַנדערען טאָג איז שוין געווען איין אַנדער אויפ־שריפט. אויפ'ן דריטען טאָג — וויעדער איין אַנדער אויפשריפט. און איסר האָט געהאַט א גוט שטיקעל ארבייט: אלע פריהמאָרגען פלעגט ער שטעהן מיט א נאָסער שמאטע אָפּרייבען די דאָזיגע שענע אַנאָנסען, וואָם זענען געוואכסען אין דער לענג און אין דער בריים אויפ'ן פּאַרקאַן פונ'ם אלטען בית־המדרש. אויך אין די סטענדערס האָבען בעלי־בתים געפונען אלע שבת גאנצע פּעק מיט בריוועלעך, וואָם לצים האָבען אונטערגעוואָרפען אויף איסר דעם שמש און אויף דעם בינטעל גבאים, וואָם איסר האָט געשלאָ־גען מיט זיי בלאָט.

א שווער שטיקעל צייט האָט דעמאָלט איבערגעלעבט איסר. ער האָט אַרויפגעפיהרט די גבאים, מע זאָל אויסהענגען אין בית־המדרש א מודעה, אויף פּאַרמעט געשריבען, מיט גרויסע אותיות, בזה הלשון:

„היות ווי עס האָבען זיך בעוויזען ביי אונז, בעונותינו הרבים, יונגע לייט, ריקים ופוחזים, פערדאָרבענע מענשלעך, וואָם טרע־

מיט נייע ניגונים, מנהגים נייע — נאָלע נייעם און נייעם און נייעם !...

איינמאָל — הושענא־רבה איז דאָס געווען — דער נייער חזן מיט'ן נייעם כאָהר האָט זעהר שען געזונגען דעם „קול מבשר מבשר ואומר", און דער עולם האָט זיך א נעם געטהאָן אָפּשלאָגען די בלעטלעך פון די הושענות (דער דאָזיגער מנהג איז, אפּנים, פערבליבען אויף שטענדיג), און איך האָב בעמערקט פון דערווייטען איין אלטעטשקען, א גרייז־גרויען, איין איינגעהויקערטען מיט א האָרבאטער נאָז, מיט מוראָ'דיגע געדיכטע ברעמען און מיט א באָרד, וואָס אָנהויבען הויבט זי זיך אָן, דאכט זיך, גראָב און גע־דיכט, און אויסלאָזען לאָזט זי זיך אוים דוקא דין, מיט עטליכע שיטערע לאָנגע בייזע האָר, — און עס האָט מיך געטהאָן א ציה צום דאָזיגען אלטעטשקען, און איך בין צו איהם צוגענאנגען און האָב איהם אויסגעצויגען די האנד:

— שלום עליכם אייך... דאכט זיך, רב איסר... דער שמש?

— דער שמש? וואָסער שמש? שוין לאנג אוים שמש. שוין לאנג איין אָפּגעשלאָגענע הושענא — חע־חע !...

אזוי האָט מיר דער אלטעטשקער א זאָג געטהאָן מיט א ציטעריג קול און א וויז געטהאָן מיט א ציטעריגער האנד אויף דער אָפּגעשלאָגענער הושענא, וואָס האָט זיך געוואלגערט פאר זיינע פיס, און א ביטער שמייכעל האָט זיך געשפּיעלט אויף דער גרייז־גרויער באָרד, וואָס אָנהויבען הויבט זי זיך אָן, דאכט זיך, גראָב און געדיכט, און לאָזען לאָזט זי זיך אוים דוקא דין, מיט עטליכע שיטערע לאנגע נאָך אלץ בייזע האָר...

V

איך האָב מורא, אז איהר שטויסט זיך אָן, אז די מעשה נעמט א סוף. ביז וואנען איז דער שיעור צו ציהען? צי איהר ווילט, איך זאָל אייך טאקי דערצעהלען, ווי אזוי אונזערע נייע גבאים האָבען זיך גערעכענט מיט'ן אלטען שמש? ווי אזוי מע האָט נעבאך דעם אלטען איסר'ען געפיהרט יענעם שמחת־תורה מיט כבוד און מיט געזאנג איבער אלע גאסען, און קונדסים, לצים, וווייסע־חברה'ניקעם האָבען געטראָגען אויף צו־פריהער, מיט גרויס פאראד, דעם גאנצען אוצר מיט סטערינאָווע ליכט, מיט וואכט און מיט די אלע טליתים, סדורים, מחזורים, קינות און סליחות, וואָס מע האָט געפונען אויפ'ן בוידעם פונ'ם אלטען בית־המדרש? — ניין, איך מיין, אז איהר וועט פון מיר אזא זאך ניט פערלאנגען.

דערלעבען א נקמה אינ'ם שונא — מהכתיבי; נאָר באָדען זיך אין זיין בלוט — וואָס נישט. איך קאָן אייך נאָר דערצעהלען נישט מעהר ווי עטליכע ווערטער:

אויף היינטיגע ימים־טובים בין איך מיך דורכגעפאָהרען אהיים, אין מיין געבורט־שטאָדט. שוין לאנג נישט געווען. א סך, א סך וואסערען זענען פון יענער צייט דורכגעלאָפען. פון דעסטוועגען האָב איך געטראָפען דאָס אלטע בית־המדרש אויפ'ן זעלביגען אָרט; דער אייגענער אָרון־קודש מיט'ן זעלבען פרוכת, מיט דער אייגענער בימה, מיט די אייגענע הענגלייכטער. נאָר די מענשען — די מענשען האָבען זיך איבערגעביטען, שטאַרק פערענדערט געוואָרען, אזוי, אז ס'איז כמעט נישט צו דערקענען זיי. די אלטע ליים זענען שוין לאנג אויסגעשטאָרבען, און אויפ'ן הייליגען אָרט זענען מסתמא צוגעקומען א שען ביסעל מצבות מיט שענע אויפשריפטען. די יונגעלייט האָבען בעקומען גרויע בערדלעך. די גבאים זענען נייע, א חזן א נייער, א שמש א נייער,

געווישט די אויגלעך און מקבל געווען אויף זיך דעם עול פון דער תורה און פון דרך־ארץ, און ארויסגעקוקט אויף דעם גוטען מלאך, וואָס וועט איהם ווארפען מסתמא באלד א גראָשען פון דער סטעלי.

אוי, אָט דער גוטער מלאך! אָט דער גוטער מלאך! בעסער וואָלט די מאמע נישט דערמאָנט דעם נאָמען זיינעם! וואָרום אז בועז איז צוגעגאנגען צו מיר, מיך געגעבען א נעם מיט זיין טרוקענער בעוואכסענער האנד און א זעץ־אנידער צום טיש, איז מיר שוין געוואָרען נישט גוט אויף צו חלש'ען, און איך האָב שוין אויפגעהויבען דעם קאָפּ ארויף צו דער סטעלי, און האָב שוין געחאפט דעם שענעם פסק פונ'ם רבין מיט'ן רעכטען ציה פאר'ן אויהער: „ממזר! וואוהין קוסטט דו?"

אודאי האָט זיך „דאָס קינד וואָס האָט ערשט ניט לאנג געמאָזעלט" א ביסעלע צעפּעסטעט: „מא־מע!" און ערשט דעמאָלט פערזוכט דעם אמת'ען טעם פונ'ם רבינ'ס שמיץ: „א יונגעלע זאָל נישט קוקען אהין וואו מע דארף ניט!"... „א יונגעלע זאָל ניט רעווען ווי א קעלבעל מא־מע!"...

II

די מעטאָרע פונ'ם רבי'ן בועז איז בעשטאנען אין איין זאך: ש מ י ץ. פאר וואָס עפּיס שמיץ? ער האָט דאָס געגעבען צו פערשטעהן מיט'ן שכל און געבראכט א משל פון, להבדיל, א פערד: איבער וואָס געהט א פערד? וויל ער האָט מורא. פאר וואָס האָט מורא א פערד? פאר א שמיץ. פונקט אזוי איז מיט א קינד. א קינד בעדארף האָבען מורא: מורא פאר גאָט, מורא פאר'ן רבי'ן, מורא פאר טאָטע־מאָמע, מורא פאר איין עבירה, מורא פאר א שלעכטע מחשבה... און בכדי א קינד זאָל טאקי מורא האָבען וואָס מורא הייסט, בעדארף מען דאָס גאנץ פיין אָפּשפּילען, בעל־הבתיש אנידערלעגען און אריינצימבלען א פּאָר

ב.

בועז דער מלמד.

I

דאָס וואָס איך האָב געפיהלט דעם ערשטען טאָג, בשעת די מאמע האָט מיך אָפּגעפיהרט פאר א האנד צו בועז'ען אין חדר אריין, בעדאַרף פיהלען א יונג עופ'עלע, בשעת מע שלאָגט־אָפּ מיט דעם כפרות און מע טראָגט דאָס אָפּ צום שוחט. עס צאַפּעלט דאָס יונגע עופ'עלע, פלאַטערט נעבאך; פערשטעהן פערשטעהט דאָס ניט, נאָר פיהלען פיהלט דאָס, אז דאָ שמעקט נישט מיט קיין פּראָסע, נאָר מיט עפּים אַנדערש... ניט אומזיסט האָט זי מיך געטרייסט, די מאמע מיינע, אז דער גוטער מלאך וועט מיר וואַרפען א גראָשען פון דער סטעלי; ניט אומזיסט האָט זי מיר געשענקט א גאַנצען עפּעל מיט א קוש אין שטערן אריין; ניט אומזיסט האָט זי געבעטען בועז'ען, ער זאָל געהן מיט מיר א ביסעלע וויבער, חאָטש א ב י ס ע ל ע וויבער, מחמת „דאָס קינד האָט ערשט ניט לאַנג געמאָזעלט"...

אזוי האָט א זאָג געטהאָן די מאמע און א וויי געטהאָן מיט דער האַנד אויף מיר, גלייך ווי זי וואָלט איבערגעבען בועז'ען אין די הענד אריין עפּים זעהר א טהייערע כלי פון קרישטאָל, וואָס טאָמער חלילה איין ריהר — איז אוים כלי!

א צופריעדענע, א גליקליכע איז די מאמע נעגאַנגען אהיים, און „דאָס קינד וואָס האָט ערשט ניט לאַנג געמאָזעלט" איז איבערגעבליבען אַליין. תחילת א ביסעל א וויין געטהאָן, נאָכדעם אויס־

פֿארהאן אזעלכע פּנימ׳ער אויף דער וועלט!). און וואָס איז טאקי באמת פֿאר איין עובדא לאכען? לאכען — לאכען דאָך מענשען לעדיגנעהערס, פּוסטע קעפּ, לצים, הולטייעס. אָבער מענשען, וואָס האָבען אויף זיך דאגות פֿרנסה, וואָס טראָגען אויף זיך העם עול פון תורה און פון דרך־ארץ, האָבען נישט קיין צייט אויף צו לאכען. בועז האָט קיינמאָל קיין צייט ניט. בועז אָדער ער קנעלט, אָדער ער שמייסט, דאָס הייסט, ער קנעלט שמייסענדיג, אָדער ער שמייסט קנעלענדיג — שווער אָפּצוטיילען איינס פון׳ם אנדערען און זאָגען: וואו לאָזט זיך אויס ביי איהם „געקנעלט״ און וואו הויבט זיך אָן „געשמיסען״.

און געשמיסען האָט אונז בועז, דערפּט איהר וויסען, קיינמאָל נישט אומזיסט. ס׳איז תמיד געווען א טעם פֿאר וואָס: פֿאר נישט גוט געלערענט. פֿאר נישט גוט געוואָלט דאוונען, פֿאר נישט געפֿאָלגט טאטע־מאמע, פֿאר ניט אריינגעקוקט, פֿאר ארויס־געקוקט, פֿאר גלאָט געקוקט, פֿאר צו גיך געדאוונט, פֿאר צו פֿאוואָלי געדאוונט, פֿאר צו הויך גערעדט, פֿאר צו שטיל גערעדט, פֿאר איין אָפּגעריסענעם לאָז, פֿאר א קנעפּעל, פֿאר א רים, פֿאר א דראָפּ, פֿאר אויסגעשמירטע הענד, פֿאר א פערפּלעקטען סדור, פֿאר א נאשערי, פֿאר א לויפּערי, פֿאר א שטיפּערי, און אזוי וויטער און וויטער, אָהן איין עק.

דאָס זענען געווען, קאָן מען זאָגען, שמיץ פֿאר „על חטא שחטאנו לפניך ביודעים״. היינט זענען געווען שמיץ פֿאר „על חטא שחטאנו לפניך בלא יודעים״, דהיינו: שמיץ אויף להבא, אלע ערב שבת און אלע ערב יום־טוב און אלע ערב בין־הזמנים, מיט א פּירוש דערויף: „טאָמער האָט איהר די שמיץ נאָך ניט פֿארדיענט, וועט איהר זיי, אם ירצה השם, כשר פֿאר־דיענען״... אָדער שמיץ אזעלכע, וואָס עמיצער, איין אייגענער אָדער א פרעמדער, האָט אייך געווואָלט א טובה טהון, צוגעשטעלט א בענקעלע פֿאר׳ן רבי׳ן. אָדער שמיץ מיט איין אָנצוהערעניש פון׳ם רבי׳ן אליין: „דו ווייסט שוין אליין מסתמא, פֿאר וואָסערע

צעהנדליג שמיצלעך. „אוי, שמיצלעך־מוצלח! ניטא קיין בעסערע זאך אויף דער וועלט, ווי א רוט, און לעבען זאל דער קאנטשיק!"

אזוי זאגט בועז און נעמט דעם קאנטשיק אין האנד אריין פאוואלינקע, נישט געחאפט, בעטראכט איהם פון אלע זייטען, ווי מע בעטראכט איין אתרוג, נאכדעם נעמט ער זיך צו דער מלאכה ערנסט, מיט ישוב־הדעת, זינגט־צו בשעת מעשה און שאקעלט־צו מיט'ן קאפ:

שמיצלעך!
מוצלח!
שמיצלעך!
מוצלח!

חדושים ונפלאות! בועז צעהלט נישט און האט קיינמאל נישט קיין טעות. בועז שמייסט און איז קיינמאל נישט אין כעס. בועז איז נישט קיין מענש פון כעס; אין כעס איז ער נאר דער־מאלט, וען א קינד לאזט זיך ניט שמייסען, רייסט זיך פון די הענד, דרייגעט מיט די פיסלעך. זעהט איהר, דעמאלט איז עפים אנדערש. דעמאלט ווערען די אויגען אנגענאסען מיט בלוט, און ער שמייסט שוין אהן א ניגון און אהן א צאהל: „א יונגעלע דארף לייגען שטיל, אז א רבי שמייסט!... א יונגעלע דארף האבען דרך־ארץ אפילו דעמאלט, וועו מע שמייסט איהם!"...

אויך איז בועז אין כעס, טאמער לאכט א קינד בשעת מע שמייסט דאם (פארהאן אזעלכע קינדער, וואם לאכען בשעת מע שמייסט זיי; א חולאת, זאגט מען...). ביי בועז'ען לאכען — איז סכנת־נפשות! בועז האט אליין נישט געלאכט זינט ער לעבט, און האט פיינט, אז דער אנדערער לאכט. מע האט געקאנט צו־זאגען די גרעסטע פרעמיע יענעם מענשען, וואם וועט שווערען בנאמנות, אז ער האט אליין געזעהען בועז'ען לאכען. בועז איז נישט קיין מענש פון לאכען. זיין פנים איז נאר נישט מסוגל דערצו. בועז'ס פנים זאל אנהויבען לאכען, וואלט דאם געווים אויסזעהן א סך ערגער ווי ביי אייגעם וואם ווייגט (פארהאן,

מאמע האָט איהם געהאט? ניין, בועז'ען איז דאָס קארג! בועז פּאָדערט פון אייך, אז איהר זאָלט אליין זיך אויסטהון, אליין אראָפּציהען, מחילה, די תחתונים'לעך, אליין נעמען דאָס העמ־דעלע איבער'ן קאָפּ, אליין זיך אנידערלעגען, איך בעט איבער אייערְ כבוד, מיט'ן פּנים אראָפּ, — און דאָס איבעריגע וועט שוין בועז אליין טהון:

שמיצלעך,
מוצלח!
שמיצלעך,
מוצלח!...

און נישט נאָר בועז אליין האָט געשמיסען, עס האָבען גע־האָלפען שמייסען אויך די בעהעלפערס זיינע, די „משוררים", ווי ער האָט זיי גערופען, געווייניטליך, אונטער דער השגחה פון בועז'ען, מע זאָל חלילה ניט פערפעהלען קיין שמיצעל. „ווינ־ציגער מיט א ביסעל תורה און מעהר מיט א שמיצעל" — אזוי האָט געדרונגען בועז און געגעבען צו פערשטעהן די דאָזיגע טעאָריע מיט'ן שכל־הישר: אז מיט צו פיעל תורה פערשלאָגט מען א קינד דעם קאָפּ, און איין איבעריג שמיצעל שאדט ניט. „וואָרום לאָמיר דאָס נאָר פאָרשטעהן, זאָגט בועז, על־פּי חקירה: דאָס לערנען, וואָס מע לערענט מיט א קינד, געהט דאָס גלייך אין קאָפּ אריין, לכן איז דאָס מבלבל די רעיונות און מטמטם דעם מוח; און דאָס שמייסען, וואָס מע שמייסט, איז אדרבה־פּאָרקעהרט: ביז עס דערגעהט פון יענעם חלק דורכ'ן נאנצען גוף ביז'ן קאָפּ, רייניגט דאָס דערווייל די געבליטען און עס ליטערט דעם מוח. היינט פּאָרשטעהט איהר שוין?"

און בועז האָט נישט אויפגעהערט צו רייניגען אונז די גע־בליטען און צו ליטערען אונזערע מוחות. און — אוי־וועה! מיר האָבען שוין מעהר נישט גענלויבט אין יענעם גוטען מלאך, וואָס קומט פון אויבען! מיר האָבען שוין צעקייט, אז דאָס איז נאָר

מעשים טובים"... אדער שמיץ אויף א ציקאוועסט: „לאָם איך זהען אקאָרשט, ווי אזוי א יונגעלע לאָזט זיך שמייסען"... מיט איינעם ווארט: „שמיץ", „קאנטשיק", „מורא", „טרערען" — אָט וואָם אין יענער צייט האָט געטהאָן געוועלטיגען אין אונזער קליין נאריש קינדערש וועלטל, אָהן א שום עצה, אָהן א שום רפואה, אָהן א שום שטראָהל פון האָפענונג אויף פּטור צו ווערען פון דעם גיהנם!...

און דער גוטער מלאך, וואָם די מאמע האָט געזאָגט? וואו איז ער ערגיץ, יענער גוטער מלאך?

III

איך מוז מיך מודה זיין פאר אייך, אז איך האָב צייטענווייז געקווייקעלט זיך אין דער שענער מעשה מיט'ן גוטען מלאך. א פונק פון אפיקורסות האָט זיך א ביסעל צו פריה אריינגע'גנב'עט צו מיר אינ'ם קינדערש הערצעל אריין. צו פריה האָב איך אָנ־געהויבען צו קלערען: אפשר האָט מיך די מאמע אפגענארט? צו פריה האָב איך מיך בעקענט מיט'ן געפיהל, וואָם ווערד אָנגע־רופען „שנאה". צו פריה, צו פריה האָב איך פיינט געקראָגען דעם רבי'ן בועז!

און ווי אזוי זאָל מען איהם ניט פיינט האָבען? ווי אזוי, פרעג איך אייך, זאָל מען ניט פיינט האָבען א רבי'ן, וואָם לאָזט נישט קיין קאָפּ אויפהויבען: דאָם טאָרסט דו ניט! דאָרט שטעה ניט! אהין געה ניט! מיט דעם רעד ניט!?... ווי אזוי זאָל מען ניט פיינט האָבען א מענשען, וואָם האָט ניט אין זיך קיין קאָפּ רחמנות, וואָם האָט הנאה, אז יענעם טהוט וועה, וואָם באָדט זיך אין יענעמ'ס טרערען, שמירט זיך מיט יענעמ'ס בלוט?... דאכט זיך, וואָם קאָן שוין זיין מעהר בזיון פונ'ם וואָרט „שמייסען"?... וואָם קאָן שוין זיין מעהר בושה, ווי אז מע טהוט־אויס א מענשען אָדם־נאקעט און מע שטעלט איהם אוועק אין א ווינקעלע, ווי די

זאכען, פון וואָס די האָר שטעלען זיך קאָפויר! עלטערע יונגלעך דערצעהלען, און די קלענערע האָרכען מיט קאָפּ. שווער־צע אויגלעך אין דער פינסטער גלאַנצען, יונגע הערצלעך קלאָפּען, און עס בלייבט ביי אונז דער חסכם, אז בועז דער רבי איז אָהן א נשמה, א מענש אָהן א נשמה, און אזא מענש איז דאָך גע־גליכען צו א חיה, צו א מזיק, וואָס ס'איז א מצוה איהם צו פּטר'ען... און טויזענדער פּלאַנען, נאָרישע קינדערשע פּלאַנען, וועבען זיך ביי אונז אין די קינדערשע מוחות, ווי אזוי מיר זאָלען פּטור ווערען פון ס' דאָזיגען מלאך־המות... נאָרישע קינדער! די דאָזיגע נאָרישע קינדערשע פּלאַנען האלטען זיי איטליכער בע־זונדער טיף פערבאָרגען ביי זיך אין האַרצען. זיי בעטען גאָט, ער זאָל טהון א נס: אָדער דער סדור זאָל פערברענט ווערען, אָדער דעם קאנטשיק זאָל צונעמען דער רוח, אָדער... אָדער... דעם לעצטען „אָדער" ווי‌ל קיינער ניט אַרויסזאָגען; מע האָט דאָס מורא ברענגען פאר'ן מויל. און דער כוח־הדמיון ביי די קינדער ארבייט, די יונגע פאנטאזיע טראָגט, און חלומות, גוטע זיסע חלומות, פּלאַנטען זיך אין דער וואָהר, חלומות פון פריי־זיין, פון לויפען אראָפּ־א־בארג, פון פּאָליאָסקען זיך מיט באָרווויסע פּים אין טייך, פון שפּיעלען אין פערדלעך, פון שפּרינגען איבער פּלוי־טען — גוטע, זיסע, נאָרישע חלומות, וואָס ס'איז ניט בעשערט, זיי זאָלען מקוים ווערען; וואָרום אָט הערט זיך א בעקאנטער הוסט פון א בעקאנטען פּאַרשוין, א קלאָפּען פון בעקאנטע פּאָרעש־ווען, א שליאָפּען פון בעקאנטע שקראבעם — און עס ווערען אונז פערקיהלט די געבליטען, און עס ווערען אונז פערגליווערט, פער־שטאָרבען אלע אברים, און מיר זעצען זיך אוועק צו דער תורה און צו עבודת־הבורא, צום לערנען און צום דאוונען, — פונקט מיט אזא חשק, ווי געהן צום עשאָפּאָט, צו דער תליה! מיר לערנען, און אונזערע ליפּען שעפּטשען: „רבונו של עולם! צי עס וועט קומען אמאל א צייט אויף דעם דאָזיגען עמלק, אויף דעם פּרעה, אויף דעם המן, אויף דעם גוג־ומגוג? צי עס וועט

געווען א פּזמון, איין אויסגעטראכטע מעשה אויף צו פערנארען אונז צו בועז'ן אין חדר אריין, און מיר האָבען אָננעהויבען צו זיפצען און צו קרעכצען אויף אונזער גלות פון בועז'ן, צו מומלען אין צו רעדען אין צו זוכען מיטלען, ווי אזוי וועלן מען פּטור פונ'ם דאָזיגען שווערן ביטערען גלות?...

IV

אין די מרה־שחורה'דיגע מינוטען וואָס צווישען טאָג און נאכט, בשעת די רויטפּארביגע פייעריגע זון בעדארף זיך געזעגענען מיט דער טונקעלער קאלטער ערד אויף א גאנצער נאכט; אין די מרה־שחורה'דיגע מינוטען, וועו דער פריילעכער, הילביגער טאָג מאכט א ויברח, און אויף זיין אָרט טרעט־צו מיט שטילע טריט די אומע־טיגע שטילע נאכט מיט איהר אומעטיגען שטילען סוד; אין די מרה־שחורה'דיגע מינוטען, וועו דער שאָטען קלעטערט אויף די גלייכע וועגע, וואכסט אין דער לענג און אין דער ברייט; אין די מרה־שחורה'דיגע מינוטען וואָס בין מנחה למעריב, בשעת דער רבי איז אין שוהל און די רביצין האָט צו טהון מיט דער ציעג, מיט די קריגלעך אָדער מיט דער דייזשע באָרשטש — דעמאָלט זאמלען מיר זיך צונויף, קלייגווארג, אין חדר, אלע אינאיינעם צוויישען אויוועז, זעצען זיך אויס אויף דער ערד, די פיסלעך אונ־טער זיך, שלאָגען זיך צונויף, ווי די אומשולדיגע שעפּעלעך, כשר'ע לעמלעך, און דאָרטען, אין דער פינסטער, רעדען מיר פון אונזער מורא'דיגען טיטום, פון אונזער מלאך־המות בועז. יונגלעך עלטערע, פון דער גרויסער כתה, וואָס לערנען ביי בועז'ן שוין ניט דעם ערשטען זמן, דערצעהלען זיך אָן פון איהם מורא־דיגע מעשיות און שווערען מיט כל השבועות שבעולם, אז בועז האָט פערשמיסען ניט איין יונגעל ביז צום טוידט, אז בועז האָט אריינגעטריבען אין דער ערד אריין שוין דריי וועיבער, אז בועז האָט בענראָבען זיין איין־און־איינציגען זוהן, וכדומה אזעלכע ווילדע

— איז ניט גוט! — ענטפערען מיר איהם אָפּ.

— ניין, ניט דאָס מיין איך. איך מיין עפּעס אַנדערש: למשל, אז אייגער פּון אונז ווערד קראַנק — געהט ער אין חדר אַריין, צי ער בלייבט זיצען אין דער היים?

— פּאַרשטעהט זיך, אז ער בלייבט זיצען אין דער היים! — שרייען מיר אויס אַלע אין איין קול, און וועלוועל פּרענט ווייטער:

— ווי זשע איז אָבער דער דין, אז אויף צוויי פּון אונז קומט א קרענק?

— זיצען צוויי אין דער היים.

— נו, און אז אויף דריי? — הערט וועלוועל ניט אויף צו פּרענגען, און מיר מיערען זיך ניט איין צו ענטפערען איהם:

— זיצען דריי אין דער היים.

— ווי זשע איז אָבער דער דין, כדומה למשל, אז אויף אונז אַלע איז געקומען א קרענק?

— זיצען מיר אַלע אין דער היים.

— לאָז זשע קומען א קרענק אויף אונז אַלע! — זאָגט וועל־וועל מלא גדולה. און מיר ענטפערען איהם מיט כעס:

— לאָז נאָט היטען! ביזט משוגע, צי חסר־דעה?

— איך בין ניט משוגע און ניט חסר־דעה; נאָר איהר זענט בהמות — דאָס יא. איך מיין דען, מיר זאָלען קרענקען אויף דער אמת'ען? אויף צו־כלומרשט מיין איך, בכדי מיר זאָלען ניט געהן אין חדר אַריין. היינט פּאַרשטעהט איהר שוין?

אזוי גיט אונז צו פּערשטעהן אונזער חבר וועלוועל, און מיר הויבען אָן דעם פּלאָן צו פּערשטעהן, און דער פּלאָן הויבט אונז אָן צו געפּעלען, און מיר הויבען אָן צו טראַכטען, וואָס פּאַר א מין קרענק זאָל אויף אונז קומען? דער זאָגט: צייהנוועהטיג. דער זאָגט: קאָפּווועהטיג. דער זאָגט: בויכווועהטיג. דער זאָגט: ווערעם. נאָר בלייבען בלייבט, אז ניט קיין צייהנוועהטיג, און ניט קיין קאָפּווועהטיג, און ניט קיין בויכווועהטיג, און ניט קיין ווערעם. נאָר וואָס דען? עס דאַרפען אונז אַלעמען מיט א מאָל

קומען אמאל א צייט, וואם מיר וועלען פֿטור ווערען פון׳ם דאזיגען שווערען, וויסטען, פינסטערען גלות? ניין, קיינמאל נישט! קיינמאל נישט, קיינמאל נישט!"...

אזוי האבען מיר אפגע׳פסק׳ענט — אומשולדיגע, נארישע קינדער.

V

— קינדער! איהר ווילט הערען א שענעם פלאן, ווי אזוי פטור צו ווערען פון אונזער גוג־ומגוג?

אזוי האט זיך אנגערופען אויפמאל אין די אויבענדערמאנטע מרה־שחורה׳דיגע מינוטען אויפער פון דער עלטערער כתה, מיט׳ן נאמען וועלווע ליב־אריה׳ס, א יונגעל א שייגעץ, און די אויגען האבען איהם בשעת מעשה געבלישטשעט אין דער פינסטער, ווי ביי א וואלף, און די גאנצע חברה קליינווארג האט ארומגערינגעלט וועלווען אויסצוהערען דעם שענעם פלאן, וואם ער האט צוגע־קלערט, ווי אזוי פטור צו ווערען פון אונזער גוג־ומגוג. און וועל־ווע ליב־אריה׳ס האט געמומען אונז פארלעגען זיין שענעם פלאן פריהער מיט א גאנצער דרשה: ווי אזוי ס׳איז שוין פון דעם בועז׳ען ניט אויסצוהאלטען, ווי אזוי דער אשמדאי באדט זיך אין אונזער בלוט, ווי אזוי מיר זענען פערדעכענט ביי איהם ערגער פון הינד, ווארום א הונד, אז מע דערלאנגט איהם מיט׳ן שטעקען, האט ער חאטש א ברירה צו קוויטשען, און מיר טארען דאם אויך ניט; און אזוי ווייטער און ווייטער... און נאכדעם רופט זיך אן צו אונז וועלווע:

— הערט, קינדער, וואם איך וועל אייך פרעגען? איך ווי׳ל אייך עפּים פרעגען.

— פרעג! — זאגען מיר איהם אלע אין איין קול.

— ווי איז דער דין, אשטייגער, אז אויף איינעם פון אונז קומט פלוצים א קרענק?

אַנדערש מאָל... און מחמת מיר האָלטען שוין ביי'ם געזעגענען זיך, ווי׳ל איך אייך איבערגעבען אין קורצען, אז בועז לעבט נאָך. נאָך אז אָך און אז וועה איז צו זיין לעבען! ער איז שוין לאַנג אויס מלמד... וואָס טהוט ער? פון וואָס לעבט ער? ער געהט איבער די הייזער. אפשר וועט איהר איהם אַמאָל בעגעגענען (איך וועל אייך זאָגען א סימן: עם שלעפּט זיך איהם נאָך א פוס), גיט איהם א נדבה; נעבאַך א רחמנות — אַיין אָפּגעשלאָגענע הושענא!...

אַנהויבען וועה־מהון די פּיס וואָרום אויף די אַלע אויסגערע־כענטע קרענק איז דער דאָקטאָר א מבין; אָון אז אַיהר זאָגט אַיהם: די פּיס טהוען אַייך וועה, אַיהר קאָנט ניט ריהרען מיט די פּיס — לאָז ער געהן טאָפּען!...

— געדענקט זשע, קינדער, מאָרגען אין דער פריה זאָלט אַיהר ניט אויפשטעהן פּון אייערע געלעגערם! אָון בכדי מיר זאָלען זיין זיכער, אז מיר האָבען געמאַכט יד אחת און קיינער פּון אונז וועט ניט קומען מאָרגען אין חדר אריין, לאָמיר זיך געבען איינם דאָם אַנדערע תקיעת־כף און איבערשלאָגען מיט א ציצה!

אזוי האָט אויסגערופען אונזער חבר וועלוועל, און מיר האָ־בען זיך געגעבען איינם דאָם אַנדערע תקיעת־כף און איבערגע־שלאָגען מיט א ציצה, און זענען געגאַנגען יענעם אויף דער נאַכט פּון חדר אַהיים לעבעדיג, פרייליך, און געזונגען ליעדער, ווי די גבורים, וואָם האָבען א מיטעל ווי אזוי גובר צו זיין דעם שונא, איינצונעמען די מלחמה.

קינדער! מיר געהען־צו צום סאָמע העכסטען אינטערעס פּון אונזער געשיכטע, און איך פערשטעה, אז איהר זענט נייגעהריג צו וויסען, וואָם האָט זיך אויסגעלאָזט פּונ׳ם דאָזיגען נאַרישען קינדערשען פּלאָן, פּונ׳ם דאָזיגען משוגענעם סטרייק? איך פער־שטעה, אז איהר ווילט וויסען, צי איז דאָם תקיעת־כף געווען א תקיעת־כף? צי האָבען מיר געהאַלטען וואָרט? ווי אזוי האָבען אויסגעזוהען אזוי פיעל קינדער, וואָם האָבען פּלוצים זיך צוועק־געלעגט אלע אויף איין קרענק? וואָם האָבען געזאָגט די עלטע־רען? וואָם האָט געטהאָן דער רבי? און צי האָבען מיר אויסגע־פיהרט דאָם, וואָם מיר האָבען געוואָלט?...

שאדע, וואָם איך קאָן אייך איצט מעהר ניט דערצעהלען, קינדערלעך, — ס׳איז ערב יום־טוב, און איך מוז איבעררייסען סאָמע ביי׳ם רעכטען שפּיץ, און איבערלאָזען דעם סוף אויף איין

מען איז זיך מוחל

טיפען, וואס שטאַרבען־אַפּ.

געשריבען לכבוד עשרת־ימי־תשובה (אין יאָהר 1911)

אַ קורצע הקדמה.

צווישען די פערשיעדענע טיפּען, וואָס דאָס אידישע לעבען גיט־ארויס, געפינען זיך אויסלכע, וואָס האָלטען בייַם אוועקגעהן, וואָס שטארבען־אָפּ. מאָהלען לעבעדיגע מענשען איז אַ תענוג; בעשרייבען די טיפּען, וואָס שטארבען־אָפּ, איז אַ מצוה. זיי בעטען זיך: „מאָהלט אונז, בעשרייבט אונז; לאָמיר נישט פערגעסען ווערען פונ׳ם קומענדיגען דור"... אויסלכע טיפּען געב איך אַ גאַנץ בינטעל, אַ סעריע. אייניגע פון זיי — אָט דאָ, צוליעב עשרת ימי תשובה; די איבעריגע — ביי אַנדערע געלעגנהייטען.

מען איז זיך מוחל

א.

נח־וואָלף דער קצב.

דער טאָג פון ערב יום־כּפּור זאָל זיין דריי מאָל אזוי גרויס ווי ער איז, וואָלט ער אויך געווען קאַרג פּאַר נח־וואָלף דעם קצב, ער זאָל פּאַרטיג ווערען מיט זיין ארבייט ביז דער גרויסער ערב־יום־כּפּור'דיגער מנחה.

און ארבייט האָט נח־וואָלף געטוג — ער דאַרף זיך איבער־בעטן מיט א שטאָדט אידן, בעטן מחילה ביי אַלע זיינע קונים, וואָס קויפן ביי איהם פּלייש, און ביי אַלע זיינע שכנים, וואָס וואָהנען מיט איהם אויף אין גאַס, וואָס שטעהען מיט איהם א קלייט נעבען א קלייט, און וואָס זיצען מיט איהם א שטאָדט נעבען א שטאָדט אין דער קצב'ישער קלויז.

ס'איז נישטאָ אין שטאָדט א מענש, וואָס נח־וואָלף דער קצב זאָל מיט איהם נישט האָבען געהאַט עפּיס א סטיטשקע. נישט מחמת נח־וואָלף דער קצב איז, חלילה, אזא שלעכטער מענש, נאָר ס'איז ביי איהם, ווי ער אליין זאָגט אויף זיך, א פּאָדלער כאראַקטער — זיך קריגען מיט דער וועלט.

קומט איהר צו איהם אין יאָטקע נאָך פּלייש, זאָל ער אייך אָפּבאָדען מיט א שפּעל קאַלט וואַסער, ער ווייסט אַליין נישט, פּאַר וואָס.

שלאָפען רוהיג. היינט וועט ער אייך נישט אַריינגעהן אין קיין גנבה'שע שטיק מיט דער דיענסט און נישט מאַכען ידי־אחת מיט די קצבים, און דעריבער גראָבען אויף איהם די דיענסטען, ווי ווייט זיי קאָנען, און די קצבים וואָלטען איהם דערטרונקען אין א לעבעדיג וואסער. ווי א ביין אין האַלז שטעהט זיי נח־וואָלף. א איד איין עקשן, שפּאַרט ער זיך איין — איז ווי איין אָכס פאַר דער שחיטה, פונ'ם אָרט נישט צו ריהרען.

און אַליין זעהט ער אוים אויך ווי איין אָכס, ווי א וויזעל־טיער. א הויכער, א בריטער, מיט א רויט פנים און א פּאָר ידים. אז ער נעמט האַקען פלייש, איז מיט אזא רציחה, גלייך ווי דער אָכס אַדער די בהמה האָט עפּים חוטא געווען און איז פער'משפּט געוואָרען צעהאַקט און צעשניטען צו ווערען פון זיינע הענד.

— א איד א רוצח! — זאָגט מען אויף איהם אין שטאָדט און מע האָט פאַר איהם מורא.

נאָר אויב א גאַנץ יאָהר עסט זיך נח־וואָלף דער קצב איין איטלעכען אין דיינער אריין, איז דאָס נאָר ביז תשובה־טעג; און קומען אָן די תשובה־טעג, איז איהם נישט צו דערקענען. פונ'ם ערשטען טאָג ראש־חודש אלול ווערד ער שוין איין אַנדער מענש. ער ווערד פרום, האָט מורא פאַר גאָט און פאַר איין עבירה און פאַר א בייזען חלום; הערט אויף צו קריעגען זיך מיט די קצבים; צו די בעל־הבית'טעם ווערד ער ווייך ווי פוטער, צו די דיענסטען — גוט, חאָטש לעג איהם צו צו א מכה — גאָר נישט דער נח־וואָלף. אפילו דאָס פלייש האַקען האַקט ער אָהן רציחה, ווי אלע מאָל, נאָר פאַוואָלינקע, מיט רחמים. גאָר נישט דער נח־וואָלף.

ערב יום־כפּור ווערד ער פאַרטיג פאַר פריה; פערשלאָסען די יאַטקע, דאַוונען האָט ער נעדאַוועט מיט'ן ערשטען מנין, טהוט ער אָן די יום־טוב'דיגע קאַפּאָטע און נעהט פון שטוב צו שטוב

עס קומט אריין א בעל־הבית'טע.

— רב נח־וואלף, האָט איהר פריש פלייש?

ענטפערט איהר נח־וואלף:

— ווי קומט צו מיר פריש? פארשטונקען פלייש, אויב איהר דארפט, קאָנט איהר ביי מיר קריגען...

אָדער:

— רב נח־וואלף, גיט מיר עפּים א גוטען חלק.

— איך וועל אייך געבען סאמע דעם חלק, וועלכען איהר פארדיענט...

אָדער:

— וואָס גיט איהר עס מיר פאר א נבלה, וואלט איך וועלען וויסען?

— ווי קומט א נבלה זיין א מבין אויף א נבלה?...

אָט אזוי גראָב בעגעהט זיך נח־וואלף מיט זיינע קונה'טעס די בעל־הבית'טעס. פון דיענסטען שמועסט מען נישט. א דיענסט, אז זי דארף געהן אין יאטקע אריין, פערשעלט זי זיך איהר געבירן. זי וויסט פריהער, אז פון נח־וואלף דעם קצב וועט זי נישט גוט אָפּשניידען: אָדער ער וועט איהר דערלאנגען מיט א לעקער איבער'ן פנים פון אויבען אראָפּ, אָדער ער וועט איהר אָנטהון דעם קויש אויפ'ן קאָפּ, אָדער ער וועט זי גאָר דורכטרייבען:

— גיה דיר, גיה געזונטערהייד צו אַיין אַנדערען, פאהאן גענוג קצבים אָהן מיר.

פון דעסטוועגען, איינס צום אַנדערען גיהער זיך נישט אָן. נח־וואלף דער קצב איז טאקי א כעסן, א משוגע'נער, און דאָך וועט מען צו קיין אַנדערען נישט גיהן, וואָרום נח־וואלף דער קצב איז דער עהרליכסטער פון אלע קצבים. אלע וויטען, אז זיין וואָג איז א וואָג און זיין וואָרט איז א וואָרט. זאָגט ער אייך, אז דאָס פלייש איז נעכטען געקויעט, דארפט איהר איהם דאָס אַנדערע מאל נישט איבערפרעגען. זאָגט ער אייך צו א מילץ, א לונג־און־לעבער אָדער א פום אויף שבת — קאָנט איהר

ב.

עזריאל דער פיליער.

זינט די וועלט שטעהט, האָט זי נאָך נישט געזעהען אזא בייזען נפש, ווי עזריאל דער פיליער.

א בייזער איד מיט בייזע אויגען, מיט גרויסע ברעמען, און זואָנסים אזעלכע, וואָס שטעכען זיך, און מיט א באָרד, ווי איין אָנגעקלעפטע, און א וואטענע לייבעל טראָגט ער זומער און ווינטער, וואָס סע זעהען זיך ארויס פון דעם די ציצית פון טלית־קטן און סע שמעקט מיט רויהע פיש פאר א מיל.

א גאנצע וואָך זעהט מען איהם נישט. נאָר אלע ערב־שבת און אלע ערב־יום־טוב קומט ער ארויס אין מארק ארײן מיט א הויכען וואָגען פיש. אויפ'ן וואָגען זיצט ביי איהם א מיידעל מיט א שווארץ געשטופטלט פנים און גיט אכטונג אויף די פיש. אזן זיין ווייב, מייטע די פיליערין, א אידינע א נעשוואלענע, שטעהט ביי'ם וואָגען מיט א בעזמען אין האנד און גיט אכטונג אויף די פיש.

— פיש — פיש — פרישע — צאפעלדינע — ווייבעלעך — אויף שבת!

אזוי קלינגט אויס עזריאל דער פיליער אויף א קול מיט א שענעם ניגון איבער'ן גאנצען מארק און לאָזט נישט אראָפ קיין אויג פון די ווייבער, וואָס האָבען בעלעגערט דעם וואָגען פון אלע זייטען און חאפען די פיש ביי די קעפלעך, פערקוקען אין די זשאבעס, טיטשען מיט'ן פינגער אין די אויגען אָדער אין די בייכלעך ארײן — און דאָס האָט עזריאל דער פיליער פייגט, ווי חזיר, טרייבט ער אָפ די ווייבער פונ'ם וואָגען:

צו אַלע זייגע קונים און שכנים, פרייגד און בעקאַנטע, זיי איבער־בעטען, זיך מוחל זיין:

— א גוט יום־טוב! טאָמער האָב איך אייך אָנגעריהרט מיט א קרום וואָרט, בעט איך אייך איבער און ווינש אייך א חתימה טובה.

דערויף ענטפערט מען איהם: „גם אתם, לאָז גאָט מוחל זיין". — און מע בעט איהם זיצען און מען איז איהם מכבד מיט לעקאַך.

זיינע בייזע אויגען, און לאָזט אוים מיט א ניגון: „פיש — פיש — פרישע — צאפּעלדיגע — ווייבעלעך!"

— א איד א נכפה'ניק! — זאָגען אויף איהם די ווייבער. זיי- וואָלטען וועלען איהם אויסמיידען, איז אונמעגליך: נישטאָ מעהר קיין פילירם אין שטאָדט, אויסער עזריאל דעם פילירער, חאָטש ציהט זיך אוים און שטאַרבט, אָדער בלייבט, חלילה, אָהן פיש אויף שבת, וועלכעם איז נאָך ערגער ווי געשטאָרבען, וואָרום א מענש, אז ער שטאַרבט, ווייסט ער, אז ער איז געשטאָרבען — און איין עק; און א ווייב, אז זי קומט אהיים אָהן פיש אויף שבת, וועט זי שוין האָבען א וואָך פון איהר מאן — אויף אלע שונאים געזאָגט געוואָרען!

— ער זאָל וועלען אָנלעגען מיט'ן קאָפּ, נישט אום ערב־יום־טוב דערמאָנענדיג!

אזוי זאָגען אויף איהם די ווייבער דעם טאָג, וואָם ערב־יום־כפּור, און לויפען מיט די קאָשעלעך אין מארק אריין, האָבען מורא, חלילה, נישט פערשפעטיגען, וואָרום ערב־יום־כפּור איז עזריאל זיך נוהג אויפּשטעהן כאור, אז גאָט אליין שלאָפט נאָך, און אז אידען קלויבען זיך נאָך אין שוהל אריין און קוקען־ארויס אויף לעקאָך פונ'ם גבאי, איז שוין עזריאל א יום־טוב'דיגער. דאָם וואָטאָווע לייבעל האָט ער אראָפּגעוואָרפען און אָנגעטהאָן א גראָבע לאַסטיקענע קאָפּאָטע, וואָם ער טראָגט נאָר שבת און יום־טוב און וואָם סע שמעקט פון דעסטוועגען דורך און דורך מיט רויהע פיש.

פריהער פון אלע וועט זיך עזריאל דער פילירער פערפאַסטען. פריהער פון אלע וועט ער קומען אין שוהל אריין, וועט זיך אוועק־שטעלען מיט'ן פנים צו דער וואַנד אויף אייגעם פון די לעצטע ערטער אין דרום־זייט, און איבערגעדעקט מיט'ן טלית איבער'ן קאָפּ, וועט ער אויסשטעהן א מעת־לעת אויף די פיס, נישט צוגע־זעצט זיך אפילו אויף א ווייל. און דאָוונען וועט ער אין דער שטיל, קיינער וועט פון איהם א וואָרט נישט הערען. און ווינען וועט ער א סך, קיינער וועט ביי איהם קיין טרער נישט זעהען.

— אין דער ערד אריין! געגוג טאפען!

אפגעזאגט דאס דאזיגע שטיל און גיך, רופט עזריאל דער פילזיער וויעדער אוים אויף א ניגון מיט זיין קלינגענדיגען קול:

— פיש — פיש — פרישע — צאפעלדיגע — ווייבעלעך — אויף שבת!

איטליכע אידינע, זי מעג זיין א בעל־הבית'טע אדער א דינסט, איז ביי עזריאל דעם פילזיער פעררעכענט, אז מע בעדארף אויף איהר האבען איין אויג. דאס הייסט, ער איז זי נישט חושד, חלילה, אז זי איז א גנב'טע, נאר ביי פיש איז נישט שייך. עזריאל דער פילזיער האלט, אז די שענסטע נגידית און די עהרליכסטע צדקנית וועט זיך קוואפען אמאל, צווישען יא און ניין, בשעת בהלה, אוועק'לקח'ענען א פישעל, אז קיינער וועט נישט זעהען. „פיש, זאגט ער, איז א נסיון, וואס פאר א בעל־הבית'טע איז שווער אויסצושטעהן"... עס טרעפט אלע יאהר א סקאנדאל: א וויי־בעל קריגט פון איהם געפאטשט מיט א העכטעל איבער די פיסקעס. לויפט מען זיך צונויף, און עס ווערד א געטומעל. מענשען שטע־לען זיך איין פאר'ן ווייבעל, געבען איהר איין עצה, זי זאל אייי־געבען צום מיראוואי אדער שלעפען צום רב, נאר וויל דער בזיון איז גרויס, גרעסער פונ'ם וועהטיג, צעגעהט זיך עס מיט גאר־נישט.

א סך ווייבער קענען שוין עזריאל'ען. זיי וויסען, אז אליין טאר מען זיך צו זיינע פיש נישט צוריהרען, אזוי ווי, להבדיל, צו גאלד אדער צו טייערע שטיינער.

— ווי טייער איז ביי אייך היינט א פונט בריליאנטען? — פרענט איהם א ווייבעל, שטעהענדיג מיט'ן קויש פון דערווייטען און וויזענדיג מיט'ן מינדסטען פינגערעל אויפ'ן וואגען.

— איך האנדעל מיט פיש, נישט מיט בריליאנטען. — ענט־פערט איהר עזריאל און איז זי נישט מזכה אפילו מיט א קוק פון

ג.

גאָנטע דער מלמד.

הייסען הייסט ער זימעל, נאָר רופען רופט מען איהם „גאָנטע".
און גאָנטע רופט מען איהם איבער דעם, וואָם ער איז א גאָנטע,
א גוטן.

זימעל איז טאקי א בעריהמטער מלמד, א גוטער בעל־תנ"ך
און א שענער בעל־לשון־קודש; קיינער שלאָגט אָבער נישט אזוי
זיינע תלמידים, ווי זימעל־גאָנטע. אלץ הייסט געשלאָגען! זימעל
הרג'עט, ממית'ט, מאכט ברוין און בלוי. און שמייסען שמייסט
ער — זאָל זיך גאָט דערבארעמען! און מחמת זימעל איז שוין א
זקן, אריבער שמונים, וואָם האָט אויסגעהאלטען אויף זיין שוים
עטליכע דורות, איז נישטאָ אין שטעדטעל כמעט איינער, וואָם זאָל
זיך קאָנען בעריהמען, אז ער איז נישט געווען א געשמיסענער פון
זימעל־גאָנטע... זימעל־גאָנטע — דעם שבח מוז מען איהם נאָכ־
זאָגען — לעגט נישט קיין כבוד אויף קיינעם נישט: „יא שולדיג,
נישט שולדיג, א נגיד'ס א יונגעל, א קבצנ'ס א יונגעל — לעג זיך,
וועל איך דיר אריינצימבלען".

אריינצימבלען איז ביי איהם א שמעק טאבעקע. ס'איז גע־
וען צייטען, אז גאָנטע איז נאָך געווען יונגער, פלעגט ער ברעכען
ביינער, מאכען אידישע קינדער פאר קאליקעס. א וועדטעלע —
גאָנטע? א איד א גבר, א הויכער און א ביינערדינער. רויכערט
נישט, שמעקט נישט קיין טאבעקע, טרינקט נישט קיין בראָנפען,
קוקט אָהן א ברייל, האָט נאָך כמעט אלע צייהן אין מויל. א בער־
דעל איז ביי איהם א שיטערס, געצעהלטע האָר, וויים ווי זילבער.
די הויט טרוקען און גלאנציג, געל ווי פארמעט. פון די באקען

נאָר דאָס וועט זיין ערשט אויף דער נאכט. דעם גאנצען טאָג דאַרף ער ארומגעהן צו זיינע קונים און קונה׳טעם, זיי איבערבעטען, זיך מוחל זיין:

— א גוט יום־טוב! טאָמער האָב איך אייך אָנגעריהרט מיט א קרום וואָרט, בעט איך אייך איבער און ווינש אייך א חתימה טובה.

ענטפערט מען איהם: „גם אתם, לאָז גאָט מוחל זיין", — און מע בעט איהם זיצען און מען איז איהם מכבד מיט לעקאַך.

ד.

רב משה־וועלוועל בעל־עגלה.

דער וואָס מיינט, אז א בעל־עגלה איז א מענש, וואָס קיינער איז נישט מחויב צו ליידען פון איהם גלות, האָט א טעות.

רב משה־וועלוועל בעל־עגלה איז נישט גלייך צו אַלע אַנדערע בעלי־עגלות. דער נאָמען אַליין: „רב משה־וועלוועל" — זאָגט שוין געגוג. און בסך הכל איז ער גאָר א איד א בעל־הבית, און א איד וואָס דאָוונט, און א איד וואָס קוקט אַריין אין די קלייגע אותיות, און א איד וואָס פערשטעהט א פסוק חומש מיט רש"י און קאָן טרעפען א שטיקעל „באר מים חיים".

קומט ער אויף איין אכסניה, אָדער אין א קרעטשמע, און ס'איז דאָ א מנין, ביגדט ער אַרום די פערסאָנאַלעוועטע חלאָמידע מיט א רויטער פאטשיילע, שטעלט זיך אוועק מיט'ן פנים צו דער וואַנד, דאָוונט אָפּ א מנחה'לע, אפילו אויף א הייזעריג פערדומ־פען קול און א ביסעל אונטער דער נאָז, נאָר מיט אַלע דרייד'לעך, מעשה חזן.

בטבע איז רב משה־וועלוועל א איד דוקא א פרייליכער און א שטיק ווערטעלזאָגער, און אויף א שמחה — א הוליאק, א נאַנ־צער לין, א פערשלעפטע קרענק. א פנים איז ביי איהם ווי פון מעטאַל — נישט מעש, נישט בלעך, נאָר גלאַנצענדיג־רויטליך, און א נאָז כמו ווי א צעפּלעצטע אָדער א צעשלאָגענע, וואָס דער־פאר קומט־אוים ביי איהם דאָס לשון א ביסעלע דאָסיג, פאַנפּע־וואטע. בארד און פאות טראָגט ער, ווי א גוטער איד, א חלאַ־מידע א לייוענטענע, נאָר א לאַנגע ביז דער ערד, מיט א בייטש פון דעסטוועגען אין די הענד א לאַנגע, שטיווע — גוט אַנגע־

שטעקען ארויס צווישן בייניער. אויפ'ן שטערן מורא'דיגע קנייטשען, אויף די הענד אדערען, און א קול איז ביי איהם פון א לעמפערט. קיין לעבעדיגער מענש האט נאך נישט זוכה געווען אויף דעם דאזיגען מורא'דיגען פנים צו זעהן א שמייכעל. זיין אייגען ווייב מיט זיינע אייגענע קינדער האבען פון איהם קיינמאל קיין גוט ווארט נישט געהערט. נישטא קיין מעהר מורא'דיגע זאך פאר אפיצושרעקען קליינע קינדער, ווי: „אט געב איך דיך אף צו זימעל־גאנטע אין חדר ארײן!" „גאנטע־גזלן" — אזוי דופט מען איהם אין שטאדט.

נאר איין טאג אין יאהר איז פארהאן, וואס גאנטע ווערד ווייך ווי וואכס. די מורא'דיגע קנייטשען פונ'ם שטערן ווערען עטוואס אויסגעגלעט, דאס טרויעריגע גלאנצענדיג־געל־פארמעטענע פנים ווערד עטוואס פערויטעלט און אויף די אייביג שטרענגע ליפען בעווייזט זיך ווי א מין טרויעריג שמייכעל, ווי ביי א קליין קינד, בעת עס קלויבט זיך אנהויבען צו ווייגען. דאס איז דער טאג פון ערב יום־כפור.

געקומען פון מרחץ איין אויסגעצוואגענער און איין אפגעוואשענער, צעקעמט די געצעהלטע זיבערנע האר אויף אלע זייטען און אנגעטהאן די יום־טוב'דיגע צעהאקטע נאר אטלאסענע קאפאטע און דאס פליושענע היטל מיט'ן מורא'דיג ברייטען דעניק, געהט ער אום, שארענדיג מיט די פאנטאפעל, פון שטוב צו שטוב, צו אלע זיינע בעלי־בתים, וואס זענען אלע אמאל געווען זיינע תלמידים, זיי איבערבעטען, זיך מוחל זיין:

— א גוט יום־טוב! טאמער האב איך אייך אנגעריהרט מיט א קרום ווארט, בעט איך אייך איבער און ווינש אייך א חתימה טובה.

ענטפערט מען איהם: „גם אתם, לאו גאט מוחל זיין". — מע בעט איהם זיצען און מען איז איהם מכבד מיט לעקאך.

טראָגט זיך אַרום מיט זיין תורה, בעריהמט זיך מיט זיין פרומ־קייט און אידישקייט, מיינט ער, אַז לעקיש איז זיין פעטער, אין קריכט אַלעמען אויפֿן קאָפּ און זידעלט איטלעכען בעזונדער, מאַכט איהם מיט דער בלאָטע גלייך.

— א מכה אשר לא כתובה בתורה! — רופט מען איהם אין שטאָדט און מע היט זיך פאַר איהם, ווי פאַר פייער. מיט איין איבעריג ווארט איז מען מיט איהם נישט זיכער. סכנת־נפשות!

נאָר איין טאָג אין יאָהר איז פארהאַן אזעלכער, — דאָס איז דער טאָג פון ערב יום־כפור — וואָס דעמאָלט קאָנט איהר זיין זיכער, אַז ער וועט אייך נישט זאטשעפען. אדרבה, ער קומט צו אייך א יום־טוב'דינער מיט א קנאַקענדינער ליוסטרינענער קאַפּאָטע און מיט א נייעם קאשקעט אויפֿן קאָפּ. פונ'ם ווייסען העמד קוקט־ארויס א מאַדנער בריטער קאָלנער, אָפּגעלעגט מיט צוויי שפּיצעביגע עקען אויפֿן האַלז. אויף זיין בלעבען־מעשען פּנים איז אויסגענאָסען דאָס וואָרט „יום־טוב", און אלייך קומט ער אריין צו איטליכען מיט א בריטען „גוט יום־טוב", איבערבעטען, זיך מוחל זיין:

— א גוט יום־טוב! טאָמער האָב איך אייך אָנגעריהרט מיט א קרום וואָרט, בעט איך אייך איבער און ווינש אייך א חתימה טובה.

ענטפערט מען איהם: „גם אתם, לאָז נאָט מוחל זיין". — און מע בעט איהם זיצען און מען איז איהם מכבר מיט לעקאַך.

שמירטע מיט סמאָלע, ווי א בעל־ענלה שטעהט אָן, און איין עזות־פנים איז ער, ווי דרייסיג בעלי־ענלות אינאיינעם.

לאָז עמיצער זיך איינשטעלען איהם זאָגען גלאט „משה־וועלוועל", נישט „רב משה־וועלוועל", איז חיות נישט זיכער!

אָדער, אשטייגער, זייט א בריה, אויב איהר זענט א דאָר־טיגער בעל־הבית, און פרובט אוועקזעצען זיך ביי דער באהן, למשל, אויף איין אנדער בעל־ענלה, בעת ער, רב משה־וועלוועל, איז דאָ און קוקט־ארויס אויף פארשוינען, איז דעמאָלט אז אָך און וועה צו אייך און צו יענעם בעל־ענלה און צו זיינע סוסים. ער וועט אייך מאכען מיט דער בלאָטע גלייך. און איהר וועט שוין פערזאָגען א צעהנטען, אז איהר קומט מיט דער באהן, זאָלט איהר אייך קודם גוט ארומזעהען, צי איז נישטאָ ערגיץ רב משה־וועלוועל מיט זיינע סוסים.

אָדער פרובט זיך שאָפען מיט איהם, ווי מע שאָפט זיך מיט א בעל־ענלה, און זאָגט איהם נישט: „זייט זשע מוחל, רב משה־וועלוועל!" אָדער: „איהר וועט אייך מטריח זיין, רב משה־וועלוועל"... און האָט איהר זיך ארויפגעזעצט ביי איהם אין וואָגען, בעדארפט איהר געדענקען, אז איהר זיצט נישט ביי אבי וועמען, נאָר ביי רב משה־וועלוועלען, און אז רב משה־וועלוועל וועט אייך הייסען קריכען אין בויד, וועט איהר קריכען, און אז ער וועט אייך הייסען אוועקזעצען זיך פאָריטש, אקעגען, וועט איהר זיצען, און אז ער וועט אייך הייסען געהן ארויף־א־בארג מחילה צוהפום, וועט איהר גהען. קיין דעות, וועמען ער זאָל נעמען אין וואָגען אריין, וועט איהר איהם נישט זאָגען. און אז איהר וועט איהם זאָגען, וועט זיך אייך נישט העלפען. איהר וועט נאָך וועלען אָפגעזידעלט פון קאָפ ביז פיס און וועט זיין געהרען, אז ער וועט אייך נישט ארויסזעצען פון וואָגען אין מיטען וועג.

שולדיג אין דעם איז נישט רב משה־וועלוועל, נאָר טאקי די שטאָדט גופא. ווי אזוי מע פערווייעגט א מענשען, אזוי פיהרט ער זיך אויף. די שטאָדט האָט געמאכט פון איהם א גאנצען יש,

שטעהן נעבען אייער שטוב, נישט ריהרען זיך פונ׳ם אָרט ביז מאָר־
גען, אזוי אז די גאנצע גאס וועט וויסען, אז איהר האָט נישט צו
צאָהלען דעם וואסערפיהרער פאר וואסער...

א מאָדנער איד אָט דער סאנע דער וואסערפיהרער. אליין
איז ער א קורצינקער און א גראָבינקער, חאפט דעם אָפּבליק פון
זיין פעסל מיט וואסער. טראָגען טראָגט ער א גוי׳יש פּעלצל
מיט א שמויסען־היטעל. די שטיוועל זענען ביי איהם שטענדיג
חרוב, די חאָליוועס — מיט א שטריקעל ארומגעבונדען. ווינטער
טראָגט ער געפלאָכטענע העגטשקעס אויף די הענד מיט גרויסע
לעכער. וואָנסים האָט ער האלבע, נאָר סימנים פון וואָנסים, און
אויגען האָט ער קליינע, קוקט בלינדליך און זהט נישט, ווי העכער
האלב וואסער ווערד ביי איהם אויסגעפלעסקעט פונ׳ם שפונט.

דאָס איז דערפאר, וואָס די גאסען זענען נישט געפלאסטערט,
טאנצט דאָס וועגעלע אהין און אהער; און מחמת די רעדער זענען
ביי איהם קיינמאל נישט געשמירט, קאָן מען הערען פאר א מייל,
אז סאנע דער וואסערפיהרער פאָהרט מיט׳ן פעסל. קומען־ארוים
צו איהם די בעל־הבית׳טעס אקעגען, איטליכע מיט איין אנדער
טענה:

— איהר האָט מיר אָנגענאָסען א האלבע דייזשע מיט וואסער!

— וון וועט איהר שוין ברענגען מיר אויך אמאל וואסער?

סאנע קוקט אויף זיי מיט די קליינע בלינדליכע אויגען, ענט־
פערט נישט דאָס צווייטע וואָרט, גלייך ווי נישט איהם מיינט מען.

— שלים־מזל! — רופט מען איהם אין שטאָדט און מע ליידט
פון איהם דעם גיהנם.

נאָר איין טאָג אין יאָהר דארף מען סאנע דעם וואסערפיהרער
נישט דערמאנען וועגען וואסער. דאָס איז דער טאָג פון ערב יום־
כפור.

פון כאור הבוקר ביז האלבען טאָג וועלען ביי איהם אלע
דייזשעס אָנגעפילט מיט וואסער, און סאנע וואלפט־אראָפּ פון זיך
דאָס גוי׳ישע פעלצל מיט׳ן שמויסען־היטעל, טהוט אָן די שבת׳־

ה.

סאַנע דער וואַסער־פּיהרער.

— די גאנצע שטאָדט איז ביי מיר אין די הענד, כחומר ביד היוצר — ווי א פערדעל אין א וואָגען. ברצותו, מקצר וברצותו מפצר — ווי ער — געהט, ווי ער — שטעהט ער. א רוח זיי אין טאטען אריין, די בעלי־בתים. ווילען זיי וואסער, זאָלען זיי צו־רעכט מאכען די גרעבלי. אניט — זאָלען זיי טרינקען קדחת מיט רביעית און נישט האָבען קיין טענות צו סאַנע דעם וואסער־פּיהרער: „רב סאַנע, וואסער! רב סאַנע, וואסער!"

אזוי טענה'ט זיך אוים סאַנע דער וואסערפיהרער מיט זיך אליין, זיצענדיג אויפ'ן לעריגען פעסעל, און אונטערשמייסענדיג דאָס פערדעל, קרימט ער איבער די בעל־הבית'טעס, ווי זיי שטעהען ביי דער שוועל פון זייערע הייזער און שלעפען איהם יעדע צו זיך: „רב סאַנע, וואסער! רב סאַנע, וואסער!"

סאַנע ענטפערט זיי נישט דאָס אנדערע וואָרט. סאַנע איז בכלל א איד א שווייגער. רעדען רעדט ער נאָר אדער מיט'ן פערדעל, אדער מיט זיך אליין. זיצענדיג אויפ'ן פעסעל, זאָגט ער תהלים א קאפיטעל נאָך א קאפיטעל, און אז ער קומט צווישען מענשען, שווייגט ער. איהר קאָנט איהם זידלען, איהר קאָנט איהם חנפה'ענען — פאר איהם איז אלץ איינס. האָט ער וואסער אין קעסעל — וועט ער אייך אָנגיסען א פולע דייזשע. האָט ער נישט — מעגט איהר רעדען פון היינט ביז מאָרגען. חאפען זיך, לויפען, מקריב זיין צוליעב אייך זיך און דאָס פערדעל — דאָס איז ער נישט מחויב.

דערפאר אָבער אז עס קומט פרייטאָג, איז די צוויי גילדען מימ'ן קוילעטש — דאָס מוז זיין. אניט — וועט ער בלייבען

ו.

רפאל בעל־משגיח.

רפאל איז א משגיח. ער גיט אכטונג.

אויף וואס גיט ער אכטונג? אויף אלסדינג. ער גיט אכטונג אויף דער תלמוד תורה, די קינדער זאלען נישט געהן נאקעט און באָרפּים; אויפּן ביקור־חולים, ארעמע לייט זאלען דאָרט נישט אויסגעהן פון הונגער; היינט גיט ער אכטונג אויף די בחורים, וואס זיצען אין בית־המדרש און לערנען, זיי זאלען האָבען וואס צו עסען און נישט געהן אין צעריסענע שטיוועל. און גלאט אויף ארעמע לייט אין שטאָדט גיט ער אכטונג, זיי זאלען האָבען אויף שבת און אויף יום־טוב.

ער אליין טאקי געהט דאָס פון זייערטוועגען איבער די הייזער, קלויבט קאָפיקעס, נעמט צונויף פון זייערטוועגען אויף חתונות, אויף ברית'ען, אויף פדיון־הבן'ס און אויף אנדערע שמחות, לאָזט נישט דורך קיינעם, רייסט פון טוידט און פון לעבעדיג און קריגט זיך, זידעלט זיך און שלאָגט זיך פאר „זיינע" ארעמע לייט.

א גאנצע וואָך געהט ער אום מיט א שטעקען. און ערב שבת און ערב יום־טוב — מיט א זאק אויף די פּלייצעס. אין דעם דאָ־זיגען זאק וואַרפט איהר איהם אריין וואס איהר האָט: א שטיקעל ברויט, א פולקע פון איין עוף, א געבאקענעם קארטאָפּעל, איין אוגער־קע, א קנאָבעל, א ציבעלקע, א ביינדעל — אלסדינג איז א סחורה. און פרובט, אדרבה, וואַרפט נישט אריין רב רפאל'ען אין זאק אריין גאָרנישט נישט, וועט איהר קריגען געזידעלט, און אז איהר וועט זיך שטעלען אוים'טענה'ן, קאָנט איהר איהם נאָך אריינברענגען אין כעס, און ער קאָן אייך געבען מיט'ן שטעקען.

דיגע קאַנגאַרענע קאַפּאָטע מיט'ן קאָלינקאָרענעם קאַשקעט. איין אויסגעצוואָגענער און א צוגעקעמטער, זעהט ער אויס ווי א בע־יאָהרטער אלמן צו דער צווייטער חופּה. פון שטוב צו שטוב גיהט ער צו זיינע בעלי־הבית'טעס איבערבעטען, זיך מוחל זיין:

— א גוט יום טוב! טאָמער האָב איך אייך אָנגעריהרט מיט א קרום וואָרט, בעט איך אייך איבער און ווינש אייך א חתימה טובה.

ענטפערט מען איהם: „גם אתם, לאָז גאָט מוחל זיין". — מע בעט איהם זיצען און מען איז איהם מכבד מיט לעקאַך.

רעדט צו איהם און ער דערהערט נישט, צעשרייט ער זיך אויף אייך, אז „איהר שפּרעכט איהם אַפּ א גוט אויג", און איהר מוזט רעדען העכער. אויך די ראיה איז ביי איהם די לעצטע צייט א ביסעל געשלאָגען. אז ער גענהט, קוקט ער גלייך און טאַפּט מיט'ן שטעקען. ער טרעפּט אָבער אהין, וואו מע דאַרף, און אז מע גיט איהם, דערזעהט ער, און אז מע גיט איהם נישט, בייזערט ער זיך, קלאַפּט מיט'ן שטעקען:

— איהר האָט שוין היינט זיך אָנגעפּרעסען, דאַנקען גאָט, און אָנגעזיאָקעט, און איצט רויכערט איהר זיך א פּאַפּיראָסעל. אייך איז, קיין עין־הרע, גאַנץ גוט! און דאָס ווייסט איהר, אז מיינע אָרעמע לייט פּאַסטען נאָך פּון נעכטען ג'וֹן, יאָדרא וואשי קאטשקי!...

דאָס איז זיין יונ'ישע קללה, וואָס ער איז מכבד מיט איהר קליין און גרוים. ענטפּערען איהם עפּים דערוויף איז ארויסגע־וואָרפּען — מע קאָן נאָך הערען פּון איהם ערגערע ווערטער...

— נאָט אייך אזוֹ מין אָנשיקענישׁ! — זאָגט מען אויף איהם אין שטאָדט, און מע בעהאלט זיך אוים פּון איהם, טאָמער וועט ער נישט נעפּינען.

קיין קינדער האָט ער נישט. ער האָט זיי אלעמען איבער־געלעבט. ער האָט נאָר איניקלעך, וואָס האלטען איהם אוים מיט גרויסע צרות — און דאָס גיט איהם די מעגליכקייט, ער זאל זיך קאָנען אינגאַנצען אָפּגעבען צו זיינע אָרעמע לייט און טאָג וויי נאַכט אַרומגעהן איבער דער שטאָדט, זשעברעווען, שלעפּען, רייסען, דער־קוטשען, איינעסען זיך אין די ביינער אַריין, זידלען זיך און שעל־טען זיך אויף יונ'יש.

נאָר איין טאָג אין יאָהר איז פּאַרהאַן, וואָס אונזער בעל־משגיח לאָזט צו־רוה דעם עולם. דאָס איז דער טאָג פּון ערב יום־כּפּור.

ער האָט שוין בעזאָרגט זיינע אָרעמע לייט נאָך פּון נעכטען, זיך איבערגעקריגט מיט דער גאַנצער שטאָדט, אויסגעווייזען מיט

רפאל איז איין אויסגעדיענטער סאלדאט, א ניקאלאיעווסקער, און האלט זיך גלייך, ווי א סטרונע, און געהט, ווי א סאלדאט. אז איהר ווילט, קאנט איהר זעהען ביי איהם אונטער דער קאפאטע, אויפ'ן לייבל, א מעדאל פון ניקאלאיען. צוויי מעדאלען: איינע א זילבערנע, די אנדערע א בראנזענע. און ער האט צו דערצעהלען פון ניקאלאי פאוולאוויטשען מעשיות מיט מעשיות. נאר וואו האט ער צייט צו דערצעהלען מעשיות, אז ער האט אויף זיך אזוי פיעל ארבייט? א קלייניגקייט — א מענש א משגיח!

ווער האט איהם געמאכט פאר א משגיח — ווייסט קיינער נישט. ווער צאהלט איהם און וויפיעל בעקומט ער פאר זיין ארבייט — ווייסט קיינער נישט. קיינער ווייסט נישט און קיינער נעמט נישט אפ ביי איהם קיין דין וחשבון. מע גלויבט איהם. מע ווייסט, אז וואס רפאל פערדיענט פאר זיין ארבייט — מענען דאס די שונאים האבען אויף זייער פערמעגען, וואהרום ער אויף זיך אליין בעדארף גאהרנישט. און ער געהט מיט דעם גאנג, אז איהר בעדארפט אויך גאהרנישט. ער קאן זיך פערגינען אייך זאגען מוסר, למאי איהר גיט אוים געלד אויף דער רוח ווייסט וואס, בעת אין שטאדט זענען דא אזוי פיעל ארעמע לייט. די גאנצע וועלט איז ביי איהם בעשאפען געוואהרען נאר פון די ארעמע לייט'ס וועגען. דערזעהט ער אויף אייך א ניי מלבוש, וועט ער עס א טאפ טהון און וועט אייך א פרעג טהון: „וואס קאסט?" און וועט נעמען אויסרעכענען אייך, וויפיעל ארעמע לייט וואלט מען געקאנט דערמיט אויסקליידען. קומט ער צו גענהן אויף א חתונה, א ברית, א פדיון־הבן אדער אזוי א שמחה, איז דאס ערשטע, וואס קומט איהם אויפ'ן זינען: „וויפיעל ארעמע לייט וואלט מען מיט אזא סעודה געקאנט אנהאדעוועז?"... און ער וואהרט־אפ, וועז וועט דער עולם אפבענטשען און צעוועהן זיך, בכדי ער זאל קאנען צונויפנעמען די איבערגעבליבענע שטיקלעך פאר זיינע ארעמע לייט.

ווי אלט איז ער? — דאס ווייסט קיינער נישט, און ער אליין — אויך נישט. ער איז שוין א ביסעל טויבליך. אז איהר

ז.

געצי־גובערנאַטאָר.

געצי־גובערנאַטאָר — דאָס איז דער שמש פון אַלטען בית־המדרש.

אומעטום, אין אַלע בתי־מדרשים פון דער גאַנצער וועלט, זענען אפשר די שמשים — שמשים. געצי דער שמש פון אונזער אַלטען בית־המדרש איז מעהר בעל־הבית, ווי שמש. וואָס זאָג איך? ער איז בעל־הבית איבער אַלע בעלי־בתים.

געצי לאָזט נישט פיהרען קיין וועלטען אין בית־המדרש. ער זאָגט, אז א שוהל איז א מקום־קדוש. ווילט איהר רעדען נעשעפט — קאָנט איהר געהן אין מארק. ווילט איהר שמועסען פאָליטיקע — איז דאָ, להבדיל, א מרחץ. בשום אופן וועט איהר ביי איהם נישט פועל'ען, ער זאָל אייך לאָזען רעדען אפילו שבת צו אויסנעמעניש. געצי איז א איד, וואָס לעגט נישט קיין כבוד אויף קיינעם. איהר קאָנט אייך שטעהן אויבענאָן אין מזרח־וואַנד און מעגט אייך האָבען זיעבעצעהן זילבערנע עטרות אויפ'ן טלית, וועדר ער פאַר אייך נישט בטל. איהר קאָנט אייך זיין דער גרעסטער גביר פון שטאָדט, רב יהושע־העשעל אַליין, ווילט איהר נאָר אויסרעדען א וואָרט, אזוי דערהערט איהר א זעץ איבער'ן שלחן און א געשריי „ששש!" — אז איהר וועדר פערטויבט.

אָדער פרובט נעמען א ספר פון דער בית־המדרש־שאַפע און נישט צוריקברענגען צו דער צייט, וועט איהר האָבען פון געצי'ן דעם גרעסטען בזיון.

אָדער זייט מנדר שבת צו עלית־התורה א חצי פונט נרות על הבית־מדרש, אָדער ח"י פרוטות אויף אַרעמע לייט, און ווילט נישט

ראיות, אז אַרעמע לייט בעדאַרפען אויך שלאָנען כּפרות, אז אַרעמע לייט בעדאַרפען אויך האָבען מיט וואָס צו פערפאַסטען זיך — עס געהט אזא הילינגער טאָג, יאַדרא וואשי קאטשקי !... און איצט מאַרשירט ער מיט זיינע אַלטע סאַלדאַטסקע פּים איבער דער שטאַדט, שוין אָהן א זאק און אָהן א שטעקען, יום־טוב׳דיג, מיט ביידע ניקאָלאַיעווסקי מעדאַלען אויף דער בריייטער ברוסט. און מחמת דעם שטעקען האָט ער געלאָזט אין דער היים, געהט ער האַרט ביי די וועגד, פון שטוב צו שטוב, איבערבעטען דעם עולם, זיך מוחל זיין:

— א גוט יום־טוב! טאָמער האָב איך אייך אָנגעריהרט מיט א קרום וואָרט, בעט איך אייך איבער, און וויגש אייך א חתימה טובה.

ענטפערט מען איהם: „גם אתם, לאָז גאָט מוחל זיין". — מע בעט איהם זיצען און מען איז איהם מכבד מיט לעקאַך.

און אליין איז ער א שוואַרצער, שוואַרץ ווי א טאַטער, מיט שוואַרצע אויגען, בייזע, וואָס קאָנען נישט קוקען גלייך אין פּנים אַריין, נאָר אַראָפּ. באקען איינגעפאלענע, א נאָז א פערלעגטע און וואַנ־סים שוואַרצע, אַראָפּגעלאָזטע אַראָפּ. די אלע זאכען אינאיינעם מאכען דעם איינדרוק, אז אַדער ער ווי? געבען א נים און קאָן נישט, אַדער ער האָט אייך עפּיס צו זאָגען און ווי? נישט, אַדער ער איז גלאָט א רע, א רשע.

— א רשע מרושע! — זאָגט מען אויף איהם אין שטאָדט. — איין איינגעפּעסענע בריאה, א איד א צו־להכעיס'ניק, א מה־יעשה'־ניק, האָט נישט אויף זיך קיין אויבערהאַר, טהוט וואָס ער ווי?. ווי? ער עפענען די שוהל — עפענט ער. ווי? ער פערמאכען — פערמאכט ער. קומט ווינטער, דאַרף מען זיך אויסציהען פּאַר איהם, ער זאָל דורכהייצען דאָס בית־מדרש. און אמאָל, אז עס קומט איהם אָן, זאָל ער אייך אָנהייצען, ווי, להבדיל, אין א באָד.

אשטייגער, לאָז איין אַרעמאַן אויסגעהן, געצי זאָל איהם לאָזען איבערנעכטיגען אין בית־מדרש. „א שוהל איז נישט קיין הקדש!" — זאָגט ער און טרייבט־ארוים אין דרויסען אָהן א טראָפען רחמנות.

אז עס קומט די צייט פון ימים־נוראים, פיהרט געצי די ממשלה אין בית־מדרש ביז רמה. האָט ער אויף אייך געוואַרפען איין אומחן, וועט איהר נישט פּועל'ען ביי איהם, אז אייער זוהן אַדער אייער איידעם זאָלען זיצען דאַרטען, וואו א י ה ר ווי?ט; זייט זיכער, אז זיי וועלען שוין זיצען דאַרט, וואו ע ר ווי?. און אז איהר וועט קומען צום גבאי מיט טענות, וועט מען אייך ענטפערען:

— געהט צום גובערנאַטאָר.

דאַרפט איהר שוין וויסען, אז דאָס מיינט מען געצי דעם שמש. אין די אויגען זאָגט מען איהם „דו", און הינטער די אויגען רופט מען איהם „גובערנאַטאָר".

אָפּגעבען — זענט איהר שוין אַיין אָנזועצער. סיידען איהר האָלט ביי עוקר זיין און אוועקלאָזען זיך קיין אַמעריקאַ.

אָדער לאָז עמיצער אַיינשטעלען זיך שיקען געצי'ן מיט אַ שליחות, וואָס איז נישט שייך מיט בית־המדרש, וועט ער אויס־הערען און אַ זאָג טהון:

— פּים האָט איהר? זייט זיך מטריח און געהט אַליין! — אָט אַזאַ מענש איז געצי.

די אייניציגע, וואָס דערוועגען זיך אַרויסטרעטען מיט עזות קענען געצי דעם שמש, איז נאָר יונגווארג. ציקאַווע בחורימ'לעך, חדר־יונגלעך, קונדסים, שטאָדט־שקצים — פון זיי האָט ער דעם טוידט. זיי טהוען איהם, וואָס מע טהוט קיין אידען נישט: זיי קאָהרען איהם איבער די סטענדערס, אַז קיינער זאָהט נישט. זיי לאָזען איהם אַרויס דאָס וואַסער פון ג'ם האָנטפּאָס. פּערקניפּען איהם דעם האָנטוך. קאָפּען איהם אַן חלב אויף די בית־המדרש־גמרות. רייסען־אַרויס דעם צוויייטען „יקום פורקן" פון אַלע קהל'־שע סדורים, אַזוי אַז וואָס פּאַר אַ סדור מע זאָל נישט עפּענען, איז ער נאָר מיט איין „יקום־פורקן".

פון די דאָזיגע וויסע־חברה'ניקעס האָט געצי אָפּגעשניטענע יאָהר, דעם גיהנם! און ער קוקט זיי נאָך, טאָמער וועט ער עמיצען פּאַקען. און האָט ער געפּאַקט א חברה־מאַן, רעכענט ער זיך שוין אָפּ מיט איהם פּאַר אַלע. ארויס פון געצי'ס העגד מיט א בייל, מיט א בלוי אויג אָדער אָהן אַיין אויער — הייסט נאָך גוט אָפּ־געשניטען. געצי האָט פיינט לאָנגע מחזקות, גבית־עדות מיט פּוסטע ספּראָווקעס: א נגיד'ס א יונגעל, אַיין אָרעמער יתום — אויסגעפּאַטשט, פּארפּאַלען!

געצי קאָן פּאַטשען. אז ער לאָזט אַראָפּ א האַנד, קאָן מען דערזעהען דעם זיידען פון יענער וועלט. א איד א גבר (א כשפחה פון גבורים), חאָטש אפילו אזוי, אויפ'ן קוק, וועט איהר פּאַר איהם נישט געבען קיין צוויי צעבראָכענע גראָשען. דאָר, אויס־געטריקענט, הויט און ביינער. נאָר פּאות צוויי גראָבע, שוואַרצע,

אָנגעטהאָן יום־טוב׳דיג און לויפט פון שטוב צו שטוב, צעלאָזט די גראָבע שווארצע פאות, איבערבעטען די בעלי־בתים, זיך מוחל זיין.

— א גוט יום־טוב! טאָמער האָב איך אייך אָנגעריהרט מיט א קרום וואָרט, בעט איך אייך איבער און ווינש אייך א חתימה טובה.

ענטפערט מען איהם מיט א האַלבען מויל: „גם אתם, לאָז גאָט מוחל זיין". — מע בעט איהם זיצען און מען איז איהם מכבד מיט לעקאַך.

דאָס אייגענע איז סוכות מיט'ן אתרוג. איהר ווילט, ער זאָל אייך ברענגען דעם אתרוג אין סוכה אריין וואָס פריהער — אָט דוקא ווייל איהר ווילט, ווייל ער נישט; און אז איהר שרייט־אַן אויף איהם, שרייט ער נאָך העכער:

— איהר קאָנט וואַרטען! איך האָב אויף אייך מעהר געוואַרט!

קומט איהר אין שוהל אריין און שטעלט איהם צו א בענקעלע פאר'ן נבאי. זאָגט אייך דער נבאי:

— וואָס קאָן מען טהון מיט א גובערנאַטאָר?

און אזוי איז הושענא־רבה מיט די הושענות. און אזוי איז חנוכה מיט די חנוכה־ליכטלעך, פורים מיט'ן גראַגער, פסח מיט מצה־שמורה, שבועות מיט גרינס. אומעטום איז געצי. אלסדינג איז ביי געצי'ן אין די הענד. געצי דער שמש פיהרט די גאַנצע שטאָדט, געוועלטיגט איבער דער שטאָדט.

און די שטאָדט ליידט פון איהם גלות. די שטאָדט ליידט, חאָטש מע ווייל נישט ליידען. א מענש האָט א גאָל. קומט שבת אָדער יום־טוב, בין מנחה למעריב, מע קלויבט זיך צונויף אין שוהל און מע שמועסט. כל־זמן מע דאַוונט נישט, האָט מען קיין מורא נישט פאר'ן שמש און מע קאָן שמועסען פראַנק און פריי. קומט מען ארויף אויף גלות־געצי. פרעגט מען זיך איינס ביי'ם אנדערען: „ער מתי? ביז וואַנען וועט מען טראָגען אויף זיך דעם דאָזיגען גלות?"... און דערביי בלייבט מען. וואָס קאָן מען טהון? עלעהיי א רשע א גובערנאַטאָר, חא־חא!

נאָר איין טאָג אין יאָהר איז פאַרהאַן, וואָס געצי־גובערנאַטאָר וועלט אויס רשע. נישט קיין טאָג, נאָר א האַלבען טאָג. עטליכע שעה. דאָס איז דער טאָג פון ערב יום־כפור, באַלד נאָכ'ן אינדערפריהיגען דאַוונען, איידער דער עולם וועט קומען אין שוהל צו דער גרויסער מנחה און זיך לאָזען פון איהם שלאָגען מלקות. דעמאָלט וועלט געצי אויס שמש, אויס גובערנאַטאָר. ער איז

אָן אוֹן ווייטער שלים־שלים־מזל אוֹן זיי זאָלען אריבערקומען אויף זיין שטאַנד, רבונו של עולם!

אזוי בענטשט זיסעל דער יורד זיינע רייכע קרובים, וואָס העלפען העלפען זיי איהם, נאָר זיי לאָזען איהם נישט אויף די אויגען, זיי האָבען איהם פיינט. איין אָרעמאַן האָט מען פיינט — דאָס איז שוין איין אלטער כלל.

זיצט ער אין בית־מדרש אוֹן נעמט קצבה אוֹן שעלט מיט טוידטע קללות. ער שווערט, אז ער וואָלט בעסער געגאַנגען אר־בייטען, האָלץ האַקען, וואַסער טראָגען, נאָר וואו?

ערשטענס, איז ער א יורד, א טאַטענ׳ס א קינד, קומט ארויס פון סאַמע נגידים, גבירים, אדירים. רב יהושע־העשעל אַליין גע־הער איהם אָן א שני־בשלישי...

אוֹן צווייטענס, איז ער א קאַליקע. איין פוס איז ביי איהם, נישט פאַר אייך געדאַכט, מאָדנע אויסגעבויגען. אז ער געהט, וואַרפט ער מיט א פוס. עס מאַהלט זיך אוים, אז ער איז אין כעס אוֹן שליידערט, וויל געבען מיט׳ן פוס אין די ציהן ארײן.

אוֹן אין כעס אזוי זיסעל טאַקי שטענדיג. ער איז א כעסן בטבע. אויף דער נאַנצער וועלט איז ער אָנגעשטויסען. אוֹן איז אפשר נאָר נישט אומגערעכט אויך. קיין עין־הרע, אזא משפחה פון סאַמע נגידים, גבירים, אדירים, זענען זיי קראַנק אויסהאַלטען א געפאַלענעם קרוב א קאַליקע, נישט לאָזען איהם געהן איבער די הייזער, נישט לאָזען איהם וואַלגערען זיך אויף דער הויפער באַנק אין בית־מדרש, אז פרעמדע בחורים זאָלען דאַרפען געהן פון זיינעטוועגען צונויפנעמען אמאָל אויף א מלבוש, אמאָל אויף א פאָר שיך, — ס׳וואָל א רוח אין זייער פאַטער אוֹן מוטער ארײן, טאקי די דאָזיגע בחורים! איידער מע בעט זיי איין, זיי זאָלען איהם מאכען א נייע קאַפאָטע, יענע איז שוין צעריסען־צעפיצעלט! אָדער אָננעמען זאָנע אויף א העמד, נייהען וועט ער שוין אַליין אוועקגעבען, נייהען זאָל מען זיי תכריכים אלעמען, אלע אידען פון

ח.

זיסעל דער יורד.

זיסעל איז איין אלטער בחור, א בלאסער, שוין מיט א גרויליך בערדעל. ער זיצט אין בית־מדרש מיט אלע בחורים, וואס לערנען. נאר ער אליין לערנט נישט. ער זיצט גלאט אזוי. ער האלט זיך אויף אין בית־המדרש. ער איז איין עלענדער. ער איז א יורד.

נישט ער. זיין טאטע איז געווען א יורד, א געפאלענער נעבאך. קומט ארויס פון דער שענסטער משפחה. סאמע נגידים, גבירים, אדירים.

זיסעל דער יורד האט נאך היינט אויך רייכע פריינד. כמעט אלע פיינסטע בעלי־בתים פון שטאדט זענען זיינע קרובים.

א סברה, אז רער נגיד רב יהושע־העשעל אליין איז זיינער א שני־בשלישי, טאקי איין אייגענער גליעד־גליעד־געשוועסטער־קינד. לאז ער נאר וועלען, יהושע־העשעל הייסט דאס, אויסרעבענען זיך, וועט איהם שוין זיסעל בעווייזען, וואס פאר נאהענטע קרובים זיי זענען.

ערשטענס, פון טאטענ׳ס צד. זיסעל׳ס זיידע, דאס הייסט, זיין טאטענ׳ס טאטע, אברהם־מרדכי, און יהושע־העשעל׳ס באבע, דאס הייסט, זיין מאמע׳ס מאמע, פייגע־עטעל, האבען זיך אנגענקאהרט...

נאר וואס קומט ארויס, אז מע לאזט איהם נישט רעדען? מע גיט איהם א נדבה און מע הייסט איהם געהן, ארויסגעהן זאל פון זיי די פארע, טאקי פון זיינע רייכע קרובים! אויף קיין גוט ארט זאלען זיי נישט שטעהן! ס׳זאל זיי אנהויבען געהן פון היינט

מע וויל יוצא זיין פאר איהם — פּאָרט א יורד, נעבאך א גע־פּאלענער...

און טאָמער פערגעסט מען זיך אָן זיסלען, איז דאָ א רפּאל בעל־משגיח אין שטאָדט, וואָם דערמאָנט, לאָזט נישט, מע זאל פערגעסען אָן דעם יורד.

און דער יורד איז אין כעס. עס מאָהלט זיך איהם אויס, אז נישט זיין משפּחה, נישט די בחורים פון בית־מדרש, נישט רפּאל דער בעל־משגיח — קיינער, קיינער איז נישט גענוג יוצא קעגען איהם. און ער שעלט, שעלט זיי אלעמען מיט דער תוכחה!

איין טאָג אין יאָהר נאָר איז פּאַרהאַן, וועז זיסל דער יורד שעלט זיך נישט. דאָם איז דער טאָג פון ערב יום־כּפּור.

דעם טאָג פון ערב יום־כּפּור טהוט זיסל אָן דאָם נייע העמד, וואָם ער אליין האָט זיך געגעבען נייהען, און די נייע קאפּאָטע, וואָם די בחורים האָבען איהם געמאכט, מיט א פּאָר גאנצע, כמעט נאָך נאָר נייע שטיבלעטען, וואָם רפּאל בעל־משגיח האָט ערגיץ אויסגעמאנטאשעט פון זיינעטוועגען, און ער לאָזט זיך נעהן פון שטוב צו שטוב צו אייגענע און צו פרעמדע, שלייד־ערענדיג מיט'ן קראנקען פוס, צו איבערבעטען דעם עולם, זיך מוחל זיין. אלע אידען נעהען זיך מוחל זיין — מיט וואָם איז ער ערגער פון אלע? דאָם פּנים איז ביי איהם בלאָם, ווי תמיד. דער קוק איז ביז. און ער רעדט מיט כעס, ווי תמיד, און גיט־אָפּ דעם „גוט־יום־טוב" מיט אזא טאָן, ווי ער וואָלט געשאָלטען אין טאטען ארויז.

— א גוט יום־טוב! טאָמער האָב איך אייך אָנגעריהרט מיט א קרום וואָרט, בעט איך אייך איבער, און וויגש אייך א חתימה טובה.

זיסל הויבט און קוקט אין האנד ארויז, טאָמער וועט מען איהם עפּעס געבען.

ענטפערט מען איהם מיט א שמייכל: „גם אתם, לאָז נאָט מוחל זיין". — מע גיט איהם א נדבה און מען איז איהם מכבר מיט לעקאך.

שטאָדט! א שטאָדט פון סאַמע רשעים! סדום! סדום איז א הונט אַקעגען איהר!

איין אַנדער שטאָדט וואָלט אין זינען געהאַט: עס זיצט אייך אַלטער בחור, א יורד — וואָס וועט ער אויסזיצען? זיי זאָלען זיין לייטישע מענשען, מיט א ברעקעל יושר אין האַרצען, וואָלטען זיי געזאָרגט פאַר זיסלען עפּיס א שידוך...

די משפּחה איז נישט קלייַן צו געבען נרן, געבען זאָל זיי גאָט קרענק מיט קדחת, און א כלה וואָלט זיך שוין געפונען... נישטאָ דען קיין גרעסערע קאַליקעס פון איהם, קרומע, שטומע, בלינדע? פון דעסטוועגען, האָבען זיי דען נישט חתונה געהאַט?

אויף איהם, אויף זיסלען, וואָלטען זיך געפונען צוהן בעלנים פאַר איינעם. וועז זשע? אז עמיצער זאָל איהם טראָגען אויפ'ן קאָפּ, זיך אָפּגעבען מיט איהם.

אָט, למשל, דרעהט זיך אַרום ביי נעצי דעם שמש א מויד, אַסנע רופט מען זי. זי קומט אַמאָל אויסקעהרען דאָס בית־המדרש, אַמאָל וואַשען די בענק. א געזונדע מויד, א שוואַרצע, דער רוח זאָל זי נעמען...

אָן זיסלען וואָלט זיך נעצי אָנגעהאַפּט מיט ביידע הענד. וועד איז נעצי דער שמש, און וועד איז זיסל דער יורד? ער וואָלט נאָך נעמעגט אויסשלאָגען ביי איהם א קניע ערד, אָט דער שמש, א רוח אין זיין טאַטנ'ס טאַטען אַריין!

בלאָטע! זיסל וועט אָבער נישט געהן צום שמש זיך אָנ־שלאָגען, נישט דערהאַרען וועט דאָס די שטאָדט, קומען זאָל אויף איהר א שרפה, א מגפה און א חלירע היינטיגען טאָג, רבונו של עולם, ס'זאָל זיי אויסקוויקלען פון אייך עק ביז'ן אַנדערען!...

אָט אזוי שעלט זיסל דער יורד זיין משפּחה און די גאַנצע שטאָדט, וואָס האַלט איהם אויס מיט קצבה.

— א רעשטל צו די צרות! — זאָגט מען אויף איהם אין שטאָדט און מע לאָזט איהם נישט פאַלען. מע זעהט איהם נעמען אויף שבת און אויף יום־טוב, אַלע מאָל צו אייך אַנדער בעל־הבית.

מע הוליעט

טיפען וואס שטאַרבען־אָפּ.

געשריבען לכבוד שמחת־תורה (אין יאָהר 1911).

עטליכע ווערטער וועגען די „הוליאקעס".

„חברה הוליאקעס" — אזוי רופט מען זיי ביי אונז. דאס זענען אידען דוקא שטילע מענשלעך און דוקא נישקשה פון ארעמע לייט און געהערען זיך נישט אין א גאנץ יאהר איינס מיט'ן אנדערען גארנישט נישט; נאר אז עס קומט שמחת־תורה, ווערד מען לעבעדיג־פרייליך, און גלייך ווי מע וואלט זיך אויפגערעדט: מע נעמט זיך ארום גאנץ ברידערליך און מע גיבט איבער די גאסען, טאנצענדיג און זינגענדיג פרייליכע ניגונים און מע מאכט פרייליך די גאנצע שטאדט. מע קומט ארײן צו אלע בעלי־בתים גוט יום־טוב בעטען, מע רייסט זיך אריין אויך צו די נגידים און מע מאכט זיי דעם פרייליכען שמחת־תורה'דיגען קידוש, און באין ברירה מוז געשטעלט ווערען ווין אויפ'ן טיש, אדער ביער, אדער פשוט'ער בראנפען מיט פערבייסען, אניט קאנען די הוליאקעס אליין נעמען. זיי ווייסען, וואו וואס עס שטעהט. זיי קאנען טרעפען צום אויוועז און ארויסנעמען וואס ס'איז דא, ארויסציהען פון די שאפעס די איינגעמאכטסטען, אראפלאזען זיך אין קעלער און ארויפטראגען פון דארטען די גוטע „נאליווקעס" מיט די שענע געזאלצענע אוגערקעס מיט די קלוגע געזייערטע ארבוזעס, וואס שטעהען ביי די נגידים צוגעגרייט אויפ'ן ווינטער, און נאך אזעלכע זאכען, וואס ס'איז גארנישט צו גלויבען, אז אידען קאנען אזעלכעס טהון...

דאס אליין איז נאך גארנישט. אמאל (אוי, אמאל!) פלעגט מען אליין זיין שבור, ווי לוט, און אויך די „נאטשאלסטווע"

מע הוליעט

א.

אליק דער מעכאניק.

פערשטעהט זיך, אז ער איז א שניידער. און נישט נאר א שניידער, נאר א שניידערע, דאם מיינט, אז ער איז א קליניטש־קער מיט קורצע פיסעלעך, מיט קליניטשקע הענטעלעך, מיט א קליין בערדעלע. נאר א קול האט ער דוקא א געמבע, א באסאוע שטימע. אלע וואונדערן זיך: ווי קומט צו אזא קליין אידעלע אזא געדיכטע באסאוע שטימע? נאר קשיות פרעגען איז קיין קונץ נישט. למאי ווי קומט צו אזא קליין אידעלע, ער זאל ארויסגיסען אין זיך אזוי פיעל בראנפען, אז עם קומט שמחת־תורה?

אבער טאקי נאר שמחת־תורה. א גאנץ יאהר טרינקט ער נישט — נישט קיין בראנפען, נישט קיין ווין. נישט מחמת ער האלט ניט פון'ם ביטערען טראפען, נאר איבער איין אנדער טעם — ער האט נישט. ער איז נעבאך א גרויסער ארעמאן. מע קאן זאגען, איין אביון. קינדער, קיין עין־הרע, א סך. אין ארבייט — וואם א יאהר, וואם א יאהר ווינציגער. איין אויס־חאפענים זאל קומען אויפ'ן „נאטאוויך פלאטיעוו"! זינט עם האט זיך געעפענט אין שטאדט דער „נאטאוויך פלאטיעוו", איינ־געזונקען זאל ער ווערן, און ס'איז געווארן א מאדע פארטיגע

אַ׳שכור׳ען אַזוי, אַז זי פֿלעגט טאַנצען מיט אַלע אידען, איך בעט אייך איבער אייער כבוד, אָהן קאַפּאָטעם ביי׳ם נגיד אויפֿן דאַך. איצט איז שוין אַנדערע יאָהרען מיט אַנדערע „נאַטשאַל־סטוועס". מען איז געהרען, אַז זי לאָזט חאָטש אידען איין מאָל אין יאָהר זיין שכור און געהן פֿראַנק און פֿריי פֿון שטוב צו שטוב און זינגען פֿרייליכע ניגונים. וואָרום אין אַנדערע שטעדט, זאָגט מען, טאָר מען דאָס אויך נישט...

פֿערשטעהט זיך, אַז פֿון יאָהר צו יאָהר ווערט ביי אונז די „חברה הולי־אַקעס" שיטערער און ווינציגער. אָ סך זענען אויס־געשטאָרבען, און די, ווָאס זענען געבליבען, האַלטען ביי׳ם אָפּ־שטאַרבען. דערביבער אייל איך מיך די דאָזיגע בעריהמטע הולי־אַקעס צו בעשרייבען, יעדען אייניגען מיט זיין טיפּ און ביי זיין נאָמען — לאָז חאָטש בליבען א זכר, א סימן פֿון דעם, ווי מע הוליעט ביי אידען אין גלות, אַז עס קומט שמחת־תורה.

אבות'ען, אהן גלעקלעך, אהן קלינגענדיש. דאם איז דער טאג פון שמחת־תורה.

שוין אין דערפריה, בעת אנדערע אידען זענען נאך אין שוהל, איז אליק דער מעכאניק, ווי די גאנצע חברה הוליאקעם, לאנג איין אפגעדאוונטער, איין אויסגעטרונקענער און איין איבערגעבי־סענער. און מע גיהט שוין ארומגענומען אלע מיט א געזאנג איבער די גאסען, פון איין נגיד צום אנדערען, גוט יום־טוב בעטען. און צום אלעם ערשטען גיהט מען צום נייעם נגיד, „רב לייזער גאטאוויך פלאטיעוו" (לכבוד שמחת־תורה האט מען אראפגע־נומען דאם גלעקל פון טהיר). פון גאנץ פריה אן שטעהט צו־געגרייט אויפ'ן טיש ברענפען און ביער און ווין א פלעשעל מיט אלערליי פערבייסעבצען. רב לייזער אליין גיהט זיי אקעגען מיט א פארטיג שמייבעלע און בעט אליק'ען, ער זאל מאכען קידוש. טהוט איהם אליק צוליעב און מאכט דעם ברייטען יום־טוב'דינען קידוש אויף זיין גראבער באסאוועד שטימע, דרעהט אין ציקעלט זיך מעשה חזן, און די חברה הוליאקעם ענטפערט איהם מיט'ן כאהר, ווי זינגערלעך דעם חזן:

— א־א־א־מ־ן!

„לייזער גאטאוויך פלאטיעוו" קלויבט כלומרשט נחת פונ'ם קידוש, און לייזעריבע כלומרשט קוועלט אויך, ציטערט, מע זאל איהר נישט פערגיסען דאם טישטוך, נישט צעברעכען א גלעזעל, אדער חלילה איין אנדער שאדען. און ביידע שעצען זיי זיך גליקליך, אז זיי דרעהען זיך ארוים פון אליק'ען אהן א סקאנדאל. וואהרום אליק דער מעכאניק, אז ער איז רעכט אונטער'ן גלעזעל און וועדט גוט פערקנאקט, קאן ער דערצעהלען דעם נייעם נגיד מיאוסע מעשיות. ער קאן איהם אננעמען פאר א האנד און זאגען איהם דעם גאנצען פסוק גאנץ אייידל און פערשטעלט:

— הער זשע אויס, ברודער גאטאוויך פלאטיעוו! חאטש דו ביזט די כפרה פאר א גוי, די כפרה מעגסט דו זיין פאר אלע גויים, און חאטש דו האסט פיינט א אידען ערגער ווי א איר חזיר,

קלײדער, און נאָך אויף אויסצאָהלען דערצו, האָט אלײן דער מעכאניק פערלוירען אײנציגוויז אלע זיינע בעלי־בתים.

וואָלט חאָטש דער „גאטאָוויך פלאָטיעוו", א מיתה־פאָהיבעל זאָל אויף איהם קומען, וועלען צושאַרען א מאָל א שטיקעל ארבייט. איז ווי לאַנג קרענקט ער! למאי זאָל א איד פערדיענען א שטיקעל ברויט? אמעהר, לאָז א גוי האָבען פרנסה. א גוי איז בילכער. חאָטש אפילו ס'איז א פערדראָסיגע זאַך. מילא, אז ער האָלט א צושנייידער א גוי, איז חאָפט איהם בעני. א גוי א צושנייידער שניידט אויף איין אנדער פאסאָן. אבער שטעפעכטם? פערוואַרפעכטם? אונטערנייהעכטם? דערויף מוז מען שוין אויך קומען צום גוי? איין עק! איינגייהען א קנעפּעל, צוסטריגעווען א בענדעל, אויספרעסען א קאָלנער — דאָס קאָן שוין אויך נישט א איד?

וואָלט דער „גאטאָוויך פלאָטיעוו", דער שלאָג זאָל איהם טרעפען, חאָטש אלײן געווען א גוי. איז ניין! דוקא א איד, און נאָך וואָסער א איד! א כשר'ער איד און הייסט רב לייזער. ער איז א געוועזענער חייט, נאָר היינט איז ער א בעל־הבית, א חשוב ביי נאטשאלסטווע, און פאָהרט אלע זומער „זאגראניצע" און ברענגט פון דאָרטען צו פיהרען אלע יאָהר נייע מאָדעם מיט נייע זשורנאלען. אין שוהל זיצט ער אויבענאָן. עליות קויפט ער זיך די פעטסטע. שידוכים טהוט ער די שענסטע. אז ער איז געווען אמאָל א שניידער, האָט ער שוין לאַנג פערגעסען. דעם נאָמען חייט קאָן ער גאָר נישט הערען. א „נאש־בראט" לאָזט ער נישט אויף די אויגען. טרייבט אָרעמע לייט מיט שטעקענס. און גאָט זעהט און שווייגט!

אדרבה, וואָס א יאָהר, וועלד „לייזער גאטאָוויך פלאָטיעוו" רייכער. צו איהם צוצוטרעטען — דאַרף מען שוין גאָר האָבען א זכיה: א גלעקעל ביי דער טהיר!

א גליק, וואָס ס'איז חאָטש פאַרהאַן איין טאָג אין יאָהר אזעלכער, וואָס מע קאָן דעמאָלט צו איהם צוטרעטען אָהן זכות־

ב.

קאָפּעל בעל־מות.

אַזוי רופט מען איהם דערפאר, ווייל ער האָט אַ גרויסען שטערן און אַ גלאַנצענדיגען. „אַ שטערן, ווי ביי אַ מיניסטער", — זאָגט מען אויף איהם. קאָפּעל איז אָבער נישט קיין מיניסטער. קאָפּעל איז אַ בעל־מלאכה. אַ שוסטער איז ער.

בטבע איז קאָפּעל אַ איד אַ בעל מרה־שחורה. שטענדיג פערזאָרגט, פער'חושכ'ט, אָפּגערישען, געשטימט טרויעריג, פעסימיסטיש.

פון וואַנען נעמט זיך עס? אפשר דערפון, וואָס ער קוקט אויף דער וועלט כל ימיו פון אַ פינסטערען קעלער? דאָרט איז זיין וואַרשטאַט, דאָרט קלאָפּט ער פלעקלעך. דאָרט איז זיין היים, דאָרט לעבט ער. שוסטעריי איז נישט שניידעריי. אַ שניידער מוז האָבען ליכט; אַ שוסטער קאָן זיך בעגעהן אין דער פינסטער.

דאָס היסט, אַז מע וויל צוריק, בעדאַרף אַ שוסטער אויך צו זעהען, וואוהין ער שטעכט מיט דער נאָל און וואוהין ער קלאָפּט אַ פלעקעל. נאָר דערצו איז געגוג אַ קליין פענסטערעל, אַ קוואַטירעל, וואָס קוקט דורך אַ געל־גרינבליך גלאָז אין דרויסען ארוים. אַ מענש, וואָס זיצט־אָפּ אַזוי פיעל יאָהרען אויף אַ קיילעכיג לעדערן זעסעל און קלאָפּט מיט'ן האַמער אין דער פינסטער, קאָן נישט זיין קיין אָפּטימיסט.

און אפשר נעמט זיך זיין מרה־שחורה דערפון, וואָס גאָט האָט איהם געבענשט מיט אַ ווייב אַ צרה, וואָס אחוץ דעם, וואָס זי בעגראָבט איהם אַ לעבעריגען, האָט זי אין זיך נייען מאָס רעד, דאָס מויל מאכט זיך איהר נישט צו?

נאָר אזוי ווי מיר האָבען היינט יום־טוב אויף דער גאנצער וועלט, און אזוי ווי דו האָסט אונז מכבד געווען מיט לעקאַך און בראָנפען, טאָ לאָמיר טרינקען לחיים, און לאָמיר זיך ווינשעווען דערלעבען איבערראַשהר שמחת־תורה, און זיין די אייגענע אידען וואָס מיר זענען, און לאָמיר זיך צעקושען אין די פּיסקלעך, און לאָז די וועלט נישט ווייסען, אז דו ביזט א חייט בן חייט, און א פּאַרך, און א שונא־ישראל, און א רוח אין די שונאימ׳ס טאַטען אריין!

אָפּגעפּאַרטיגט זיך מיט׳ן נייעם נגיד, לאָזט׳ זיך חברה הו־ליאָקעם מיט א געזאַנג צו די איבעריגע נגידים. דאָרט ווערד דער קידוש איבערגע׳חזר׳ט נאָך א מאָל מיט׳ן זעלבען פּאַראַד און מיט׳ן כאָהר. דערצו ווערד צוגעזעצט נאָך א פּאָר שטיקלעך פון ימים נוראים, וואָס אליק איז דערווייל א גרויסער קינצלער, און אז איהר וועט איהם שטאַרק בעטען, וועט ער אייך בעווייזען, ווי אזוי איין ערשטלינג געהט צו קינד, און נאָך אזעלכע שטיק, אבי צו משמח זיין דעם עולם, מאַכען איהם לעבעדיג־פּרייליך, וואָרום ס׳איז שמחת־תורה — און שמחת־תורה דאַרף מען הוליען און הוליען.

דעם דאזיגען יקרות, וואָס נישט צוצוריהרען זיך, נישט צו קיין איי, נישט צו קיין קארטאָפלי, נישט צו קיין ציבעלע, חאָטש לויף אין דער וועלט אריין, א סיפע איהם אין פנים אריין און א גע־שווייר איהם אין זייט, טאקי דעם גוי, ווי ער איז קלינגער געוואָרען, און וויל שוין אָפנארען א אידען. קאָפוי או מענע קאורקו נא שאבעם — לאָזט זיך אוים, אז ס'איז אזוי א קאורקו, ווי דו ביזט א רב. א דע טוואיא קאורקא? — שטופט זי אין פנים אריין א קורטשאטקע די גרויס ווי א מייזעל. חיבא צע קאורקא? צע בלאָכא! — ווערד זי נאָך מלא גזלן און רייצט זיך: או טעבע ראשע נעמא! און באהאלט דאָם שענע היהנדעל אין בוזעם. א קאָטא, צו אלדי שוואַרצע יאָהר! נא דיר נאָך טאָמער איז קארג, ברוך הבא, א קאָטער האָט זיך פארנאדעט צו די קעץ, ווי פייסי חיים'ס צו ריווע־לאה די מאָדניצע, אלע אין דערפריה און אויף דערנאכט, ווי א זייגער, שמעקט אין אלע טעפ. נישטא גאָר־נישט! אויסגעטריקענט! טרוקען זאל דיר זיין אין הארצען, און אין קאָפ, און...

— ווענען שעלסט דו דאָם? — טהוט ביי איהר קאָפעל א פרעג אויף א טשיקאָווע, הערט־אויף א ווייל קלאָפען מיט'ן האָמער און שטעלט־אָוועק אויף זיין ווייב דעם גרויסען גלאנ־צענדיגען מיניסטערשען שטערן.

— טאקי דיך מיט דיינע ממזרים! — ענטפערט איהם שרה, גאָרנישט לאנג געטראכט, און טהוט זיך איהר דריי מלאכות ווי פריהער, און איז צופריעדען, וואָס זי האָט פרישען שטאָף אויף איהר מענה־לשון, וואָס ציהט זיך ביי איהר אָהן א סוף און אָהן א ברעג, ווי דער ים, ווי דער אידישער גלות, ווי קאָפעל'ס דלות. אָרעמער קאָפעל! וואוהין וואָלט ער נישט געלאָפען, ער זאל נישט זיין צוגעבונדען אָט צו דעם לעדערנעם זעסעל? מוז ער אבער פערענדיגען א שטיקעל ארבייט, אניט — וועט ער נישט האָבען אויף שבת, און אז ער וועט נישט האָבען אויף שבת, וועט זיין אָפנעשניטענע יאָהר פון שרה'ן מיט איהר מענה־לשון.

„שרה די זאָגערין" — אזוי רופט מען זי צווישען די שכנים, וואָרום זי האָט א מענה־לשון און רעדט אָהן איין אָפּשטעל. עס געהט ביי איהר געבונדען און געקייטעלט, און עס לאָזט זיך ביי איהר נישט אויס, ווי פון א קוואל.

מיר קאָנען נישט פאָדערען פון אונזער פריינד לעזער, אז ער זאָל אונז גלויבען אויף נאמנות. ער איז עס נישט מחויב. דער־ריבער געבען מיר דאָ א מוסטער פונ'ם מענה־לשון, וואָס „שרה די זאָגערין" לעגט־אַוועק אין א שענעם פריהמאָרגען, בעת קאָפּעל קלאָפּט מיט'ן האָמער און זיינע צוויי שוסטער־יונגען העלפען איהם אונטער, איינער ציהט א דראָטווע און דער אנדערער פוצט א פאָדעשוועג. מיינט נישט: שרה אליין זיצט אויך נישט צונויפ־געלעגט די הענד. זי טהוט דריי ארבייט מיט א מאָל: מיט די הענד שיילט זי קארטאָפּלים, מיט די פים וויעגט זי א קינד און מיט'ן מויל רעדט זי, און דוקא צו זיך אליין.

— גיט זיך אוים א טאָג, איז חאָטש עפען טהיר און טהויער, ווי אין א מאהנהויז, פון כאור אָן הור־הא, אויף און אָפּ, טאָ דער, טאָ יענער, טאָמער איז קאָרג דאָס קלאָפּען, קלאָפּען זאָל איהם אין קאָפּ, ווי ער קלאָפּט מיט'ן האָמער, איז זי אויך דאָ, טאקי די שוועסטער זיינע, די קלאָפּעטיריבע מיט'ן צינגעל, ווי א גלעקעל דזין־דזין־דזין, א גדולה אויף דער באבע, זי האָט א בריוועל פון איהר דאָטי, אָנגעקומען אזש פון אמעריקע, קומט איהם א דאנק, ער האָט נאָך נישט חאסליירט געהאט, דער שענער מאנדיוק, פאר איין אנדערע דאָרטען, א מכה איהם, ווי היה־קיילע'ס מאן האָט דאָרטען אָפּגעטהאָן, פארחאפט זאָל עס ווערען, אָט דאָס אמעריקע טאקי! וואָרום אז מע קומט אהין, פארגעסט מען, אז מע האָט געלאָזט א ווייב אין דער חיים, גרינגע פייגעלעך, א קיש־קיש מיט'ן קאָפּ אין דער ערד! נישט אויסצוהאלטען פון דער קורע־לאָפּניטשקע מיט איהרע עופות! געהען־ארום הונגעריגע און ווי האָבען פון זיי שמאלץ, חאָטש וועלען אמאָל זיך לעגען אויף א טשיקאָווע, שענקען איין איי אויף דער חלה צו באשמירען ביי

אליק'ען, אז אליק זאל זינגען, וועט ער איהם העלפען. מהוט איהם אליק צוליעב, און ביידע זינגען זיי א יום־טוב'דיג ליעד און די גאנצע חברה הוליאקעס העלפען־אונטער, וועד מיט'ן קול און וועד מיט'ן פליעסקען פון די הענד. אט דאס איז דאס ליעד, וואס זיי זינגען:

אתה בחרת־ת־נו
מכל הע־מים.
איזא ווסיעך נארא־רא־ראדאוו
טי נאס פאליוביל.

— שטארקער, אידען, שטארקער! — שרייט קאפעל בעל־מוח, און דער שטערן ביי אהים שוויצט סכנות. — נישט געזארגט, ברידער! דער עיקר — נישט געזארגט זיך, און נאר געזונגען, און נאר געמאנצט, און נאר געהוליעט, און נאר געהוליעט!

שוואַרץ, חושך ווי די ערד, זעהט אויס קאָפּע׳ל דער שוסטער, און דערשׂראָגען. מע הערט פון איהם קיין פּיפּס. שטיל טראָגט ער אויף זיך דעם גלות מיט׳ן דלות מיט אַלע צרות, שטיל האַלט ער עס אין זיך. מע בעדאַרף זיין אַ פילאָזאָף, מע זאָל קאָנען האַלטען אין זיך אזוי פיעל. קאָפּע׳ל בעל־מוח איז אַ פילאָזאָף. אַ שטילער פילאָזאָף און אַ פערזאָרגטער.

נאָר אויב קאָפּע׳ל איז אַ גאַנץ יאָהר פערזאָרגט, איז דאָ אַ טאָג, — און דער טאָג איז שמחת־תורה — וואָס ער איז פריילעך. וואָס זאָג איך פריילעך? נייגעבוירען, אויסער זיך, משוגע, ריין משוגע! שטעלט אייך פאָר קאָפּע׳ל בעל־מוח צווישען חברה הו־ליאָקעם מעהר הוליאַק פון אַלע הוליאָקעם! ער האָט זיך גע־ביטען מיט אליק דעם מעכאַניק מיט די היטלעך, — אז דער האָט אַ היטעל, ווי אַ שיסעל, און יענער האָט אַ היטעל, ווי אַ פייג די גרויס — קאָן מען נישט פּלאַצען פאָר געלעכטער? טשעפּעט נישט, זיי האָבען זיך געוואָלט בייטען מיט די קאָפּאָטעם אויך, קריכט ניט אליק׳ס קאָפּאָטקעל׳ע אויף קאָפּע׳ל׳ס געזונדע פּליייצעם.

קאָפּע׳ל דער שוסטער זעהט אויס קענען אליק דעם שניידער, ווי אַ גלית הפּלשתי. עס איז דעריבער אַ קאָמעדיע אָנצוקוקען, ווי די צוויי נעמען זיך ארום ברידערליך, געהען טאַנצען איבער די גאַסען. און חאָטש קאָפּע׳ל האָט אַ קול פון אַ ריקבעט, מע קאָן זאָגען, כמעט גאָר קיין שטימע נישט, פון דעסטוועגען טהוט ער זיך אָן אַ כוח און העלפט אליק׳ען זינגען, ווי אַ געטרייער משורר דעם חזן. און אז אליק שטעלט זיך אַוועק מאַכען דעם פריילעכען קידוש, האַלט איהם קאָפּע׳ל אונטער: „באָם!" און אז אליק האָט געענדיגט דעם קידוש אויף זיין באַסאָווער שטימע מיט אַ גע־דרעהטען „מקדש ישראל" און מיט אַ ציקעלדיגען „ו־ה־ז־מ־נ־י־ם", און ווי׳ל צוטראָגען דעם כום צו די ליפּען, חאַפּט־אויס קאָפּע׳ל ביי איהם דאָס גלעזעל פון די הענד, און איידער מע קוקט זיך ארום, איז שוין קאָפּע׳ל מיט׳ן כום פּאַרטיג. ער האַלט שוין נאָר ביי לאָזען זיך אין אַ טענצע׳ל. דערווייל טרייבט ער אונטער

פון דעסטוועגען, שרעקט אייך נישט. פון די אלע פרנסות האָט מענדעל דער בלעבענער קוים־קוים וואסער אויף קאשע, ווי ער אליין דריקט זיך אוים, אי דאָס — מוז איהם אמאל אונטער־העלפען זיין ווייב ריסעל.

ריסעל איז א באָבע (א הויבאמע), נאָר אָהן פראקטיקע, נישט מחמת זי איז א שלעכטע הויבאמע, נאָר איבער די אקושערקעס. עס איז געווען די לעצטע צייט ביי אונז א גערעט אויף אקושער־קעס. נישטאָ ביי אונז כמעט א אידישע שטוב אָהן איין אקושער־קע. א איד האָט דריי טעכטער, זענען צוויי פון זיי אקושערקעס און די דריטע שטודירט אויך אויף אקושערקע.

— א שטאָדט פון אקושערקעס! — זאָגט מענדעל דער בלעבענער און איז אין כעס און פייערט מיט סכנת־נפשות. — אויף יעדער געווינערין צוויי אקושערקעס, און מיט דער געווינע־רין — דריי, וואָרום די געווינערין אליין איז אויך איין אקושערקע.

אזוי קריטיקירט מענדעל די אקושערקעס. מענדעל איז בכלל א שארפער קריטיקער. נישטאָ א זאך, וואָס מענדעל זאל נישט קריטיקירן. נישטאָ א מענש, וואָס מענדעל זאל געפינען אויף איהם א זכות, זאָגען א גוט וואָרט. אזא טבע ביי איהם. עס גיט זיך אוים א מענש, וואָס עס געפעלט איהם נישט קיינער און ער איז מיט קיין זאך נישט צופריעדען. למשל, לאָז געהן א רעגען אין דרויסען, וועט אייך מענדעל נישט זאָגען, אז עס געהט א רעגען, נאָר א „מבול"; און, פארקעהרט, לאָז נישט געהן קיין רעגען, איז אויך שלעכט: „איין אויסטריקעניש, א דערשטיקעניש, א מדבר!" סיינמאל וואַרעמט נישט ביי איהם די זון, נאָר זי „ברענט", זי „שרפה'ט". א שניי איז ביי איהם א „פערשיטעניש". א פראָסט אליין איז איהם קארג; ער מוז צוגעבען דאָס וואָרט: „א ברענענדיגער". שטארבט, חלילה, א מענש אין שטאָדט — הייסט עס ביי איהם אויף זיין לשון: „דער עולם טראָגט זיך אפּ, מע פאלט, ווי פליענען"... זיין אויף א לויה, קומען יענעם מנחם־אבל זיין, אדער א קראנקען מבקר־חולה זיין — דערויף איז מען־

ג.

מענדעל דער בלעבענער.

ריכטינער וועט זיין — דער בלעבער, מחמת מענדעל איז פון פאך א בלעבער. נאר מע האט איהם א נאמען געגעבען ביי אונז „דער בלעבענער", ווייל ער זעהט אוים גלייך, ווי ער וואלט געווען געמאכט פון בלעך.

א הויבער איד, א גלייבער, א טרוקענער, אנגעטהאן אין א לאנגער הארטער בלעבענער נאקידקע. א בלעבען פנים, א בלעכענע בענע באָרד, און אפילו א קול אויך פון בלעך — א בלעבען קול.

זיין ארבייט — איז סאמאָווארען. ער גלייזט, דאם הייסט, ער ווייסט־אוים סאמאָווארען. נאר אזוי ווי סאמאָווארען גלייזט מען ביי אונז, מיינסטענס, נאר אויף פסח, איז די גאנצע שפע ביי איהם ערב פסח, און אין די איבעריגע טעג פון א גאנץ יאהר קוקט ער נישט אן קיין סאמאָוואר אין די אויגען. ביי אזעלכע נאל־דענע געשעפטען וואלט מענדעל דער בלעבענער געהאט א ברירה צו שטארבען א גאנץ יאהר פון הונגער, וועו ער זאל נישט האבען אין האנד נאך עטליכע פרנסות.

למשל, ער קאן היילען בהמות, מאכען, זיי זאלען זיך מעל־קען, און נאך אזעלכע זאכען. וואם פאר א שייכות האט דאם צו בלעכעריי? — קיין שום שייכות נישט. נאר אז א מענש האט א טאלאנט צו נאך עפיס — וואם מאכט עם קאלי? למאי ער קאן אויסלעגען אויוועגס אויך? אויך צונויפלייטען געברא־כענע כלים, אז מע זאל גארנישט דערקענען? צי, אשטייגער, אין פארבערייי, מיינט איהר, האט ער שוין גאר קיין ידיעה נישט? אז מע שמועסט — א מענש קאן אלסדינג, איז דאך נישט שייך!

דריי־יאָהרען שמחת־תורה, פון דעסטוועגען בעגענעט מען מענדלען מיט דער זעלבער גדולה און התפעלות, וואָס פאר־א־יאָהרען, פאר־צוויי־יאָהרען און פאר־דריי־יאָהרען, און חברה קונדסים מאַכען איהם די אייגענע אָוואציעס, וואָס אלע שמחת־תורה.

— א גוט יום־טוב, דייטש! הוררא, קוימען! הוררא, קאַ־פּעליש!

נאָר מענדעל דער בלעבענער ענטפערט זיי נישט. מענדעל האָט נישט צו טהון מיט קונדסים. מענדעל איז בעשאפען געוואָרען אויף צו משמח זיין גרויסע. די גאַנצע שטאָדט בעדאַרף זיך מיט איהם פרייהען. עס ווערען ארויסגעטראָגען אלע טישען מיט אלע בענקלעך פון שטוב, און מענדעל דער בלעבענער (איצט שוין „מענדעל דער טייטש") מיט'ן קוימען אויפ'ן קאָפּ, איין האַנד פּאָד־באָקאָם, אין דער אַנדערער האַנד א פּלעשעל, טאַנצט א „דייטש" און זינגט א דייטשעס ליעדעל:

זענען מיר דייטשען
און האָבען קיין זאָרג.
נישטאָ קיין מזומן —
נעמען מיר אויף באָרג.

און די איבעריגע חברה הוליאקעס חאפען־אונטער:

בים־באָם, בים־באָם,
בים־בים, בים־באָם!

און מענדעל זינגט ווייטער:

זענען מיר דייטשען —
איינס, צוויי, דריי, פיער.
גיט מען נישט קיין בראָנפען,
טרינקען מיר ביער.

דעל תמיד פונ'ם ערשטען מנין. זיין טרייסטען, זיין אויסרעדען דאָס הארץ בעשטעהט אין דעם, אז „עס קאָן נאָך זיין א סך ערגער, ווי עס איז". א צאָהן לאָז אייך וועה טהון, וועט אייך מענדעל זאָגען: „אָט דאָס הייסט ביי אייך צייהנווועהטיג? צייהנווועהטיג פרעגט מיך!" און ער וועט אייך דערצעהלען, וואָס ער האָט געהאט פון א צאָהן, אָדער ער וועט אייך איבערגעבען פון זיינעם א בעקאנטען, וואָס איז שיער נישט געשטאָרבען פון א צאָהן, שוין געווען פערביי, נאָר מע האָט איהם אָפּגעשריגען...

אָדער פרובט זיך קלאָגען פאָר איהם, אז איהר הוסט, וועט ער אייך באלד א פרעג טהון: „מיט בלוט?"... דאָס איז נישט, ווייל מענדעל איז אזא שלעכטער בטבע און ווייל, אז איהר זאָלט, חלילה, הוסטען דוקא מיט בלוט. ניין! נאָר ס'איז ביי איהם אזא כאראקטער, זעהען יעדע זאך אינ'ם ערגסטען צושטאנד און לעגען יענעם שטיינער אויפ'ן הארצען. ער קאָן אנדערש נישט. א געבוירענע זאך — פארפאלען.

היינט געה רעכט זיך, אז אזא מיזאנטראָפ, ווי מענדעל דער בלעכענער, וועט ער זיין שמחת־תורה קוויישען חברה הולי־אקעם א גאנצער קונצענמאכער, א קאָמעדיאנט און א פערשלעפּטע קרענק!

קומט שמחת־תורה, ווערד מענדעל א דייטש. דאָס הייסט, ער פערשטעלט זיך אויף דעם טאָג פאר א דייטש און רעדט נישט קיין אנדער שפראך, אויסער דייטש. די לאנגע בלעכענע נאקידקע האָט ער אונטערגעבונדען, געמאכט פון איהר א פידושאק, די פּאות האָט ער פערלענגט אהינטער די אויהערען — קיין סימן פון קיין פאה, און א קאפּעליש האָט ער אָנגעטהאָן — אידען! פון וואנען נעמט זיך אזא קאפּעליש אויף דער וועלט? וואו האָם ער איהם אויסגעקראצט? כלומרשט א צילינדער־הוט, נאָר צעקנייטשט, צעשטעכערט, און הויך, ווי א קוימען, און אָהן א דעק, מיט א לאָך פון אויבען — טאקי ווי א קוימען. א פאברישנער קוימען. און חאָטש דער דאָזיגער קוימען איז שוין גוט בעקאנט אין שטאָדט פון פאר־א־יאָהרען, פון פאר־צוויי־יאָהרען און פאר־

ד.

משה־יענקעל דער אפיקורס.

שוין א איד אין די יאָהרען, נאָר ער האלט זיך יונג. ער האָט נאָך נישט אפילו איין גרויע האָר אין באָרד. אזא משפחה ביי זיי. שטארבען — און ווערען נישט גרוי. איין זאך נאָר, וואָס דאָס פּנים איז איהם חאָטש געקנייטשט. זעהט אוים, ווי א געזייערטער עפּעל, ווי א זויערע קיסלִיצע. אָנגעטהאָן געהט ער א לאנגע קאפּאָטע, טראָגט שיך און זאָקען און געהט־אום א פערטראכטער אין עולמות.

ער איז א זייגערמאכער און הייסט משה־יענקעל, נאָר רופען רופט מען איהם „דער אפּיקורס".

מחמת ער איז א זייגערמאכער און ווייסט דעם גאנג פון די רעדלִעך און פערשטעהט דעם שכל פון'ם מעכאניזם, פּאר וואָס עס דרעהט זיך, האָט ער א ידיעה אין אזעלכע זאכען, וואָס פּאר איין אנדערען איז דאָס א סוד. און מחמת ער האָט צו טהון מיט שקיעת־החמה, ווייסט, ווען די זון זעצט זיך און ווען זי געהט אויף, פערשטעהט ער שוין במילא דעם שכל, פּאר וואָס איז ביי־טאָג — טאָג, און ביינאכט — נאכט, און למאי איז זומער — זומער, און ווינטער איז — ווינטער, און פּאר וואָס געהט זומער א רעגען און ווינטער א שניי, און וואָס קומט פריהער: דער דונער אדער דער בליץ — און נאָך אזעלכע זאכען. קורץ: משה־יענקעל דער זייגערמאכער שמ'ט פּאר א חקרן, א פילאָזאָף און איין אפּיקורס.

נאָר לא די, וואָס משה־יענקעל איז אליין א חקרן, א פילאָזאָף און איין אפּיקורס, ווילט ער א בעלן געווען, אז די גאנצע וועלט זאל זיין אויפגעקלערטע, פילאָזאָפען און אפּיקורסים.

חאפט־אונטער די חברה הוליאקעס:

בים־באָם, בים־באָם,
בים־בים, בים־באָם!

און מענדעל זינגט ווייטער:

זענען מיר דייטשען,
אונז קען גרויס און קליין;
ווי מען אונז נישט געבען,
נעמען מיר אליין.

און חברה הוליאקעס חאפען־אונטער:

בים־באָם, בים־באָם,
בים־בים, בים־באָם!

און אזוי ווייטער. פלוצים שטעלט זיך מענדעל אָפּ:

— אידען! איך וואָלט וועלען וויסען, וואָס איז נאָך דאָ בעסערס אויף דער וועלט, ווי אז מען איז א איד? ניין. איך פרעג נאָר איין זאַך: וואָס קאָן זיין בעסער, ווי אז מען איז א איד?

דער עולם איז מסכים, אז ס'איז גאָר נישטאָ קיין בעסערע זאַך אויף דער וועלט, ווי אז מען איז א איד, און מע ווערד וואָס ווייטער אליץ לעבעדיגער און פרייליכער; די פים הויבען זיך אליין, און עס גלוסט זיך אלעמען מיט איהם חאפען א טענצעל. נעמט מען זיך מיט איהם פאר די הענד, און מע מאכט א ראָד, און מע דרעהט זיך, און מע טאנצט, און מע טופעט מיט די פים, און מע הוליעט, און מע הוליעט.

נו, און פיש? וואָו וועט מען נעמען פיש אויף שבת? זאָגט ער: עס וועט זיין פיש. זאָגען זיי: פון וואַנען? זאָגט ער: פון טייך. זאָגען זיי: וואו האָבען מיר א טייך? זאָגט ער: אָט איז דער טייך. כך הוה. מע הויבט אויף די אויגען, — א טייך, א ים, איין אוקינוס! וועדר זיי שוין אביסעל גרינגער אויפ'ן הארצען. זאָגען זיי: וואו־זשע נעמט מען א גוי? זאָגט ער: אויף וואָם דארפט איהר א גוי? זאָגען זיי: ער זאָל אונז חאפען פיש. זאָגט ער: און וואו זענט איהר? וועדרען זיי מבויש און זאָגען: מיר זאָלען חאָטש האָבען א נעץ. זאָגט ער: נאָט אייך מיין יאטשיילע. האָבען זיי פארשטאנען, וואָם ער מיינט; האָבען זיי ענומען די פאטשיילע, און זענען ארייגעגאנגען מיט דער פאטשיילע אין טייך אריין, און זענען געגאנגען און געגאנגען, געגאנגען און געגאנגען, געגאנגען און געגאנגען — נישטא קיין סימן פון קיין פיש! דרעהען זיי אוים דעם קאָפ צו איהם און מאכען צו איהם: סע שלעכט. זאָגט ער: וואָם איז די שלעכטיגקייט? זאָגען זיי: עס חאפט זיך נישט. זאָגט ער: עס וועט זיך חאפען. און כך הוה. ווי נאָר ער האָט אויסגערעדט די דאָזיגע פיער וועדטער, האָבען זיי גלייך דערפיהלט, אז די פאטשיילע וועדר וואָם וויטער אלץ שוועדר און שוועדר, שוועדר און שוועדר, שוועדר און שוועדר. איין עק. זיי בלייבען אָהן כחות. וועדר זיי שוין וועדר מארקאָטנע אויף דער נשמה. קוקען זיי צו איהם מיט די אויגען, שטויסט ער זיך אָן און זאָגט צו זיי: שלעפט וויטער, שלעפט! און אז ער זאָגט: שלעפט — דארף מען שלעפען. האָבען זיי זיך א נעם געגעבען מיט די לעצטע כחות און האָבען גענומען שלעפען, האָבען זיי געשלעפט און געשלעפט, און געשלעפט און געשלעפט, און נעשלעפט, און געשלעפט און געשלעפט...

— א, פארשלעפען זאָל מען איהם! אז א וועלט זאָגט „אפיקורס", זאָל מען גלויבען! — און מע שפייט־אויס און מע טרעט־אָפ פון דעם אפיקורס. נאָר א אידישע נשמה קאָן מען

צוליעב דעם חאָט ער ליעב, אז מע קומט צו איהם מיט א זייגער פערריכטען, זאל ער זיך אוועקזעצען חקירה'ן, פילאָזאָפירען און אָפּלאכען פון א גוט אויג, און פון א חלום, און פון בענעגענען א גלח, און פון לעדיגע עמערם, און אָפּ'לצ'עוונן, להבדיל, פון א גוטען אידען, מאכען חוזק פון די חסידים.

אָפּלאכען פון א גוטען אידען — דאָם איז ביי איהם א גאנ־צער ציימעס. ער קאָן אייך אַרומקלויבען אַרום זיך א גאנץ רעדעל און דערצעהלען אייך א מאָרנע מעשה, אָהן איין אָנהויב און אָהן א סוף, און שטעלט־אוועק דערבי איין ערנסט פנים, קיין שמייכעל אפילו נישט צו טהון, אזוי אז איהר קאָנט זיכער מיינען, אז דאָם דערצעהלט אייך א היסער חסיד א מופת פונ'ם רבי'ן.

— פאָהרט ער, היסט עס, איינמאל אין וועג — אזוי הויבט אָן גאנץ שטיל משה־יענקעל צו דערצעהלען גלייך פונ'ם מיטען, און איהר זענט שוין אַליין מחויב צו וויסען, וער איז דער „ער" — פאָהרט ער זיך אזוי איינמאל אין וועג, פרייטאג איז דאָם געווען פאר ליכט־בענטשען, פאָהרט ער און פאָהרט, פאָהרט און פאָהרט, פאָהרט און פאָהרט. ווערד דאָך זיי קשה — ביז וואנען? ס'איז דאָך שוין באלד שבת? מאכען זיי צו איהם: וואָם וועט זיין? ענטפערט ער נישט דאָם אנדערע וואָרט און היסט פאָהרען וויי־טער. העלפט זיך נישט: אז ער היסט פאָהרען, דארף מען פאָהרען. פאָהרט מען און מע פאָהרט, פאָהרט מען און מע פאָהרט, פאָהרט מען און מע פאָהרט. די זון הויבט שוין אָן צו זעצען זיך. אט־אט, נאָך א שעה, נאָך א האלבע שעה, און עס ווערד נאכט. ווערד זיי קאלעמוטנע, הויבען זיי שוין אָן א ביסעל שטאַרקער: גוואלד, וואָם וועט זיין דער תכלית? מע וועט דאָך שוין באלד־אָ נישט טאָרען! רופט ער זיך אָן: טפֿרררו! בלייבט מען שטעהן, שטעהט מען און מע שטעהט, און מע שטעהט און מע שטעהט, און מע שטעהט און מע שטעהט. ווערד זיי נמאס, מאכען זיי צו איהם: אט דא וועלען מיר האלטען שבת? זאגט ער: פאר וואָם נישט? זאגען זיי: וואָם היסט?

דער עולם האָט גאָר פערגעסען, אז משה־יענקעל איז אַ חקרן, אַ פילאָזאָף און שיין אפיקורס, און מע טרינקט מיט איהם לחיים און מע נעמט זיך מיט איהם ביי די הענד, און מען איז זיך משמח מיט'ן יום־טוב, און מע הוליעט, און מע הוליעט.

נישט שאצען. דוקא אָט דער אפיקורס, אז עס קומט שמחת־תורה, ווערד אויף איהם א נייע הויט. עס איז איהם גאָרנישט צו דערקענען. זיין טרינקען האָט קיין שיעור — קיינער פון דער חברה הולי׳אקעס וועט זיך נישט אונטערנעמען ארויינגיסען אין זיך אזוי פיעל משקה, ווי׳פיעל אָט דער משה־יענקעל. און משה־יענקעל, אז ער שטעלט אריין די ערשטע עטליכע כוסות, ווערד ער שבור? הם מלהזכיר! — נאָר פרייליך. ער ווערד אליין פרייליך און מאכט דעם עולם פרייליך. א גאנץ יאָהר איין אפיקורס, און שמחת־תורה איין עהרליכער איה. א גאנץ יאָהר א פילאָזאָף, און שמחת־תורה א מארשעלאָק, און נאָך וואָס פאר א מארשעלאָק! עס איז כדאי אָנצוקוקען משה־יענקלען, ווי ער טאנצט מיט א בעזעם אין האַנד, מיט איין שטיוועל און מיט איין באָרפוס און זינגט א ליטוויש ליעדעל:

האָפּ - טשוק, בערעל!
האָפּ - טשוק, שמערעל!
מיט איין באָרפוס און מיט איין זאָק,
מיט׳ן לאנגען יאמשענשטאָק,
מיט׳ן ווייסען לייבסערדאָק...

דערביי ציהט־ארויס אונזער אפיקורס א מורא׳דיג לאנגען טליתקטן און טאנצט אזוי גרינג, ווי א פעדער, קוים־קוים וואָס ער ריהרט אָן די ערד מיט די פיס. און ער נעמט זיך ארום מיט אלעמען, און ער קושט זיך מיט אלעמען, מיט חסידים און נישט מיט חסידים, און טענה׳ט מיט טרערען אויף די אויגען:

— בארעבענט נאָר, וואָס פאר א גרויסען גאָט מיר האָבען! וואָס פאר א גרויסען גאָט, און וואָס פאר א שטארקען גאָט, און וואָס פאר א געוואלטיגען גאָט, וואָס מע קאָן איהם גאָרנישט משיג זיין מיט׳ן שכל! נו, ווי אזוי זאָלען מיר זיך נישט איבערנעמען? ווי אזוי זאָלען מיר זיך נישט פרייהען, נישט טרינקען קיין לחיים? לחיים, אידען! לחיים! לשנה הבאה בירושלים!...

היינט האָט אָט דער כלי־זמר א טבע זאָגען צוויי מאָל א וואָרט און צוויי מאָל א שורה — ער האָט מורא, טאָמער האָט ער דורכ־געלאָזט. לאָז, זאָגט ער, מיינס איבערגעהן: „ברוך ברוך, שאָמר שאָמר, והיה והיה — ברוך שאָמר והיה, ברוך שאָמר והיה... העולם העולם, ברוך ברוך, הוא הוא, ברוך ברוך, גוזר גוזר — העולם ברוך הוא ברוך גוזר, העולם ברוך הוא ברוך גוזר"... משוגע צו ווערען! די, וואָס זיצען נעבען איהם, זאָגען, אז ס'איז פון איהם נישט אויסצוהאלטען; ער פערשרייט זיי דעם קאָפּ, און מיט זיין איבער'חזר'ען צוויי מאָל א וואָרט שלאָגט ער זיי אראָפּ, זאָגען זיי, פונ'ם וועג.

וואָס איז די מעשה, וואָס שעיה־דוד איז מיט א מאָל גע־וואָרען אזא פרומער איד — וווייסט קיינער נישט. אז איהר וועט איהם פרעגען, וועט ער אייך נישט ענטפערען. און אז איהר וועט פון איהם לאָכען, וועט ער זיך מאכען נישט וויסענדיג. און בכלל וווייסט איהר נישט, וואָס מיט איהם טהוט זיך. א שטילער איד, א פערבאָרגענער, א בעל־תשובה.

עפּיס האָט מיט דעם מענשען בעדארפט פּאָרקומען. אין שטאָדט זאָגט מען, אז דאָס ווייב האָט איהם אוועקגעוואָרפען, נאָך אין דער יוגענד. און מיאוס אוועקגעוואָרפען. אנטלאָפען מיט א „פּאָמאָטשניק פּריסטאַוו". געזעסען אין שכנות, א שטי־לער גוי. ליעב געהאט א אידען. געה ריכט זיך, אז ווען מע וועט איהם אריבערפיהרען אין איין אנדער שטאָדט, וועט ער איבערעדען שעיה־דוד דעם כלי־זמר'ס ווייב, זי זאָל מיט איהם מיטפאָהרען. וואָלט דאָס חאָטש געווען בייטאָג, וואָלט זי אפשר שעיה־דוד איבערגערעדט צוריק, אדער פערהאלטען מיט גוואלד. האָט זיך עס אָבער בעדארפט טרעפען ביינאכט, און נישט אין א פּראָסטען טאָג, נאָר אין א פרייטאָג־צו־נאכטס, — געה פאָהר איהר נאָך! דער בזיון איז געווען געגוג גרויס, און דער וועהט־ג נאָך גרעסער. זי האָט איהם איבערגעלאָזט א קינד נאָך אין די וויקעלעך. אויפ'ן קינד האָט די שטאָדט געשמועסט, אז . . . נאָר

ה.

שעיה־דוד בעל־תשובה.

מסתמא איז ער אין די יונגע יאָהרען געווען א גרויסער בעל־חטא, אז ער איז אויף דער עלטער געוואָרען א בעל־תשובה.

אמאל האָט ער געהייסען איין אנדער נאָמען: שעיה־דוד דער כלי־זמר. ער איז א כלי־זמר. דאָס רוב כלי־זמר זענען גע־חאפט, זאָגט מען. די פרנסה זייערע איז אזעלכע. מע האָט צו טהון מיט מיידלעך און מיט ווייבלעך. און וועז? אויף חתונות, אויף פּאָרשפּיעלען און אויף חתן־מאָלס. פון פּרומקייט איז מען ווייט, פון אידישקייט — אָפּגעריסען. היינט די הלבשה זייערע, דאָס אָנטהון זיך ביי זיי איז אומעטום און פון תמיד אָן מעשה פּראָנט.

פּאַרהאַן מענשען, וואָס געדענקען נאָך שעיה־דוד דעם כלי־זמר מיט א פּאטלע האָר אויפ'ן קאָפּ געקרייזעלטע, מיט איין אונ־טערגעהאקטער קאפּאָטע, און א שוואַרצע טענדעוועריענדע האָט ער געטראָגען אויף די אכסלען, און לאָם בערדעל — א סברא — איז געווען אונטערגעפּוצט.

היינט האָט ער זיך פערלאָזט באָרד און פּאות, א קאפּאָטע טראָגט ער א לאנגע, א אידישע, און איז דער איינציגער צווישען די כלי־זמר, וואָס לאָזט נישט דורך אין דערפריה און אויף דער־נאכט דאָס דאוונען.

נאָר ס'איז פּאַרהאַן אלערליי דאוונערס אויף דער וועלט. שעיה־דוד דאוועט נישט, ווי אלע מענשען. ערשטענס, שרייט ער. ער גוואלדעוועט אזוי, גלייך ווי דער אידישער גאָט וואָלט שוין באמת געווען אזוי אלט, אז מע דארף צו איהם שרייען.

איבער דער נאָז: „רב זייט־זשע־מוחל, שטעהט אויף צו סליחות". חברה כלי־זמר האָבען דען זייטען פון שעיה־דוד'ען? מע טהוט איהם, וואָס מע טהוט קיין אידען נישט. מע גנבה'ט אוועק ביי איהם די קאָנעפֿאָליע, אמאָל שמירט מען איהם אָן דעם סמיטשיק מיט פוטער, מע לעגט איהם אריין א קאַץ אין שיידעל — און שעיה־דוד זאָל דאָס איבערקעהרען די צונג! א שטילער איד, א „פערביסענער" — זאָגען אויף איהם חברה כלי־זמר זון טהוען איהם צום טויט.

מעהר פון אלע דעקוטשעט איהם „פרץ דער דיריזשאָר" פאר זיין פרומקייט. פרץ איז א יונגערמאן א שטשאָנגל מיט א גאַנץ אונטערגעשוירען בערדעל, מיט קלייען אויף די הענד, האָלט זיך פאר א גרויסען מוזיקער, „חאָטשיניאַעט נאָטען" און מאכט בעת דיריזשירען אזעלכע אָנשטעלען מיט'ן אָרקעסטער, אז מע קאָן שטאַרבען! ביי פרצ'ען ארבייט נישט נאָר דאָס שטעקעלע — ביי איהם ארבייטען די הענד, און דער קאָפּ, און די אויגען, און די ברעמען, און די נאָז, און די פים, און וואָס איהר ווילט. דאָס שפּיעלען, זאָגט ער, מאכט איהם נערוועז. נאָר חברה כלי־זמר רופען עם משוגע. און זיין משוגעת לאָזט ער אויס, מיינסטענס, צו שעיה־דוד'ען. איהם לאָזט ער נישט אָפּ אויף קיין מינוט. „רב זייט־זשע־מוחל" — קיין אנדער נאָמען האָט ער נישט ביי'ם „דיריזשאָר".

— רב זייט־זשע־מוחל, פארשפּילעט די קאפּאטע.

— רב זייט־זשע־מוחל, באהאלט די ציצה.

— רב זייט־זשע־מוחל, איהר קאָנט שוין געהן דאוונען.

— רב זייט־זשע־מוחל, וויפיעל קאפּיטלעך תהלים האָט איהר שוין היינט אריינגעשלונגען אויפ'ן ניכטערען הארצען?

חברה כלי־זמר ווערען צעשמאלצען פונ'ם גאלען דיריזשאָר'ס חכמות, און שעיה־דוד דער סעקונדניק — שא, גלייך ווי נישט איהם מיינט מען. א פערטראָגענער מלאך.

וואָם מע קאָן ביי אונז אין שטאָדט אויסטראַכטן!... דאָם קינד איז געוואַכסן און אויסגעוואַכסן. א מיידל, און נאָך א יפת־תואר דערצו, געראָטן אין דער מאַמע, אינגאַנצן די מאַמע, אפילו מיט'ן כאראַקטער... שוין געווען א כלה, געהאַט א גאַנץ פיינעם חתן — וועט איהר הערן. געהט זי און וואַרפט אַוועק דעם חתן מיט'ן טאַטן און טהוט אָפּ א זאַך, וואָם נאָר אַזא מיידל, וואָם האָט אַזא מאַמע, קאָן אַזעלכעם טהון. לאַנג דערצעהלען אייך בעדאַרף מען נישט, עס איז שוין אין אַלטע מעשה. די שטאָדט האָט שוין לאַנג פערגעסן. נישט פערגעסן האָט עס נאָר דער פאָטער. ווי קאָן א פאָטער פערגעסן אין איין־און־אייניציג קינד, זי מעג זיין די גרעסטע בעל־עבירה'ניצע, די שענד־ליכסטע פערברעכערין אין דער וועלט? פּאָרט א קינד!

אמת, שעיה־דוד האָט נאָך מיט קיין מענש דערפון נישט גערעדט. מיט וועמען וועט ער רעדען, אין עלענדער און א פער־באַרגענער? און ווער וועט איהם פרעגען אַזא זאַך? ווער וועט איהם געהן זאַלצען אויף די וואונדען? און וואָם וועט העלפען דאָם רעדען? א גליק, וואָם עס מאכט זיך אַמאָל א חתונה, א פאָר־שפּיעל און א חתן־מאָל און מע דאַרף געהן שפּיעלען. שפּיעלען איז שעיה־דוד נענאַנגען אויף דער אַנדערער וואָך נאָכ'ן אומגליק. וואָם זאָל מען טהון? — פֿרנסה! נישט געהן שפּיעלען — וועט מען איהם אַרויסווארפען פון אַרקעסטער. איצט האָט ער שוין פאָר אַרויסווארפען קיין מורא נישט. שוין באַלד פופציג יאָהר אז א מענש שפּיעלט. מאַהלט אייך, אלץ הייסט געשפּיעלט. אַמאָל, אין דער יוגענד, קאָן זיין, האָט ער אפשר געשפּיעלט. היינט רימפּעלט ער. ער האַלט־צו אויף דער צווייטער פיעדעל, אויף דער סעקונדע.

ראַם־טאַם, טאַם־טאַם
ראַם־טאַם, טאַם־טאַם

און בשעת רימפּלען מאכט זיך, אז שעיה־דוד הויבט־אָן צו דיימלען, בעקומט ער מיט'ן שטעקעלע פון פּרץ דעם דיריזשאָר

— איז מען מכבד התורני הסנדלר רב קאָפּעל בעל־מח מיט'ן צווייטען פּסוק פון אתה־הראית!

— איז מען מכבד התורני הסאמאוואַרניק רב מענדעל דער בלעבענער מיט'ן דריטען פּסוק פון אתה־הראית!

און אזוי ווייטער. מען איז שטאַרקער פון אייזען, אז מע האלט דאָס אוים! נאָר מע האָט געדולד. מע לאָכט און מע קוקט, וואָס וועט זיין ווייטער. דער עולם ווייסט שוין פריהער, וואָס וועט זיין ווייטער. מע געדענקט דאָס פון פאַר־אַ־יאָהרען שמחת־תורה; מע ווייסט, אז נאָכ'ן אויסטיילען די פּסוקים פון אתה־הראית וועט שעיה־דוד דער כלי־זמר נעמען אויסטיילען אויך די הקפות צווישען דער חברה הוליאָקעס, מיט'ן זעלבען ניגון און מיט'ן אייגענעם סדר, וועמען די ערשטע און וועמען די צווייטע און וועמען די דריטע הקפה, נאָר זיך לאָזט ער אויפ'ן סוף און גיט זיך אליין אויך אָפּ כבוד:

— איז מען מכבד התורני הכלי־זמר רב שעיה־דוד מיט דער לעצטער הקפה!

און נאָכדעם נעמט מען זיך אלע חברה הוליאָקעס פאַר די הענד, און מע גהט ארום באלעמער א ראָד, און מע זינגט „עזר־דלים", און מע טאַנצט, און מע פרייהט זיך מיט דער תורה, און מעהר פון אלעמען — שעיה־דוד דער בעל־תשובה. ער האלט צוגעטוליעט די ספר־תורה נאָהענט צום הארצען, ווי מע טוליעט צו א קינד א טרייסט.

— פרייהט זיך, אידען, מיט גאָט'ס תורה! — שרייט שעיה־דוד אויסער זיך פון התפעלות. — הוליעט, אידען, הוליעט! קיינער האָט נישט אזא תורה!

און מע פרייהט זיך מיט דער תורה, און מע טאַנצט מיט איהר, און מע הוליעט, און מע הוליעט.

וואהנען וואהנט שעיה־דוד אין עק שטאדט, ערגיץ ביי א גוי, קאכט זיך אליין אפ דאס עסען אין א טעפעלע און טהוט אליין אלסדינג, וואס מע דארף. זומער קאנט איהר איהם בענגענען נעהן פונ׳ם מארק מיט א דיני אדער מיט א רעטאך אונטער׳ן ארעם. נעהט שטילע טריט, דער קאפ אראפגעלאזט אראפ, און נעקומען אהיים, זעצט ער זיך אווען אדער דאונען, אדער זאגען תהלים שטילערהייד אויף א ניגון, און צוויי מאל א ווארט, ווי זיין שטייגער איז: „אשרי אשרי, האיש אשר, אשר אשר, לא לא, הלך הלך — אשרי האיש אשר לא הלך, אשרי האיש אשר לא הלך"... א שטילער בעל־תשובה!

פלוצים וואכסט־אוים אונזער שטילער בעל־תשובה מיט א נאנצען קאפ העכער, און פלוצים חאפט ער זיך אויף, ווערד מונטער, לעבעדיג און פרייליך.

דאס איז אינ׳ם טאג פון שמחת־תורה.

ווער רייסט זיך ארויין א פארטיגער, א פערקנאקטער מיט די הוליאקעס אין שוהל ארויין, בעת דער עולם א ו נאך ניכטער און דאוונט נאך? ווער שלעפט־אפ דעם חזן פונ׳ם עמוד און שטעלט־אווען אויף זיין ארט אליק דעם מעכאניק, אז ז אל זיך צעבאמקען אויף זיין באקאווער שטימע און חברה הו יאקעס זאלען איהם אונטערהעלפען מיט׳ן נאנצען פאראד? ווער שטעלט זיך א ועק ביי׳ם ארון־קודש אויסטיילען די פסוקים פון „אתה־הראית" צווישען די הוליאקעס?

קיינער נישט, נאר שעיה־דוד דער כלי־זמר. אט דער שטילער בעל־תשובה, וואס מע הערט פון איהם קיין הויך ווארט א נאנץ יאהר, איז דאס מיט א מאל געוואקרען א נאנצער ברעכער, א קאמאנדיר, א רעדעלפיהרער. ער רופט־ארויס מיט א ניגון די חברה הוליאקעס אייניציגוייז און א ז מכבד יעדען מיט א פסוק פון „אתה־הראית":

— איז מען מכבד התורני רב אליק מעכאניק מיט׳ן ערשטען פסוק פון אתה־הראית!

ליגען זיי שוין אויף דער אויבערשטער באנק, אייננעהילט אין א געריכטער היץ, מע זעהט נישט איינס דאָס אנדערע, און איבער זיי, אין דער הויך, נעוועלטיגט יונה מיט'ן בעזעמעל, פּאַרעט זיי, בעזעמט זיי, שמייסט זיי און דרעשט זייערע לייבער און רעדט בעת מעשה איבער זיי העכער האלב אויף רוסיש, ווי זיין שטייגער איז: „עך, דערזשים, בראטצי, לכבוד שבת באודיעם פּאַרו פּאַדאוואט!"...

העכער האלב אויף רוסיש רעדט יונה דערפאר, ווייל ער האלט זיך פּאַר איין עכטען פּאַני, פון „טיאף ראסעיא", פון „סימביר". און ס'איז טאקי אזוי. דאָס הייסט, אייגענטליך, איז יונה דער בעדער, אויב איהר וויל וויסען, נאָר א אונזערייגער, טאקי פון אונזער שטאָדט. נאָר ס'איז מיט איהם א גאנצע מעשה, און די דאָזיגע מעשה ווילען מיר אייך איבערגעבען אין קורצע ווערטער.

אמאל — שוין לאנג — האָט יונה געהאט אויף זיך א „דיעלע". וואָס — וויים מען נישט, נאָר א דיעלע. יונה אליין זאָגט, אז די דיעלע איז געווען א „פּוסטיאשנע דיעלע". א פּוסטיאשנע, נישט קיין פּוסטיאשנע — מע האָט איהם געבראכט צום געריכט, אָפּגע'משפּט און פּערשיקט אויף א היבש שטיקעל צייט אהין, וואו מע לאָזט נישט ארויס קיין אידען, סיידען מע האָט איהם געהאפט מיט א גנבה. און אז די צייט איז אוועקגענאנגען און יונה האָט זיך בעראַרפט אומקעהרען צוריק, האָט איהם אונזער שטאָדט אפילו נישט אזוי שטארק חשק געהאט צוצושרייבען, און מע האָט איהם דאָך צוגעשריבען, און „יונה דער סימבירניק" איז געווארען צוריק א אונזעריגער. האָט ער אָבער אין שטאָדט נישט געטראָפען שוין קיינעם פון זייניגע; מען איז זיך צע־קראָכען: דער איז ארויסגעפאָהרען, דער איז אוועקגעשטאָרבען. האָט ער זיך אויפגעהאלטען די ערשטע צייט אין בית־מדרש. נאָר וואָס קאָן טהון אין בית־מדרש, נישט אויסגערעדט זאָל זיין, א איד איין עם־הארץ, וואָס וויסט נישט קיין צלם פּאַר קיין אלף? עס איז נאָר געווען שטאָף פּאַר די לצים אויף אָפּצולאכען,

ו.

רבינו יונה.

או באניו — אין באָד אריין!
אידעלעך, פֿאמיטסא,
שמייסען זיך, פֿאסטריטסא,
קאָסטאָטשקי פֿאפֿראָוויט,
צרות טאָם אָסטאָוויט,
או באניו — אין באָד אריין!

אָט דאָס לידעלע קאָנט איהר ביי אונז הערען יעדען ערב־שבת און יעדען ערב יום־טוב.

דאָס זינגט יונה דער בעדער, א איד איין אטלעט, א באָר־דיגער, א האָריגער, א גלעזער, מיט גלעזלעך געדיכטע ברעמען, מיט זעהר א זיסער שטימע, האלב אויף גוי'יש, האלב אויף אידיש — בכדי יוצא צו זיין לכל הדעות, פֿאר אידען ווי פֿאר נישט אידען, וואָרום חאָטש אונזער באָד איז א קהל'שע באָד, געבויט פֿאר אידיש גלעזר פון אידענ'ס וועגען, און ווערד געהייצט אלע ערב־שבת, אייגענטליך, פון אידענ'ס וועגען, דאָך איז אונזער באָד אָפֿען פֿאר אלעמען, אָהן א שום אונטערשיעד און אָהן א שום פֿראָצענט־נאָרמע פֿאר „פֿרעמדע"... און בכדי אלע טאקי זאלען וויסען, וואוהין מע רופט זיי, האָט יונה דער בעדער אָנגעהאָנגען אויף א גאנץ הויכען שטעקען א בעזעם — איין עמבלעם אויף אין באָד אריין.

דערזעהען דעם בעזעם און דערהערט יונה דעם בעדער'ס נעזאנג, פיהלען אידישע קינדער בעצייטענס דעם טעם און דעם ריח פון דעם תענוג פון באָד, און עס מאָהלט זיך זיי אוים, או אט

הקדש. ווי׳ל א איד שלאָפען, זאָל ער שלאָפען אין דרויסען, זאָל ער גאָרנישט שלאָפען, אבי נישט ביי איהם אין שוהל...

א שוועד שטיקעל צייט איז איינגעטראָטען פאָר אונזער „רבינו יונה", א ביטערע צייט. וואָלט ער געווען א איד, וואָם קען לערנען, אָדער וואָלט ער חאָטש געווען א קראָנקער, א בעל־מום, א קאָליקע, צו אַלדי שוואַרצע יאָהר, ווי, אשטייגער, „זיסעל דער יורד", וואָלט זיך שוין געפונען א איד, ווי, למשל, „רב רפאל בעל־משגיח", וואָם וואָלט זיך פאָר איהם געזאָרגט, ווי ער זאָרגט פאָר אַנדערע אָרעמע לייט. איז ער אָבער, אויף צו־להכעיס, גלאָט און געזונד און שטאַרק, נישט ווי איין גוי, נאָר ווי צעהן גויים, און נעהן בעטלען קאָן ער נישט, חאָטש האָקט איהם אָפּ דעם קאָפּ!

ליגענדיג אין דרויסען ביי׳ם בית־מדרש מיט א קולאָק צו־קאָפּענם, האָט אונזער „רבינו יונה", וואָם האָט זיך נישט אויף קאָטאָווע פערבענקט נאָך „יענער ווייטער מדינה", ווי א קליין קינד נאָך א מאָמע, נישט איין מאָל געזעהען אין חלום דאָם בריטע, דאָם פרייע, דאָם קאָלטע לאַנד פון טאיגעם און שנייען, און ער האָט זיך פערשאָלטען דאָם געביין — „וועלכער רוח האָט איהם געבראַכט צו טראָגען אהער, אויף זיין „ראָדינא", אין אזא העק, א לאָך, וואו אידען ליגען איינם אויף דאָם אַנדערע, ווי די הערינג אין א פעסעל, אויף דערשטיקט צו ווערען?!"...

דער גוטער רבונו־של־עולם אָבער פערלאָזט נישט קיינעם. נעקומען א צייט אויך אויפ׳ן אָרעמען עלענדען „רבינו יונה". איהם האָט געטראָפען א גליק, וואָם נישט ער, נישט קיינער האָט זיך דערויף געריכט: רב אהרן, דער אלטער בעדער, זאָל האָבען א ליכטיגען גן־עדן (געווען איין עהרליכער איד), איז אוועקגע־נאַנגען, און ס׳איז געבליבען אין שטאָדט א פרייע וואָקאַנס אויף א בעדער. דאָרף מען דען האָבען נאָך א בעסערען פערטרעטער, ווי „רבינו יונה"? ס׳איז געווען טאקי נאָר מן השמים.

— לע ראָא ע מאָר — וויוו לע ראָא! — אזוי זאָגט דער פראַנצויז. דער טייטש איז: דער קעניג איז געשטאָרבען —

ווי אזוי א איד א סימבירניק זאָגט עברי, זעצט ווי א באָנדער. און ווי אויף־צו־להכעיס, האָט מסתמא יונה ליעב, ווי אלע גראָבע יונגען, דאָוונען דוקא הויך אויף א קול, בכדי די גאַנצע וועלט זאָל וויסען, אז ער קען נישט קיין שטיקעל עברי. אָט דעמאָלט האָט דאָס איהם חברה געקרוינט מיט'ן נאָמען „ר ב י נ ו י ו נ ה", וואָס איז פאַר איהם ווי אָנגעמאָסטען.

— נו, רבינו יונה! זעצט זיך אפֿאַרשט, זיצט מוחל, אַוועק אָט דאָ ביי'ם אויוועז און דערצעהלט אונז עפּיס פון די ווייטע מדינות, פון סימביר... יונגע לייט, דרך ארץ! צערוקט אייך, קוועטשט אייך, מאכט איין אָרט פאַר רבינו יונה'ן!...

און „רבינו יונה" זעצט זיך אַוועק, און חברה — ארום איהם, און ער דערצעהלט זיי מעשיות פון די ווייטע מדינות, פון די קעלטען, וואָס דאָרטען, און פון דער ארבייט, וואָס מען ארבייט, און פונ'ם עסען, וואָס מען עסט, און פונ'ם שלאָפֿען, וואָס מע שלאָפֿט. אין די מעשיות איז דאָ א טייל אמת, א טייל צוגעשמאָלצען פון יונה'ס פאַנטאַזיע, נאָר חברה הערט זיך צו מיט אינטערעס און מיט פערגענגען, וואָרום „רבינו יונה" האָט אין זיך א כח — ער קאָן דערצעהלען. עס גיהט ביי איהם גלאַט, נישט צו דערקענען, וואו לאָזען זיך אויס פאַקטען און וואו הויבען זיך אָן פאַנטאַזיעס... גאַנצע נעכט וואָלט מען, דאַכט זיך, אזוי געזעסען און אויסגעהערט זיינע שענע מעשיות. איז אָבער דער חסרון, וואָס עס עסט זיך צו. קרעפֿלעך עסען, זאָגט מען, קאָן אויך נמאס ווערען. וואָס ווייטער, איז געוואָרען ווינציגער בעלנים אויף רבינו יונה'ס מעשיות, און רבינו יונה איז געוואָרען אויס מיוחס, און דער שמש, אונזער אלטער בעקאַנטער „נעציר־נובער־נאַטאָר", וואָס האָט שוין לאַנג געקוקט קרום אויפ'ן „סימבירניק", האָטש ער אליין האָט אויך נישט פיינט גענאַט הערען זיינע מעשיות, האָט געוואָרפען אויף איהם איין אום־חן און האָט נעזאָגט איין מאָל פאַר אלע מאָל: א מקום קדוש איז נישט קיין

נישט זיין יום־טוב? איז דען זייער שמחה נישט זיין שמחה? איז דען זייער תורה נישט זיין תורה?

ראדוסיא, איזראעל,
סעוואדניא שמחת־תורה!

אזוי זינגט „רבינו יונה" דער בעדער אויף זיין העכסטער אקטאווע, מיט'ן קנאק און מיט'ן קוויטש, אויפ'ן עכט פאנישען שטייגער, און אנו — לאז עמיצער פון דער חברה הוליאקעס אדער פונ'ם איבעריגען עולם נישט וועלען מיטטאנצען מיט איהם אט מיט דעם פאנישען שמחת־תורה'דיגען ניגון! ניין, וואר וועט זיך דען איינשטעלען אזעלכעס צו טהון? סיידען דער, וואס וויל פערזוכען „רבינו יונה'ס" האריגע האנד, וואס וועט איהם א נעם טהון מיט גוואלד, ער זאל געהן אין קאהן ארויין. שוין גלייכער מיט גוטען. און אלע געהען מיט איהם דעם דאזיגען פרויליכען רוסישען טאנץ. אלע זינגען, אלע פליעסקען, אלע טאנצען, אלע זענען זיך משמח מיט'ן יום־טוב. און מעהר פון אלעמען און העכער פון אלעמען הערט זיך „רבינו יונה'ס" קול, האלב אויף רוסיש, האלב אויף אידיש:

ראדוסיא, איזראעל,
סעוואדניא שמחת־תורה;
דאושע איוו סיבירי —
פאר וועמען האב איך מורא?!...

און עס גיסט זיך בראנפען, אזוי ווי וואסער, און אידען טרינקען, אידען שכור'ען, אידען הוליען אהן איין עק.

לעבען זאל דער קעניג. איין מלך ארא, דער אנדערער ארויס — אט אזוי פיהרט זיך עס אויס נאט'ס וועלטעל.

ווי ווייט הויך „רבינו יונה" האלט די פאהן פון בעדעריי — דאס האבען מיר געזעהען אינ'ם אנהויב פון דער דאזיגער ערצעה־לונג פון זיין זינגען און פון זיין רופען דעם עולם „או באניו — אין באד אריין". נישט דאס איז אבער ביי אונז דער עיקר. די הויפטזאך איז, וואס אט דער „רבינו יונה" איז איינער פון די סאמע פרייליכע און סאמע טיכטיגע אין אונזער בעריהמטער „חברה הוליאקעם". וער עס האט נישט אנגעקוקט, ווי אזוי „רבינו יונה" הוליעט שמחת־תורה, דער האט קיין שענס נישט געזעהען. א איד, וואס איז אליין געווען א „פערשיקטער אויף סימביר", אליין „געארבייט טאטשקע", געטהאן כל עבודת־פרך, אויסגעווען זיין צייט און געקומען בשלום צוריק „נא ראדינו", אין זיין שטאדט אריין, צווישען זיינע אידען, זאל ער נישט זיין פרייליך? זאל ער נישט ארומהאפען אלעמען קושען זיך, האליובען זיך — „ער, בראטיקי ראדימיע, גיסט מיר אן נאך א גלעזעל ווייו!"

א איד, וואס איז אויסגעשטאנען אזוי פיעל אין זיין לעבען, וואס איז שוין געווען, ווי יונה זאגט אויף זיך, „נא קאניע און פיד קאניאם", זאל ער נישט אויסרעדען אלעמען דאס הארץ ביי אזא שלעכטער צייט, זיך אויסלאבען פון אלע היינטיגע צרות, יסורים און גלות?

— ער, בראטצי! — טענה'ט זיך אויס „רבינו יונה" אויף זיין געמישטער שפראך. — צרות — ניע ביעדא! גזירות — פוסטיאקי! גלות — נאפליעוואט! אידען זענען מיר געווען — און אידען וועלען מיר בלייבען... א פאטאמו — לחיים, און דא־וואיטיע לכבוד שמחת־תורה א פרייליכם!

אמת, „רבינו יונה" איז נישט מעהר טאקי ווי א בעדער, אין נאך א „סימבירניק" דערצו. אבער א איד איז ער דאך! א איד גלייך מיט אלע אידען, טשארט פאבערי! איז דען זייער יום־טוב